مەمتىمىن ھوشۇر

ئوت كەتكەن دەريا

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

ئوت كەتكەن دەريا

ISBN 7-228-06772-X
9 787228 067725 >

ISBN 7-228-06772-X
I·2477(民文) 定价:14.00元

15
1247
3

مەمتىمىن ھوشۇر

ئوت كەتكەن دەريا

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇر كىتاب تورى

图书在版编目(CIP)数据

燃烧的河流/买买提明·吾守尔著. — 乌鲁木齐：新疆人民出版社. 2001.11
ISBN 7—228—06772—X/I·2477

I 燃.... Ⅱ.买... Ⅲ.短篇小说— 作品集—中国—当代—维吾尔语(中国少数民族语言)
Ⅳ.1247.7

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2001）第 078267 号

燃烧的河流(维吾尔文)
(短篇小说集)
买买提明·吾守尔著

新疆人民出版社出版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮政编码 830001)
新疆新华书店发行
新疆新华印刷厂印刷
787×1092 毫米 32 开本 9.625 印张 2 插页
2001 年 11 月第 1 版 2001 年 11 月第 1 次印刷
印数：1 — 4000

ISBN 7—228—06772—X/I·2477 定价：14.00 元

مەسئۇل مۇھەررىرى: مەمتىمىن شىپە
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ
مەسئۇل كوررېكتورى: زىلەيخا ئەزىز

ئوت كەتكەن دەريا

(ھېكايىلەر)

مەمتىمىن ھوشۇر

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 1092×787 مىللىمېتىر 1/32
باسما تاۋىقى: 9.625 قىستۇرما ۋارىقى: 2
2001 ـ يىل 11 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2001 ـ يىل 11 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
تىراژى: 4000 — 1
ISBN 7—228—06772— X /I • 2477
باھاسى: 14.00 يۈەن

www.uyghurkitap.com

مۇندەرىجە

ئوت كەتكەن دەريا 1
قاش بويىدىكى ۋەقە 25
غەلىتە قىلىق 64
بىزنىڭ مەھەللە 68
قارا قورساق سەركە 72
ياخشى چۈش كۆرۈڭ 95
تولۇنئاي 107
ئىت ئېتىش 113
ئادەت 162
ئاق مەسچىت 175
بىر مەشھۇر كىشى 232
گۆركار 245
قارانچۇق 277
ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنى ئەسلەيمەن 293

ئوت كەتكەن دەريا

يازنىڭ دىمىق ئىسسىق بىر كۈنى. ئازراق سالقىنداش ئۈچۈن ئاممىۋى باغچىغا كىرىپ، بىر ئېرىقنىڭ يېنىغا قويۇلغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇققا ئەمدىلا ئولتۇرۇۋىدىم، بىرسى ئىسمىمنى ئاتاپ چاقىرغاندەك قىلىپ قالدى. بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام، روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرى سەيدۇللا ئاكا، چۆچۈپ كەتتىم. بۇ ئادەم تېخى نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا ئۆلۈپ كەتكەنىدى. بىچارە ئۆزىنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىنى بىلمەمدۇ، قانداق؟ يىراقتىنلا قولىنى پۇلاڭلىتىپ:

— هاي، يازغۇچى ئەپەندىم، يازغۇچى ئەپەندىم!... يائاللا، سىزنىمۇ ئۇچرىتىدىغان كۈن بولىدىكەن ـ هە!؟... — دېگىنىچە ماڭا قاراپ كېلىۋاتاتتى.

«چۈش كۆرۈۋاتىمەنمۇ، قانداق؟» دەپ كۆزۈمنى يۇمۇپ ـ ئېچىپ چىمچىقلىتىپ باقتىم. ئەتراپىمغا قارىسام، نېرىراقتىكى گۈللۈكنىڭ يېنىدىن ئۆتىدىغان يولدا ئادەملەر ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرۈشۈپتۇ. ئالدىمدىكى دەرەخلىكتە ئۇششاق باللار چاڭلىداپ كۈلۈپ

www.uyghurkitap.com

يۇگۇرۇشۇپ يۈرۈپتۇ. ھەممە نىمە شۈنچىلىك نورمال. ئاڭغىچە دوختۇرمۇ ماڭا يېقىنلاپ كېلىپ قالدى، ئۇنىڭ بىر قولىدا ھاسا تاياق. بۇ ئادەم ئىلگىرى روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىدا ئۇزۇن يىل ئىشلىگەنىدى. ئۇنىڭ مېنى كۆرۈپ شۇنچە خۇشال بولۇپ كەتكىنىگە قاراپ: «بۇ ئادەمنىڭ ماڭا دەيدىغان مۇھىم بىر گېپى بارمىكىنا؟» دەپ قالدىم ـ دە، چاچراپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم.

— ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇڭ! — دېدى دوختۇر ئوڭ قولىدىكى ھاسا تايىقىنى سول بىلىكىگە ئىلىپ قويۇپ، ماڭا قولىنى ئۇزىتىپ تۇرۇپ، — سالامەتمۇسىز؟

ئۇنىڭغا قولۇمنى سۇندۇم ـ دە، ئىختىيارسىز ئالىقىنىمغا قارىدىم. ئالىقىنىمدا قۇرۇق ئىسكىلىت ئەمەس، تىرىك ئادەمنىڭ گۆشلۈك قولى تۇراتتى.

— ئۆزىڭىزنىڭ ئەھۋالى ياخشىدۇ؟

«تووۋا!» دېدىم ئىچىمدە، ئۆلگەن ئادەمدىن «ئەھۋالىڭىز ياخشىدۇ؟» دەپ سورىغىنىم نىمىسى...

— خۇداغا شۈكۈر، — دېدى دوختۇر، — مۇشۇنچىلىك تۇردۇق. ئۆزىمىز تۈگەشكەن بولساقمۇ، يەنە روھىمىز جايىدا. «روھ ئۆلمەيدۇ» دېگەننى ئاڭلىغانمۇسىز؟

— ھە، روھ ھە... ئاۋۇ يەردە ئولتۇرغانلارنىڭ ئېيتىۋاتقان ناخشىسىغا قاراڭ، پادىچىلارنىڭ ھاي ـ ھايلىرى ئۇنىڭدىن ياخشىراق...

ئۆزۈمنىڭ نىمىلەرنى دەۋاتقىنىمنى بىلمەيلا قالدىم. ئىچىمدە بولسا: «دوختۇر ئۆلگەن بىلەن روھى ئۆلمەپتۇ ـ دە؟..» دېمەك مەن دوختۇرنىڭ

روھى بىلەن كۆرۈشۈۋاتقان ئوخشىمامدىمەن؟» دەپ ئويلاۋاتاتتىم.

— كېلىڭ، كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ! — دېدى دوختۇر ھاسا تايىقىنى ئورۇندۇقنىڭ بىر يېنىغا تىكلەپ قويۇپ جايلىشىپ ئولتۇرۇپ، — سىزمۇ بۇ يەرنى ياخشى كۆرىدىكەنسىز - دە؟ مەنمۇ بۇ باغچىغا كىرسەملا مۇشۇ ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇرىمەن.

— ھە، بۇ يەرنى دەمسىز؟ . . . بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا بەڭگىلەر بۇ يەرگە كېلىپ قاپاق چىلىم تارتاتتىكەن.

— ئۇ چاغلاردا بۇ يەردە قۇچاق يەتمەيدىغان ھەر يوغان قارا ياغاچلار بولىدىغان، قۇرۇپ تۈگىدى، — دېدى دوختۇر، — ماۋۇلار شۇ قارا ياغاچلارنىڭ يىلتىزىدىن ئۈنۈپ چىققان روھلىرى. . . مۇنۇ ئېرىقتىكى سۇنىڭ رەڭگىنىڭ سەتلىكىنى كۆرىدىڭىزمۇ؟ ئۆز ۋاقتىدا بۇ ئېرىقتىكى سۇنىڭ سۈزۈكلۈكىدىن ئاستىدىكى تاشلارمۇ كۆرۈنۈپ تۇراتتى، چوكانلار سۇدىكى شولىسىغا قاراپ چېچىنى تارايدىغان. . . شۇ كۈنلەردە ھەممىمىز ئۆيلىرىمىزنىڭ ئىچىنى زىننەتلەپ ئاجايىپ - غارايىپ قىلىۋەتكىلى تۇردۇق. ئەتراپىمىزدىكى مۇھىتنىڭ بولۇپ كېتىۋاتقىنىنى قاراڭ. . . نېمىشقا ئۆرە تۇرىسىز؟

— مېنى دەمسىز؟ . . . توۋا، ئولتۇرمىدىمما؟ . . . مەن تېخى ئولتۇرۇپ بولدۇم دەپتىمەن . . . بوپتۇ، ئولتۇرسام ئولتۇراي، — دەپ دوختۇرنىڭ يېنىدا ئولتۇردۇم. ئۆزۈمنىڭ مەيلىمچە بولسا، ئالدى - كەينىمگە قارىماي قاچقۇم بار ئىدى. قانداق قىلىپ ئۆلۈپ كەتكەن بىر ئادەم بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرغىنىمغا زادى ئەقلىم يەتمەيتتى.

— ھە، يېڭى بىر نەرسىلەرنى بىزۇۋاتامسىز، قانداق؟— دەپ سورىدى دوختۇر.

— يېقىندىن بېرى ھېچنېمە يازمىدىم.

— قاچانلا سورىسام سىزنى ئۇياققا كەتتى، بۇ ياققا كەتتىلا دەيدۇ، يازىدىغان نېمىسىنى تاپالماي پالاقلاپلا يۈرەمسىز نېمە؟

— بەزىدە شۇنداقمۇ بولۇپ قالىدۇ.

— چىراغ تۈۋى قاراڭغۇ، دېگەن شۇ ـ دە. مانا، مېنىڭ قېشىمغىلا كەلسىڭىز بولمامدۇ. روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىدا ئىشلەپ يۈرگەن چاغلىرىمدا كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىمنى سۆزلەپ بەرسەممۇ نەچچە كىتاب بولىدۇ.

— ئۇ يەردە يازغۇدەك نېمە ئىش بولسۇن؟

— ۋاھ، دەۋاتقان گېپىڭىزنى قاراڭ، ھەممە قىزىقچىلىق شۇ يەردە. ياراتقان ئىگەم ھەر بىرىمىزنىڭ مېڭىسىنى شۇنچىلىك نازۇك قىلىپ قۇراشتۇرۇپ چىققانكى، قويمۇقىرىلىك، ئۇنىڭدا بىر تال ۋېنتا ئۇشۇق بولۇپ قالسىمۇ، كەم بولۇپ قالسىمۇ، ساق ئادەم ھازىرلا غەلىتە بولۇپ قالىدۇ. ئاھاي، قىزىقچىلىقنى شۇ چاغدا كۆرىسىز. مانا، بىزنىڭ ئۇ روھىي كېسەللىكلەر دوختۇرخانىسىنى ئاشۇنداق ساراڭلار يىغىلىدىغان ئورۇن دېسىڭىز بولىۋېرىدۇ... مەن شۇنداق نۇرۇۋا كېسەللەرنى كۆرگەنمەنكى، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى جاڭگىلداپ تۇرغان سوغۇقتا تالادا يالىڭاچ تۇرۇپمۇ توڭلاپ قالمايدۇ؛ بەزىلىرى كۆنلەپ ھېچنېمە يېمەيمۇ ئۆلۈپ قالمايدۇ. بەزىلىرى شۇنچىلىك ياۋاشكى، ئولتۇرغان يېرىدە بىر نۇقتىغا

تىكىلگىنىچە كەچ كىرگۈچە مىدىرلىماي ئولتۇرىدۇ. بەزى يامانراقلىرى ئالدىغا ئۈچرىغاننى ئۇرۇپ، قولىغا چىققاننى سۇندۇرۇپ، ئەسەبىيلىكتىن ئۆزىنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالىدۇ. بىز بۇ ساراڭلارنى دوختۇرخانىنىڭ ئىچىدىكى ئېگىز تاملار بىلەن قورشالغان بىر قورۇدا ساقلايتتۇق، يامانلىرىنى يەنە ئايرىم ئۆيلەرگە قاماپ قوياتتۇق. ئىشقىلىپ، ئۇ يەردە ھەر كۈنى ئەقلىڭىز يەتمەيدىغان ئىشلارنى كۆرۈپ تۇرىسىز. . .

سەيدۇللا دوختۇر ئاشۇنداق قىزىپ سۆزلەپ، ساراڭلار توغرىسىدىكى پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى. بىر ئۆلگەن ئادەمنىڭ يېنىدا ئولتۇرغىنىمنى ئاز دەپ، بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئىچىمگە تېخىمۇ قورقۇنچ چۈشتى. «ئەستا!» دەيمەن، ئورنۇمدىن قوپۇپ ماڭغۇدەك بولساملا، دوختۇر خۇددى يېنىدىكى ھاسا تايىقى بىلەن بېشىمغا سالىدىغاندەك قىلىدۇ. خۇددى بىرسى ئورۇندۇققا يەملەپ قويغاندەك ئورنۇمدىن تۇرالمايمەن.

— مانا، مەن بىر كېسەلنى داۋالىغان، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى دوختۇر، — قاچانلا قارىسىڭىز سىزگە قاراپ ھىجىيىپ تۇرغىنى تۇرغان. بۇ شۇنچىلىك مەنىسىز، شۇنچىلىك غەلىتە ھىجىيىشكى، بىز ئۇنى ئۇرۇپمۇ، تىللاپمۇ، ھەرقانداق قىلىپ چىرايىدىكى ھېلىقى يېقىمسىز ھىجىيىشنى يوق قىلالمىدۇق. بەزىدە ئۇنىڭغا قاراپ شۈركىنىپ كېتەتتىم. ئۇ خۇددى ماڭا قاراپ: «ھەي بىچارە دوختۇر، ھەر كۈنى ئىشقا كېلىسەن، ئىشتىن قايتىسەن، بالا - چاقاڭنى باقىمەن دەپ توختىماي پالاقلايسەن، ئايلىق مائاشىمدىن، خىزمەت ئورنۇمدىن

ئايرىلىپ قالىمەنمىكىن، دەپ، كىملەرگىدۇر خۇشامەت قىلىسەن، يالغان سۆزلەيسەن، ساڭا نېمە ئازاب! دەپ مېنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

— تۇۋا! ! دېدىم مەن، — ئۇ شۇنداقمۇ ئويلامدىغاندۇ؟

— ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ، — دېدى دوختۇر، — بىز ئۇلارنى سارالڭ دېگىنىمىز بىلەن، ئۇلارغا بىزنىڭ تۇرمۇش ھەلەكچىلىكىدە پالاقلاپ يۈرۈشلىرىمىز ساراڭنىڭ قىلىقىدەك بىلىنىشى مۇمكىن. . . تېخى بەزىلىرىنىڭ كۆزىگە ئۇنىڭ نەرسە تەتۈر كۆرۈنىدۇ دېمەمسىز. ئۇ يەردە بىر ئايال بولىدىغان، ئۇمۇ قاقاقلاپ كۈلۈپلا يۈرەتتى. كېسىلى ئەدەپ كەتكەندە، باشلىرىنى تامغا ئۇرۇپ يېرىۋالاتتى. پۈت ـ قولىنى باغلاپ قويايلى دېسەك، قايسى ۋاقىتتا كېسىلى تۇتىدىغانلىقىنى بىلمەيتتۇق. ئۇ تىنچلىنىپ قالغاندا، كىرىپ يارىلىرىنى تېڭىپ قوياتتىم. شۇنداق چاغدا ئۇ خۇش بولۇپ پۇتۇمنى سۆيۈپ قوياتتى. بىز ئۇنى «سارى خېنىم» دەپ چاقىراتتۇق. بىر كۈنى ئۇنىڭدىن:

— سارى خېنىم، نېمىشقا پۇتۇمنى سۆيىسىز؟ بۇ نەنىڭ قائىدىسى؟ — دەپ سورىسام ئۇ:

— مەڭزىڭىزگە سۆيدۇمغۇ، تۇۋا، شۇنىمۇ بىلمەمسىز؟ — دېدى.

«كېيىن ئېنىقلىساق، ئۇ خوتۇننىڭ كۆزىگە ھەممە نەرسە بېشى تۆۋەن، ئايىغى يۇقىرى كۆرۈنىدىكەن.

— تۇۋا، بۇ نېمە گەپ ئەمدى؟ — دېدىم مەن.

— كىچىك ۋاقتىڭىزدا ئۇچىمىنىڭ شېختىغا

پۇتىڭىزنى ئىلىۋېلىپ، بېشىڭىزنى تۆۋەن قىلىپ يەرگە قاراپ باقمىغانمۇ؟ — دېدى دوختۇر، — ئاسمان ئايىغىڭىزدا، ئۆيلەر، كوچىدا كېتىپ بارغان ئادەملەر باش تەرىپىڭىزدە، تازىمۇ قىزىق كۆرۈنىدۇ ـ هە! سارى خېنىمنىڭ توختىماي قاقاقلاپ كۈلۈشىمۇ شۇنىڭدىن ئىكەن. .

«مېنىڭمۇ كۆزۈمگە ئۆلگەن ئادەم تىرىك كۆرۈنۈۋاتامدۇ، قانداق؟» دەپ دوختۇرغا تازا زەن سېلىپ قارىدىم. ئۇنىڭدىن ئەرۋاھلاردا بولىدىغان هېچقانداق بەلگىنى ئىزدەپ تاپالمىدىم. دوختۇر پەرۋاسىز سۆزىنى داۋام قىلماقتا ئىدى.

— سارى خېنىم بىلەن بىر ئۆيدە ياتىدىغان جانانىخان دەيدىغان يەنە بىر چوكان بار ئىدى. مەڭزىگە قىپقىزىل بوياقلارنى سۈركەپ، چېكىسىگە گۈللەرنى قىسىپ، توختىماي ناخشا ئېيتاتتى. ئۇنىڭ ناخشىلىرىنىڭ ئاهاڭىنى شۇ كۈنگىچە هېچقانداق بىر مۇزىكانتمۇ خىيالىغا كەلتۈرۈپ باقمىغاندۇ دەيمەن. ناخشىسىنىڭ سۆزلىرىچۇ؟ سۆزلىرىنى شۇنچە باش قاتۇرۇپ بىر يەرگە جەم قىلسىڭىزمۇ بىر مەنە چىقىرالمايسىز.

يارىم سىنى ئامرىقىم،
چۈشمۇ كۆرمەي نەگىدۇر.
تۇتۇلمىغان قازانغا
تاتلىق قىلغان تەمىدۇر. . .

دېگەندەك بىر گەپلەر. هېچ گەپ تاپالمىغاندا،

«ناڭنناڭناڭ، ناڭنناڭ . . .» دەپ كېتىۋېرىدۇ. . . ماۋۇ قىزىق ئىشنى كۆرمەمسىز، بىر كۈنى دوختۇرخانىغا قاسىم دېگەن ساقاللىق بىر بوۋاينى باغلاپ ئەكىلىپ بېرىشتى. ئۇقساق، ئۇ ئادەم يېقىنىدىن بېرى بىردىنلا ئالجىپ، بىكار تۇرماي تۆت ئەتراپىغا تاش ئېتىپ، قوشنا - قولۇملىرىنىڭ ھېچ ئارامىنى قويمىغانىكەن، ئىشىنەمسىز؟ ھېلىقى بوۋاي دوختۇرخانىغا كېلىپلا جانانىخانىنىڭ ناخشىسىنى ئاڭلاپ شۈكلەپ قالدى.

— بۇ نېمە كاراماتتۇ؟

— مەنمۇ بىلمىدىم. قاسىم بوۋاينى ھېلىقى ئىككىز تاملىق قورۇنىڭ ئىچىگە ئەكىرىپ باغلاقتىن يەشتۇق. ئۇنى ئېلىپ كەلگەنلەر: «دوختۇر ئاۋايلاڭ - ھە، ئاۋايلاڭ، سىزنى زەخىملەندۈرۈپ قويمىسۇن!» دېيىشىپ كەتتى. نەدىكىنى، شۇ چاغدا جانانىخان ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تازا ۋاڭشىتىپ ناخشا ئېيتىۋاتاتتى، بوۋاي باغلاقتىن بوشىنىپ، ناخشىغا قۇلاق سېلىپ تۇرۇپ كەتتى - دە، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ جانانىخانىنىڭ قېشىغا بېرىپ، بىر چەتتە ئېگىزكىنى تۇتۇپ موككىدە ئولتۇردى. مانا شۇ كۈندىن باشلاپ، ئۇ ھەر ئەتىگىنى كۆزىنى يىرتىپ ئېچىپ قوپىدۇ - دە، جانانىخانىنىڭ يېنىغا يۈگۈرەيدۇ، ئۇنىڭ ناخشىسىنى تىڭشىغىنى تىڭشىغان. جانانىخانىنىڭ ناخشىسىدىكى سېھرىي كۈچنى بەلكىم بۇ دۇنيادا ئاشۇ قاسىم بوۋايدەك چوڭقۇر چۈشەنگەن ئادەم يوقتۇ؟! . . . مانا، مۇشۇلارنى يازسىڭىز بولمامدۇ؟ — دەپ كۆزۈمگە قارىدى دوختۇر.

— بۇ ۋەقەلەرنى مەن «ئوت كەتكەن دەريا» دېگەن

ئەسىرىمگە كىرگۈزسەم بولغۇدەك.
«ئوت كەتكەن دەريا» دېگەن قانداق ئەسەر ئۇ؟ نېمىلەرنى دەۋاتقىنىمنى ئۆزۈممۇ بىلمەيتتىم. كۆزۈم دوختۇرنىڭ كۆزىگە تىكىلگەن بولۇپ، ئۇنىڭ قارىچۇقىدا مېنىڭ شولام بىلەن پۈتۈن باغچىنىڭ مەنزىرىسى تەۋرىنىپ تۇراتتى. ئۆلگەن ئادەمنىڭ كۆز قارىچۇقىدا ھېچنېمە ئەكس ئەتمەيدۇ، دەپ ئاڭلىغانىدىم، سەيدۇللا دوختۇر ئۆلۈپ تىرىلىپ قالدىمۇ يە؟!

— يەنە بىرسى بولىدىغان، ئۇنىڭ ئىسمىمۇ ئېسىمدە قالماپتۇ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى دوختۇر، — ھېلىقى بايقۇش پىرقىراپلا يۈرەتتى. بەزىدە ئىككى قولىنى كېرىۋېلىپ شۇنداق ئۇزاق پىرقىرايتتىكى، قاراپ تۇرغان ئادەمنىڭمۇ بېشى قېيىپ كېتەتتى. كېيىن ئېنىقلىساق، بۇ بىچارىنىڭ شۇنداق پات - پات پىرقىراپ تۇرمىسا، بېشىغا ئاغرىق كىرىپ كېتىدىكەن. . . خالمۇھەممەت دېگەن بىر ئادەمنىڭ ئىشىغا ھەيران قالىسىز. ئەسلىدە ئۇ ئۇستا بوغالتىر ئىكەن. ئادەتتىكى ۋاقىتتا قارىسىڭىز ساپساقلا، بەزىدە بىز دوختۇرخانىنىڭ يىللىق كىرىم - چىقىم ھېساباتىنىمۇ ئۇنىڭغا ئىشلىتەتتۇق. قىلغان ئىشىدىن قىلچە ئېۋەن تاپالمايسىز. بۇ كاساپەت شاھماتقىمۇ شۇنداق ئۇستا ئىدى. خېلى - خېلى يەرلەردىن شاھماتچىلار كېلىپ ئۇيناپ، ھېچقايسىسى ئۇتالماي بېشىنى تاتىلاپ كېتىشكەنىدى.

— ئۇنىڭ نېمە كېسەللى بار ئىدى؟ — دەپ سورىدىم مەن ھەيران بولۇپ.

— بىكار بولۇپ قالسىلا تامغا قاراپ شۇنداق غەلىتە

گەپلەرنى قىلىشقا باشلايتتىكى، ھەيران قالىسىز. ئۇ بىر دورىنى خاتا ئىچىپ قويۇپ شۇنداق بولۇپ قالغانىكەن. ئۇنىڭ دورا دەپ زادى قانداق نىمىنى ئىچىۋالغىنىنى ئېنىقلىيالمىدۇق. بەزىدە ئۇ تامغا قاراپ تازا قىزىشىپ سۆزلەۋاتقاندا، ئاستا ئارقىسىغا كېلىپ، «بۇ ئاغىنە تامدا نىمىنى كۆرۈۋاتىدىكىن؟» دەپ سىنچىلاپ قارايتتىم. قارىسىڭىز شۇ دوختۇرخانىنىڭ تۇتاش كەتكەن قوپال پىششىق كېسەكلىك تېمى. ئەمما، بۇنىڭغا ھەيران قالمىغۇلۇق. سىز بىلەن بىز تىكىلىپ قاراپ ئولتۇرىدىغان كىنو ئېكرانىمۇ ئەسلىدە ھېچنېمە يوق بىر پارچە ئاق لاتىغۇ؟!

— ئۇ نېمىلەرنى سۆزلەيتتى؟

— ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىسىڭىز، تۇغۇلماستىن ئىلگىرى ئانىسىنىڭ قورسىقىدا تۇرۇپ سۇرگەن خىياللىرى، بۇ دۇنيانى كۆرۈشكە ئالدىراپ ئانىسىنىڭ قورسىقىنى ئاچچىق بىلەن تەپكەنلىرى، دۇنياغا كۆز ئېچىپلا بۇ دۇنيانىڭ ئۇ ئويلىغاندەك ئەمەسلىكىنى كۆرۈپ قىرقىراپ يىغلىغىنى . . . ھېسابنى توغرا ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن باشلىقلارنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ ئۈچ ئىدارىسىدىن قوغلانغانلىقى . . . دېگەندەك ھەممە گەپلەر بار. نىياز دېگەن بىرسىنىڭ قىلىقلىرىنى دېمەمسىز، بىز ئۇنى: «نىياز تەتۈر» دەيتتۇق. خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن ئۇ زادىلا ئالدىغا قاراپ ماڭماي، كەينىچىلەپ تەتۈر ماڭاتتى. قاراپ تۇرسىڭىز، بېشىنى سەل يېنىغا قىيپاش قىلىۋېلىپ ئارقىچىلاپ شۇنداق ئىتتىك ماڭىدۇكى، ياۋاللا، بۇ ئادەم ئانىسىنىڭ قورسىقىدىنمۇ بېشىچە

چۈشمەي، پۈتنچە تەتۈر چىققانمىكىن، دەپ قالىسىز. مىڭدىن بىرگىچە بولغان سانلارنى تەتۈرسىگە شۇنداق ئىتتىك سانىغىلى تۇرسا، ئەقلىڭىز يەتمەيلا قالىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ قولىغا بىر كىتابنى تۇتقۇزۇپ قويسىڭىزمۇ ئارقا بەتتىن ئېچىپ ئوقۇمدىكىن، دەيمەن. مەن ئۇچ يىل ھەپىلىشىپ ئۇنى ئالدىغا قاراپ ماڭدىغان قىلالمىدىم... «ناسىر مەينەت» دەپ يەنە بىرسى بار ئىدى. قىلىپ يۈرگەن ئىشلىنى كۆرسىڭىز كۆڭلىڭىز ئېلىشىپ، قۇسقۇڭىز كېلىدۇ. نېمە قىلىدۇ، دېمەمسىز؟ قولىغا ئۇزۇن بىر تاياقنى تۇتۇۋېلىپ، كىم چىچسا بېرىپ شۇنىڭ پوقىنى مالتىلايدۇ. ئەسلىدە ئۇ چەت ئەلگە تۇغقان يوقلاپ چىقىپ، قايتىشىدا بىر قىممەتلىك بۇيۇمنى چېگرىدىن ئۆتكۈزۈپ كېتىشكە كۆزى يەتمەي كاپ ئېتىۋالغان چېغى، كېيىن يەنە نېمە بالا بولدى، ھېلىقى نەرسە ئۇنىڭ تەرىتىدىن زادى چىقماپتۇ. بىچارە شۇنىڭدىن باشلاپ پوق مالتىلايدىغان كېسەلگە قالغانىكەن... ئىشقىلىپ ئۇ يەردە ھەر كۈنى ئۇخلىسىڭىز چۈشىڭىزگىمۇ كىرمەيدىغان ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ... سىز يازىمەن دېسىڭىز، مانا ساتتار گېنېرالنى يېزىڭ.

— ئۇ قانداق گېنېرال؟ — دەپ سورىدىم مەن. ئەمدى مەن بارغانسېرى قورقۇنچۇمنى ئۇنتۇپ، دوختۇرنىڭ سۆزلىرىگە قىزىقىپ قېلىۋاتاتتىم.

— قانداق گېنېراللىقىنى مەن نەدىن بىلەي، — دېدى دوختۇر، — گېنېراللارنىڭ سارىڭىمۇ، ساراڭلارنىڭ گېنېرالىمۇ، ئىشقىلىپ، باشتىن - ئاياغ سېرىق كىيىم كىيىپ، ئايىغىنىڭ سېرىق پېتىكىنى ئىككى مۈرىسىگە

پاگون قىلىپ قويۇۋالىدىغان غەلىتە بىر ئادەم. مەيدىسىگە
ھەر خىل ئىزناك، رەڭلىك تۈگمە، قايسى زامانلاردىن بۇرۇن
قالغان مىس يارماقلارنى مېدال قىلىپ قاتار ئېسىۋالىدۇ.
تېخى قەدىمكى زاماننىڭ گېنېراللىرىدەك قەيەرلەردىندۇر
تېپىۋالغان تۆمۈر زەنجىرنىڭ بىر ئۇچىنى مەيدە يانچۇقىغا،
بىر ئۇچىنى چاپىنىنىڭ تۈگمىسىگە تاقاپ
ساڭگىلىتىۋالىدۇ. سىز ئۇنى قانداق ئادەم دەپ تونۇسىڭىز
تونۇۋېرىڭ، ئۇ ئۆزىنى خىيالىدا يېڭىلمەس بىر گېنېرال،
دەپ ھېسابلايدۇ، تاماق يېگەندىمۇ باشقىلارغا قېتىلماي،
قاچىسىنى كۆتۈرۈپ ئايرىم بىر يەرگە ئاپىرىپ يەيدۇ.
ھويلىدا ئەتىدىن كەچ كىرگۈچە ئالدىراش يۈگۈرۈپ
يۈرۈپ، خىيالىدا كىملەرنىدۇر سەپكە تىزىدۇ،
كىملەرگىدۇر ۋارقىراپ كوماندا بېرىدۇ. «ئۇررا!» دەپ
نەلەرگىدۇر ھۇجۇمغا ئۆتىدۇ. ئەگەر ئۇ تۇيۇقسىز
ئالدىڭىزغا كېلىپ، ئىككى پۇتىنى تاققىدە جۈپلەپ تۇرۇپ
چاس بېرىدىغان بولسا، كۈلۈۋېتىش خىيالىڭىزغىمۇ
كەلمەي، سەل جىددىيلىشىپ ئەتراپىڭىزغا قاراپ قالىسىز.
لېكىن، ئادەتتە ئۇ ھېچكىمگە چاس بەرمەيدۇ. ئۇ دېگەن
گېنېرال – دە! . . . قاچانلا قارىسىڭىز، ئۇنىڭ شۇنداق
جىددىي، ئالدىراشلا يۈرگىنىنى كۆرىسىز، يول ماڭغاندىمۇ
ھېچكىمگە كۆز قىرىنى سالماي، گەۋدىسىنى تىك تۇتۇپ،
گېنېراللاردەك گۆرسۈلدەپ دەسسەپ ماڭىدۇ. ناخشىچى
جانانىخان، پىرقىرايدىغان، كەينىچە ماڭىدىغان، يوق
مالتىلايدىغان، شاھمات ئوينايدىغان دېگەنلەرگە ئەزىرىنىمۇ
سېلىپ قويمايدۇ.
— سىزگە قانداق مۇئامىلە قىلاتتى؟ — دەپ سورىدىم

مەن.
— ئۇ مېنى چوڭ كۆرەتتى.
— نېمىشقا؟
— نېمىشقا دېسىڭىز، مەن ئۇنى پات - پات داۋالاپ تۇرىمەن، بەزىدە ئىشتىنىنى سالدۇرۇپ، كاسىسىغا ئوكۇل سالىمەن. گېنېرالنىڭ ئىشتىنىنى سالغۇزالىغان ئادەمنىڭ دەرىجىسى ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن چوڭ بولۇشى كېرەك - تە! . . . ئۇ مېنى «مارشال» دەپ تونۇيتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن بەزىدە كېسەللەر تۇرىدىغان هويلىغا پەيلى يامانراق كېسەللەرنىڭ ئاغرىقىنى كۆرۈشكە كىرگەندە، مۇهاپىزەت قىلىدىغان بىر - ئىككى ئادەمنىمۇ بىللە ئەگەشتۈرۈپ كىرەتتىم. ساتتار گېنېرال يېنىمدىكىلەرنى مارشالنىڭ مۇهاپىزەتچىلىرى، دەپ بىلەتتى. ئۆزىنىڭ هازىرغىچە بىرمۇ مۇهاپىزەتچىسىنىڭ يوقلۇقىغا ئۆكۈنۈپ، ماڭا هەۋىسى كېلىپ قاراپ كېتەتتى. بەزىدە مەن ئۇنىڭدىن:
— خوش، ساتتار گېنېرال، ئەهۋال قانداق؟ — دەپ سوراپ قوياتتىم.
مۇنداق چاغدا ساتتار گېنېرال ئىككى پۇتىنى تاققىدە جۈپلەپ، قولىنى چېكىسىگە ئاپىرىپ چاس بېرىپ:
— سالام، جانابىي مارشال، ساتتار گېنېرال سىزگە دوكلات قىلىدۇ. كېچىكى جەڭدە دۈشمەننىڭ سول قانات لىنىيىسى يىمىرىلىپ تاشلاندى. بىزدىن 50 ئايروپىلان، 100 تانكا، مىڭغا يېقىن ئەسكەر چىقىم بولدى. دۈشمەن تارتقان تالاپەتنى بۇنىڭدىن 10 هەسسە ئېغىر، دەپ هېسابلاۋېرىڭ. دوكلات تامام. گېنېرالىڭىزغا داۋاملىق

ئۇرۇش قىلىشقا رۇخسەت قىلارسىز . . . ۋەماكازالارنى دەيتتى ـ دە، شارتتىدە ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ، يەنە «جەڭ مەيدانىغا» قاراپ مېڭىپ كېتەتتى. مۇنداق چاغلاردا، سىز بۇ گېنېرالنىڭ بېلىدىكى شوينىغا تاپانچا قىلىپ ئېسىۋالغان قوينىڭ ئېگەك سۆڭىكى، يانپىشىغا باغلىۋالغان ياغاچ قىلىچقا قاراپ كۈلۈۋەتسىڭىز، قاتتىق ھۆرمەتسىزلىك قىلغان بولىسىز. سىزمۇ جىددىي ھالدا پۇتلىرىڭىزنى جۈپلەپ چاس بېرىپ، ئۇنى ئۆزىتىپ قويۇشىڭىز كېرەك.

ئۆلۈپ تىرىلگەن ئادەم شۇنداق سۆزمەن بولۇپ قالامدۇ، بىلمىدىم، دوختۇرنىڭ ھېكايىسى بارغانسېرى مېنى جەلپ قىلغىلى تۇردى. ئىختىيارسىز:

— مانا بۇ ئاجايىپ ئوبراز ئىكەن! — دەۋەتتىم مەن.

دوختۇر بۇ گېپىمدىن روھلاندى بولغاي، ھۇزۇرلىنىپ كۈلۈپ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— ھە؟ بۇ گېنېرال سىزنى خېلى قىزىقتۇردىمۇ، نېمە؟ قىزىق ئىشنى ئەمدى ئاڭلايسىز . . . ساتتار گېنېرال ئاشۇ تەرىقىدە دوختۇرخانىنىڭ ئېگىز تاملىرى بىلەن قورشالغان ھويلىسىدا توختىماي جەڭ قىلىپ، ئۇرۇش سېپىدە قاتتىق جاپا چەككەچكە، كېچىلىرى ئۆزىنى بىلمەي خارقىراپ ئۇخلاپ كېتەتتى . . . ئۇ يەردە يەنە بىر كېسەل بولىدىغان، ئۇنىڭمۇ ئىسمىنى ئۇنتۇپتىمەن. ئۇلارنىڭ قايسىبىرىنىڭ ئىسمىنى تۇتۇۋالغىلى بولىدۇ دەيسىز؟ ھەممەيلەن ئۇنى «ئالىم» دەيتتۇق. ئەسلىدە ئۇ قايسىبىر ئالىي مەكتەپنىڭ پروفېسسورى ئىكەن. نېمە بالا بولغان ئەيناۋۇر، ھۆكۈمەتكە ياقمايدىغان گەپنى قىلىپ قويۇپ،

كۆرەشكە تارتىلىپ، تاياق يەپ شۇنداق ئېلىشىپ قالغانىكەن. بۇ ئالىمغا قاچانلا قارىسىڭىز، چاپانىنىڭ ئۇستىگە كۆڭلەك، ئۇزۇن بورۇلكىنىڭ ئۇستىگە قىسقا تامبال، پۇتىغا يەكپاي ئاياغ كىيىپ يۈرەتتى. بىكار تۇرماي «12» دېگەن رەقەم بىلەنلا ھەپىلىشەتتى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە بۇ «12» ناھايىتىمۇ خاسىيەتلىك سان ئىمىش، مەسىلەن، 12 ئاي، 12 مۆچەل، 12 بارماق ئۇچەي . . . دېگەنلەر بۇنىڭغا مىسال ئىمىش. ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقىنىنى شەيتان بىلمىسە، كىم بىلىدۇ دەيسىز؟ ئاڭلاپ «ھە، ھە» دەپلا بېشىمىزنى لىڭشىتىپ قوياتتۇق. ئۇ دوختۇرخانىغا كېلىپمۇ 12 تەرەپلىك بىر چوك قەپەس ياساپ، ئۇنى 12 خىل بوياقتا بوياپ چىقتى. ئەمدى ئۇ بۇ قەپەسنىڭ ئىچىگە 12 خىل قۇشنى تۇتۇپ سالماقچى بولۇپ، شۇ ھەلەكچىلىكتە يۈرەتتى. بىر كۈنى ئەتىگەنلىكى كېسەللەرنىڭ ياتىقىنى ئارىلاپ تەكشۈرۈپ كېلىپ، ساتتار گېنېرال ياتقان ئۆيگە بېشىمنى تىقسام، گېنېرال خورەكنى بولۇشىغا تارتىپ ئۇخلاۋېتىپتۇ. ھېلىقى ئالىم قولىغا نەدىندۇر تېپىۋالغان بىر ئەينەك پارچىسىنى تۇتۇۋېلىپ، ساتتار گېنېرالنىڭ ئاجايىپ ئوردېنلار قادالغان چاپىنىغا خۇددى لوپا ئەينەكتىن قارىغاندەك سىنچىلاپ قارىغىلى تۇرۇپتۇ.

— ھۆرمەتلىك ئالىم، كۆزىڭىزگە نېمە كۆرۈنۈۋاتىدۇ؟ — دېدىم ھەيران بولۇپ.

— پاھ، مۇنۇ يارماقلارنى كۆردىڭىزمۇ؟ — دېدى ئالىم بېشىنى كۆتۈرۈپ قاراپ، — سىز بىلمەيسىز، بۇ ناھايىتىمۇ قىممەتلىك بۇيۇم، بۈيۈك چىڭ سۇلالىسىنىڭ

ئوردىسىدا مۇنداق يارماقتىن پەقەت 12 سىلا ساقلىنىپ قالغان. كېيىن بۇ يارماقلار خەزىنىدىن ئوغرىلىنىپ، پۈتۈن ئوردا تەۋرەپ كەتكەندى. بۇ يارماقنىڭ بىرىسى بۇ گېنېرالنىڭ چاپىنىغا قانداق قادىلىپ قالىدۇ؟ قالغان 11 دانىسى قېنى؟

«نېمە دەيدىغاندۇ بۇ؟!» دەپ بىرىپ چاپانغا ئېڭىشىپ قارىسام، ئالىم كۆرسەتكەن يارماق چاپاننىڭ سول مەيدىسىدە، بىر مۇنچە ئىزناك، تۈگمە دېگەندەك بالايى ـ بەتەرلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا قاداقلىق تۇرۇپتۇ. سىز بىلەن بىز كىچىك ۋاقتىمىزدا تەپكۈچ ياساپ ئوينايدىغان، ئوتتۇرىسى تۆشۈك، داتلىشىپ كەتكەن ئاددىيلا بىر مىس يارماق. ئالىمنىڭ توقۇپ چىققان گەپلىرىنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى ئۆزى بىلمىسە، خۇدا ھەققى مەن ھېچنېمىنى چۈشەنمىدىم. . . شۇ ئارىدا دوختۇرخانىمىزغا يەنە يېڭى بىر كېسەل كېلىپ قالدى. ئۇ شوپۇر ئىكەن. بىر قېتىملىق ماشىنا ۋەقەسىدە كابىنكىنىڭ دېرىزىسىدىن ئۇچۇپ چىقىپ كېتىپ، بېشى بىر تاشقا قاتتىق تېگىپ زەخملەنگەنىكەن. شۇنىڭدىن بېرى، ئۇ توختىماي يول ماڭىدىغان بولۇپ قاپتۇ. . . بۇ شوپۇرنىمۇ دوختۇرخانىنىڭ ئىچىدىكى ھېلىقى ئايرىم قورۇغا ئەكىرىپ قويدۇق. ئۇ خۇددى ئىككى پۇتىغا ماتور بېكىتىۋالغاندەك ھويلىنىڭ ئىچىنى توختىماي ئايلىناتتى، تاماقنىمۇ مېڭىپ يۇرۇپ يەيتتى، ھەتتا ئۇخلايدىغان چېغىدا كىيىمىم ـ كېچەكلىرىنىمۇ مېڭىپ يۇرۇپ سېلىپ، ئۆزىنى بىر ئورۇنغا بىر تاشلايتتى ـ دە، كۈن بويى توختىماي مېڭىپ ھالىدىن كەتكەچكە، خارقىراپ ئۇخلاپ كېتەتتى. ئەگەر

ئۇنىڭ پۇشايمىنىنى بار دېسەك، مېڭىپ يۈرۈپ ئۇخلىيالمىغىنىغا پۇشايمان قىلامدىكىن، دەيمەن. ئەتىسى كۆزىنى يىرتىپ ئېچىپلا يەنە سەپىرنى باشلايتتى. گويا ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئايغى چىقماس ئۇزۇن بىر يول. ئۇنى شۇنچە ئالدىرىتىۋاتقان نەرسىنىڭ زادى نېمىلىكىنى، يەتمەكچى بولغان نىشانىنىڭ قەيەردىلىكىنى چۈشىنىپ بولالمايسىز... بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتمەيلا بۇ شوپۇر ساتتار گېنېرالنىڭ ھەرىكەتلىرىگە قىزىقىپ قالسا بولىدۇ. دېمىسىمۇ، ساتتار گېنېرالنىڭ ھەرىكەتلىرى بىزگە ھەر كۈنى كۆرۈپ يۈرگەچكە، ئادەتتىكى ئىشتەك بىلىنگىنى بىلەن، يېڭى كەلگەن ئادەمگە ناھايىتى قىزىق تۇيۇلاتتى. شوپۇر بۇ گېنېرالغا قاراپ: «نېمىشقا بۇ كوماندىرنىڭ بىرمۇ ئەسكىرى يوق؟» دەپ ئويلاپ قالغان ئوخشايدۇ. يۈگۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— سالام، ھۆرمەتلىك كوماندىر! — دەپ قولىنى چېكىسىگە ئاپىرىپ سالام بېرىپتۇ.

ساتتار گېنېرال قاپىقىنى تۈرۈپ:

— مەن ئادەتتىكى كوماندىر ئەمەس، ساتتار گېنېرال بولىمەن، بىلىپ قوي! — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى تۈزىتىپتۇ.

ھوي، بۇ خەقنىڭ قىلىقلىرىغا نېمە دەيسىز، شوپۇر يەنە تىك تۇرۇپ:

— سالام ھۆرمەتلىك گېنېرال، مەن يېڭى كەلگەن پالانچى بولىمەن، مۇمكىن بولسا قوشۇنىڭىزغا قوبۇل قىلسىڭىز، — دەپ ئىلتىماس قىپتۇ.

— مۇمكىن! — دەپ ۋارقىراپتۇ ساتتار گېنېرال.

شۇ كۈندىن باشلاپ، ساتتار گېنېرالنىڭ كوماندا

بەرگەن ئاۋازى ئاڭلىنىشى بىلەنلا ئۇنىڭ ئالدىغا شوپۇر پەيدا بولىدىغان بولدى. «ئوڭغا، سولغا، ئارقىغا بۇرۇل!» دېگەن كوماندىلارغا دۈپۈرلەپ دەسسەپ، ئىككىسى ھويلىنىڭ ئىچىنى تېخىمۇ قىزىتقىلى تۇردى. بۇنى كۆرۈپ باشقا كىشىلەر ھەيران قېلىشتى. ئۇلار شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى مۇشۇ يەردە تۇرۇپ، ساتتار گېنېرالنى ئەسكەر قوبۇل قىلمايدۇ، دەپ ئويلاپ قېلىشقان بولسا كېرەك، شوپۇرنىڭ كېلىپلا ئۇنىڭ قىسمىغا جەڭچى بولۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ئولتۇرالماي قېلىشتى. ئالدى بىلەن ھېلىقى ناسىر مەينەت پوق مالتىلايدىغان تايىقىنى پىرقىرىتىپ تاشلاپ، شوپۇرنىڭ ئارقىسىغا بېرىپ تىزىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن پىرقىرايدىغان، ئارقىچە ماڭىدىغان، ھىجىيىپلا تۇرىدىغان ئاغىنىلەر بىر - بىرلەپ كېلىپ سەپكە قېتىلىشقا باشلىدى. ھەتتا ھېلىقى ناخشىچى جانانىخان، ئۇنىڭ ناخشىسىنى زېرىكمەي تىڭشايدىغان قاسىم بوۋاي، ئىشقىلىپ ماڭغۇدەك مادارى بارلارنىڭ ھەممىسى كېلىپ تىزىلىپ، ھەيۋەتلىك بىر قوشۇن بولدى. بۇنى كۆرۈپ ساتتار گېنېرالنىڭ روھى ناھايىتى كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. ئۇ ئەسكەرلىرىنى بويىغا قاراپ، ئېگىزلىرىنى ئىككى باشقا، پاكارلىرىنى ئوتتۇرىغا تىزدى. تەرتىپنى ھەر دائىم ھېلىقى ئارقىچە ماڭىدىغان ئاغىنە بۇزاتتى. ساتتار گېنېرال ئۇنى ياقىسىدىن تۇتۇپ سۆرەپ سەپتىن چىقىرىۋەتسە، ئۇ يەنە كەينىچە مېڭىپ كېلىپ سەپكە قېتىلىۋالاتتى. ھېلىقى پىرقىرايدىغان ئاغىنە موللاقچى كەپتەرلەر ئۇچۇپ كېتىۋېتىپ ئۆز توپىدىن ئايرىلىپ بىر - ئىككى موللاق ئېتىۋەتكەندەك، پات - پات

سەپتىن چىقىپ بىر قەپەس قاتتىق پىرقىرىتىۋېتىپ، يەنە سەپكە يېتىشىپ تىزىلىشۋالاتتى. ئۇلار ھەر كۈنى شۇنداق تىزىلىپ، گۇلدۇرلەپ دەسسەپ، ساتتار گېنېرالنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھەر تەرەپكە قاراپ ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، تېخى بەزىدە جانانىخانىنىڭ «ناڭنىناڭناڭ، ناڭنىناڭ» دېگەن ناخشىسىغا قوشۇلۇپ ۋارقىراپ، دوختۇرخانىنىڭ ئىچىنى چاڭ چىقىرىۋېتىدىغان بولدى.

— شۇنداق قىلىپ، نەق ساراڭلاردىن ھەيۋەتلىك بىر قوشۇن تەشكىللەندى، دەڭ؟

— ۋاي گەپ قىلماڭ. روھىي كېسەللەر تۇرىدىغان ھويلىنىڭ رىشاتكىلىق تۆمۈر دەرۋازىسىنى مەھكەم قۇلۇپلاپ قويۇپ، رىشاتكىنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ، ساتتار گېنېرالنىڭ قوشۇنىنىڭ ھەرىكەتلىرىگە قاراپ «تۇۋا!» دەپ ياقىمىزنى تۇتاتتۇق. ساراڭ دېگەننىڭ قىلىقلىرىغا چەك قويۇپ بولغىلى بولامدۇ دەيسىز؟ بىر ـ بىرىنى ئۇرۇپ زەخىملەندۇرۇپ، ئىش تېرىپ بەرمىسىلا بىز شۇنىڭغا خوش. بىر ھېسابتا، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ساتتار گېنېرالنىڭ بىر ئەپلىك باشقۇرۇپ يۈرگىنىگە قاراپ خاتىرجەم بولۇپمۇ قالدۇق. بىر يەكشەنبە كۈنى بىزنى نېمە غەپلەت باستىكىن دېمەمسىز، نۆۋەتچى خادىملار كېسەللەرنىڭ چۈشلۈك تاماقىنى بېرىپتۇ ـ دە، دەرۋازىنى قۇلۇپلاشنى ئۇنتۇپ كېتىپ قاپتۇ. ساتتار گېنېرالنىڭ يەكشەنبە ـ يەكشەنبە، دەم ئېلىش كۈنلىرى دېگەنلەر بىلەن نېمە كارى، تاماقتىن كېيىن قورسىقى تويغان ئەسكەرلىرىنى سەپكە تىزىپ دوختۇرخانىدىن توسالغۇسىزلا كوچىغا چىقىپ كېتىپ قالسا بولىدۇ. ھەممىنىڭ ئالدىدا

ئاجايىپ ئوردىن، تاپانچا، قىلىچلارنى، ئاسقان ساتتار گېنېرال، ئۇنىڭ ئارقىسىدا پىرقىرايدىغان، ئارقىسىچە ماڭىدىغان بىر ـ بىرىدىن غەلىتە ئادەملەر. بىر قىزىقچىلىقنى كۆرۈپ يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۇششاق باللار ئولىشىپ چۇقۇلداشقىنىچە ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. تېخى بەزى مەست گالداڭ ـ گولدۇڭ ئاغىنىلەر ساتتار گېنېرالنىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ ئارقىسىغا كېلىپ قوشۇلۇپ، خۇددى ئۇلارغا بايرام بولۇۋاتقاندەك خۇشال كېتىۋاتقۇدەك. ساتتار گېنېرال قوشۇننى باشلاپ ماڭغانچە مېڭىپ نەق قايناق بازارنىڭ ئىچىگە يېتىپ كېلىپ، قولىغا چىققاننى ھەر تەرەپكە ئېتىپ، ئېلىپ ـ ساتارلار نىمە ۋەقە بولغىنىنى ئاڭقىرىپ بولغۇچە شۇنداق قاتتىق ھوجۇم باشلاپتۇكى، ئايهاي، بۇ تاماشانى كۆرۈڭ! مېۋە ـ چېۋىلەر يەرگە تۆكۈلۈپ، دوپپا ـ ئاياغ دېگەنلىرىڭ ئاسماندا ئۇچۇپ، داس ـ چېلەكلەر داراڭلاپ چۇشۇپ، قىيامەتنىڭ ئۆزىلا بوپتۇ. . . بۇ خەۋەر يېتىپ كەلگەندە، تازا چۇشلۇك ئۇيقۇمنى ئۇخلاۋاتاتتىم. چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىم. قارىسام، جاھان تىپتىنچ. بايا مەن سىزگە سۆزلەپ بەرگەنلىرىمنىڭ ھەممىسىنى چۇشۇمدە كۆرۈپتىمەن. «خۇدايا شۈكۈر!» دېدىم.

— باياتىن بېرى سۆزلەۋاتقانلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى چۇشىڭىزمىكەن؟ — دەپ ھەيران بولدۇم مەن.

— شۇنداق، چۇشۇمكەن، — دېدى دوختۇر، — نىماندىلاق ئۇزۇن يىللارنىڭ ئالدىدا بولغان ئىشلار چۇشۇمگە كىرىپ يۈرىدىغاندۇ، دەپ ئويلىنىپ قالدىم. . .

دوختۇر سۆزدىن توختاپ، گەدىنىدە مېڭىپ يۈرگەن

چۇمۇلىمۇ بىر نەرسىنى تۇرۇپ چۇشۇردى ـ دە،
قولىيالىغىنى ئېلىپ قولىنى سۇرتتى. دوختۇرنىڭ
سۆزلىگەنلىرى راست بولغانمىدۇ ياكى بىر خىيالىي
چۈشمۇ؟ دوختۇرنىڭ ئۆزى زادى ئۆلۈكمۇ ـ تىرىكمۇ؟
ھېچنەرسىنى چۈشەنمەي قالدىم.

— ھېلىقى . . . نېمە دېمەكچى ئىدىم؟ . . . ھە،
ھېلىقى ساتتار گېنېرال ھازىر ھاياتمۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— ھەي، بۇ ئادەمنىڭمۇ ئۆلۈپ كەتكىنىگە خېلى
يىللار بوپقالدى، — دېدى دوختۇر، — مانا، ئالدىنقى كۈنى
ئۇ دۇنياغا بېرىپلا شۇ ئاغىنە بىلەن ئۇچرىشىپ قالسام
بولىدۇ. قارىسام، ناھايىتى غەمكىن. بىزنىڭ
دوختۇرخانىدىكى چاغلىرىدا بىر قوشۇننى باشلاپ جەڭ
قىلىپ يۈرگەن شۆھرەتلىك چاغلىرىنى ھېلىمۇ
ئەسلەيدىكەن. مەن بۇ ياققا چىقىدىغان چاغدا:

— قانداق گېنېرال؟ تىرىك جانلارغا گەپ ـ
سۆزلىرىڭىز بارمۇ؟ — دەپ سورىسام:

— ئوغلۇمغا ئېيتىپ قويسىڭىز، بېشىمغا ئۇنچىۋالا
جىق تاش ـ كېسەكنى ئەكېلىپ دۆۋىلەپ قويۇشنىڭ نېمە
ھاجىتى دېمىمنى سىقىپ؟ . . . دېدى.

چىقىپ قارىسام، راست دېگەندەك ساتتار گېنېرالنىڭ
قەبرىسىنىڭ ئۈستىدە كاتتا بىر گۈمبەز بار ئىكەن.
ئىزدەپ سوراپ ساتتار گېنېرالنىڭ ئوغلىنىڭ ئۆيىنى
تاپتىم. چەت ئەل پاسونىدا قەۋەتلىك قىلىپ سېلىنغان
تازىمۇ ھەيۋەتلىك ئۆي ئىكەن. مەن بېرىپ تۇرۇشۇمغا
ئۆيىنىڭ ئالدىغا بىر پىكاپ كېلىپ توختىدى. قارىسام،
پىكاپتىن ساتتار گېنېرالنىڭ ئوغلى چۈشۈۋاتىدۇ. كۆرۈپلا

www.uyghurkitap.com

تونۇدۇم. ئۆز ۋاقتىدا دوختۇرخانىغا پات ـ پات دادىسىنى يوقلاپ كېلىپ تۇراتتى. بىـــچارىلەر تازىمۇ كەمبەغەل ئىدى. ھازىر ئۇستىدە شۇنداق پۇزۇر كىيىملەر. ئۇمۇ مېنى تونۇدى .

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، دوختۇر سەيدۇللا ئاكىغۇ، دەيمەن؟ — دېدى.

مەنمۇ كۆرۈشۈپ تونۇشلۇق بەردىم.

— پاھ، بىر ئامەت كېلىپ تازىمۇ بېيىپ كەتتىڭمۇ نېمە؟ — دەپ سورىدىم.

— دادامنىڭ ھېلىقى چاپىنىنى بىلىسىزغۇ؟ — دېدى.

— قايسى چاپىنىنى دەيسەن؟ — دېسەم:

— ھېلىقى مۇرىسىگە پاگونلارنى قادىۋالــــدىغان ئەسكـى چاپانچـۇ؟ . . . شۇ چاپاننـى سېتــىپ بېيىــپ كەتتـــىم، — دەيدۇ.

ھەيرانلا قالدىم.

— ھوي . . . شۇ ئەسكى چاپان شۇنچـە پۇلغـا يارامدىكەن؟ — دەپ سورىدىم.

سورىسام ئۇ نېمە دېدى دېمەمسىز :

— چاپانغا قاداقلىق ئىزناك، تۇگمە، مىس يارماق دېگەنلەردىن خەۋىرىڭىز بارغۇ؟ . . . بىر كۈنى بىر ـ ئىككى ئادەم ئۆيگە دادامنىڭ شۇ چاپىنىنى سۇرۇشتۇرۇپ كېلىپ قالدى. «نېمە قىلماقچى سىلەر؟» دېسەم: «شۇ چاپاننى بولسا سېتىۋالايلى دېگەن» دېيىشتى. ئۇلار چاپاننى ئالامدۇ ياكى ئۇنىڭغا قاداپ قويغان نېمىلەرنىمۇ؟ مەن نەدىن بىلەي، كۆتۈرۈپلا چىقىپ كۆرسەتتىم. ئۇنىــڭغا

قاداقلىق جاڭگىر ـ جۇڭگۇرلارنى كۆرۈپ ھېلىقىلارنىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتتى. ئۆزئارا بىر نېمىلەرنى دەپ كۇسۇرلىشىپ: «قانچىگە ساتىسەن؟» دېدى. كۆزۈمنى يۇمۇپ گەپنىڭ يوغىنىنى قىلاي دەپ: «بۇ رەھمەتلىك دادامدىن قالغان تەۋەررۈك چاپان، ئالساڭلار 100 مىڭ سومنىــى نەق ساناڭلار، بولمىـــسا ساتمايمەن» دېدىم. ھېلىقىلار چاپاننــــى ئۇياققا ئۆرۈپ ـ بۇياققا ئۆرۈپ، يالۋۇرۇپ يۈرۈپ 50 مىڭ سومنى تاشلاپ بېرىپ، چاپاننى كۆتۈرۈپ چىقىپ كېتىشتــى. ئۆزۈممۇ ھەيران بولۇپ پۇلنى تۇتقانچە قاراپلا قاپتىمەن. «بۇ بىر نېمىلەر ئەتىلا كېلىپ پۇلۇمنى ئەكەل» دېمىسۇن، دەپ، ھېلىقى پۇلنى بىر يىل ساقلاپتىمەن. قارىسام ئۇلار كېلىـــدىغاندەك ئەمەس. شۇنىڭ بىلەن پۇلنىڭ ئىزىنى يىتتۇرۇپ قويماي دەپ قورقۇپ، ئۇنى سودىغا سېلىپ ئۇ ياققا دومىلاتتىم، بۇياققا دومىلاتتىم. خۇدا بەردى دېگەن شۇمۇ، بىر ـ ئىككى يىلدىلا لەپپىدە كۆتۈرۈلۈپ كەتتىم. ھېلىقى بىر نېمىلەر ئەمدى چاپاننى قايتۇرۇپ كەلسە، ئۆزۈممۇ 100 مىڭنى نەقلا ساناپ سېتىۋالىمەن، — دېدى.

ساتتار گېنېرالنىڭ ئوغلىنىڭ گېپىنــى ئاڭلاپ، ھېلىقى بىر چاغدا دوختۇرخانىمىزدىكى «12» نى ئەتىقىق قىلىدىغان ئالىمنىڭ 12 يارماق توغرىسىدىكى گەپلىرىنى ئويلاپ قالدىم.

— ئوغلـۇم، ساڭا خۇدايىــم غايىبـتىن بېرىپتــۇ، خەيــر! — دەپ خوشلىشىپ قايتتـــىم. ئۇنـــىڭغا: «داداڭنىڭ دېمى سىقىلىپ كېتىپتۇ، ئۇنىڭ بېشـــغا چوقچايتىپ قويغان گۇمبەزلــرىڭنـــى چۇۋۇپ تاشــلا»

دېگىلى بولامدۇ، دەيسىز؟ . . . هوي، كۆڭلىڭىز خىيالىي ۋاخ بولۇپ قاپتىغۇ؟ . . . تولا ۋالاقلاۋېرىپ سىزنى زېرىكتۈرۈپ قويدۇممۇ، قانداق؟ . . .

دوختۇر گېپىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، هاسا تايىقىنى ئالدى ـ دە، ئورنىدىن تۇردى. ماڭا تازا قاراپ كېتىپ:

— راست، يەتتە نەزىرىمنىڭ باغىقىنى تاپشۇرۇپ ئالغانسىز؟ . . . بارماي قالماڭ ـ هە! — دېدى.

نېمە دېيىشىمنى بىلمەي قالدىم. دوختۇر مەندىن يىراقلاپ غۇۋالىشىپ يوقاپ كەتكەندى. پۈتۈن بەدىنىمنى سوغۇق تەر بېسىپ كەتتى. هېلىلا دوختۇر ئولتۇرۇپ قوپۇپ كەتكەن ئورۇننى سىلىسام مۇزدەك بولۇپ، ئۇ يەردە بىر كىم ئولتۇرغاندەكمۇ قىلمايتتى.

1999 ـ يىل، مارت.

قاش بويىدىكى ۋەقە

قاش دەرياسى بويىدىكى توقايلىقلارنى بىر كۆرگەن ئادەم ئۇنىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى ئۇزاققىچە ئېسىدىن چىقىرالمايدۇ. سۇپسۈزۈك تاغ سۇلىرىدىن ھاسىل بولۇپ، تاشتىن تاشقا ئۇرۇلۇپ، تاغ قىساڭلىرىدىن ھەيۋەت بىلەن بۇژغۇنلاپ ئېقىپ چىقىپ كېلىۋاتقان قاش دەرياسى بۇ يەردىكى ياپپېشىل تۈزلەڭلىكلەرگە يېتىپ كەلگەندە، يېيىلىپ ئېقىپ تارماق ئاراللارنى پەيدا قىلىدۇ. ئەنە شۇ تەبىئىي شەكىللەنگەن ئاراللاردا، سىز بىر - بىرىگە چىرمىشىپ ئۆسكەن جىغان، زىرىق، تاللارنى، قەدىمىي تاغ تېرەكلىرىنى، توقاي ئىچىدىكى قۇياش نۇرى بىلەن تاۋلىنىپ تۇرغان ئوچۇقچىلىقلاردا بولسا، رەڭمۇرەڭ ياۋا گۈللەرنى، كۆپكۆك چىمەنلەرنى كۆرىسىز. دەريا قىرغىقىدا تۇرۇپ بۇ توقايلىقلارغا قارىغاندا، كىشى ھاياجاندىن ئىختىيارسىز چوڭقۇر نەپەس ئالىدۇ. ئالدىڭىزدا ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان دەريا، دەريا ئوتتۇرىسىدىكى ئاراللاردا بولسا، قەدىمىي توقايلىقلار، دەريانىڭ ئۇ قېتىدا كۆكۈش رەڭ ئېلىپ تاۋلىنىپ تۇرغان قارىغايلىق، تاغلارغا تۇتىشىپ كەتكەن ئېدىرلار، ھەممىنىڭ

ئۈستىدە ئاپئاق قارغا پۈركەنگەن چوققىلار... شۇلارنىڭ ھەممىسىدىن بىر گەۋدە بولۇپ شەكىللەنگەن مەنزىرىنى كۆرگىنىڭىزدە، ئۇلۇغ تەبىئەتنىڭ ئاجايىپ ئۇستا رەسسام ئىكەنلىكىگە قايىل بولماي تۇرالمايسىز.

ئاراللار ئوتتۇرىسىدىكى توقايلىقلارغا ئۆتۈپ ئارىلىغىنىڭىزدا، ئۇزاق زامانلاردىن بېرى بۇ يەردە بىلىقچىلار، پادىچى باللار، سەيلە ــ ساياھەتچىلەر ھەر تەرەپكە ئىز بېسىپ قالدۇرغان يالغۇز ئاياغ يوللارنى كۆرىسىز. بۇ يوللار بىلەن ماڭغىنىڭىزدا، ئورمان ئىچىدىكى چىرىگەن يوپۇرماقلاردىن كۆتۈرۈلگەن نەمخۇش ھاۋا دىمىقىڭىزنى غىدىقلايدۇ. يېشىل ئوتلار پۇشقاقلىرىڭىزغا ئۇرۇلۇپ، جىغانلارنىڭ تىكەنلىرى چاپىنىڭىزنىڭ پەشلىرىنى سىجاپ ئۆتىدۇ. قەيەرلەردىدۇر بىر يەردە تاغ تېرەكلىرىنىڭ يىقىلغان شاخلىرى، مۇخ باسقان كۆتەكلەر ئالدىڭىزنى تورايدۇ. بۇ ئاياغ يوللار بىر مەنزىللەرگە يەتكەندە، تۇيۇقسىز غايىب بولىدۇ ــ دە، ئۆزىڭىزنىڭ يەنە ئايلىنىپ دەريانىڭ لېۋىگە كېلىپ قالغانلىقىڭىزنى كۆرىسىز. دەريانىڭ سۈيى شۇنچىلىك سۈزۈككى، قىرغاقتىكى تاشلار سۇ ئاستىدا ئېنىق يالتىراپ كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. سىز ئاجايىپ تاشلاردىن خاتىرە ئۈچۈن بىر نەچچە تال سۈزۈۋالماقچى بولۇپ يەڭلىرىڭىزنى تۈرۈپ قولىڭىزنى سۇغا تىقىسىڭىز، قارىماققا تېيىزلا يەردىكىدەك تۇرغان بۇ تاشلارنىڭ خېلىلا چوڭقۇردا ــ قول يەتمەس يەردە ئىكەنلىكىنى بىلىسىز ــ دە، ئىختىيارسىز كۈلۈۋېتىسىز... بەزىدە ھېلىقى ئاياغ يوللار سىزنى ئورمان ئىچىدىكى دالا گۈللىرى قويۇق ئۈنگەن رەڭمۇرەڭ

تاۋلىنىپ تۇرغان قانداقتۇر بىر ئۇچۇقچىلىققا ئېلىپ باردۇ. ئۇ يەردە سىز كىملەرنىڭدۇر قازان ئېسىپ گۈلخان ياققان ئىزلىرىنى، ئىسلاشقان چوڭ ـ چوڭ تاشلارنى كۆرىسىز. بۇ ئۇچۇقچىلىقتىكى يېشىل ئوتلار ئۈستىگە ئۆزىڭىزنى تاشلاپ، كۆپكۆك ئاسمانغا قارىغىنىڭىزدا، كۆكتىكى ئاپئاق بۇلۇتلار گويا ئېگىز تاغ تېرەكلىرىنىڭ ئۇچىدىلا يېنىك لەيلىشىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنىدۇ. ئەتراپىڭىزدىن بولسا، قۇشلارنىڭ چۇرۇقلاپ سايراشلىرى، دەريانىڭ بوغۇق گۈرۈلدەپ ئاققان ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. گويا ئۆزىڭىزنى شۇ ئۇلۇغ تەبىئەت بىلەن قوشۇلۇپ كېتىۋاتقاندەك، تەبىئەت بىلەن تەڭ نەپەس ئېلىۋاتقاندەك ھېس قىلىسىز...

* * *

ئۆتكەن يىلى يازلىق كانىكولدا بىز بىر نەچچە ئوقۇتقۇچى مانا مۇشۇ گۈزەل قاش بويىغا كېلىپ مەلۇم ۋاقىت تۇردۇق. قاچاندۇر بىر چاغلاردا مەكتىپىمىز مۇشۇ قاش دەرياسى ئەتراپىدىن بىر ئاز يەر سېتىۋالغان بولۇپ، ھازىر بىز شۇ يەرلەرنى يېزىلىق ھۆكۈمەتكە قايتۇرماقچى، بۇنىڭ بەدىلىگە يېزا مەكتىپىمىزنىڭ يېڭىدىن سېلىنىۋاتقان قۇرۇلۇشلىرى ئۈچۈن ياغاچ بەرمەكچى بولغانىدى. بىز شۇ ئىشلارنى بېجىرگەچ دەم ئالماقچى بولۇپ كەلگەنىدۇق. ئارىمىزدا ئۆمرى قىستا ـ قىستاڭ چوڭ شەھەرلەردىلا ئۆتۈپ، مۇنداق تەبىئىي، ھاۋالىق جايلارنى كۆرۈپ باقمىغانلارمۇ بار ئىدى. ئۇلار قاش

دەرياسى بويىدىكى تۇتاش كەتكەن توقايلىقلارنى كۆرۈپ ھاياجىنىنى باسالماي قالدى. شۇنىڭ بىلەن، توقاي ئىچىگە چېدىر تىكىپ، بىر قانچە كۈن ئوبدان بىر ئويناپ پۇخادىن چىقايلى، دېگەن يەرگە كەلدۇق. يېزىلىــــق ھۆكۈمەت چېدىر، قازان ـ قومۇچ ۋە باشقا لازىملىق نەرسىلەرنى تېپىپ بېرىدىغان بولدى. يېزىلىـــق ھۆكـۈمـەت مېھمانخانىسىنىڭ ئىچىــرلاپ تۇرىدىغان كارىۋاتلىــــرىدا ئولتۇرۇپ قىزغىن مەسلىھەتكە چۈشۈپ كەتتۇق.

خوجىلىق بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى ئەدىھەم ئاكا قەغەز ـ قەلىمىنى چىقىرىپ، توقاي سەيلىســـگە كېتىـــدىغان خىراجەتلەرنـــى يازغىلـــى تۇردى. مالچىـــلاردىن سېتىۋېلىنىدىغان سويۇم مال، نان ـ چاي، كۆكتات، ماي، ھەر خىل ئىچىملىك، زىرە ـ قارىمۇچ، ھەتتا ئېغىز سۈرتىدىغان قەغەزگىچە ھەممە نەرسە تىزىملاندى.

— ئاشپەزنىڭ ئىشىنى قانداق قىلىمىز؟ — دەپ سوراپ قالدى بىرەيلەن.

— بۇنىڭغا نېمە ئاشپەزلىك كېتەتتى؟ — دېدى يەنە بىر ئوقۇتقۇچى، — مالنى سويۇپ پارچىـــلاپ قازانغا باسىمىز، ئاستىدىن گۈركىرىتىپ ئوتنى قالايمىز، پىشتى دېگەن شۇ!

— بولمـــايدۇ، بولمـــايدۇ! — دەپ چۇرقىراشـتۇق باشـقىلىرىمىـــز، — شـورپا ئىچىـپ، سۆڭەك غاجىـلاپـلا ئولتــۇراتتۇقمــۇ، ئانچە ـ مۇنچە سەي ـ پەي قورۇپ، كاۋاپ ـ پاۋاپمۇ قىلىدىغان گەپ ـ تە!

— ئارىمىزدىن بىرەر ئاشپەز چىقىپ قالار؟ — دەپ كۆپچىلىككە قارىدى ئەدىھەم ئاكا.

— چۆمۈچ تۇتىدىغان بىرلا ئادەم چىقىشىغۇ قالغان ئىشلارغا قولمۇقول ياردەملىشەتتۇق، — دېيىشتۇق.

— بولدى، قازان بېشىنىڭ ئىشىنى ماڭا قويۇپ بېرىڭلار، — دېدى تارىخ ئوقۇتقۇچىسى قۇربان.

ئاغزى ئېچىلسىلا تاش قورال دەۋرى، قەدىمىي يۇنان، مىسىر مەدەنىيەتلىرى، چىڭگىزخاننىڭ ئىستېلاسى دېگەندەك نەرسىلەر توغرىسىدا توختىماي سۆزلەپ كېتىدىغان بۇ ئاغىنىنىڭ قازان - قومۇچنىڭ ئىشلىرىدىنمۇ خەۋىرى بارلىقى خىيالىمىزغا كىرىپ باقمىغانىكەن.

— تاماقنى مىسىرچە ئېتەمسىلەر، يۇنانچىمۇ؟ — دەپ چاقچاق قىلدى ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى قادىر.

— ئۇ قانچىلىك ئىشتى؟! — دېدى قۇربان، — گۆشنىڭ ئۇستىخانلىقراق يەرلىرىنى چاناپ قازانغا تاشلىۋېتىمىز، شورپا بولىدۇ. يۇمشاق يەرلىرى كاۋاپ... راست، قىيما كاۋاپ دېگەننى بىلەمسىلەر؟

— كاۋاپنى كىم بىلمەيدۇ؟ — دېدى ياش ئوقۇتقۇچىلاردىن بىرى.

— مېنىڭ دەۋاتقىنىم قىيما كاۋاپ، — دېدى قۇربان.

— ئۇنىمۇ كۆرگەن.

— كۆرۈشىڭغۇ ھەممە ئادەم كۆرگەن. لېكىن ئۇنى قانداق تەييارلايدىغانلىقىنى بىلسەڭ بولىدۇ - دە!... مانا، گۆشنى تازا ئۇششاق چاناپ قىيما قىلىپ، ھە، يەنە ئازراق تۇخۇم، پىياز ئارىلاشتۇرۇپ، دورا - دەرمانلارنى تەڭشەپ، يۇمىلاقلاپ زىخقا ئۆتكۈزىدىغان گەپ. پاھ، پىشقاندا بۇنى يۇمشاق ناننىڭ ئارىسىغا ئېلىپ يەيدىغان بولساڭلار، بۇنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغان تاماق يوق... دۈمبە

جىگەر دېگەننىغۇ بىلىدىغانسىلەر؟

— ئۇمۇ يەيدىغان نەرسىما؟ — دەپ سورىدى بېلىقچى ياش ئوقۇتقۇچى، — مۇنداق تاماقنى ئاڭلاپ باقمىپتىكەنمەن.

— سىلەرنىڭ شەھەردە يۇرۇپ كۆرگىنىڭلار پىچىنە-پىراڭ، تاتلىق-تۈرۈم بىلەن سېرىق ئاش، — دېدى قۇربان، — دومبە جىگەر دېگىنىمىز — قوينىڭ قۇيرۇق مېيى بىلەن جىگىرىنى ئوبدان پىشۇرۇپ سوزۇۋېلىپ، نېپىز يالپاقلاپ كېسىپ، ئىككى پارچە جىگەرنىڭ ئارىسىغا بىر پارچە قۇيرۇق مايىنى قىستۇرۇپ يەيدىغان نەرسە. مۇنداق يېگەندە، مايمۇ كۆڭۈلگە تەگمەيدۇ، چاينىغانسېرى لەززەتلىنىپ چاينىغۇڭ كېلىدۇ. تازا ئوغۇل بالىنىڭ يەيدىغان تامىقى — دە! . . . قوينىڭ ئۆپكە — قېرىنى، توققۇز تولۇقلىرىدىن شۇنداق سوغۇق سەيلەرنى كەلتۈرۈۋېتىمىزكى، ۋاقتى كەلگەندە كۆرىسىلەر . . .

ھەممىمىز بىردىنلا تاماقنىڭ گېپىگە چۈشۈپ كەتتۇق. كۆپچىلىكنىڭ سۆزىگە قارىغاندا، قاملاشتۇرىدىغان ئادەملا بولسا، قوي دېگەننىڭ ئاچچىق ئۈچىيى بىلەن تېرىسىدىن باشقا ھەممە يېرىدىن خىلمۇخىل تاماقلارنى تەييارلاشقا بولىدىغانلىقى ئايان بولدى. كىمدۇر بىرى قىزىپ كېتىپ، ئەتىلا قەيەردىن بولمىسۇن بىر تور تېپىپ كېلىپ، دەرياغا تور تاشلىماقچىمۇ بولدى.

— بۇمۇ بولىدىغان گەپ، دەريا بېلىقى دېگەننىڭ لەززىتى باشقا گەپ — تە! — دېيىشتۇق.

شۇنىڭ بىلەن بىر — ئىككىيلەن: «بېلىق دېگەننى زادى مايدا پىشۇرۇپ يېگەن ياخشىمۇ، ئوتقا قاقلاپمۇ؟»

دەپ تالاش ـ تارتىشقا چۈشۈپ كەتتى.

* * *

قىرىشقاندەك شۇ كۈنى كېچىدىن باشلاپ ھاۋا ئۆزگىرىپ، شارىلداپ يامغۇر چۈشۈشكە باشلىدى.

— ئاپلا، بۇ نېمە گەپ؟! — دېيىشتۇق ھەسرەتلىنىپ، — توقاي سەيلىسى قىلىدىغان شېرىن خىياللىرىمىز كۆپۈككە ئايلىنامدۇ نېمە! . . .

— خاتىرجەم ئۇخلايلى دېدى كىمدۇر بىرى — تاغ يېرى دېگەن شۇ. قاراپ تۇرۇڭلار، ئەتىلا چاقناپ كۈن چىقىپ كەتمىسە.

ئەتىگىنى ئورنىمىزدىن تۇرساق، يامغۇر تېخىچە توختىماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يېزىلىق ھۆكۈمەتنىڭ مېھمانخانىسىدىن نېرى بارالماي سولىنىپ قالدۇق. ئىچى پۇشقان ئاغىنىلەر بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى تالاغا چىقىپ ئاسمانغا قارايتتى. ئاسمان تۇتاش قوغۇشۇن رەڭگە كىرگەن بولۇپ، يامغۇر ئاق يېغىنغا ئايلىنىۋاتقاندى. تېمپېراتۇرا تۆۋەنلەپ، ئەتراپنى قويۇق تۇمان قاپلاپ، توقايلار، قارىغايزارلىق تاغلار — ھېلىقى بىز كۆرگەن بارلىق گۈزەل مەنزىرىلەر تۇمان ئىچىدە غۇۋالىشىپ كەتكەنىدى.

ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن نېمە قىلارىمىزنى بىلمەي، ياتاققا يىغىلىپ قۇرۇق پاراڭغا چۈشتۇق.

— تاغ يېرى دېگەننىڭ ھاۋاسى شۇ، — دېدى ئەدىبھەم ئاكا. ئارىمىزدا ياشتا ئەڭ چوڭ، ھازىر مەكتەپتە

ئىشلەۋاتقانلارنىڭ ئىچىدىمۇ ئىستازى ئەڭ كونا ئادەم شۇ ئىدى، — بىر يىلى، بۇ يەردىكى دېھقانچىلىق مەيدانىمىزغا يازلىق يىغىم ئىشىنى تۈگەتكىلى كەلگىنىمىزدە، بۇغداي ئورمىسى مەزگىلىدىلا مۆشۈنداق ھاۋا ئاينىپ، تۇيۇقسىز قار چۈشۈپ كەتكىنى ئېسىمدە. . بىرەرسىڭلار كورت قەغەزمۇ ئالغاچ كەلمىگەنمىتىڭلار؟

— بۇ يەردە شاھماتمۇ تېپىلماس ھەقىچان؟

— ھوي راست، ئېسىمدىن چىقىپتۇ، — دېدى بىر ئوقۇتقۇچى، — سىلەرگە بىر نەرسە كۆرسىتەيمۇ؟

— نېمىكەن ئۇ؟ — دەپ ھەممىمىز ئۇنىڭغا قارىدۇق.

ئۇ كارىۋاتنىڭ باش تەرىپىدىن بىر كونا لاتا سومكىنى تارتىپ چىقاردى. سومكا ئىچىدىن پومپىيىپ تۇرغان بىر سېرىق قەغەز خالتىنى سۇغۇرۇۋالدى ـ دە، ئىچىدىن يەنە گېزىت قەغىزىگە پۇختا ئورالغان بىر توپ ئورىگىنالنى ئېلىپ ئوتتۇرىغا قويدى.

— ماڭا بۇنى تۈنۈگۈن بىر دېھقان ئەكىلىپ بەرگەنىدى، — دەپ چۈشەندۈردى ئۇ، — بۇ سومكىدىكى نەرسىلەرنى ئۇ مەكتىپىمىز بۇرۇن بۇ يەردە ئىشلەتكەن بىر ئۆينىڭ تورۇسىدىن تېپىۋالغانىكەن. ھەقىچان، بۇ يەرگە كېلىپ دېھقانچىلىق قىلغان ھېلىقى ئەپەندىلەرنىڭ بىر نەرسىسى بولسا كېرەك، دەپ ساقلاپ قويۇپتىكەن.

ئورىگىناللارنى بىرىنچى بولۇپ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى قادىر قولىغا ئالدى. بىر نەچچە بەتنى ئۆرۈپ ئوقۇپ:

— پاھ، پاھ، قالتىس شېئىرلارغۇ بۇ! — دەپ

ۋارقىرىۋەتتى، — بۇ ئادەتتىكى بىر ھەۋەسكارنىڭ يازغان مەشىق شېئىرلىرى ئەمەس جۇمۇ. سۆزلىرى شۇنچىلىك ئاددىي، پىششىق، پىكرى چوڭقۇر. تەبىئەت مەنزىرىسى بىلەن شائىرنىڭ ئوتلۇق ھېسسىياتى ئەپچىل بىرلەشتۈرۈلگەن. ھەر بىر مىسرادىن ھاياجانغا تولغان شائىرنىڭ تىنىقلىرى ئاڭلىنىپ تۇرىدۇ. . ئاڭلاڭلار ھە، مەن سىلەرگە مۇنۇ قۇرلارنى ئوقۇپ بېرەي.

ئۇ بىر شېئىرنى ئۈنلۈك ئوقۇپ دېكلاماتسىيە قىلدى. ھەممىمىز ئىختىيارسىز سۈكۈتكە چۈشۈپ قۇلاق سالدۇق. كۆز ئالدىمىزدا گۈلگە پۈركەنگەن كەڭ دالا، ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقان قۇياش، قىپقىزىل شەپەق نۇرىغا چۆمۈلۈپ يىراقتىن كېلىۋاتقان قىز گەۋدىلەندى. شۇنىڭ بىلەن ئورىگىنالنى قولدىن قولغا ئېلىپ كۆردۇق. ئورىگىناللارنىڭ قەغىزى سارغىيىپ قالغان بولسىمۇ، خەتلىرى يەنە ئوچۇق تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭغا يېزىلغانلىرىنىڭ ھەممىسى تەبىئەت لىرىكىسى، مۇھەببەت تېمىسىدىكى شېئىرلار ئىكەن. بەزى سۆز ـ جۈملىلەرنىڭ ئۆچۈرۈلگەنلىكى، تۈزىتىلگەن بەزى مىسرالارنىڭ يېنىغا قىيپاش قىلىپ يېڭى مىسرالارنىڭ يېزىپ قويۇلغىنىغا قارىغاندا، بۇ ئاپتورنىڭ تېخى رەتلىمىگەن دەسلەپكى قوليازمىلىرىدەك قىلاتتى. كارىۋاتتا سوزۇلۇپ ياتقان ئەدىھەم ئاكا ئاخىرىدا ئورىگىناللارنى قولىغا ئېلىپ ۋاراقلاپ كۆردى ـ دە:

— بۇ تونۇش پوچېركىغۇ؟. . . توغرا، خەمىتنىڭ پوچېركىسى، خەمىتنىڭ! — دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

www.uyghurkitap.com

— خەمىت دېگىنىڭىز كىم؟ — دەپ سورىدۇق بىز.

— بىر چاغلاردا ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا خەمىت دەپ بىر ئوقۇتقۇچى بولىدىغان، ئۇ مۇشۇنداق شېئىرلارنى يېزىشقا ئۇستا ئىدى.

— بۇ شائىر نەدە؟

— ئۇنىڭ يازغانلىرى قاش دەرياسىنىڭ بويىغا قانداق كېلىپ قالىدۇ؟

— ئۇ چاغلاردىكى ئىشلارنى سىلەر تازا بىلىپ كەتمەيسىلەر، — دەپ چۈشەندۈردى ئەدىھەم ئاكا، — ئۇ يىللاردا ھەر بىر مەكتەپ، ئىدارە - جەمئىيەتلەرنىڭ يېزا ئىگىلىكىگە ياردەم بېرىش مەجبۇرىيىتى بولىدىغان. مەكتىپىمىزنىڭ مۇشۇ قاش دەرياسى ئەتراپىدىكى يېزىلار بىلەن مۇناسىۋىتى يېقىن ئىدى. ھەر يىلى دېھقانچىلىقنىڭ ئالدىراش مەزگىللىرىدە، مەكتەپنىڭ ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلىرى بۇ يەرگە كېلىپ يىغىم - تېرىم ئىشلىرىغا ياردەملىشەتتۇق. كېيىن ئوقۇغۇچىلارنى ئەمگەك بىلەن چېنىقتۇرۇش، يېرىم ئوقۇپ، يېرىم ئىشلەش دېگەندەك چاقىرىقلار چىقتى. مۇشۇنداق سىياسەتلەرنىڭ ھەيدەكچىلىكىدە، مەكتەپ ئۆز ئالدىغا بىر دېھقانچىلىق مەيدانى قۇرماقچى بولۇپ، بۇ ئەتراپتىن يەر سېتىۋالغانىدى. شۇ چاغدىكى مەكتەپ رەھبەرلىرى نەق مانا مۇشۇ قاش دەرياسى بويىدىكى توقايلىقلارنى كۆرۈپ ئىلھاملىنىپ كەتكەن بولسا كېرەك، ھەتتا بۇ يەرگە ئوقۇتقۇچىلار ھەر يىلى كېلىپ دەم ئېلىپ كېتىدىغان بىر دەم ئېلىش ئورنىمۇ قۇرماقچى بولۇشقان.

— بۇ ئوبدان گەپ بوپتىكەن، — دەپ سۆز قىستۇردى

ياش ئوقۇتقۇچىلاردىن بىرى.

— ئوبدانلىقى قۇرۇسۇن! — دېدى يەنە بىرەيلەن، — يامغۇر مۇشۇنداقلا ياغىدىغان بولسا، ئادەم بىر كۈندىلا زېرىكمەمدۇ؟!

— ئەنە شۇنداق ياخشى نىيەتلەر بىلەن، — دېدى ئەدنىھەم ئاكا يانچۇقىدىن موخۇركا قەغىزىنى ئېلىپ يىرتىپ تۇرۇپ، — دەسلەپتە بۇ يەرگە بىر كورپۇس ئۈستىـــى چېدىرچە يېپىلغان ئۆيلەر سېلىنغانـــدى. ئاز ئۆتمەيلا «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلىنىپ كەتتى. پىلانلارنىڭ ھەممىسى قۇرۇق خىيالغا ئايلىنىپ سۇغا چىلاشتى. قاش دەرياسىنىڭ بويىغا كېلىپ يەر تېرىماق تۇگۇل، مەكتەپتە ئوقۇ ـ ئوقۇتۇش ئىشلىرىنىڭ ئۆزىمۇ توختاپ قالدى. شۇ يىللارنى ئەسلىسەم، ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدىكى ئىككـــى ئوقۇتقۇچى كۆز ئالدىمدىن زادى كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ بىرى مۇشۇ قولىيازمىلارنىڭ ئىگىسى خەمىت، يەنە بىرى ھامۇت. ئۇلار ھەر ئىككىلىسى ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا بىر سىنىپتا ئوقۇپ، ئوقۇشنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن فاكۇلتېتنىـــڭ ئۆزىدە ئوقۇتقۇچى بولۇپ قېپقالغان. خەمىت ياخشـــى ئوقۇغان ئوقۇغۇچى ئىـــدى. شۇ چاغلاردا يېزىپ ئېلان قىلغان شېئىرلىرى بىلەن ئوقۇتقۇچى ـ ئوقۇغۇچـــلار ئارىسىدا ئابرۇيىمۇ بار ئىدى. دەرسىنىمۇ ياخشى ئۆتەتتى. ئەمدى ھامۇتقا كەلسەك، ئۇنىڭ قانداق يوللار بىـــلەن مەكتەپكە ئوقۇتقۇچىلىققا ئېلىنىپقالغانلىقىـــــنى مەنمۇ چۈشەنمەيمەن. ئۇ بويلۇق كەلگەن، قەددى ـ قامىتـــى كېلىشكەن يىگىت ئىدى، باشقىلار بىـــلەن مۇئامىـــلە قىلىشقىمۇ ئۇستا ئىدى. مۇنداق سالاپەتنىڭ ھە دېگەندە

ئاياللارنى ئىندەككە كەلتۈرۈشكە دەسمىي بولالايدىغانلىقى-
نى سىلەر ئوبدان بىلىسىلەر. شۇڭا ئۇ ساۋاقداشلىرى
ئىچىدىكى ئەڭ چىرايلىق بىر قىزغا ئۆيلەنگەن. ئۇنىڭ بىر
ئىككى بالىلىقمۇ بولغان. بىراق، بىچارىنىڭ قورسىقىدا
چىرايىغا تۇشلۇق ئۇماچ يوق ئىدى. ئوقۇغۇچىلارغا دەرس
ئۆتكۈدەك ئىقتىدارى بولمىغانلىقتىن، كېيىن ئۇنى
مەكتەپ رەھبەرلىكى مەمۇريي خىزمەتكە يۆتكەپ قويغان.
مەدەنىيەت ئىنقىلابىغا كەلگەندە، خەمىت بىلەن ھامۇت
باشقا ـ باشقا قىياپەت بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىشتى. خەمىت
يازغان شېئىرلىرى، شۇ چاغدىكى سىياسەتكە نارازى بولۇپ
قىلىپ سالغان بەزى گەپ ـ سۆزلىرى تۈپەيلىدىن، ئەڭ
باشتا تارتىپ چىقىرىلىپ كۈرەش قىلىنىدى. ھامۇت بۇ
ھەرىكەتتە ئاكتىپ بولۇپ شۇنچىلىك جانلىنىپ كەتتىكى،
ئايھاي! . . . ئەگەر يارانقان ئىگەم بىر كىشىگە توغرا يول
بىلەن مېڭىپ ھايات كەچۈرىدىغان پەزىلەتنى ئاتا قىلمىسا،
ھېچبولمىغاندا ئەسكىلىك قىلىپ بولسىمۇ جېنىنى
باقىدىغان قارا نىيەتنى قوشۇپ بەرسە كېرەك، ھامۇت نەق
شۇنداقلا بولۇپ چىقتى. خەمىتكە ئەڭ قاتتىق زىيانكەشلىك
قىلغانمۇ ھامۇت بولدى. ئۇ خەمىتنىڭ يازغان
شېئىرلىرىدىن قۇسۇر تېپىپ، پارتىيىگە، سوتسىيالىزمغا
قارشى شۇنچىلىك كۆپ مەزمۇنلارنى ئويدۇرۇپ
چىقاردىكى، پاھھاي، ئادەم پۇتلاشتا ئۇنىڭدىن ئۇستىسى
بولماس! . . . بۇ گەپنى قىلسام، شۇ چاغدا مەكتەپ توپ
مەيدانىدا ئېچىلغان نەچچە مىڭ كىشىلىك كۈرەش
يىغىنىنى كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. سەھنىدە
ئولتۇرغانلاردىن بىرى خەمىتنىڭ «جىنايەت» لىرىنى

ئوقۇپ، ئۇنى: «سەھنىگە چىقسۇن!» دەپ ۋارقىرىغاندا، خەمىت كۆپچىلىكنىڭ ئارىسىدا قىمىر قىلماي ئولتۇردى. ھامۇت بىر نەچچەيلەننى ئەگەشتۇرۇپ يېتىپ كېلىپ، ئۇنى سۆرەپ دېگۇدەك سەھنىگە ئېلىپ چىقىپ، بېشىغا ئېگىز قەغەز قالپاق كىيدۇردى. خەمىت باشتا نومۇستىن شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى. بىر يۇلقۇنۇپ قولىنى بوشتىۋېلىپ، بېشىدىكى قالپاقنى پۇرلەپ ئېلىپ يەرگە ئاتتى ـ دە، بالاغا قالدى. بىر نەچچىسى يوپۇرۇلۇپ كېلىپ، ئۇنى بولۇشىغا دۇمبالاپ، ئاندىن قولتۇقىدىن يۆلەپ زورىغا ئۆرە تۇرغۇزۇپ قويۇشتى. بۇ ئىككى ساۋاقداشنىڭ ئوقۇغۇچى ۋاقتىدا بىرەر زىددىيىتى بارمۇ ياكى ھامۇتنىڭ تەبىئىيتىنىڭ ئەسكىلىكىدىن شۇنداق بولۇۋاتامدۇ، بىلمىدىم، شۇ چاغدا خەمىتنى ئەڭ قاتتىق ئۇرغانمۇ ھامۇت ئىدى... ئۇ چاغلاردىغۇ كۇرەشكە تارتىلمىغان ئادەممۇ ئاز قالغان. ئۇنى دېسەڭلار، ماڭىمۇ قالپاق كىيگۈزۈشكەن.

— نېمىشقا؟ — دەپ قىزىقىپ سورىدۇق بىز.

ئەدىھەم ئاكا قولىدىكى تاماكىسىنى ياندۇرۇپ بىر ـ ئىككى شورىدى ـ دە، كۈلۈپ كەتتى:

— ئۇ كەمدىكى ئىشلارنى سۆزلەپ سىلەرگە چۈشەندۈرۈپ بولغىلى بولمايدۇ، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى ئەدىھەم ئاكا، — نېمىشقا بولاتتى، ماڭا ئارتقان جىنايەتلىرى «چەت ئەلدە ئۇرۇق ـ تۇغقىنى بار... يازدا كاستۇم ـ بۇرۇلكا، قىشتا پەلتو كىيىپ، گالستۇك باغلاپ يۈرىدۇ...» دېگەندەك تۈكى يوق ئىشلار. ئۇ چاغلاردا مەنمۇ ياش ئىدىم ـ دە! بولۇۋاتقان ئىشلارغا بىر

تۇرۇپ ئادەمنىڭ كۈلگۈسى، بىر تۇرۇپ يىغلىغۇسى كېلىدۇ. ئوقۇش بىنالىرىنىڭ تاملىرى ھەر خىل چوڭ خەتلىك گېزىتلەر چاپلىنىپ، قۇراق چۈشكەن ئەسكى يوتقاندەك بولۇپ قالغان. تارتىپ چىقىرىلغانلارنىڭ بېشىدا ئېگىز قەغەز قالپاق، يۈز ـ كۆزىمىزنى جىن ـ شەيتانلارغا ئوخشىسۇن، دەپ ئالىيېشىل بوياۋەتكەن. قولىمىزدىكى ئەسكى داس ـ چېلەكلەرنى داراڭشىتىپ: مەن پالانچى بولىمەن، جىنايىتىم ماۋۇ، ماۋۇ. . دەپ ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز تونۇشتۇرۇپ، ئوقۇش بىنالىرىنىڭ ئالدىدىن خۇددى ئەسكى تاملىقتىن ئۆتكۈن ئۆتكەندەك مېڭىپ ئۆتىمىز. ئىنسان ئۇچۇن بۇنىڭدىن ئارتۇق خورلۇق بولماس دەيمەن! . . . كېيىن، ئىسيانچىلار ئىككى تەرەپ بولۇشۇپ بىر ـ بىرى بىلەن ئەلەم كۈرىشى قىلىشقا چۈشۈپ كەتتى. بىزنى رىجىم ئاستىدا مەكتەپنىڭ قارا ئىشلىرىنى قىلىشقا سالدى. ئېسىمدە قېلىشىچە، خەمىت بىزنىڭ خوجىلىق بۆلۈمىگە قاراشلىق سەي ـ كۆكتات ئورىلىرىدا بىر مەزگىل ئىشلىگەن، مەكتەپ پارخانىسىدا ئوتمۇ قالىغان. . ئۆزىمىزنىڭ گېپىگە كەلسەك، شۇ قالايمىقانچىلىقلار بىلەن بولۇپ، بۇ يەردىكى دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئىشلىرىنى ئويلاشقا ھېچكىمنىڭ چولىسى تەگمىدى. لېكىن، يەرنى تېرىماي ئاق تاشلاپ قويۇشقا بولمايدۇ ـ دە! سېتىۋالغان يەرلىرىمىزنى ئىلگىرىكىدەكلا بۇ ئەتراپتىكى كەنتلەرنىڭ دېھقانلىرى تېرىپ پايدىلىنىۋەردى. بۇنىڭ بەدىلىگە ھەر يىلى ئۇلار مەكتەپكە ئاز ـ تولا ئاشلىق، ماي ياردەم قىلىپ تۇراتتى. كېيىن ۋاقىت ئۆزارغانسېرى ھېلىقى چېدىرچە يېپىلغان

ئۆيلەر ئادەم ئولتۇرمىغاچقا، قار بېسىپ، يامغۇر ئۆتۈپ، ۋەيران بولۇشقا باشلىغان گەپ. شۇنىڭ بىلەن، يېزىلىق ھۆكۈمەت مەكتەپكە: «سالغان ئۆيۈڭلا ۋەيران بولۇشقا باشلىدى. ئادەم قويۇپ باشقۇرمىساڭلار بىز ئىگە بولالمايمىز» دەپ ئىنكاس قىلغان بولسا كېرەك. خەير، شۇنداق قىلىپ، تېخى قۇرۇلمىغان دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئۆرۈلگىلى تۇرغان ئۆيلىرىگە قاراشقا رىجىمدا ئىشلەۋاتقانلاردىن بىرەرسىنى ئەۋەتمەكچىكەن، دېگەن گەپنىڭ قۇلىقىمىزغا چۈشكىنى ئېسىمدە. كېيىن قانداق بولدى بىلمىدىم، بۇ يەرگە دەسلەپتە خەمىت مۇئەللىمنى ئەۋەتىشكەنىدى. مانا ئەمدى سىلەر: ئاي دالاغا سېلىنغان ئۆيلەرگە قاراشقا نېمىشقا باشقا كىشىنى ئەۋەتمەي خەمىت مۇئەللىمنى ئەۋەتكەن؟ دەپ سوئال قويساڭلار بولىدۇ.

ئەدىبەم ئاكا قولىدىكى تاماكىسىنى قاتتىق — قاتتىق بىر — ئىككى شوراپ، ئالدىدىكى كۈلدانغا مىجىپ ئۆچۈردى — دە، بىزگە تەكشى قاراپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى:

— سىلەرگە خەمىتنىڭ چىرايىنى قانداق سۈرەتلەپ بەرسەم بولار؟ ئىشقىلىپ ئاق — سېرىق كەلگەن، ئالدىغا سەل ئېگىشىپ ماڭىدىغان، ئورۇق يىگىت ئىدى. كۆزەينەك تاقاپ يۈرەتتى. شۇ چاغدا ئوتتۇز ياشلار ئەتراپىدا بولسا كېرەك، لېكىن كۆرگەن ئادەم ئۇنىڭ يۈرۈش — تۇرۇشى، ئېغىر مىجەزىگە قاراپ، قىرىق ياشلارغا بېرىپ قالغان ئادەممىكىن، دەپ پەرەز قىلاتتى. قىزىق يېرى، ئۆزىنىڭ شۇنچە ھېسسىياتچان بولۇشىغا، مۇھەببەت توغرىسىدا شۇنچە ياخشى شېئىرلارنى يازغىنىغا قارىماي،

ئۆزى ھەقىقىي مۇھەببەتنىڭ نىملىكىنى تېخى بىشىدىن ئۆتكۈزۈپ باقمىغان، شۇ ياشقا كىرىپمۇ ئۆيلەنمىگەنىدى.

— مانا بۇ ھەقىقىي شائىر ئىكەن! — دېدى ئەدەبىيات مۇئەللىمى قادىر.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟! — دەپ ھەيران بولدۇق بىز.

— ئۆيلىنىشنىڭ ئۆزى شائىر ئۈچۈن پۈت - قولنى چۈشەش، ھېسسىياتنى بوغۇش بىلەن باراۋەر. شائىر ئۆز تەقدىرىنى بىر ئايالنىڭ قولىغا تاپشۇرمىغاندىلا، ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرى چەكسىز ئاياللار دۇنياسى ئۈستىدە ئەركىن پەرۋاز قىلالايدۇ.

— ئۇھوي، ئەمدى بۇ نەنىڭ نەزەرىيىسى بولدى؟

— مانا، ئىشەنمىسەڭلار شائىرلارنىڭ پىرى بولغان نەۋائىينى ئېلىڭلار، ئۇ ئۆمۈر بويى بويتاق ئۆتكەن. بىلال نازىممۇ بىر ئايالغا ئاشىق بولۇپ، غۇلجا مەدرىسىنىڭ پەشتىقى ئۈستىدە تورۇپ، شۇ ئايال تۇرغان ئۆيىنىڭ پەنجىرىسىگە يىراقتىن نەزەر سىلىپ، نۇرغۇن ئىشق نەزمىلىرىنى يازغان. شائىر بىرىگە غايىۋى ئاشىق بولغان، لېكىن ئارمانغا يېتەلمىگەن چاغدىلا، مۇھەببەت توغرىسىدا تەسىرلىك نەرسىلەرنى يېزىپ چىقالايدۇ. ئۆيلىنىپ، بىر ۋات - ۋات خوتۇننى ئۆيگە ئەكىرىدىكەنمۇ، ئىشىنىڭ تۈگەشكىنى شۇ!

— شۇنداق، — دەپ ئەدەبىيات مۇئەللىمىنىڭ سۆزىنى تەستىقلىدى تارىخ ئوقۇتقۇچىسى قۇربان، — گۈلنى بەرگىدە كۆرگەن تۈزۈك، ئۈزۈپلا قولۇڭغا ئالدىڭمۇ، بىردەمدىلا جەلپكارلىقىنى يوقىتىدۇ. .

ياش ئوقۇتقۇچىلارنىڭ مۇلاھىزىسىنى ئاڭلاپ ئەدىھەم

ئاكىمۇ كۆلۈپ كەتتى ـ دە:

— خەمىت سىلەر دېگەندەك ھەقىقىي شائىرلىق ماقامىغا يېتىش ئۈچۈن ئۆيلەنمىدىمۇ ياكى ئۇنىڭ يۈرىكىنى تىترەتكۈدەك بىرەر قىز چىقمىدىمۇ؟ ياكى بولمىسا، شۇ ياشقا كەلگۈچە ئۇنىڭ ئۆزى بىرەر قىزنىڭ يۈرىكىدە ئوت پەيدا قىلالمىدىمۇ؟ بۇ تەرەپلىرىنى مەنمۇ بىلمەيدىكەنمەن. . . باي سۆزلەپ نەگە كېلىشۋېدىما؟ — دېدى.

— دېھقانچىلىق مەيدانىغا نېمىشقا باشقا ئادەمنى ئەمەس، خەمىتنى ئەۋەتكەن؟ دېگەنىدىڭىز.

— ھە، توغرا . . . ئەلىۋەتتە مۇنداق ئاسمىنى كەڭ يەرگە مەسىلىسى بار، كۆرگەنلا كىشىنى ئەركىن قويۇۋېتىشكە بولمايدۇ ـ دە! شۇ چاغدىكى مەكتەپ رەھبەرلىكىنىڭ خەمىتنى بۇ يەرگە ئەۋەتىشكە جۈرئەت قىلىشىدىكى سەۋەب: بىرىنچىدىن، ئۇ ياش، ساغلام ئىدى، ئەسلىدە ئۇ يېزىدىن كەلگەچكە، دېھقانچىلىقنىڭ ئانچە ـ مۇنچە ئېپىنى بىلەتتى؛ ئىككىنچىدىن، ئۇ بويتاق بولغاچقا، يىراققا بارالمايمەن، دەپ تارتىنىشىدىغان ئادىمى يوق ئىدى؛ ئۈچىنچىدىن بولسا، ئۇنىڭ تارىخىمۇ باشقىلارغا قارىغاندا ئانچە مۇرەككەپ ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ ئارخىپىنى ئۆرۈپ ـ چۆرۈپ ۋاراقلىساڭلار، قانچىلىك گەپ بار دەيسىلەر؟ مەكتەپتە ئوقۇغان، ئوقۇشنى پۈتتۈرۈپ مەكتەپنىڭ ئۆزىدە ئوقۇتقۇچى بولۇپ قالغان، مەدەنىيەت ئىنقىلابىدا ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن تارتىپ چىقىرىلىپ كۈرەش قىلىنغان . . . ئەزمىلىك قىلىپ گېپىمنى بەك سوزۇۋەتتىممۇ، قانداق؟ — دېدى ئەدىھەم ئاكا، — بىكار ئولتۇرغۇچە بىر پاراڭ، بۇ ئۈچ

ئادەمنىڭ ھاياتىغا تاقىلىدىغان خېلى ئۇزۇن بىر ۋەقە، ئاراڭلاردا ھېكايە يازىدىغانلار بولسا، ماتېرىيال بولۇپ قالار. زېرىكىپ قالدىڭلارمۇ يە؟

— ياق، سۆزلەۋېرىڭ، — دېيىشتۇق بىز.

— سىلەر ئويلاپ بېقىڭلار، خەمىت بۇ يەرگە كېلىپ ئۆزىنى قانداقراق ھېس قىلغاندۇ؟

— يالغۇزچىلىقتا تازا زېرىككەندۇ؟ — دېدىم مەن.

— خەمىت ئەسلىدىمۇ باشقىلارغا ئانچە ئارىلاشمايدىغان، يالغۇز يۈرۈپ خىيال سۈرۈشنى ياخشى كۆرىدىغان يىگىت ئىدى، — دېدى ئەدىھەم ئاكا، — شۇنداق بولسىمۇ، دەسلەپتە ئۇنىڭغا مەكتەپتىن ئايرىلىش ئېغىر كېلىپ، ئۆزىنى خۇددى يىراق بىر يەرگە پالىنىۋاتقاندەك ھېس قىلغان بولۇشىمۇ مۇمكىن، ئەمما ئۇنىڭ بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىن خۇشال بولغىنى ئېنىق. ئۆزۈڭلار كۆردۈڭلار، بۇ مەنزىرىسى گۈزەل، كەڭ بىر جاھان. بۇ يەردە مەكتەپتىكىدەك ھەر كۈنى شوئار توۋلاپ، چوڭ خەتلىك گېزىتلەرنى چاپلاپ، كىشىنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇيدىغان ياكى بىر - بىرىنىڭ ئۈستىدىن شىكايەت قىلىشىپ، دەككە - دۈككىدە ئولتۇرىدىغان ئىشلار يوق. ئۇ بەخىرامان خىيالىنى سۈرۈپ، ئەركىن نەپەس ئېلىپ، خېلىلا ئارام تېپىپ قالغان، سولغۇن چىرايىغا قانمۇ يۈگۈرگەن. مەكتەپ سېتىۋالغان يەرلەرنى تېرىۋاتقان كەنتنىڭ دېھقانلىرىنى ياردەمگە چاقىرىپ، ھېلىقى چېدىرچە ئۆيلەرنىڭ بۇزۇلغان - تۆكۈلگەن يەرلىرىنى رېمونت قىلدۇرغان. ئۇلار بىلەن بىللە يەر تېرىغان، سۇ تۇتقان، ئورما ئورۇغان، مانا شۇ چاغدا، ئۇنىڭ قەلبىنى

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرېسى

زىلزىلىگە سالىدىغان بىر ۋەقە بولغان.

— نېمە ۋەقە ئىكەن ئۇ؟ — دەپ سورىدۇق بىر نەچچىمىز تەڭلا.

— مۇھەببەت! — دېدى ئەدىبەم ئاكا ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، — بۇ يەردە خەمىت تۇنجى قېتىم چىن يۈرىكىدىن بىر دېھقان قىزىنى ياخشى كۆرۈپ قالغان. قىزنىڭ ئىسمى ھازىرغىچە ئېسىمدە تۇرۇپتۇ، مايسەم ئىدى. خەمىت ئۇ قىز بىلەن دەسلەپتە نەدە ئۇچرىشىپ قالغان، ئېتىزدىمۇ، خاماندىمۇ؟ ياكى ئوت ـ چۆپ بېسىپ كەتكەن ئېتىز ئىچىدىكى خىلۋەت ئاياغ يوللارنىڭ بىرىدىمۇ؟ ئۇلارنىڭ تونۇشۇش جەريانى قانداق بولغان؟ بۇ تەرەپلىرىنى مەنمۇ بىلمەيمەن. سىلەر ياشلار بۇنى چۈشىنىسىلەر، ھايات دېگەندە ئاشۇنداق تۇيۇقسىز يۈز بېرىدىغان ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ. ھەممىمىزنىڭ مۇھەببەت كەچۈرمىشلىرىمىزنى سۈرۈشتۈرسە، ئۆيلەنگەن ئادىمىمىز باشقا، كۆيۈپ ـ پىشقان، ئېلىشماقچى ـ تېگىشمەكچى بولغان ئادىمىمىز باشقا بولۇپ چىقىدۇ؛ ياكى بولمىسا خېلى يىللارغىچە كىمگە قىزىقىپ، كىمنى تاللاشنى بىلمەي تېڭىرقاپ يۈرىمىز، ئويلىمىغان يەردىن ناتونۇش بىرسى پەيدا بولىدۇ ـ دە، ئۆزىمىزنىڭ تەقدىرىنىڭ ئۇنىڭغا قانداق باغلىنىپ قالغانلىقىنى بىلمەيلا قالىمىز... خەمىت ئۇ قىز بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن، مۇھەببەتنىڭ سىرلىق كۈچى بىلەن باشقىچىلا ئادەم بولۇپ قالغان. سىياسىي جەھەتتىن قاتتىق زەربىگە ئۇچراپ، دەككە ـ دۈككىچىلىكتە ئۈمىدسىزلىككە چۈشۈپ قالغان يىگىت ئۆزىنىڭ ئىنسانىي قەدىر ـ قىممىتىنى يېڭىۋاشتىن

تونۇغاندەك بولۇپ، قەلبىدە ئاجايىپ شېئىرىي تۇيغۇلار قايتا ئويغانغان. ئۇ چېدىرچە ئۆزىلەرنى ئاپئاق ئاقارتىپ، ئۆينىڭ ئالدىدىكى رەتسىز ئۆسكەن ئوت - چۆپلەرنى تەكشى قىرقىپ چىققان، ئۆينىڭ ئىشىكى ئالدىدىن ھەر تەرەپكە قاراپ كەتكەن ئاياغ يوللارغا شېغىل تاشلارنى يېيىتقان، ئىشىك ئالدىدىكى چىملىقنىڭ ئىچىگە يەنە رەندىلەنمىگەن تاختايلاردىن قوپال قىلىپ بولسىمۇ، يۆلىنىپ ئولتۇرىدىغان ئۇزۇن ئورۇندۇق، ئۇستەللەرنى ياساپ ئورناتقان. مايسەم ئۇنىڭغا يېزىدىن ھەر خىل گۈللەرنىڭ ئۇرۇقلىرىنى تېپىپ ئەكېلىپ بەرگەن. بۇ ئىككىسى ئۆينىڭ ئەتراپىغا گۈللەرنى تېرىغان، بۇ گۈللەر رەڭمۇرەڭ ئېچىلىپ، ئۆينىڭ ئەتراپىنى ئاجايىپ يېقىملىق تۈسكە كىرگۈزگەن. ئۇلارنىڭ مۇھەببىتىمۇ گۈللەر بىلەن تەڭ چېچەك ئاچقان. . .

— شۇنداق بولىدۇ، — دەپ ئەدىھەم ئاكىسىنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى ئەدەبىيات مۇئەللىمى قادىر، — شائىر بار يەردە چوقۇم گۈل بولىدۇ، قىز بولىدۇ، مۇھەببەت بولىدۇ. ئەگەر دۇنيادا گۈل، قىز، مۇھەببەت دېگەنلەر بولمىغان بولسا، بۇ دۇنيانىڭ ھېچبىر قىزىقىمۇ بولمىغان بولاتتىمىكىن، دەيمەن.

— ئۇ چىرايلىق قىز بولسا كېرەك؟ — دەپ سورىدى ياش ئوقۇتقۇچىلاردىن بىرى.

— كېيىن مەكتەپ دېھقانچىلىق مەيدانىغا رىجىمدا ئىشلەيدىغانلاردىن يەنە بىر قانچەيلەننى ئەۋەتتى، — دەپ ھېكايىسىنى داۋام قىلدى ئەدىھەم ئاكا، — شۇلارنىڭ قاتارىدا بۇ يەرگە مەنمۇ كەلدىم. مەكتەپنىڭ سېتىۋالغان

يەرلىرىنى تېرىپ دېھقانچىلىق قىلدۇق. خەمىت مۇھەببەتلىشىپ يۈرگەن ھېلىقى قىزنى ئانچە ـ مۇنچە ئۇچرىتىپ قالاتتۇق. نېمە دېسەم بولىدۇ، قارىماققا ئاددىيلا بىر قىز. بىز ھازىر شەھەردە كوچىغا چىقىشتىن ئىلگىرى بىر سائەت ئەينەكنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئۆزىگە گىرىم قىلىدىغان قىزلارنى كۆرۈپ ئادەتلىنىپ قالدۇق. مايسەم قارا قۇمچاق كەلگەن، ھېچقانداق پەردازسىز، ساغلام يېزا قىزلىرىدىن ئىدى. كۈلگەندە، مەڭزىدە ئىككى زىناق پەيدا بولۇپ، كۆزلىرى خۇمالىشىپ، ناھايىتىمۇ يېقىملىق بولۇپ كېتەتتى. . . قاراڭلار، بۇ يەرنىڭ ئۆزىمۇ قەيەرگە قەدەم باسساڭ رەڭمۇرەڭ دالا گۈللىرى تاۋلىنىپ تۇرىدىغان، ھەرقانداق بىر ياشنىڭ قەلبىدە ئوتلۇق ھېسسىيات ئويغىتالايدىغان ئاجايىپ بىر ۋادا ـ دە! . . . بەزىدە بىز مايسەم بىلەن خەمىتنىڭ توقايلىقلار ئىچىدە قول تۇتۇشۇپ يۈگۈرۈشۈپ يۈرۈپ، يازنىڭ قىسقا تۈنلىرىنى تاڭغا ئۇلىۋەتكەنلىرىنى كۆرەتتۇق. قىزنىڭ جاراڭلىق كۈلكىسىدىن ھۈركىگەن ياۋا ئۆردەكلەر پالاقشىپ قانات قېقىپ، ئۇلارنىڭ باشلىرىدىن ئۇچۇپ ئۆتەتتى. بەزىدە ئۇلار تاغ تېرىكىنىڭ غولىغا يۆلىنىپ، يىراق بىر يەردىن، ئورمانلارنىڭ ئارقىسىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئايغا قاراپ ئۈنسىز قېتىپ تۇرۇپ قېلىشاتتى. مۇنداق چاغلاردا ئۇلارغا دەريانىڭ شارقىرىشى، بېشى ئۈستىدىكى يوپۇرماقلارنىڭ شىلدىرلىشى، ھەتتا يەر شارىنىڭ ئايلىنىشىمۇ توختاپ قالغاندەك بىلىنىپ، بىر ـ بىرىگە پەقەت يۈرەكلىرىنىڭ دۈپۈلدەپ ئۇرغان ساداسىلا ئاڭلىناتتى. ئۇلارغا قارىغان كىشىنىڭ ھەقىقەتەن ھەۋىسى كېلەتتى! . . مېنىڭچە، سىلەر

ھازىر كۆرۈۋاتقان قىز ـ يىگىتلەرنىڭ كونۇخانىلارنىڭ قاراڭغۇ بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلىرىدىكى، ئىس ـ تۈتەك، ئىللىق مۇزىكىلارنىڭ ۋاڭ ـ چۇڭىغا تولغان كاتتا رېستورانلاردىكى مۇھەببەتلىشىشلىرى قارىماققا قالتىستەك كۆرۈنسىمۇ، يۇلتۇزلار كۆكتە جىمىرلاپ تۇرغان، ئاي ھەممىگە گۇۋاھ بولۇپ بېشىڭىزدا نۇر تۆكۈۋاتقان، نەمخۇش ساپ ھاۋا دىمىقىڭىزغا گۇپۇلدەپ ئۇرۇلۇپ تۇرغان تەبىئەتنىڭ ئۆز قوينىدىكى ئاشۇنداق مۇھەببەتلىشىشنىڭ ئالدىدا ئۇ ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدۇ. . . خەمىت مانا بۇ ئۇرىگىناللاردىكى مۇھەببەت شېئىرلىرىنى قولىغا قايتا قەلەم ئېلىپ، شۇ چاغلاردا يازغان بولسا كېرەك.

ئەدىھەم ئاكا سۆزدىن توختاپ، يەنە بىر ئۇرام تاماكا يۆگەشكە قەغەز يىرتتى. بىز ئەدىھەم ئاكىنىڭ گېپىگە قۇلاق سالغاچ، ھېلىقى ئۇرىگىناللارنى قولدىن قولغا ئېلىپ كۆرۈپ ئولتۇراتتۇق.

— مەن بۇ ھېكايىڭىزنىڭ ئاخىرىنى پەرەز قىلىپ بولدۇم، — دېدى تارىخ ئوقۇتقۇچىسى قۇربان.

— قانداق؟ — دەپ ئۇنىڭغا قارىدى ئەدىھەم ئاكا.

— ئەمدى خەمىت بىلەن قىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا چوقۇم ئۈچىنچى شەخس پەيدا بولىدۇ.

— پاھ، ئۈچىنچى بىر شەخسنىڭ پەيدا بولىدىغانلىقىنى سىز قانداق بىلىۋالدىڭىز؟

— بايا ئۆزىڭىز بۇ ئۈچ ئادەمنىڭ ھاياتىغا بىرىنچى تاقىلىدىغان بىر ۋەقە، دېمىدىڭىزمۇ؟ . . . مېنىڭچە، ئۈچىنچى بىر شەخس پەيدا بولىدۇ. ئۇ قىزنى تالىشىپ ئاخىر خەمىتتىن تارتىۋالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، ۋىسالىغا

يېتەلمىگەن بۇ شائىر ئاچچىق ھەسرەت بىلەن مۇھەببەت شېئىرلىرىنى يېزىشقا كىرىشىپ كېتىدۇ.

— قۇرباننىڭ پەرىزى توغرا، — دېدى قادىر مۇئەللىم، — بايا سىز يەنە: بۇ بىرەر ھېكايىگە ماتېرىيال بولغۇدەك ۋەقە، دېگەنىدىڭىز. بىرەر ھېكايىگە ماتېرىيال بولغۇدەك ۋەقە بولۇشى ئۈچۈن، چوقۇم قىز ـ يىگىتنىڭ ئارىسىغا ئۈچىنچى بىر شەخس قىستۇرۇلۇشى كېرەك. بولمىسا قىزىقى بولمايدۇ. مانا، تاھىر ـ زۆھرە، لەيلى ـ مەجنۇن، پەرھاد ـ شېرىن دېگەندەك تارىختا ئۆتكەن مۇھەببەت ھېكايىلىرىنى ئېلىڭ، ھەممىسى شۇنداق.

— سىلەرچە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قانداقراق ئادەم پەيدا بولار؟ — دېدى ئەدىھەم ئاكا يېڭى تۇتاشتۇرغان تاماكىسىنىڭ ئىسىنى پۈۋلەپ تۇرۇپ.

— مېنىڭچە، — دېدى قادىر مۇئەللىم، — ئۇلارنىڭ ئارىسىدا كېلىشكەن بىر دېھقان يىگىت پەيدا بولىدۇ. ئۇ ئۆز يېزىسىدىكى چىرايلىق بىر قىزنى قانداقتۇر چەتتىن كېلىپ قالغان كۆزەينەكلىك بىر ئەپەندىنىڭ قولغا كەلتۈرۈۋېلىشىغا سۈكۈت قىلىپ تۇرالمايدۇ. ئاخىرىدا قىزنى بىر ئاماللارنى قىلىپ ئۆزىگە قارىتىۋالىدۇ. . . ئەگەر خەمىت مەقسىتىگە يېتەلىگەن بولسا، مۇنچىۋالا كۆپ شېئىرلارنى يېزىپ ئۆزىنى ئاۋارە قىلىپ نېمە كەپتۇ؟. . . قۇلۇڭلاردىكى ئورىگىناللارغا قاراڭلار، خەمىتنىڭ يازغانلىرىدىن ئۆز بەختىنى ئىزدەپ تاپالمىغان ئادەمنىڭ ھەسرىتى تۆكۈلۈپ تۇرىدۇ، كىشىگە شادلىق بېغىشلايدىغان مىسرالار ناھايىتىمۇ ئاز.

www.uyghurkitap.com

بىز كۆلۈشۈپ كەتتۇق.

— ئۇچىنچى بىر ئادەم پەيدا بولىدۇ، — دەپ پەرەز قىلغىنىڭلار توغرا، — دېدى ئەدىھەم ئاكا، — لېكىن ئۇ ئادەم سىلەر ئېيتقاندەك بۇ قاش دەرياسى ئەتراپىدىكى يېزىلاردىن ئەمەس، يەنە بىزنىڭ مەكتەپتىن چىقتى.

— مەكتەپتىن!؟

— ھە، بىزنىڭ مەكتەپتىن.

— كىم ئۇ؟

— ئۇ مەن سىلەرگە باشتا گېپىنى قىلىپ بەرگەن، خەمىتنىڭ ساۋاقدىشى ۋە رەقىبى ھامۇت.

— ھامۇت بۇ يەرگە قانداق كېلىپ قالىدۇ؟

— ھامۇتنىڭ نېمە سەۋەبلەر بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ قالغىنىنى بىزمۇ بىلمىدۇق، — دېدى ئەدىھەم ئاكا، — ئىشقىلىپ، بىر كۈنلەرگە كەلگەندە ئۇمۇ ئارىمىزدا پەيدا بولۇپ قالدى. ئاڭلىساق، ئەسلىدە ئۇ بىر پومبىشچىكنىڭ ئوغلى بولۇپ، سىنىپىي تەركىبىنى يوشۇرۇپ يۈرگەنىكەن. ئەمدى بۇ نېمە گەپ بولۇپ كەتتى؟ دەپ بىزمۇ ھەيران قالدۇق. ئۇ چاغلاردىكى ئىشلارنى ئويلىسا، ھازىرمۇ ئادەمنىڭ بېشى تۆرەپ قالىدۇ. خەمىتنى تارتىپ چىقىرىپ كۆرەش قىلغان كۈنلەردە، ھامۇتنىڭ دائىم خەمىت يازغان بىر تۇتام شېئىرلارنى كۆتۈرۈپ ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئۈنلۈك دېكلاماتسىيە قىلىپ ئوقۇيدىغىنىنى ئېسىمدە. ئاڭلىساق، بىزگە ئۇلارنىڭ ھەممىسى شۇنچىلىك گۈزەل مىسرالاردەك بىلىنەتتى. لېكىن، ھامۇتتەكلەرنىڭ نەزىرىدە دەل مۇشۇ گۈزەللىكنىڭ ئۆزى ئەكسىيەتچىلىك ئىدى. ھامۇت شېئىرلارنى ئوقۇپ بولۇپ، ئاندىن ئۇنى

تەھلىل قىلىشقا ئۆتەتتى. ئەيتاۋۇر مىسرالارنىڭ بىر يېرىنى يۇلۇۋېلىپ، يەنە بىر يېرىگە ئاپىرىپ قۇراشتۇرۇپ، ئوڭنى دۇم قىلىپ، ئاخىرىدا: «مانا بۇ پارتىيىگە، سوتسىيالىزمغا قارشى ئەسەر بولماي نېمە؟» دەپ شۇنداق غەلىتە يەكۇنلەرنى چىقىراتتىكى، ئاڭلاپ ئولتۇرغان ئادەمنىڭ قورقۇسى كېلەتتى... بىر قېتىم ئۇ:

قوشۇماڭ تۇرمە زىنھار،
جۇت كەتسە كېلۇر باھار...

دېگەن ئىككى مىسراغا تازىمۇ چىڭ ئېسىلىۋالدى. بۇ مىسرالارنى ھامۇت خەمىتنىڭ قايسى شېئىرىدىن يۇلۇۋالدى، ئەسلىدە ئۇنىڭ ئالدى ـ كەينىدە يەنە نېمە گەپلەر بار ئىدى، بۇنى خۇدا ئۆزى بىلمىسە كىم بىلىدۇ دەيسىلەر. «— مانا، مانا، قاراڭلار، — دەپ ۋارقىراپ كەتكەندى ھامۇت شۇ چاغدا، — مانا بۇ مىسرالاردا ئاپتورنىڭ ئەكسىيەتچى ئىدىيىسى ئاپئاشكارا تۇرمامدۇ؟!... ئۇ بىزنىڭ بۈگۈنكى بەختىيار زامانىمىزنى جۇتقا ئوخشاتقان، ئۆزىنىڭ قولىدىن كەتكەن باھارنى يەنە قايتىپ كېلىدۇ، دەپ جار سالغان»... ھامۇتنىڭ چۈشەندۈرۈشىچە، خەمىتنىڭ بوۋىسىمۇ ياكى بوۋىسىنىڭ بوۋىسىمۇ، ئەيتاۋۇر بىر نېمىسى ناھايىتى ھاللىق ئۆتكەن ئادەممىش. ئۇ نۇرغۇن كەمبەغەللەرنىڭ قېنىنى شوراش بەدىلىگە بېيىغانىكەن... ھامۇت ئەنە شۇنداق چۈشەندۈرەتتى. خەمىتنىڭ بوۋىسى قايسى زاماندا ئۆتكەن ئادەم؟ ئۇ

كەمبەغەللەرنىڭ قېنىنى قانداق شورىغان؟ ھەر بىر ئادەمنى تورۇسقا بىر ـ بىرلەپ ئېسىپ، تاپىنىدىن تېشىپ شورىغانمۇ ياكى باشقىچە بىر سېھىرگەرلىكلەرنى قىلغانمۇ؟ . بۇ تەرەپلىرىنى تازا ئىنچىكىلەپ سوراپ كەلسە، ھامۇتنىڭ ئۆزىمۇ بىلمەس دەيمەن. ئەمما بىز خەمىتنىڭ يېزىدىكى بىر نامرات ئائىلىدىن كەلگەن يىگىت ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلەتتۇق. ئەمدى كېلىپ، ھامۇتنىڭ ئۆزى پومېشچىكنىڭ بالىسى چىقىپ قالغىنى قانداق بولدى؟ . . . ئۇ كەملەردە ھودۇققىنىدىن: «ياشىسۇن» دەپ شوئار توۋلايمەن، دەپ «يوقالسۇن» دەپ شوئار توۋلاپ سېلىپ، گەپنى ئوڭلاپ قىلىمەن دەپ، تەتۈر قىلىپ قويۇپ بالاغا قالغان ئادەملەرمۇ ئاز ئەمەس ئىدى. ھامۇتمۇ بېشى قېيىپ ئۆزىنىڭ ئائىلە تارىخىنى خەمىتكە چاپلىغانمۇ؟ ئىشقىلىپ، بۇ ئىشلارنى ئويلاپ باش ـ ئاخىرىغا چىقارغىلى بولمايتتى. . . راستىنى ئېيتقاندا، بىز ھامۇتنى «سىنىپىي تەركىبىنى يوشۇرغان» دېگەن گەپكە ئانچە ئىشىنىپ كەتمىدۇق، ئۇنى مەكتەپ دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئىشلەۋاتقانلارنى ئاستىرتتىن نازارەت قىلىشقا ئەۋەتتىمىكىن، دەپ گۇمان قىلدۇق. دېمىسىمۇ، بۇ دېھقانچىلىق مەيدانىغا مەسىلىسى بار بىر مۇنچە «گېزەندىلەر» يىغىلىپ قالغان تۇرسا، ئۇلارنىڭ نېمە ئىشلارنى قىلىپ يۈرگەنلىكىگە كۆز ـ قۇلاق بولۇپ تۇرىدىغان بىرەر ئادەم بولمىسا بولمايدۇ ـ دە! ؟ . . . ھامۇت كېلىشى بىلەنلا ئۆزئارا قىلىشىدىغان كۈلكە ـ چاقچاقلىرىمىز ئۆچۈپ، سوغۇق كەيپىيات پەيدا بولدى. دېيىشكە تېگىشلىك ھەر بىر ئېغىز سۆزىمىزنىمۇ تارازىغا سېلىپ دەڭسەپ دەيدىغان بولدۇق. بۇ يەرگە كېلىپلا

هامۇتنىڭ كۆزى يەنە خەمىتكە قادالدى. قارىسا، خەمىت بۇ يەردە ناھايىتى ئەركىن بولۇپ كەتكەن، ھەتتا چىرايلىق بىر قىز بىلەن مۇھەببەتلىشىپ يۈرگەن. ھامۇتنىڭ نەزىرىدە خەمىت مەسىلىسى بار ئادەم بولغاندىكىن، ياۋاشلىق بىلەن باش كۆتۈرمەي ئەمگەك قىلىپ ئىدىيىسىنى ئۆزگەرتىشى، ئۆزىنىڭ ئەھۋالىدىن تەشكىلگە ۋاقتى - ۋاقتىدا دوكلات قىلىپ تۇرۇشى لازىم ئىدى - دە. يەنە خالىغانچە بىر نېمىلەرنى يېزىپ، قىزلار بىلەن مۇھەببەتلىشىپ يۈردى، دېگەن نېمە گەپ! ؟. . ھامۇت ئىچىدە شۇنداق ئويلىسىمۇ ئۆزىچە چاندۇرماي خەمىت بىلەن يېقىن بولۇۋېلىپ يۈردى. ئېھتىمال مۇنداق ئادەملەر ئۆزىنىڭ ئۇچىغا چىققان ھاماقەت ئىكەنلىكى بىلەن ھېسابلاشماي، ئۆزىنى تولىمۇ ئەقىللىق چاغلىسا كېرەك. خەمىت ھامۇتنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى ئاللىبۇرۇن بىلىپ بولغانىدى، شۇڭا ئۇمۇ يېزىپ يۈرگەن شېئىرلىرىنىڭ ئورىگىناللىرىنى يىغىشتۇرۇپ، چېدىر ئۆينىڭ تورۇسىغا تىقىۋېتىپ، ھامۇت بىلەن بىللە ئەمگەك قىلىپ يۈردى. بۇ ئىككى رەقىب شۇ يەردىكى ئېتىز يوللىرىدا بىللە ماڭغان، توقايلىقلارنى بىللە سەيلە قىلغان، دەريا قولتۇقلىرىدا بىللە بېلىق تۇتۇشقان؛ ئەتىگەندە دەريا ئۈستىدىن كۆتۈرۈلگەن تۇمان، قىزىرىپ چىقىۋاتقان قۇياش، يېزا تەرەپتىن چاڭ توزۇتۇپ كېلىۋاتقان پادىلار توپىنى بىللە كۆرۈشكەن. ئۆزىنىڭ چىراي - شەكلىگە ناھايىتىمۇ ئىشىنىپ، ھەرقانداق ئايال زاتىنى ئىندەككە كەلتۈرەلەيمەن، دەپ ئويلايدىغان ھامۇت ھەتتا خەمىتنى پات - پات ئىزدەپ كېلىپ تۇرىدىغان ھېلىقى قىزغا ئانچە - مۇنچە

www.uyghurkitap.com

قاناتمۇ سۆرەپ باقتان، لېكىن مايسەم ئۇنىڭغا نەزەر كۆزىنىمۇ سېلىپ قويمىغان. قىز خەمىتنىڭ ئارقىسىدىن سايىدەك ئەگىشىپ يۈرىدىغان بۇ ئادەمدىن ناھايىتى بىزار ئىدى. شۇنىڭ بىلەن، ھامۇتنىڭ ئىچى تېخىمۇ ئۆرتىلىپ كەتتى. ئۇ مەكتەپكە: «خەمىتنىڭ ھەرىكەتلىرى سىرلىق، ياۋاشلىق بىلەن ئەمگەك قىلىپ ئۆزىنى ئۆزگەرتمەي، نېمىلەرنىدۇر يېزىپ تىقىشتۇرۇپ يۈرىدۇ. بىر قىز بىلەن مەخپىي بېرىش - كېلىشى بار. . .» دېگەندەك غەلىتە ماتېرىياللارنى يېزىپ يوللاپ تۇرغان. . . مانا شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە خەمىت تۇيۇقسىز يوقاپ كەتتى.

— نېمە، يوقاپ كەتتى؟ — دەپ سورىدۇق بىز چۈشەنمەي.

— خەمىت، خەمىت يوقاپ كەتتى.

— نەگە يوقاپ كېتىدۇ؟

— ئۇنىڭ نەگە غايىب بولغانلىقى ھەممىمىز ئۈچۈن بىر سىر بولۇپ قالدى، — دېدى ئەدىھەم ئاكا، — خەمىت دەسلەپكى كۈنى ياتاققا قايتىپ كەلمىگەندە، ئېھتىمال ئۇ مايسەم بىلەن دالىدا تونىگەن بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدۇق. ئۇ ئىككىنچى، ئۈچىنچى كۈنلىرىمۇ قايتىپ كەلمىگەندىن كېيىن ھەممەيلەن ئەندىشىگە چۈشۈپ جىددىي ئىزدىدۇق، ھېچ يەردىن خەۋىرىنى ئالالمىدۇق. مايسەممۇ بىز بىلەن تەڭ خەمىتنى ئىزدەپ سەكپارە بولۇپ كەتتى. ھامۇت مەكتەپكە: «خەمىت ئۆز جىنايىتىدىن قورقۇپ چەت ئەلگە قېچىپ كەتتى» دەپ مەلۇمات يوللىدى. بۇ گەپكە ھېچكىم ئىشەنمىدى. خەمىتنىڭ قورقۇپ چەت ئەلگە قېچىپ كەتكۈدەك زادى قانچىلىك جىنايىتى بار دەيسىلەر؟ . . .

ئۇ كەملەردە ھەر خىل سىياسىي بىسىم ياكى تۇرمۇش قىيىنچىلىقى تۈپەيلىدىن چەت ئەلگە قېچىپ چىقىپ كېتىدىغان ئەھۋاللارمۇ بولۇپ تۇراتتى. لېكىن، خەمىتنىڭ چەتكە قېچىش نىيىتى بولسا، بۇ يەردە ئۆزى يالغۇز يۈرگەن چاغلاردا ياكى مەكتەپتە ئىگىز قالپاق كىيىپ سازايى قىلىنغان ئىغىر كۈنلەردە قاچماي، بۇ يەردە ئۆزى ياخشى كۆرگەن بىر قىز بىلەن كۆڭۈللۈك مۇھەببەتلىشىۋاتقان كۈنلەردە قىزنى تاشلاپ قاچامدۇ؟ چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەن بولسا، قايسى دۆلەتكە چىقىپ كەتتى؟ . . . بۇ سوئاللارغا ھېچكىم جاۋاب بېرەلمەيتتى. كېيىنكى كۈنلەردە چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەنلەرنىڭ كۆپىنچىسى ئۆز يۇرتلىرىنى كۆرگىلى كېلىشتى، لېكىن خەمىتنىڭ خەۋىرىنى ئۇلارنىڭمۇ ھېچقايسىسى دەپ بېرەلمىدى.

— ئۆلۈپ كەتتىمۇ يە؟

— ئۇ ئۆلگەن بولسا جەستى قېنى؟ قەبرىسى قەيەردە؟ نېمە سەۋەبتىن ئۆلدى؟ بۇ سوئاللارمۇ جاۋابسىز قالدى.

— ئۇنداقتا، بۇ ھېكايىڭىز ئوخشايلا ئاخىرلىشىپ قالدىغۇ؟ — دېدى ئەدەبىيات مۇئەللىمى قادىر.

— ئالدىرىماي تۇرماسىلەر، — دېدى ئەدىھەم ئاكا، — سۆزلەيدىغانلىرىم تېخى تۈگىمىدى. مەن ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولمىغاچقا، ۋەقەنى تازا رەت - رېتى بىلەن دەپ بېرەلمەيۋاتىمەن. ئەمدى گەپنى يەنە شۇ خەمىت يوقاپ كەتتى، دېگەن كۈنلەردىن باشلايلى. خەمىتنىڭ تۇيۇقسىز غايىب بولۇپ كېتىشى بولۇپمۇ مايسەمگە ناھايىتى قاتتىق

تەسىر قىلدى. چۈنكى، بۇ يېزا قىزى ئۆمرىدىكى ئەڭ چوڭ شادلىقىنى شۇ خەمىت بىلەن تونۇشقاندىن كېيىن تاپقان، كەلگۈسى توغرىسىدىكى نۇرغۇن تاتلىق ئۈمىدلىرىنى ئۇنىڭغا باغلىغانىدى. ئۇنىڭ نىرۋىلىرى بۇ ئېغىر يوقىتىشتىقا بەرداشلىق بېرەلمەي ئەقلىدىن ئازغاندەكلا بولۇپ قالدى. ئۇ شۇ ئەتراپتىكى ئېدىرلار، توقايلىقلار، دەريا بويلىرىنى ياقىلاپ توختىماي يۈگۈرۈپ: «خەمىت! خەمىت!» دەپ ۋارقىرايتتى. ئۇنىڭ: «خەمىت! خەمىت!» دەپ ۋارقىرىغان نالىسى يىراقتىكى تاغلاردىن ئەكس سادا بولۇپ قايتىپ كېلەتتى. ھەممىمىز بىچارە قىزنىڭ ھالىغا ئېچىناتتۇق. مايسەم يېزىدا يالغۇز بىر مومىسى بىلەن تۇرىدىغان قىز ئىكەن. بىچارە موماي قىزنى ئارقىسىدىن ئىزدەپ چىقىپ دەريا بويلىرى، تىك قىيالارنىڭ ئۈستىدىن تېپىپ قايتۇرۇپ كېلەتتى... بىر كۈنى چۈشتە، نەق ھېلىقى چېدىر ئۆينىڭ ئالدىدىكى چىملىقتا — خەمىت ياساپ ئورنىتىپ قويغان ئۈستەل - ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇپ تاماق يەۋاتاتتۇق، ئاسماندىن چۈشكەندەكلا ئالدىمىزدا مايسەم پەيدا بولۇپ قالدى. ئۇ تويتوغرا ھامۇتنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— خەمىت قېنى؟ — دېدى.

قىزنىڭ ئوت يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىنى كۆرۈپ قورقۇپ كەتكەن ھامۇت دۇدۇقلاپ :

— خە، خە، خەمىتنىڭ مە - مە - مەن نەدىن بىلەي، — دېيىشىگە قىز ۋارقىرىغىنچە كېلىپ:

— خەمىتنى سەن، سەن ئىت ئۆلتۈردۈڭ! — دەپ ئۇنىڭغا ئېسىلدى. ھامۇت قېچىپ ئارانلا قۇتۇلدى.

www.uyghurkitap.com

شۇ كۈندىن باشلاپ قىز چېدىر ئۆيىنىڭ ئالدىدا پات ـ پات پەيدا بولىدىغان بولۇپ قالدى. ھەر قېتىم قىزنىڭ قارىسى كۆرۈنۈشى بىلەنلا ھامۇت قورقىنىدىن تامدەك تاتىرىپ، ئۆزىنى نەگە قاچۇرۇشنى بىلمەي قالاتتى. بەزىدە بىز ھامۇت يوق چاغدا مايسەمنى چاقىرتىۋېلىپ، خەمىتنى ھامۇت ئۆلتۈرۈۋەتتىمۇ؟ نېمىشقا شۇنداق دەيسىز؟ دەپ گەپكە سالاتتۇق. بىر كۈنى مايسەم قويىنىدىن قولياغلىقتا ئورالغان بىر نەرسىنى چىقىرىپ بىزگە كۆرسەتتى. قارىساق، قولياغلىقتا خەمىتنىڭ سۇنغان كۆزەينىكى تۇرۇپتۇ. قىزنىڭ بىر ـ بىرگە ئۇلاشمىغان، چۈشىنىكسىز سۆزلىرىدىن تازا ئويلىنىپ بىر خۇلاسە چىقارغاندا، مۇنداق مەزمۇن چىقاتتى: ئەسلىدە خەمىت يوقاپ كەتكەن كۈنى چۈشتىن كېيىن خەمىت بىلەن ھامۇتنىڭ دەريا ئوتتۇرىسىدىكى تاشلىق بىر ئارالغا ئۆتۈپ، بېلىق تۇتماقچى بولۇپ دەرياغا تور تاشلاپ ئولتۇرۇشقىنىنى مايسەم كۆرگەنىكەن. شۇ يەردە خەمىت بىلەن ھامۇت بىر ـ بىرى بىلەن تاكاللىشىپ قالغان. بۇ ئىككى رەقىبنىڭ بىر ـ بىرگە قول شىلتىشىپ، نېمىلەرنىدۇر دېيىشىۋاتقانلىقىنى يىراقتىن كۆرگەن قىز: بۇلار نېمە بولۇشقاندۇ؟.. ئەر خەقلەرنىڭ ئىشىغا ئارىلاشماي، دەپ كېتىپ قالغان.. سىلەر ئويلاپ بېقىڭلار، خەمىت بىلەن ھامۇت نېمە تالىشىپ بىر ـ بىرى قىزىرىشقاندۇ؟ ئەلۋەتتە ئۇلار ئارتۇق كەتكەن بىرەر ئېغىز چاقچاقتا تېرىكىپ ياكى ئەرزىمەس بىر نېمىلەرنى تالىشىپ بىر ـ بىرگە قول شىلتىشىپ كېتىدىغان كىچىك بالا ئەمەس. چوقۇم گەپ ھامۇتنىڭ بۇ يەردىكىلەرنىڭ

www.uyghurkitap.com

ئۇستىدىن مەكتەپكە توختىماي راست ـ يالغان مەلۇمات يوللاپ يۈرگەن ئىشى ئۇستىدە بولغان. خەمىتنىڭ ھامۇتقا جاندىن ئۆتكۈدەك بىر ـ ئىككى ئېغىز قاتتىق گەپ قىلغىنى ئېنىق. مەسىلەن، ئۇ ھامۇتقا:

— مۇنداق قىلىپ كۈن ئالغۇچە ئۆلۈۋالساڭ بولمامدۇ، ئادەم ئەمەس ئىت ئىكەنسەن! . . . — دېگەن بولۇشى مۇمكىن.

ھامۇت سەل قىزىققان، ئاچچىقى كەلگەندە ئاغزىدىن ئوتلارنى بىزەپ گەپلەر چىقىپ كېتىدىغان نەرسە ئىدى. ئۇ ئاچچىقىدا نېمە دېيىشىنى بىلمەي:

— ھەدەڭنى پالان قىلاي! — دېگەن. خەمىت:

— ھەدەمنىڭ ئېرى بار دېگىنە، چىشىڭنىڭ پاتماسىمىكىن، — دېگەن. ھامۇت:

— ئەمىسە سىڭلىڭنى. . . — دېگەن. خەمىت:

— سىڭلىم بولسىغۇ شۇنداق قىلساڭ بولاتتى، ساڭا بەرگۈدەك سىڭلىممۇ يوق دېگىنە، — دەپ يەنە ئۆزىنى بېسىپ ئولتۇرغان. ھامۇت تېخىمۇ ئەدەپ:

— ئەمىسە ئاناڭنى. . . — دېگەن. ئۆزىنى ئارانلا تۇتۇپ ئولتۇرغان خەمىت:

— مېنىڭغۇ ئانام ئۆلۈپ كەتكەن، ھازىرچە ئۆزۈڭنىڭ ئانىسىنى شۇنداق قىلىپ تۇرساڭ بولارمىكىن! — دەپ ھامۇتنىڭ بۇرنىغا گاچچىدە بىرنى سالغان.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ياقىلىشىپ ئۆرە ـ تۆپە بولۇشۇپ كەتكەن. ھامۇت خەمىتتىن قاۋۇلراق ئىدى. ئۇ ئاتقان بىر مۇشت خەمىتنىڭ بېشىغا تېگىپ كۆزەينىكى يەرگە چۈشۈپ كەتكەن. خەمىت كۆزەينىكىنى بولمىسا ئالدىدىكى

نەرسىلەرنى تازا ئوچۇق كۆرەلمەيتتى. شۇڭا، ئۇ كۆزەينىكىنى تاپماقچى بولۇپ ئىگىلىشىپ يەرنى سىيپاشتۇرغان. ھامۇت: «خەمىت يەردىن تاش ئىلىپ مىنى ئۇرماقچى بولۇۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپ، چاققانلىق بىلەن يەردىن بىر تاشنى ئىلىپ، ئىگىلىشىپ تۇرغان خەمىتنىڭ بىشىغا ئۇرغان. خەمىت شۇ يەردىلا يىقىلغان...

— ئۆلدى دىمەكچىمۇ سىز؟

— شۇنداق، تاش ئۇنىڭ ئەجەللىك يىرىگە تىگىپ كەتكەن. بەلكىم ھامۇت ئۇنى ئۆلتۈرۈۋىتەي، دەپ ئويلىمىغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. لىكىن، ئىشنىڭ نەتىجىسى شۇنداق بولۇپ چىققان.

ھەممەيلەن خىيالغا چۆشۈپ جىمىپ كەتتۇق. ئەدىھەم ئاكا قولىدىكى تاماكىسىنى كۈلدانغا مىجىپ ئۆچۈردى. يەنە بىر ـ ئىككىيلەنمۇ ئارقا ـ ئارقىدىن تاماكا چەككەچكە، ياتاق ئىچىنى تۈتۈن قاپلاپ كەتكەنىدى. كىمدۇر بىرى ئورنىدىن قوپۇپ بىرىپ دىرىزىنىڭ بىر قانىتىنى ئىچىۋەتتى. تالادا يامغۇر تىخىمۇ جىدەللەپ ياغماقتا ئىدى. پۈتۈن دىققىتىمىز ئەدىھەم ئاكا سۆزلەۋاتقان ۋەقەلىكتە بولۇپ قالغاچقا، يىغىۋاتقان يامغۇرمۇ ئىسىمىزدىن كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى.

— ئەگەر بىر جىنايەتچى ئۆركەشلەپ تۇرغان دەريانىڭ بويىدا بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويغان بولسا، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى ئەدىھەم ئاكا، — ئۇ چاغدا ئۇ ئۆزىنىڭ جىنايەت ئىزىنى يوقىتىش ئۈچۈن قانداق قىلىدۇ؟

— ئالدى بىلەن جەسەتنى كۆزدىن يوقىتىدۇ، — دىيىشتۇق بىز.

— جەسەتنى قانداق يوقىتىدۇ؟
— سۇغا تاشلايدۇ.
— توغرا، سۇغا تاشلايدۇ. . . خەمىتنىڭ ئۆلۈپ قالغانلىقىنى كۆرگەن ھامۇت ئالاقزادىلىك بىلەن ئەتراپقا قارىغان. ئەتراپتا ھېچكىمنىڭ يوقلۇقىنى كۆرۈپ، بېلىق تۇتۇش ئۈچۈن سۇغا تاشلىغان تورنى ئالدىراپ يىغنۇالغان، ئاندىن خەمىتنىڭ جەسىتىنى يوغان بىر تاش بىلەن قوشۇپ تورغا چىرماپ باغلاپ دەرياغا غولىتىۋەتكەن. خەمىت ئەنە شۇ سائەتتىن باشلاپ كىشىلەر ئارىسىدىن غايىب بولغان. . . ھامۇت جىنايەت ئىزىنى ھەر قانچە ئۇستىلىق بىلەن يوقاتتىم دېسىمۇ، يەنە بىر ئىشتا چاندۇرۇپ قويغان. ئۇ خەمىتنىڭ يەرگە چۈشۈپ كەتكەن كۆزەينىكىنى ئېسىدىن چىقىرىپ قويغان. قىز خەمىت ئىز ـ دېرەكسىز غايىب بولغاندىن كېيىن، ئۇنى ئۆزىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى قېتىم ھامۇت بىلەن دەريا لېۋىدە تاكاللىشىپ تۇرغاندا كۆرگىنىنى ئېسىگە ئالغان. ئۇ يەرگە بېرىپ خەمىتنىڭ دەسسىلىپ سۇنغان كۆزەينىكىنى تېپىۋالغان. خەمىت چەت ئەلگە قاچقان بولسا، كۆزەينەكسىز يۈرەلمەيدىغان خەمىت ھېچ ۋاقىتتا كۆزەينىكىنى دەريا بويىغا تاشلاپ قويۇپ قاچمايدۇ ـ دە!؟ خەمىتكە چوقۇم ھامۇت زىيانكەشلىك قىلدى، دەپ جەزملەشتۈرگەن. بۇ پاجىئە مايسەمگە ئەڭ ئېغىر تەسىر قىلدى. قۇياش نۇرىدا تاۋلىنىپ تۇرغان بۇ گۈزەل ۋادا خەمىتسىز ئۇنىڭ كۆزىگە گۆردەك قاراڭغۇ كۆرۈنەتتى. ئۇ ئۆزىنى بىلىپ ـ بىلمەي: «خەمىت! خەمىت!» دەپ ۋارقىراپ يۈگۈرۈيتتى. ھامۇتنى كۆرگەن يەردە: «خەمىت قېنى؟ خەمىتنى سەن ئۆلتۈردۇڭ!» دەپ ياقىسىغا

www.uyghurkitap.com

ئېسىلاتتى. قىز ئىلگىرى خەمىت بىلەن ماڭغان ئېتىز يوللىرى، ئېدىرلار، توقايلىقلاردا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ تاپانلىرى يېرىلدى، چاچلىرى پاخپايدى، ئورۇقلاپ بىر تال قورۇق ياغاچقىلا ئايلىنىپ قالدى... مانا مۇشۇنداق جۇدۇنلۇق بىر يامغۇر كۈنى مايسەمنى مومىسى دەريا ياقىسىدىن ئىزدەپ تېپىپ قايتۇرۇپ كەتتى. قىزنىڭ ئۆپكىسىگە قاتتىق سوغۇق تەگكەنلىكتىن بىرنەچچە كۈن ئوت ـ كاۋاپ بولۇپ قىزىپ ياتتى ـ دە، بۇ ۋاپاسىز ئالەم بىلەن ۋىدالاشتى.

— قىزمۇ ئۆلۈپ كەتتىما؟ — دېيىشتۇق بىر نەچچىمىز تەڭلا.

— شۇنداق، ئۇمۇ ئۆلۈپ كەتتى.

ئارىنى بىردەملىك سۈكۈت باستى.

— شۇنداق قىلىپ، مۇھەببەت توغرىسىدىكى بىر چىرايلىق ناخشا پاجىئە بىلەن ئاياغلاشتى، دەڭ؟ — دېدى ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى قادىر.

— ھامۇت ھازىر قەيەردە؟ — دەپ سورىدىم مەن.

— ھامۇتما؟ — دەپ ئويلىنىپ قالدى ئەدىھەم ئاكا، — ھامۇت ھە...

— قىز ئۆلگەندىن كېيىن ئۇ ئەبلەخ «ئۇھ!» دەپ ئارام تېپىپ قالغاندۇ؟ — دېدى كىمدۇر بىرى.

— شۇ چاغدا بىزمۇ سىلەر ئويلىغاندەك ئويلىغاندۇق، — دېدى ئەدىھەم ئاكا، — لېكىن ھامۇت قىز ئۆلۈپمۇ ئارام تاپالمىدى. ئۇ كېچىلىرى جۆيلۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى. ئۇقساق، ماڭىسىمۇ، ياتسىمۇ،

www.uyghurkitap.com

نېمە قىلىۋاتقان بولمىسۇن، قىزنىڭ: «خەمىت، خەمىت!» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى، ۋادىلاردىن: «خەمىت، خەمىت!» دەپ قايتقان ئەكس سادالار ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە ھەر دائىم جاراڭلاپ تۇرغاندەك بولۇپ، مېڭىسىنى قوچۇۋەتكەن، كۆزىنى يۇمسىلا خەمىتنىڭ تورغا يۆگەپ تاشلىغان جەسىتى دەريادىن لەيلەپ چىقىۋاتقاندەك، خەمىت بېشىنى كۆتۈرۈپ ھامۇنقا جۇنۇپ: «مۇنداق كۈن ئالغۇچە، ئۆلۈۋالساڭ بولمامدۇ؟ ئادەم ئەمەس ئىت ئىكەنسەن!» دەۋاتقاندەك كۆرۈنگەن چېغى. ئىنسان ئۈچۈن بۇنىڭدىن ئېغىر ئازاب بولماس، دەيمەن. ھامۇت شۇنىڭدىن باشلاپ باشقىچىلا ئادەم بولۇپ قالدى. ھېچكىم بىلەن پاراڭلاشمايتتى. دائىم ئۆز - ئۆزىگە: «ئادەم ئەمەس ئىت ئىكەنسەن... ئىت ئىكەنسەن، ئۆلۈۋالساڭ بولمامدۇ، ئۆلۈۋالساڭ بولمامدۇ!...» دەپ پىچىرلاپلا يۈرگىنىنى كۆرەتتۇق. ئۇ ئايلاپ ساقال - بۇرۇتىنىمۇ ئالماي بوۋايغىلا ئوخشاپ قالدى. بىر كۈنلەرگە كەلگەندە ئۇمۇ تۇيۇقسىز غايىب بولۇپ كەتتى.

— كىم؟!

— ھامۇت!

— ھوي! — دەۋەتتى ئەدەبىيات مۇئەللىمى قادىر، — سىز بۇ ھېكايىڭىزدىكى ئادەملەرنى بىر - بىرلەپ يوقىتىپ بولدىڭىزغۇ؟

— مەندە نېمە ئامال؟! — دېدى ئەدىھەم ئاكا، — مەن سىلەرگە بۇ ۋەقەنى ئىچىمدىن توقۇپ چىقىرىپ سۆزلەپ بېرىۋاتقىنىم يوق. نەق بولغان ئىشلارنى دەپ بېرىۋاتىمەن - دە! .. بىز ھامۇتنىمۇ بىر قانچە كۈن

ئىزدىدۇق، مەكتەپكىمۇ خەۋەر قىلدۇق، ھېچ يەردىن دېرىكى بولمىدى. بىر بىلىقچى بوۋاينىڭ ئېيتىشىچە، ئۇ شۇ كۈنى ھامۇتنىڭ دەريا بويىدىكى بىر تىك قىيانىڭ ئۈستىدە ئۇزۇندىن ـ ئۇزۇن خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغىنىنى كۆرگەنىكەن. ھامۇت ئۇ يەردە مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ نېمىلەرنى ئويلىدى؟ ئۇنىڭ روھىي دۇنياسىدا قانداق كۆرەشلەر بولدى؟ ئاخىرىدا ئۇ قەتئىيلىك بىلەن ئورنىدىن دەس تۇرۇپ، شۇ تىك قىيادىن ئۆزىنى دەرياغا ئاتتىمۇ ياكى باشقا بىر ۋەقە يۈز بەردىمۇ؟ . . . بۇ بىر سىر بولۇپ قالدى.

— ئەگەر ھامۇت ئۆزىنى دەرياغا تاشلىغان بولسا، — دېدى تارىخ ئوقۇتقۇچىسى قۇربان، — ھەرھالدا ئۇنىڭدا ئازراق بولسىمۇ ۋىجدان بار ئىكەن.

— راست گەپ، — دېدى كىمدۇر بىرى، — شۇ يىللاردا باشقىلارغا ھارغۇچە زىيانكەشلىكلەرنى قىلىپ، يەنە ھازىرغىچە ئارىمىزدا يۈزىنى داپتەك قىلىپ كىرىلىپ يۈرگەنلەرمۇ بارغۇ؟

— كېيىن ئەينى يىللاردا سىياسىي زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلارنىڭ نامى ئومۇمىيۈزلۈك ئاقلاندى، — دېدى ئەدىھەم ئاكا ئۆچۈپ قالغان تاماكىسىغا سەرەڭگە يېقىپ تۇرۇپ، — خەمىتنىڭ ئىسمى ئاقلانغانلارنىڭ تىزىملىكىگە بىرىنچى بولۇپ يېزىلدى. ئەپسۇسكى، ئۇنىڭ نامى ئاقلانغان بىلەن ئۆزى ئارىمىزدا يوق. مانا، ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ ئاخىرىدا يازغان شېئىرلىرىنىڭ ئورىگىناللىرى ھازىر سىلەرنىڭ قولۇڭلاردا تۇرۇپتۇ. ئۆزۈڭلار كۆردۈڭلار، ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا مۇھەببەت، بۇلبۇللارنىڭ

ساداسى، گۈزەللىك بىلەن تويۇنغان كەڭ دالا، بۇلاق بېشىدا مۈگدىنىپ ئولتۇرغان يېگانە قىز. دېگەندەك مەنزىرىلەر تەسۋىرلەنگەن. ھەممە مىسرالىرىدىن گۈپۈلدەپ گۈل پۇرىقى پۇراپ تۇرسىمۇ، يەنە چوڭقۇر بىر ھەسرەتمۇ بار. سىلەر ئېيتقاندەك شادلىق بېغىشلايدىغان مىسرالار كەمدەكمۇ قىلىندۇ. تېخى تونۇلمايلا بىز بىلەن ۋىدالاشقان بۇ شائىرنىڭ ھاياتىدا قانچىلىك خۇشاللىق بولغان دەيسىلەر؟ ئومۇمەن خەلق شادلىققا ئېرىشكەن ياخشى كۈنلەرگە ئۇ يېتەلمىدى...

* * *

كېچىچە چىققان شامال بۇلۇتلارنى سۈرۈپ، ھاۋا ئېچىلىپ كەتتى. ئەتىسى قۇياشنىڭ ئەتراپقا ئىللىق نۇر چېچىپ كۆتۈرۈلۈۋاتقىنىنى كۆردۇق. ئەتىگەنلىك ناشتىنى قىلىپلا دەريا بويىغا قاراپ ماڭدۇق. قاش دەرياسىنىڭ سۈيى ئۇلغىيىپ قالغاندى. لايقىپ قالغان سۇ كۆۋەجەپ، تېخىمۇ ھەيۋەتلىك شارقىرايتتى. ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئۇستىدە لىغىرلاپ تۇرغان ئاخىرقى يامغۇر تامچىلىرى ئەتىگەنلىك قۇياش نۇرىدا مەرۋايىتتەك يالتىرايتتى. يىراقتىكى ياپيېشىل تاغ چوققىلىرى، ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئېدىرلار، دەريا ۋادىسىدىكى يېيىلىپ ياتقان توقايلىقلار... پۈتكۈل تەبىئەت يامغۇردا يۇيۇنۇپ، تېخىمۇ گۈزەل تۈس ئالغاندى. نەم يەردىن يېنىك ھور كۆتۈرۈلۈپ، ھەممە نەرسە نېپىز تۇمان ئىچىدە تەۋرىنىپ تۇراتتى.

كۆز ئالدىمىزدىكى مەنزىرىلەرگە قاراپ ھەممىمىز

جىمىپ كەتتۇق. قۇلىقىمىزغا ھېلىقى توقايلىقلار ئىچىدە يۈگۈرۈپ يۈرگەن قىزنىڭ: «خەمىت، خەمىت!» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلانغاندەك، ئېگىز بىر قىيانىڭ ئۈستىدە مۈكچىيىپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرغان ھامۇت، دەريادا لەيلەپ ئېقىپ كېتىۋاتقان جەسەت كۆزىمىزگە قايتا كۆرۈنۈۋاتقاندەك قىلاتتى. تەبىئەت شۇنچە گۈزەللىك ئاتا قىلغان بۇ ۋادىلاردىمۇ ئاشۇنداق پاجىئەلەرنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىغا كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى. . .

— تېخى ھەممە يەر نەم ئىكەن، توقايغا چۈشتىن كېيىن ئۆتسەك بولغۇدەك، — دېيىشتۇق.

1999 ـ يىل، مارت.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

غەلىتە قىلىق

هاكىمجانلارنىڭ ئۆيىگە يىغىلىپ ئولتۇرۇپ هاراق ئىچكەچ، بەزى ئاياللارنىڭ غەلىتە قىلىقلىرى ئۈستىدە تازا قىزىق پاراڭغا چۈشۈپ كەتتۇق.

— هېلىقى بىزنىڭ ئىدارىدىكى ماشىنكىدا خەت باسىدىغان خېنىمنى بىلىسىلەرغۇ؟ — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى بىرەيلەن، — پاھوي، ئۇنىڭ غەلىتە قىلىقلىرىنى بىر دېمەڭلار، خوتۇنلار بىلەن ئولتۇرۇپ قالسا، قانچە يەردە چاي ئويناۋاتقىنى بىلەن ماختىنىپ هالى قالمايدۇ. بىچارە، شۇ چايغا بارغان يېرىدىلا ئوبدانىراق بىر تويۇۋالامدىكىن، باشقا ۋاقىتتا قاچانلا قارىساڭ قۇرۇق ناننى غاجاپ، قايناق سۇ ئىچىپ ئولتۇرغان. بەك بولالمىغاندا، دوقمۇشقا چىقىپ بىر قاچا سېرىق ئاش يەيدۇ. . .

— مۇنداق جاننى قىيناپ چاي ئويناپ نېمە جاپا هۇي!؟

— قىلىق - دە، بىر.

— بىزنىڭ ئارخىپ بۆلۈمىدە ئىشلەيدىغان ئايىمقىزنى تونۇيسىلەر، — دەپ گەپ ئالدى يەنە بىرى.

— قايسى ئايزىمقىز ئۇ؟

— ھېلىقى . . . ھېلىقىچۇ، سول مەڭزىگە يالغان مەڭ چېكىۋالىدىغان. شۇ خېنىمنىڭ مائاشــى يۈزىگە سۈركەيدىغان گىرىمگىــمۇ يەتمەمدىكىــن، دەيمەن. يېقىندىن بېرى ئۇ بىر قىلىق چىقىرىپتۇ، كېچىسى ياتىدىغان ۋاقتىدا يېگەن قوغۇن ـ تاۋۇزلىرىنىڭ شاپىقىنى يۈزىگە سۈركەپ ياتقۇدەك.

— ئۇ نېمە قىلىقكەن ئەمدى؟

— تەبىئىي گىرىممىش. .

ھاراقنىڭ كەيپىدە ھەر خىل گەپلەر چىققىلى تۇردى:

— پالانچى خېنىم ئورۇقلايمەن، دەپ كۈندە ئىككى ۋاخ سۈرگە دورىسى ئىچىپ، ئوبۇرنىدىن كېلەلمەيدىغان بوپقاپتۇدەك. .

— پوكۈنچىنىڭ ئايالى تاتلىق چۈش كۆرىمەن، دەپ ئېرىنىڭ ئىشتىنىنى بېشىغا قويۇپ ياتارمىش. .

قىزىقچىلىقتا مەنمۇ پاراڭغا قوشۇلۇپ كەتتىم.

— بىزنىڭ بىنانىڭ ئالدىدىكى بىنادا ئولتۇرىدىغان ھاشىمكامنى بىلىسىلەرغۇ؟ — دېدىم مەن.

— ھە، ھېلىقى ئايالى ئۆلۈپ كېتىپ ياشلا بىر چوكاننى ئېلىۋالغان. .

— ھەبىەللــى، دەل شۇ ئادەم، پېنسىيــىگە چىقىۋالغىلى خېلى يىللار بولۇپ قالدى. باللىرىنىڭ ئۆيلەيدىغانلىرىنى ئۆيلەپ، ئەرگە بېرىدىغانلىرىنىمۇ بېرىپ بولدى. نەچچە ئېغىز يوغان ئۆيدە شۇ ياش خوتۇنى بىلەن يالغۇز. يېقىندىن بېرى قۇلاق سالسام، كۈندىلا كەچتە ئۇلارنىڭ ئۆيىدە دۇتار بىلەن ناخشا. نېمانداق تۈگىمەيدىغان

ئۇلتۇرۇشتۇ بۇ؟ دەپ بىر كۆنى ھېلىقى چەت ئەللىكلەردىن سېتىۋالغان دۇربۇنۇمنى ھاشىمكاملارنىڭ ئۆيىگە شۇنداق توغرىلاپ قارىمايمەنمۇ، ئەيھانناس! نېمە كارامەتنى كۆردۈڭ، دېمەمسىلەر...

— ھە، ھە، نېمە كارامەتنى كۆردۈڭ؟ — دەپ ئۇلتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئاغزىمغا قاراشتى.

— ھاشىمكام كالتە ئىشتان، ئاسما مايكا بىلەن ساپادا دۇتارنى قولىغا ئېلىپ ناخشىغا تىگىپتۇ؛ ھېلىقى ياش چوكاننى يالىڭاچ دېسىمۇ بولىدۇ، ساغرىسىنى ئويىنىتىپ ئۇسسۇلغا چۈشۈپتۇ...

— توۋا، نېمە دەيدىغانسەن؟ ھەرقانچە بولسىمۇ قىپيالىڭاچ ئەمەستۇ؟

— مانا، ئىشەنمەيسىلەر، دۇربۇننىڭ ھېلىقى يېقىن ئەكىلىپ كۆرسىتىدىغان يېرىنى تولغاپ تەڭشەپ، تازا زەن سېلىپ قارىسام، ئۈستىدە لىپتىك بىلەن ئىككىلىك ئىشتاندىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىكەن.

— ۋاھ، «يالغۇز ئۆيدە يالىڭاچ پىرە» دېگەندەك ئىش بوپتۇ - دە!

— ئويۇننىڭ چوڭى تېخى كەينىدە... بىر چاغدا ھاشىمكامۇ قىزىپ كېتىپ، باشتا چاپاننى سېلىپ پىقىرىتىپ تاشلىدى، ئاندىن كۆڭلەكنى يەشتى، ئاندىن شىمنى...

گەپنىڭ تازا قىزىق يېرىگە كېلىپ قېلىۋىدىم، ئىشىكنى تاراققىدە ئېچىپ، ھاكىمجاننىڭ تامدەك يوغان خوتۇنى كىرىپ قالدى.

— قايسىڭلارنىڭ ئىسمى كامال؟ — دېدى ئۇ.

— مەن، — دېدىم.

— تېلېفون!

ھاكىمجاننىڭ ئايالىغا ئەگىشىپ چىقىپ، تېلېفون بار ئۆيگە كىردىم، تېلېفون تۇرۇپكىسىنى ئالاي، دەپ ئېگىششىمگە ساغرامنى بىرسى قاتتىق چىمدىماسىما (چوقۇم كۆكىرىپ چىقتىغۇ دەيمەن)، ئاغرىققا چىدىماي سەكرەپ كەتتىم. ئارقامغا ئۆرۈلۈپ قارىسام، ھاكىمجاننىڭ ئايالى ماڭا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپتۇ.

— بۇ نېمە قىلىق؟ — دېدىم مەن يا كۈلۈشۈمنى، يا خاپا بولۇشۇمنى بىلمەي.

— ھەجەب ياخشى دۇربۇنىڭىز باركەن ھە!؟

— دۇ . . . دۇ . . . دۇربۇننى دەمسىز؟ . . .

— سىزنىڭ باشقىلارنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىقچە قاراپ تاماشا كۆرگىنىڭىز غەلىتە قىلىق بولماي، خەقنىڭ ئۆز ئۆيىدە ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئوينىغىنى غەلىتە قىلىق بولغىنى قىزىق؟ . . . بۇنىڭدىن كېيىن ئاياللارنىڭ غەلىتە قىلىقلىرى توغرىسىدا سۆز - چۆچەك قىلىشقاندا، مېنىڭ ھازىرقى بۇ غەلىتە قىلىقمنى قوشۇپ سۆزلەپ، ئاغزىڭىزنى تاتلىق ئېيتەرسىز! . . . توۋا، سىلەرنىڭ ئېتىڭلارمۇ ئەر بولدىمۇ؟ . . .

بۇ گەپنى ئاڭلاپ نېمە دېيىشىمنى بىلمەي تۇرۇپلا قالدىم.

بىزنىڭ مەھەللە

غۇلجىنىڭ ئايدىڭ كوچىسى بىلەن ناغرىچى مەھەللىسىنى تۇتاشتۇرۇپ تۇرىدىغان بىر خىلۋەت مەھەللە بار. كىشىلەر ئۇنى «ۋەخپە مەھەللىسى» دېيىشىدۇ. مېنىڭ بالىلىق دەۋرىمنىڭ مەلۇم مەزگىلى ئەنە شۇ مەھەللىدە ئۆتكەن. مەھەللە ئىچىنى گۈلدۈرلەپ ئېقىپ تۇرغان ئىككى ئۆستەڭ سۇ كېسىپ ئۆتەتتى. ئۆستەڭنىڭ بىر تەرىپى ئۆستەڭ ياقىلاپ كەتكەن باغلار بولۇپ، كىشىلەر بۇ باغلارنى تاممۇ سوقماي، شاخ ـ شۇمبىلار بىلەنلا قاشالاپ قويۇشقانىدى. يوپۇرماقلار ئارىسىدىن مارىشىپ تۇرغان ئالمىلار، قىپقىزىل ئالۇچا، ئالگىراتلار شاخلىرىنى ئۆستەڭ تەرەپكە ئېگىشىپ تۇراتتى. ئۆستەڭنىڭ يەنە بىر تەرىپىدە بولسا، كوچا ـ كوچىلارنى ياقىلاپ كەتكەن ھويلىلار بار ئىدى. ھەر بىر ھويلا ئىچىدە ئۆگزىلىرىنىڭ گىرۋەكلىرىنى يامغۇر يالاپ كەتكەن ئاددىي توپا تام ئۆيلەر، بالىلار تولا ئۆتۈۋېرىپ شور قىلىۋەتكەن پاكار ـ پاكار تاملار، تام تۈۋلىرىدە ئېگىز ئۆسكەن لويلا كوكاتلار كۆزگە چېلىقاتتى.

مەھەللە ئىچىدە سۇ مول بولغاچقىمىكىن، بىر ـ

بىرىدىن ئانچە يىراق بولمىغان يەردە ئىككى تۈگمەنمۇ بار ئىدى. تۈگمەن ئالدىدا دائىم كىملەرنىڭدۇر ئۈگۈت ئەكەلگەن هارۋىلىرى، ئالدىغا تاشلاپ بەرگەن خۇش پۇراق چۆپنى يېشىنى سىلكىپ ـ سىلكىپ ھەۋەس بىلەن كارتىلدىتىپ يەۋاتقان ئات دېگەندەك نەرسىلەر تۇرغان بولاتتى. ئەتراپقا چېچىلغان دانلارنى تېرىپ يېيىش ئۈچۈن، يەنە توپ ـ توپ قۇشقاچ، كەپتەرلەر ئۇچۇپ چۈشۈشەتتى. بۇ مەھەللىدىن قويۇق بىر يېزا پۇرىقى كېلىپ تۇراتتى.

قىش كۈنلىرى بىز كوچا دوقمۇشلىرىغا دۆۋىلەپ قويغان قارلار ئۈستىدە دومىلىشاتتۇق ياكى بولمىسا، تۈگمەن نولىرى ئاستىدا قېتىپ قالغان ئۇزۇن چوكا مۇزلارنى سۇندۇرۇپ ئېلىپ، ھۇزۇرلىنىپ يەپ، تۈگمەن ئالدىدىكى توڭ تېزەكلەرنى تېپىپ ئوينايتتۇق. ياز كۈنلىرى مەھەللە ئىچى تېخىمۇ كۆكۈللۈك بولۇپ كېتەتتى. قىپيالىڭاچ بولۇپ ئۆستەڭدە چۆمۈلەتتۇق. پاكار تاملاردىن ھويلىمۇ ھويلا سەكرەپ چۈشۈپ، ئېگىز ئۆسكەن كوكاتلارنىڭ ئارىسىدا مۆكۈ ـ مۆكۈلەڭ ئوينايتتۇق.

مەھەللىدە ئەكبەرجان ئاكا دەيدىغان بىر كىشى بولىدىغان. ئۇنىڭ ھويلىسى ئالدىدا خېلىلا كەڭرى ئوچۇقچىلىق بار ئىدى. ئەكبەرجان ئاكا ياز كۈنلىرى ئۆستەڭ تەرەپلەرگە گۈللەرنى تېرىۋېتەتتى. ھەر كۈنى ئەتىگەندە تۇرۇپ دەرۋازىسى ئالدىدىكى يولنى سېرىپ سۇپۇرۇپ، سۇ چېچىپ، چىرايلىق قىلىۋېتەتتى، ئاندىن ئۇ پىنەكچى يۆگىگەن تاماكىسىنى چېكىپ، قىلغان ئىشىغا زوقلىنىپ قاراپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. كۈن چىقىشى بىلەن

گۇللەر ئەتراپىدا گۇل ھەرىلىرى پەيدا بولۇپ كۈڭۈللۈك غوڭۇلدىشاتتى. . . نىمە ساراڭلىقكىنتاڭ، بىلمەيمەن، ئەكبەرجان ئاكا ئىشىك ئالدىدا بىردەم كۆرۈنمەي قالسىلا، مەھەللىنىڭ باللىرى ھېلىقى يېڭىلا سۇ چېچىپ، سۇپۇرۇپ قويغان يەرنى پىتىقداپ ئۇياق ـ بۇياققا يۇگۈرۈپ، گۇللەرنى ئۇزۇپ قاچاتتۇق، ئاندىن دەرەخلەرنىڭ دالدىسىغا مۆكۈۋېلىپ ئەكبەرجان ئاكىنىڭ چىقىپ بۇ ۋەيرانچىلىقنى كۆرۈپ، تېرىكىپ ۋارقىراپ كەتكىنىگە قاراپ خۇشال بولۇشۇپ كېتەتتۇق.

كېيىن مەن مەكتەپكە بارغۇدەك بولدۇم. ھەر كۈنى ئەتىگەندە جىلتامنى مۇرەمگە سېلىپ، ھېلىقى ئۆستەڭلەرنى ياقىلاپ مېڭىپ مەكتەپكە باراتتىم. سەھەرنىڭ شامىلىدا ئۆستەڭ بويىدىكى دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى نىمىلەرنىدۇر پىچىرلاۋاتقاندەك، كۆپكۆك مايسىلار، گۇللەر ماڭا قاراپ كۈلۈۋاتقاندەك بىلىنەتتى. بالىلىق خىياللىرىم ئۆستەڭ سۈيىنىڭ بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ كېتىپ بارغان ئېقىنى بىلەن بىللە يىراق ـ يىراقلارغا ئۇچاتتى. جىلتامنى ئۆشنەمگە ئاسقىنىمچە، كېيىن ئوتتۇرا مەكتەپكە چىقتىم، ئاندىن ئالىي مەكتەپكە باردىم، بارغانسېرى سۆيۈملۈك مەھەللەمدىن يىراقلاپ كەتتىم. . .

ئۇزۇن يىللار مەھەللىدىن ئايرىلىپ، يېقىندا بىر پۇرسەت بىلەن ئۇنى كۆرگىلى بارسام، كۆزۈمگە مەھەللە ناھايىتىمۇ كىچىكلەپ قالغاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئەينى يىللاردىكى ھېلىقى ئۆستەڭلەر سۈيى تارتىلىپ كىچىككىنە ئېرىق بولۇپ قاپتۇ. ئۆستەڭ ياقىلاپ كەتكەن باغلار،

www.uyghurkitap.com

ئەكبەرجان ئاكىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدىكى ھېلىقى ئوچۇقچىلىقتا قىستىلىشىپ ئۆيلەر چۇشۇپ كېتىپتۇ. مەھەللىگە ھۆسن قوشۇپ تۇرىدىغان گۈللەر، ئۇنىڭغا يېزا پۇرىقىنى بېرىپ تۇرىدىغان تۇگمەنلەرمۇ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. نېمىشقىدۇر قىممەتلىك بىر نەرسەمنى يىتتۈرۈپ قويغاندەك بولۇپ قالدىم. شۇ تاپتا، بالىلىقىمغا قايتقۇم، مەھەللەمنىڭ گۆدەكلىك چاغلىرىمغا گۇۋاھ بولغان، بالىلىق خىياللىرىمنى بېيىتقان، جەننەتتەك گۈزەل ۋە تىنچ مەنزىرىسىنى قايتا كۆرگۈم كېلىپ كەتتى. ئەگەر ھەقىقەتەنمۇ بالىلىق دەۋرىمگە قايتالىغان بولسام، ھېلىقى سەھەردە تۇرۇپ ھويلىسىنىڭ ئالدىنى سۈپۈرۈۋاتقان ئەكبەرجان ئاكىنىڭ قولىدىن سۈپۈرگىنى ئېلىپ، مەھەللەمنىڭ كوچىلىرىنى ئوتلۇق بىر مۇھەببەت بىلەن سۈپۈرۈپ چىققان بولاتتىم.

1998 ـ يىل 23 ـ نويابىر.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگى ئادرېسى

قارا قورساق سەركە

1

يۇنۇس باخشى جىنلىرىنى ساناپ چىقىۋىدى، بىرى كەم چىقتى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭ جىنلىرىنى بىر يەرگە جەم قىلىپ ساناپ باقمىغىنىغىمۇ خېلى يىللار بولۇپ قالغانىدى. ئادەتتە ئۇ تۈرلۈك تىكىپ، تۇغنى ئايلىنىپ پىرقىرىغاندا، ئەتراپىدىكى پۈتۈن كائىنات — قۇياش، ئاي، يۇلتۇزلار، ئادەم، ھايۋان، دەل - دەرەخ . . . ھەممە نىمە ئۇنىڭ بىلەن تەڭ پىرقىراپ، ھەسەن - ھۆسەندەك رەڭگارەڭ تۇتاش بىر نەرسىگە ئايلىنىپ كېتەتتى. «بۇ ئالەمنىڭ سىرى شۇنىڭدا، — دېگەنىدى بىر ئۆلىما يۇنۇس باخشىغا، — ھەممە مەۋجۇدات ھەرىكەتتە بولغاچقىلا، بىر پۈتۈنلۈكتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرالايدۇ. ئەگەر يارالغان ئىگەم ئۇلارنى ھەرىكەت قىلىش ئىقتىداردىن مەھرۇم قىلسۇنچۇ، شۇ مىنۇتتا ھەممە نەرسە پارە - پارە بولۇپ چېچىلىپ كەتكەن بولاتتى . . .». يۇنۇس باخشىنىڭ چىلتەنلىرىمۇ ئۇ تۇغنى چۆرگىلەپ پىرقىرىغاندا، ئۇنىڭ ئەتراپىدا جەم بولاتتى؛ ھەرىكەتتىن توختاپ كۆزىنى

ئاچقاندا غايىب بولۇشاتتى.

يۇنۇس باخشىنىڭ ئاجايىپ شۆھرەت قازانغان بىر چاغلىرى بولغان. ئۇ كەملەردە ئۇ پىرى جابدۇقلىرىنى خورجۇنغا سېلىپ، بىر قانچە ئۇستا داپچىلارنى ئارقىسىغا ئەگەشتۈرۈپ، سەھرامۇ سەھرا ئارىلايتتى. كاداكلىشىپ كەتكەن ئەگرى - بۈگرى يېزا يوللىرىنىڭ قىزىق توپىسىنى ئۇشۇققىچە كېچىپ، ھەر بىر ئەسكى تاملىق، ئالا - بۇلىماچ ژۇرۇنلار باغلىۋېتىلگەن قىرى قارىياغاچ، دۈمچەك - دۈمچەك قەبرىلەر بىلەن تولغان مازارلارنىڭ يېنىدا توختاپ ئۆتەتتى. ئىنسانلار بېشىغا ئۆلۈم - يېتىم، بالا - قازا كەلگەندىلا ئېسىغا ئالىدىغان بۇ خىلۋەت جايلارنى يۇنۇس باخشى دەل مۆجىزىلەر ئايان بولىدىغان ماكان، دەپ بىلەتتى. پىرىنى ئۇ ئەنە شۇنداق كىشىنى قورقۇنچقا سالىدىغان غەلىتە جايلاردا ئۇيۇشتۇراتتى. يۇنۇس باخشىنىڭ قەدىمى يەتكەن جايغا ئەتراپتىكى يېزىلاردىن بىردەمدىلا نۇرغۇن ئادەملەر يىغىلاتتى. داپلارنىڭ نالە قىلىپ داراڭلاشلىرى، داپچىلارنىڭ پەرياد سېلىپ ئاۋۇشلىرى، ساپايىلارنىڭ ئاچچىق شاراقشىشلىرى، پارسىلداپ ئۇچقۇن چېچىپ كۆيۈۋاتقان نوكچىلار، ئىسرىقدانلاردىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان كۆكۈش تۈتۈن، ھاۋانى قاپلىغان كۆيگەن ماي ۋە ئادىراسماننىڭ ھىدى، باخشىنىڭ قۇيۇندەك پىرقىراۋاتقان قىياپىتى. . . بۇلارنىڭ ھەممىسى ئەتراپقا ئولاشقان ئادەملەرنىڭ خىيالىنى باشقا بىر دۇنياغا باشلاپ كېتەتتى. نامراتلىق، دەرد - ئەلەم، ئاغرىق - سىلاقلار بىلەن چىرمالغان ئادەملەر گويا ئۆزىنى ئېغىر گۇناھقا پاتقاندەك، شۇ سەۋەبتىن تەڭرىنىڭ جازاسىغا

www.uyghurkitap.com

ئۇچراۋاتقاندەك ھېس قىلىپ قورقۇنچقا چۈشتى. بۇ پېرى ئويۇنىنىڭ ئۆزى سېھرگەرلىكمۇ ياكى سەنئەتمۇ؟ ئەملەشمۇ ياكى گوللاشمۇ؟ بۇلارنى ئايرىماق تەس ئىدى. بەزىدە گۆدەكلەرنىڭ يىغىسىنى گوللاپمۇ توختاتقىلى بولىدىغۇ؟!...

ئەنە شۇنداق پېرى سورۇنلىرىدا يۇنۇس باخشى يېتىقتىكى قانچە بىمارلارنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ ماڭغۇزۇۋەتكەن، قانچە دەردمەنلەرنىڭ كەلگۈسى ھەققىدە ئالدىن قىياسلارنى قىلغان. كېيىن جاھان ناھايىتى تېز ئۆزگىرىپ كەتتى. قېرى ياغاچلار كېسىلىپ، ئەسكى تاملار ئۆرۈلدى؛ كونا قەبرىستانلىقلار بىر ـ بىرلەپ كۆزدىن غايىب بولدى. نەگە بارساڭ، ئادەم مىغىلداپ، خىلۋەت جايلارنىڭمۇ تايىنى قالمىدى. ماشىنىلارنىڭ گۈرۈلدەشلىرى، رادىئو كانايلىرىنىڭ چىرقىراق ئاۋازلىرى دەستىدىن كىشىلەرنىڭ سەزگۈسى گاللىشىپ، داپلارنىڭ رېتىملىق ساداسى، داپچىلار كۈيلىرىدىكى سېھرلىك كۈچنى سەزمەس بولۇپ قالدى. نېمىدېگەن مەززىسىز دۇنيا ـ ھە!؟... يۇنۇس باخشىغا ئۆزى قېرىپ، ھالى قالمايۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇنىڭ كارامىتىگە ئىشىنىدىغان ئادەملەرمۇ ساناقلىقلا قالغانىدى. ئۇنىڭغا داپ چېلىپ بېرىپ، پېرە قوشاقلىرىنى ئاۋۇيدىغانلار، ئۇنىڭغا ئىخلاس باغلاپ پېرە ئويۇنىنى كۆرىدىغانلار، باخشىنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقىدىغانلارمۇ ھەر تەرەپكە تېزىپ كەتتى. گويا ھەممە نېمىنى ماشىنا، رادىئو كانايلىرىنىڭ كىشىنىڭ سەپرايىغا تېگىدىغان شۇ يېقىمسىز شاۋقۇنى يۇتۇپ كېتىۋاتقاندەك، يۇنۇس باخشىنىڭ پېرىگە چۈشكەندە،

ئەتراپىدا ھازىر بولىدىغان چىلتەنلىرىمۇ بارغانسېرى غۇۋالىشىپ، ئاجىزلىشىپ كەتكەنىدى. «بۇ ئاخىر زاماننىڭ بەلگىسىمۇ، قانداق؟ — دەپ ئويلاپ قالاتتى بەزىدە يۇنۇس باخشى، — ئاخىر زامان يېقىنلاشقاندا، ئالەمنى ۋالڭ ـ چۇڭ قاپلاپ، ئاسمان بىلەن زېمىن، ئادەم بىلەن جىن، ئەر بىلەن ئايالنىڭ پەرقى قالماسمىش...»

يۇنۇس باخشى شۇنداق خىياللار بىلەن قانچىلىك يول باسقىنىنى بىلمەي قالدى. ئۇ پىنھان بىر جايىنى ئىزدەيتتى. قۇياش جاھاننى ئوتتەك كۆيدۈرۈپ تۇراتتى. ئۇ قاغجىراپ يېرىلغان بىر پارچە يەرنى كېسىپ ئۆتۈپ، سۇسىز بىر ئېرىقنىڭ ئىچى بىلەن يەنە ئۇزاق ماڭدى ـ دە، يوغان بىر توپ ياڭاقنىڭ يېنىغا كېلىپ توختىدى. ئۆشنىسىدىكى يىرتىق خۇرجۇننى ئېلىپ يەرگە قويۇپ، بىر ئاز دېمىنى ئالغاندىن كېيىن، خۇرجۇننىڭ بىر كۆزىدىن قىل ئارغامچىنى سۇغۇرۇۋالدى. ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ ئارغامچىنىڭ بىر ئۇچىنى ياڭاقنىڭ شېخىغا مەھكەم باغلىدى. يەنە بىر ئۇچىنى قوزۇقتا چىگىپ، يەرگە قېقىپ تۇغ تىكتى. ئاندىن كىيىملىرىنى سېلىپ قىپيالىڭاچ بولدى. قېرىلىقتىن تېرىلىرى بوششىشىپ قاتلىشىپ كەتكەن بەدىنىگە قاراشقىمۇ رايى تارتماي، ئۇستىگە ئالدىراپ كېپەندەك كەڭ ئاق كۆڭلىكىنى كىيدى. بىر قولىغا ساپايى، بىر قولىغا خەنجىرىنى ئېلىپ، تۇغنى چۆرگىلەپ ئاۋۇشقا باشلىدى:

ئاھ ئىلاھىم، ئىلاھىم،
تولۇپ تاشتى پىغانىم،

زەپ قىينالدى بۇ جانىم،
ساڭا بار بىر سوئالىم.
مېنى نېمىشقا بار قىلدىڭ،
ئەجەب يولۇمنى تار قىلدىڭ،
جىن ـ شەيتانغا خار قىلدىڭ،
مېنىڭ نېمە گۇناھىم؟
كېتىپ تەندىن مادارىم،
ئۆتمەس بولدى دۇئايىم،
خاراب بولسا بۇ ھالىم —
كىمگە بولۇر ئۈۋالىم؟
ئەننە ـ مىننە پاتارا،
چىلتەنلىرىم قاتارا...

يۇنۇس باخشى بارغانسېرى خۇرچىنغا كېلىپ، شۇنداق ئىتتىك ئاۋۇشقا باشلىدىكى، ئۇنىڭ زادى نېمىلەرنى دەۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايلا قالدى. ئۇ ئىككى قولىنى شەپەرەڭنىڭ قانىتىدەك كېرىپ، قويۇندەك پىرقىرىماقتا ئىدى. جاۋغايلىرىدىن كۆپۈك قايناپ تۇراتتى. كەڭ كۆكلىكىنىڭ ئېتەكلىرى كۆپۈپ، ئاسماندىن چۈشۈۋاتقان شارغىلا ئوخشاپ قالغانىدى. پۈتۈن زېمىن ئۇنىڭ بىلەن تەڭ پىرقىراپ، كۆز ئالدىدا نۇتاش رەڭلىك نۇرلار پەيدا بولۇشقا باشلىدى. يۇنۇس باخشى پۈتۈن زېھنىنى يىغىپ، كۆز ئالدىدا جىمىرلاپ تۇرغان رەڭلەرنى پەرقلەندۈرۈشكە تىرىشاتتى. «قېنى، بۇ رەڭلەر ئىچىدە نېمە كەم؟... ئىشقىلىپ بىر نېمە كەمدەك قىلىدۇ...»
رەڭلەر بارغانسېرى ئېنىقلىنىشىپ، ھەر بىر رەڭ بىر

مەخلۇق شەكلىگە كىرىشكە باشلىدى. مانا، مۇنۇ ئەسكى تاملىقنىڭ چار يىلىنى، ئۇنى كۆرگەن ھەرقانداق كىشىنىڭ بەدىنى تىكەنلىشىدۇ. ماۋۇ زوڭزىيىپ تىككىدە ئولتۇرغىنى ھۇۋقۇش، ئۇنىڭ چەكچەيگەن كۆزلىرىگە قارىغان ئادەم ئەيمىنىدۇ... ئەمدى، ئاۋۇ نېمە؟... ھە، بۇ تۈكلىرى چۈشۈپ كەتكەن قېرى مۈشۈك، ئۆمۈر بويى قوچىقىڭدا پۇشۇلداپ ياتىدۇ ـ دە، بىر كۈنلەرگە بارغاندا تۇيۇقسىز غايىب بولۇپ كېتىدۇ. ماۋۇسى زۇلمەتنى خۇش كۆرىدىغان شەپەرەڭ، ئۇ جاراھەتنىڭ ئېغىزىغا چاپلىشىۋېلىپ قان شورايدۇ. ئاۋۇ ھەممىسىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈۋالغىنىچۇ؟ ئۇ قورقۇنچلۇق قۇش ئىسقاق. سەن ئۇنىڭ ئۆزىنى كۆرەلمەيسەن، ئاۋازىنىلا ئاڭلايسەن، ئۇ دەرەخنىڭ شېخىغا پۇتىنى ئىلىۋېلىپ، بېشىنى تۆۋەن قىلىپ سايرايدۇ. ئاخىرىدا ئۇنىڭ ئاغزىدىن بىر تامچە قان تامچىپ چۈشىدۇ ـ دە، ئۇ قونغان دەرەخنىڭ يوپۇرماقلىرى تۆكۈلۈپ، شۇ زامان قۇرۇپ قالىدۇ... يەنە نېمە كەم؟ توغرا، ئاق رەڭ!... ھېلىقى ساقاللىق ئاق تېكە قېنى؟... ئادەملەرگە ئەڭ يېقىن، ئېزىتقۇلۇق كۈچى ئەڭ يامىنىمۇ شۇ ئەمەسمىدى؟... ئۇنىڭ چىلتەنلىرى ئارىسىدا ئاق تېكە بولمىسا قانداق بولىدۇ؟ يۇنۇس باخشىنىڭ كارامەتلىرىنىڭ ئاجىزلىشىپ كەتكىنىمۇ شۇنىڭدىن ئىكەن ـ دە؟!...

يۇنۇس باخشىنىڭ تىزلىرى پۈكۈلدى، ھاسىراپ يەرگە يىقىلدى. ئۇ پىرىنى يەنە ئازراق داۋاملاشتۇرغان بولسا، نېمە كارامەتلەر ئايان بولاتتىكىن؟ لېكىن، ئۇنىڭ ياش چاغلىرىدىكى مادارى قالمىغانىدى. ئۇ ئاپئاق بۇلۇتلار

ئېسىلىپ تۇرغان كۆككە قاراپ ئۇزاق ياتتى. يىراق بىر يولدىن گۈركىرەپ ئۆتكەن ماشىنا ئاۋازى كېلەتتى. پىلەك تاملارنىڭ ئارقىسىدىن ئۇششاق بالىلارنىڭ جاراڭلىق كۈلكە سادasى ئاڭلىناتتى. يۇنۇس باخشىنىڭ كۆزىگە ئاسماندىكى ئاستا ـ ئاستا سىلجىۋاتقان ئاق بۇلۇتلار ئوتلاپ يۈرگەن توپ ـ توپ قويلاردەك كۆرۈنەتتى. ھېلىقى ئاق تېكە بولسا قويلارنىڭ ئالدىدا كېتىپ باراتتى.

2

ئەمدى ئېنىق بولدى. يوقالغىنى بىر ئاق تېكە، ئۇزۇن، ئاپئاق ساقاللىق بىر ھارامزادە. . .

يۇنۇس باخشى ئويلىنىپ قالدى. ناھايىتىمۇ ئۇزۇن يىللارنىڭ ئالدىدا، ئۇ تېخى دۇنيانىڭ غەملىرىدىن خالاس ئويناپ يۈرگەن بالا چاغلىرىدا، ئۇنىڭ دادىسى كىشىنىڭ مەستلىكى كەلگۈدەك بىر چىرايلىق ئوغلاقنى ئەگەشتۈرۈپ بازارغا كىرىپ، ئوغلاق ئوينىتىپ تىرىكچىلىك قىلاتتى. بۇنداق چاغلاردا، دادىسىنىڭ بىر قولىدا دائىم ئالا ـ بۇلىماچ پۆپۈكلەر چىگىلگەن تاياق، مۈرىسىدە ئۇزۇن ـ قىسقا بىر نەچچە توقماق سېلىنغان خۇرجۇن بولاتتى. شەھەرگە كىرگەندە، ئوغلاقنىڭ بوينىغا ئۇششاق قوڭغۇراقلارنى ئېسىپ، ئۈستىگە پەرەڭ يوپۇق ياپاتتى. شەھەر كوچىلىرىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ، بازارنىڭ ئازادىرەك بىر دوقمۇشىغا كېلىپ توختىغاندا، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كېلىۋاتقان ئۇششاق بالىلار، ئىشى يوق لەلەڭلەپ يۈرگەن بىكارچىلار دۈررىدە كېلىپ ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشاتتى.

يۇنۇس باخشىنىڭ دادىسى دۇپدۇگىلەك دائىرە بولۇپ تۇرۇشقان ئادەملەرنىڭ ئوتتۇرىسىغا چۈشۈپ، خۇرجۇنىدىكى ئوغلاق ئوينىتىدىغان ئەسۋابلىرىنى ئەتراپقا ياياتتى. ئاندىن قولىدىكى پوپوكلۇك تايىقىنى پۇلاڭلىتىپ، ئۈنلۈك ۋارقىراپ:

— قېنى ئوغلىقىم، مەيدانغا چىقىڭ، ماۋۇ ھۆرمەتلىك مېھمانلارغا بىر سالام بېرىۋېتىڭ! — دەيتتى.

ئوغلاق بويىنىدىكى قوڭغۇراقلىرىنى جىرىڭلىتىپ، مەيدانىنى ئايلىنىشقا باشلايتتى. ئۇيەر ـ بۇيەردە توختاپ، ئەتراپقا ئولاشقانلارغا قاراپ ساقىلىنى سىلكىپ ـ سىلكىپ قوياتتى. تاماشا كۆرۈۋاتقانلار: «ئەنە، ئەنە، راستلا سالام بېرىۋاتىدۇ!» دەپ ھەيران بولۇپ چۇرقىرىشىپ كېتەتتى. يۇنۇس باخشىنىڭ دادىسى:

— بولمىدى، بولمىدى... ئاۋۇ ساقاللىق چوڭ دادىڭىزغا سالام بەرمەي ئۆتۈپ كەتتىڭىز، ماۋۇ گۈللۈك بەلباغ چىگكەن بايۋەچچىگە سالام بەرمىسىڭىز قانداق بولىدۇ؟... ھە، ئەمدى ئاۋۇ سەللىلىك داموللىغىمۇ كېلىشتۈرۈپ بىر سالام قىلىۋېتىڭ! — دەپ قولىدىكى تاياق بىلەن ئوغلاقنىڭ دۇمبىسىگە يېنىك ـ يېنىك ئۇرۇپ قوياتتى.

بۇ ئوغلاق ھەقىقەتەنمۇ ئەقىللىق ئىدى. ئىگىسى كۆرسەتكەن ئادەملەرنىڭ ئۇدۇلىغا بېرىپ، بېشىنى سىلكىپ، بىر پۇتى بىلەن يەرنى تېپىپ ـ تېپىپ قويۇپ ياكى ئىككى پۇتىنى كۆتۈرۈپ تىككىدە ئۆرە بولۇپ، ئېشقىلىپ قانداقتۇر بىر قىلىقلار بىلەن ئۇلارغا ھۆرمىتىنى بىلدۈرەتتى. كۆرۈپ تۇرغانلار گۇررىدە ئاۋاز

www.uyghurkitap.com

چىقىرىپ: «ئوھوي!» دېيىشىپ كېتەتتى.

— بولدى، بولدى، قايتىپ كېلىڭلار! — دەپ ۋارقىرايتتى يۇنۇس باخشىنىڭ دادىسى، — قۇرۇق سالام بېرىۋەرگەن بىلەنمۇ بولمايدۇ، ئەمدى مېھمانلارغا بىر كارامىتىڭلارنى كۆرسىتىڭلار!

شۇنىڭ بىلەن، توقماق ئويۇنى باشلىنىپ كېتەتتى. ئوغلاق تىك قىلىپ تۇرغۇزۇپ قويۇلغان بىرىنچى توقماقنى چىقاتتى. ئاندىن ئۇنىڭدىن ئېگىزرەك ئىككىنچى توقماقنى سەكرەپ ئۆتەتتى. ئاخىرىدا ئەڭ ئېگىز توقماقنى سەكرەپ چىقىپ، توقماقنىڭ ئالىقانچىلىكمۇ كەلمەيدىغان يۈزىدە تۆت پۇتىنى جۈپلەپ تۇرۇپ، ھەر خىل قىلىقلارنى قىلىپ ئەتراپتىكىلەرگە يەنە سالام بېرەتتى. ئويۇن كۆرۈۋاتقانلار رازى بولۇپ چاۋاك چېلىشىپ كېتەتتى. يۇنۇس باخشىنىڭ دادىسى تولا دەۋېرىپ ياد بولۇپ كەتكەن قاپىيىلىك سۆزلەرنى ئۇنلۇك توۋلاپ، كەيپىياتنى تېخىمۇ قىزىتاتتى:

— ھەي، خالايىق، بۇنى بىر ئاددىي ئوغلاق ئىكەن، دەپ قالماڭلار، بۇ ئىنس - جىنىدىن تەلىم ئالغان، ئۆتكۈن ئۆتكەندە ئانىسىدىن ئايرىلىپ قالغان يېتىم ئوغلاق. سەل چوڭ بولسا تېكە بولىدۇ، بىرەر مىڭ قويغا سەركە بولىدۇ؛ ئۆلسە تېرىسى داپ بولىدۇ؛ مۈڭگۈزى پىچاققا ساپ بولىدۇ؛ بەك قېرىپ كەتسە جىن بولىدۇ، مېنىڭ باققىنىم بىر تېيىن بولىدۇ!..

بۇ ئاق ئوغلاقنىڭ قورساق تەرىپىدە ئالىقانچىلىك يەردە قارىسى بار ئىدى. شۇڭا، يۇنۇس باخشى ئۇنىڭغا «قارا قورساق» دەپ نام قويۇۋالغانىدى. نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ دادىسى بۇ ئوغلاققا ئانچە ياخشى مۇئامىلە قىلمايتتى.

پات ـ پات ھېلىقى پۆپۈكلۈك تاياق بىلەن ئۇرۇپ ئەدەپلەپ تۇراتتى. مۇنداق چاغلاردا، ئوغلاقنىڭ ئاچچىق مەرىگەن ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كۆزىگە مۆللىدە ياش كېلەتتى. دادىسى ھەر قېتىم ئوغلاق ئوينىتىپ قايتىپ چىققاندا، يۇنۇس باخشى ئوغلىقىنى ئەگەشتۈرۈپ ئوتلاتقىلى ئېلىپ چىقاتتى. دېمىسىمۇ بۇ ئوغلاق ناھايىتى بەڭۋاش ئىدى. سەللا دىققەت قىلمىسا، كىشىنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ، قويلارنى باشلاپ باشقىلارنىڭ كۆكتاتلىقلىرىغا كىرىپ كېتەتتى؛ قوشنىلارنىڭ باغلىرىغا چۈشۈۋېلىپ، مېۋىلىك كۆچەتلەرنى غاجىلاپ، بىر مۇنچە كۆڭۈلسىزلىكلەرنى تېپىپ بېرەتتى. يۇنۇس باخشىنىڭ دادىسى بىر قېتىم ئاچچىقىدا بۇ ئوغلاقنى سويۇۋەتمەكچى بولۇپ پىچاقنى كۆتۈرۈپ چىققاندا، بالا ئۇنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ يىغلاپ، دادىسىنى پەيلىدىن قايتۇرغانىدى.

يازنىڭ ھاۋا ئوچۇق بىر كۈنى يۇنۇس باخشىنىڭ ئېسىدىن چىقمايدۇ. شۇ كۈنى ئۇ دادىسى بىلەن بىللە بازارغا كىرگەنىدى. ئۇلار ئوغلاق ئوينىتىپ ئانچە ـ مۇنچە تاپاۋەت قىلىپ، كەچكە يېقىن يېزىسىغا قاراپ مېڭىشتى. ئۇلارنىڭ يېزىسى بىلەن بازار ئوتتۇرىسىدا ئۇزۇن بىر چۆل بار ئىدى. يۇنۇس باخشىنىڭ دادىسى ھارغىن قەدەم بېسىپ، توپىلىق يولدا خىيال بىلەن كېتىۋاتاتتى. يۇنۇس باخشى ئوغلاقنى ئەگەشتۈرۈپ خېلىلا ئىلگىرىلەپ كەتكەنىدى. چۆلنىڭ ئوتتۇرىسىغا يېتىپ كەلگەندە، تۇيۇقسىز دەھشەتلىك بىر قۇيۇن كۆتۈرۈلۈپ، ئەتراپ قاراڭغۇلىشىپ كەتتى. قۇيۇن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، يۇنۇس باخشىنىڭ دادىسى ئالدىدىكى يولغا قاراپ قېتىپ

تۇرۇپلا قالدى. چۆل يەنە تىمتاسلىققا پۈركەن بولۇپ، يول ئۈستىدە يا ئۈنىڭ ئوغلى، ياكى ھېلىقى ئوغلاقنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. بالا بىلەن ئوغلاقنى ئۇ توپتۇغرا ا بىر ھەپتە ئىزدىدى، گويا ئۇلار قۇيۇن بىلەن بىللە ئاسمانغا ئۇچۇپ چىقىپ كەتكەندەك ھېچ يەردىن دېرىكى بولمىدى.

يۈنۈس باخشىنىڭ دادىسى بىر كۈنى چۈش كۆردى. چۈشىدە بىر بوۋاي ئۇنىڭغا: «سەن ھەر ئىككىلىسىنى ئىزدىسەڭ مەڭگۈ تاپالمايسەن، يا ئوغلاقتىن، يا ئوغلۇڭدىن ۋاز كەچ! . . . » دەۋاتاتتى. ئۇ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. سۈبھى كۆتۈرۈلۈپ قالغان چاغ بولۇپ، دەرەخلىك يېزىنىڭ ئىچى، ئۆيلەر تېخى قاراڭغۇلىشىپ تۇراتتى. يۈنۈس باخشىنىڭ دادىسى سىپاشتۇرۇپ يۈرۈپ ھېلىقى ئوغلاق ئويىنىتىدىغان پۆپۈكلۈك قاتتىق تاياقنى تاپتى ــ دە، ئوشتۇپ پارە ــ پارە قىلىۋەتتى. شۇ كۈنى كەچتە بالا ئۆيگە قايتىپ كەلدى. ئۆزى ياداپ، مەڭزىنىڭ ئۈستىخانلىرى پولتىيىپلا چىقىپ قالغان، كۆزلىرىنىڭ نۇرى ئۆچكەندى. ئۇ ئۆزىنىڭ قەيەرگە يوقالغانلىقىنى، ئوغلاقنىڭ نەدە قالغانلىقىنى دەپ بېرەلمىدى. قانداقتۇر بىر كۆزلىرى چاپاقلىشىپ كەتكەن مۈشۈك، ئەسكە تاملىقنىڭ چار يىلىنى، شۈملۈقنى تىلەپ سايرايدىغان ئىسقاق . . . دېگەندەك غەلىتە نەرسىلەر توغرىسىدا جۆيلۈيتتى.

شۇنىڭدىن باشلاپ، بۇ بالا غەلىتە بولۇپ قالدى. ئۇ كېچىلىرى چۆچۈپ ئويغىنىپ كېتىپ، يىراقتىن ئاڭلىنىۋاتقان داپ ئاۋازىنى ئاڭلايتتى ــ دە، ئىختىيارسىز ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى. پېرى بولۇۋاتقان يەر قانچە

يىراقتا بولسىمۇ خاتاسىز تېپىپ باراتتى. قەيەردە پىرى بولسا شۇ يەردە يۈرۈپ، ئاخىرىدا ئۇ ئۆزىمۇ ئۇستا بىر باخشى بولۇپ چىقتى.

كېيىن مەھەللىدىكىلەر بۇ ھەقتە پاراڭ سېلىشىپ قالسا: «يۇنۇسنىڭ دادىسى ئوينىتىپ يۈرگەن ھېلىقى ئوغلاق ئەسلى جىن ئىكەن. يۇنۇسنىڭ دادىسى ئۇنى بىر ئۇلۇغ ئايەت بىلەن ئۆزىگە بەنت قىلىۋېلىپ ئەگەشتۈرۈپ يۈرگەنىكەن. ئوغلاق يۇنۇسنى ياخشى كۆرگەچكە، چۆلدە قۇيۇن پەيدا بولغان ھېلىقى كۈنى ئۇنى ئۆزى بىللە ئېلىپ قېچىپ، ئۇستا باخشى قىلىپ يېتىشتۈرۈپ يەرگە تاشلاپتىكەن. يۇنۇس باخشى پىرىگە چۈشۈپ، تازا پىرقىراپ خۇرۇچىغا يەتكەندە، ھېلىقى ئوغلاق: ‹خوش، ساڭا نېمە ياردىمىم كېرەك؟›، دەپ ئۇنىڭ بېشىدا پەيدا بولىدىكەن. . .» دەپ ھېكايە قىلىشىدىغان بولدى.

3

يۇنۇس باخشىنىڭ خىيالى ئاق تېكىدىلا قالدى. كىشىلەر توغرا ئېيتىدۇ: ئۇ ھەر قېتىم پىرىگە چۈشكەندە، غايىبتىن پەيدا بولىدىغان ئاق تېكە — ئۇ كىچىك ۋاقتىدا دادىسى ئوينىتىپ يۈرگەن، ھېلىقى بىر چاغدا قۇيۇندا يوقاپ كەتكەن ئاق ئوغلاقنىڭ نەق ئۆزى ئىدى، ئۇ ھازىر كىچىك ئوغلاق ئەمەس، يېتىلگەن تېكە. ئۇنىڭ قورساق تەرىپىدىكى يارىتقان ئىگەم سالغان قارا بەلگە مانا مەن دەپ تۇرۇپتۇ. ئەگەر ئوغلاق جىن بولماي، ئادەتتىكى ئۆچكە بولغان بولسا، بۇ كەمگىچە ئۇنىڭ نەچچىنچى ئەۋلادىمۇ

سويۇلۇپ تۆگىگەن بولاتتى. جىنىغا ئايلىنىپ كەتكەن ئۆچكىگە ئەزرائىلمۇ يېقىن يولىمىسا كېرەك. . .

يۇنۇس باخشى پات ـ پات دادىسى ئوغلاق ئويناتقاندا ئېيتىپ يۈرىدىغان قوشاقنى ئەسلەيدىغان بولۇپ قالدى:

سەل چوڭ بولسا تېكە بولىدۇ،
بىرەر مىڭ قويغا سەركە بولىدۇ،
ئۆلسە تېرىسى داپ بولىدۇ،
مۈڭگۈزى پىچاققا ساپ بولىدۇ،
بەك قېرىپ كەتسە جىن بولىدۇ،
مېنىڭ باققىنىم بىر تىيىن بولىدۇ،

ھىلىقى قارا قۇيۇندا پىرقىراپ ئاسمانغا چىقىپ كېتىۋاتقاندا، يۇنۇس باخشى ئوغلاقنىڭ قۇيرۇقىغا مەھكەم ئېسىلىۋالغانىدى. شۇ چاغدا ئوغلاق ئۇنىڭغا: «مېنى قويۇۋەت! . . . مېنى قويۇۋەت! ياخشىلىقىڭنى ئۇنتۇمايمەن. مانا، مۇنۇ سۆزلەرنى ئوقۇپ چاقىرساڭلا، يېنىڭدا ھازىر بولۇپ خىزمىتىڭدە بولىمەن. ۋەدىگە ۋاپا قىلمىسام ئايىغىڭدا ئۆلەي. ئىننە ـ مىننە پاتارا، چىلتەنلىرىم قاتارا. . . » يەنە شۇنداق چۈشىنىكسىز نىملەرنىدۇر دەپ ئۇنىڭغا يالۋۇرغانىدى. يۇنۇس باخشى بۇ سۆزلەرنى مەھكەم يادلىۋالغان. «دېمەك، ئۇ مېنىڭ چىلتەنلىرىم قاتارىدىن چىقىپ كېتىپتۇ ـ دە؟ — دەپ ئويلايتتى يۇنۇس باخشى، — ئۇ نىمىشقا شۇنداق ۋاپاسىزلىق قىلغاندۇ؟ . . . »

تەقدىر بىر كۈنى يۇنۇس باخشىنى ئاق تېكە بىلەن

يۇزمۇيۇز ئۇچراشتۇردى. شۇ كۈنى ئۇ چۆل يولىدا كېتىپ باراتتى. تاشيولغا چىققاندا، قاتار تېرەك سايىسىگە كېلىپ توختىغان يۈك ماشىنىسىنى كۆرۈپ شۇ تەرەپكە بۇرۇلدى. شوپۇر ياش يىگىت بولۇپ، ماشىنىنىڭ ئالدى قاپقىسىنى كۆتۈرۈپ قويۇپ بىر نېمىلەرنى قىلىۋاتاتتى.

— ئاق يولۇق بول ئوغلۇم! — دېدى يۇنۇس باخشى شوپۇرغا يېقىنلاپ كېلىپ.

شوپۇر يىگىت بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى ـ دە، ئۇنچىقماي يەنە ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولغىلى تۇردى.

— ماۋۇ كۈنىڭ ئىسسىپ كېتىپ بارغىنىنى كۆرمەمدىغان. ھېرىپ ھېچ ھالىم قالمىدى . . . ئاۋۇ جاڭگالباغ مەھەللىسىگە بارغۇچە ماشىناڭغا ئولتۇرۇۋالايمىكەن؟

— بۇ ماشىنىنىڭ ھازىرلاتىن ئوڭشىلىدىغان ئەپتى يوق، — دېدى شوپۇر يىگىت سەل تېرىككەندەك تەلەپپۇزدا، — ساقلاپ ـ ساقلاپ يەنە يولۇڭغا ماڭامسەن ـ كىن؟

— ئوڭشىلىپ قالار، مېنىڭمۇ ئالدىراش ئىشىم يوق. . .

— مەيلى، ساقلايمەن دېسەڭ، بېشىمدا دىۋەيلەپ تۇرۇۋالماي، ئارقا تەرەپكە چىقىپ ئولتۇر.

يۇنۇس باخشى ماشىنىنىڭ ئارقا تەرىپىدىكى كوزۇپقا ياماشتى. يۇقىرىدىن كىمدۇر بىرى كېلىپ ئۇنىڭ قولىنى تارتتى. يۇنۇس باخشى ماشىنىغا چىقىپ، ئالدىدا تۇرغان، قىرىق ياشلار چامىسىدىكى بىر ئادەمنى كۆردى. كوزۇپنىڭ يان تەرىپىدە يوغان بىر ئاق ئۆچكە مۆگدەپ ياتاتتى.

— كەل تاغا، ئالدىغىراق ئولتۇرايلى، — دەپ نىرىغا سۈرۈلدى ھېلىقى يۇنۇس باخشىنىڭ قولىنى تارتىپ ماشىنىغا چىقىرىۋالغان ئادەم، — باياتىن بېرى ئۈچىم سىقىلىپ، پاراڭ سېلىشقۇدەك بىرەر ئادەم بولسىمىغۇ، دەپ ئولتۇراتتىم. نەگە ماڭدىڭ؟

— جاڭگالباغقا، — دېدى يۇنۇس باخشى جايلىشىپ ئولتۇرۇپ، — ماشىنا نېمە بوپتۇ؟

— ئىت بىلەمدۇ! . . . بىر ئوبدان مېڭىپ كېلىۋېتىپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، پىشىلداپ ئوتى ئۆچۈپ توختاپ قالدى. مانا، شوپۇرنىڭ ئەتۈركىنى ئۇيەر - بۇيەرگە تىقىپ كوچىلاپ ھەپىلىشىۋاتقىنىغا بىر سائەت بولاي دېدى. . . ھېلىمۇ خۇدا ئوڭشاپ مۇنۇ قاتار تېرەكنىڭ سايىسىگە كېلىپ توختاپ قالدى دېگىنە، بولمىسا كۈنگە قاقلىنىپ قاقلا بولۇپ قالاتتۇقكەن. ھازىرقى ياش بالىلارنىڭ ھالى شۇ، — دەپ ئاۋازىنى پەسەيتىپ پىچىرلىدى ئۇ، — تەييار ماشىنىنى گۈركىرىتىپ ھەيدەشنىلا بىلىدۇ. خۇدا ساقلىسۇن، سەللا بىر يېرىدىن كاشىلا چىقتىمۇ، تەۋەككۈلگىلا ئۇ يەر - بۇ يېرىنى كوچىلاپ تۇرغىنىنى تۇرغان. كونا شوپۇرلار بولىدىغان بولسا يەنە باشقا گەپتە. بىر يەرگە ئۇسۇپ بېشى مىجىلىپ كەتكەن ماشىنىنىمۇ يەنە يولغا سۆرەپ ئاچىقىپ، بىر يەرلىرىنى تۈزەشتۈرۈپ دېگەن يېرىگە يەتكۈزۈپ باراتتى. بىز كىچىك چاغلاردا، بىزنىڭ مەھەللىدە زايىر دەپ بىر شوپۇر بولىدىغان. ۋاھ، گەپ قىلما، شوپۇر بولار ئۇنداق بولماس. ھەرقانداق ماشىنىنىڭ ئاچچىق ئۈچەيلىرىدىكى كېسەللىرىنى تېپىپ چىقالايتتى.

كاساپەت، هاراقنىمۇ شۇنداق قاتتىق ئىچەتتى. يەر دەسسەپ تۇرالمىغۇدەك مەست بولۇپ كەتسىمۇ، يەنە رولغا يۆلەشتۇرۇپ چىقىرىپلا قويساڭ، ماشىنىسىنى گۇركىرىتىپ ھەيدەپ كېتىۋېرەتتى. زايىر شوپۇر لەنمەننى شۇنداق ياخشى كۆرىدىكەن. «نېمە تاماق يەيسەن؟» دەپ سورىساڭ، «قويە پولۇ، مانتا دېگەنلىرىڭنى، لەنمەنگە يەتمەيدۇ» لا دەيدىكەن. شۇڭا ئۇنىڭ ئاغىنىلىرى چاقچاق قىلىپ: «زايىرنىڭ ماشىنىسىغىمۇ ماي كەتمەيدۇ، مەنتەڭنى قۇيسا مېڭىۋېرىدۇ» دەيتتى.

— ئەجەب قىزىق گەپلەرنى قىلىدىكەنسەنغۇ ئۇكا، ئۆزۈڭ نېمە ئىش قىلىسەن؟ — دەپ سورىدى يۇنۇس باخشى.

— مېنى دەمسەن؟. . . شەھەرگە كىرىمەن، تاغقا چىقىمەن؛ يەنە تاغقا چىقىمەن، شەھەرگە كىرىمەن. شۇ تايىنى يوق بىر ئىش.

— بۇ ئوتتۇرىدا بىكارغىلا پالاقلاپ يۈرمەيدىغانسەن؟ قانداق قىلىپ يارماق تاپىسەن؟ دەۋاتىمەن.

— تاغدىن مال ھەيدەپ كىرىپ قۇشخانىغا ئۆتكۈزىمەن، ئاندىن يەنە مۇشۇنداق بىر ماشىنىغا ئولتۇرۇپ تاغقا چىقىمەن. تاغدىن يەنە شەھەرگە كىرىمەن. . . تىرىكچىلىك تاغا.

— ۋاھ، كاتتا تىجارەتچىكەنسەن. . . مۇنۇ ئۆچكىنى قاسساپلار قېرى ئىكەن، دەپ ياراتمىدىمۇ يا شەھەردىكىلەر ھازىر ئۆچكە گۆشى يېمەيدىغان بولۇپ قاپتىمۇ؟ نېمىشقا قايتۇرۇپ چىقىۋاتىسەن؟. . .

شۇنداق دەپ يۇنۇس باخشى ھېلىقى ئۇگدەپ ياتقان

www.uyghurkitap.com

ئۆچكىگە قاراپلا چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

— نېمە بولدۇڭ ئاغا؟ . . مىجەزىڭ يوقمۇ؟ چىرايىڭ بىر قىسىملا بولۇپ كەتتىغۇ؟

— ھېچ، ھېچ . . . ھېچنېمە بولمىدىم. نېمىشقا بۇ ئۆچكىنىڭ مۈڭگۈزىنى بوياپ قويدۇڭ؟

— ئۇ دېگەن ئادەتتىكى ئۆچكە ئەمەس، سەركە دېگىنە. شەھەرگە مال ھەيدەپ ماڭغان چېغىمدا، ھەممە قويلارنىڭ ئالدىدا مانا مۇشۇ سەركە ماڭىدۇ. مۈڭگۈزىنى بوياپ بەلگە سېلىپ قويمىساڭ، قۇشخانىغا بارغاندا قاسساپلار ئۇنىمۇ تۇتۇپ سويۇۋېتىپ قالىدۇ ـ دە. . . پاھ، بۇ سەركىنىڭ ئەقىللىقلىقىنى بىر دېمە. شەھەرگە كىرگەندە قېرىنداشلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ، ھەممىنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى تۇزەشتۈرۈپ شۇنداق ئاراسلاپ مېڭىپ كېتىدۇكى، شەھەردىكى بوينىغا ئالا ـ بۇلىماچ گالستۇك چىگكەن بايۋەچچىلىرىڭ بىر ياقتا قالىدۇ. يەنە كېلىپ يولنىڭ ئوڭ تەرىپى بىلەن ماڭىدۇ دېمەمسەن. تۆت كوچىلارنىڭ ئېغىزىغا كەلگەندە قىزىل چىراغنىڭ يورۇغىنىنى كۆرسە، خۇددى بىرى ئۆگىتىپ قويغاندەك چىپپىدە توختايدۇ. «تووۋا، ھايۋانمۇ شۇنداق ئەقىللىق بولىدىكەن ـ ھە!» دەپ ياقاڭنى تۇتماي قالمايسەن.

يۇنۇس باخشى سەركە يانقان تەرەپكە يەنە بىر قاراپ قويدى. سەركە ئۇنىڭغا كۆزىنىڭ قىرىنىمۇ سالماي ئۆگدەپ ياتاتتى.

— بۇ سەركە بىر ئەسكى تاملىق، كونا قەبرىستانلىقلارنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە سەل توختاپ تۇرۇۋالىدىغۇ، دەيمەن؟

— نەق شۇنداق قىلىقى بار، تاغا، سەن بۇنى قانداق بىلىۋالدىڭ؟

— مەنمۇ بىر چاغلاردا مالچىلىق قىلغان. مۇنداق سەركىلەرنىڭ شۇنداق غەلىتە قىلىقلىرىمۇ بولىدۇ. . . ئۇنىڭ قورساق تەرىپىدە ئازراق قارىسى باردۇر ھەقىچان؟

— ھوي، نىمە دەۋاتىسەن تاغا، سەن بىر كارامەتچىمۇ، قانداق؟ — دەپ ھەيران بولدى تىرىك مال سودىگىرى، — يا سەن قورسىقىدىكى قارىنى كۆرۈپ قالدىڭمۇ؟ . . سەن دىگەندەك ئۇنىڭ قورساق تەرىپىدە بىر پارچە يەردە قارا تۈكى بار.

— ساڭا مۇنداق ئوبدان سەركە نەدە ئۇچراپ قالغاندۇ، ئۇكام؟

— ئېيتىپ كەلسەم گەپ تولا، سەن يا ئىشىنىسەن، يا ئىشەنمەيسەن. . . بىر كۈنى قويلارنى ھەيدەپ تاغدىن چۈشۈپ كېلىۋاتاتتۇق، تۇزگە چىققاندا تۇيۇقسىز بىر شامال كۆتۈرۈلۈپ ھەممىمىز قويۇندا قالدۇق. شۇنداق دەھشەت، غەلىتىلا بىر قويۇن. قويۇن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئەتراپقا پىتىراپ كەتكەن ماللارنى يىغىپ سانىساق بىر سەركە كەم. ئۇنىڭ ئورنىغا مانا مۇشۇ قارا قورساق سەركە پەيدا بولۇپ قاپتۇ. ئۆزىمىزنىڭ سەركىسى نەگە كەتتى؟ بۇ سەركە قەيەردىن پەيدا بولۇپ قالدى؟ شۇنچە ئويلاپمۇ ئەقلىمنى يەتكۈزەلمىدىم. ماللارنى ھەيدەپ ماڭدۇق. قارىسام، بۇ سەركە ھەممە قوينى باشلاپ بىر ئوبدان ئالدىدا كېتىۋاتىدۇ. خۇدا ئاسماندىن تاشلاپ بەردىمۇ ياكى باشقا بىرەرىنىڭ مېلىدىن ئايرىلىپ قېلىپ بىزنىڭ ماللارغا قېتىلىپ قالدىمۇ؟ بىلەلمىدىم. شۇنىڭدىن بېرى بۇ سەركە

مەن بىلەن بىللە. . .

«نەق ئۆزى شۇ، — دەپ ئويلىدى يۇنۇس باخشى، — قۇيۇندا پەيدا بولغان بولسا نەق ئۆزى شۇ. دادامىز سەل چوڭايسا تېكە بولىدۇ، بىر ئەر مىڭ قويغا سەركە بولىدۇ، دەپ بىكار ئېيتمىغانىكەن».

تىرىك مال سودىگىرى سۆزىنى داۋام قىلىۋاتاتتى:

— هازىر بۇ سەركە شۇنداق ئۆگىنىپ كەتتىكى، قويلارنى شەھەرگە ئۆزى باشلاپ بېرىپ، قۇشخانىنىڭ ماۋۇ دەرۋازىسىدىن كىرىدۇ ـ دە، قاسساپلار قويلارنى تۇتۇپ، پۇتىدىن باغلاپ، قاتار ياتقۇزۇپ سويۇشقا هازىرلانغىلى تۇرغاندا، ئاۋۇ دەرۋازىسىدىن غىپلا قايتىپ چىقىۋالىدۇ. ئۇ يەردىكىلەر بۇ سەركىنىڭ مۆڭگۈزىدىكى بەلگىگە قاراپلا سويۇلمايدىغان مال ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. . . ماۋۇ قىزىق گەپنى ئاڭلا. بىر كۈنى تاغدىن سېتىۋالغان ماللارنى بىر مال قورۇسىغا جەملەپ، ئۆزۈم ماللارنىڭ يېنىدا ياتتىم. قۇلاق سالسام، قويلار نېمە دەپ پىچىرلىشىۋاتىدۇ دېمەمسەن؟ ئۇلار:

— ئەمدى بىزنى بىر ئوبدان ماكانلىرىمىزدىن ئايرىپ نەگىمۇ ئېلىپ بارىدىغاندۇ؟ — دەپ غۇلغۇلا قىلىشىپ كەتتى. يەنە بىزنىڭ بۇ سەركە ئەقىللىقتە:

— نەگە ئېلىپ باراتتى، سىلەرنى شەھەرگە ئەكىرىپ ئوينىتىپ چىقىدۇ، — دەپ چۈشەندۈرگىلى تۇردى ئۇ قويلارغا، — شەھەر دېگەننى بىلەمسىلەر؟ مانا، مانا، هېچقايسىڭلار بىلمەيسىلەر ئەمەسمۇ. شەھەر دېگەن شۇنداق بىر كاتتا يەر. ئېرىقلىرىدا سۈپسۈزۈك سۇ ئاقىدۇ، ئەتراپى ياپيېشىل يايلاق. كېچىسى يۇمشاق

ئورۇندا ئېغىناپ يېتىپ ئۇخلايسىلەر. ئۇ يەردە بۆرە ـ قاپلان دېگەنلەردىن ئەنسىرەش ئوشۇقچىلا ئىش. تاغدىن غۇلاپ كېتىدىغان، بوران ـ چاپقۇندا قالىدىغان ئىشلار تېخىمۇ يوق. چاكارلار خىزمىتىڭلاردا پايپېتەك بولۇپ، ئالدىڭلارغا يۇمشاق، خۇشبۇي ئوتلارنى توغراپ ئەكېلىپ قويىدۇ. چاينىماي يۇتساڭلارمۇ بولىدۇ. شەھەر دېگەنگە كېچىسى كىرىپ كېلىدىغان بولساڭلار ئايهاي، ئالىيېشىل ئېلېكتر چىراغلىرى چاقناپ، كۆزۈڭلارغا ئاسماندىكى يۇلتۇزلار يەرگە كۆچۈپ چۈشكەندەك كۆرۈنۈپ كېتىدۇ... ئۇ يەردىكى چىراغلىرى بىر ئۆچۈپ، بىر يېنىپ تۇرىدىغان رېستوران، كۆڭۈل ئېچىش سورۇنلىرىچۇ تېخى...

بىزنىڭ بۇ سەركە قويلارغا شەھەر توغرىسىدا شۇنداق چىرايلىق گەپلەرنى قىلغىلى تۇردىكى، ئۇ گەپلەرنى مەنمۇ قاملاشتۇرۇپ دەپ بېرەلمەيمەن. مۇنداق تاتلىق گەپلەرنى ئاڭلىغان ھەرقانداق قوي ئەتىسى بۇ سەركىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭماي قالامدۇ، دەيسەن؟ تېخى ئۇ مال سويۇلىدىغان ھېلىقى قۇشخانىلار توغرىسىدا قويلارغا نېمە دېدى، دېمەمسەن. ئۇ قويلاردىن:

— ئۇ يەردە «قۇشخانا» دەپ بىر يەر بار، بىلەمسىلەر؟ — دەپ سورىدى. بىچارە قويلار:

— بىلمەيدىكەنمىز، ئۇ قانداق يەر؟ — دەپ بېشىنى ئىرغاڭشىتتى.

— ھەي، سىلەر دۇنيادىن ھېچنېمىنىلا كۆرمەي ئۆتۈپ كېتىپ بارغان جانىۋارلار ـ دە! ھالىڭلارغا كىشىنىڭ ئىچى سىيرىلىدۇ... «قۇشخانا» دېگەن بۇ دۇنيادا ئازاب چەككەنلەرنى ئۇ دۇنياغا — ئۇدۇل جەننەتكىلا

يولغا سالىدىغان ئورۇن. قولىغا پىچاق تۇتقان، بۇرۇتلۇق پەرىشتىلەر بۇ ئىشنى بىجىرىدۇ. بۇ يەردە جەننەتكە يولخېتى ئالغانلار ئۇ دۇنياغا بارغاندا، گۇناھسىز ھېساب بىرەلمەي تۇرۇپ قالغان بۇرادەرلىرىگە «بەي - بەي! » دەپ قولىنى كۆتۈرۈپ قويۇپلا، سىراج كۆۋرۈكىدىن يۈگۈرۈپ ئۆتۈپ كېتىدۇ. «بەي - بەي» دېگەننىڭغۇ بىلەرسىلەر؟ توغرا، بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى سىلەر تۇرماق شەھەردىكى خېلى تەربىيە كۆرگەن ئۇرۇق - تۇغقانلىرىڭلارمۇ بىلمەيدۇ. قىسقىسى، بۇ «خوش! » دېگەنلا گەپ. . .

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ يۇنۇس باخشى سەسكىنىپ كەتتى.

«ھەي، ۋاپاسىز مەخلۇق! — دېدى ئۇ ئىچىدە، — ئوغلاق چېغىڭدىلا بىر ھارامزادە نەرسە ئىدىڭ. ھەممىگە خۇشامەت قىلىپ سالام بېرىپ، خەقلەرنىڭ ئايىغىدا ئۆمىلەپ يۈرۈپ جېنىڭنى ساقلاپ قالغان. . . مەھەللىدىكى قويلارنى ئازدۇرۇپ، باشقىلارنىڭ كۆكتاتلىقلىرىغا ئوغرىلىقچە چۈشكەن. . . كېيىن مېنى ئىلىپ قېچىپ باخشى قىلدىڭ. ئەمدى مۆڭگۈزۈڭنى بوياپ قويغانغا كېرىلىپ كېتىپ، ئۆز قېرىنداشلىرىڭنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بېرىپ يۈرەمسەن؟ ! . . . خەپ، مەن ساڭا تېتىمىسام، يۇنۇس باخشى بىگەن نامىمنى يۆتكىۋېتەرمەن! »

يۇنۇس باخشى كوزۇپتىن بېشىنى سوزۇپ تۆۋەنگە قارىدى. شوپۇر ماشىنىنى ئوڭشىيالماي جىلە بولۇپ، يولنىڭ چېتىگە چىقىپ تاماكا چېكىپ ئولتۇراتتى.

— ئوغلۇمۇي، كۈن خېلى ۋاخ بولۇپ قالدىغۇ، ماڭمامدۇق؟ — دېدى يۇنۇس باخشى.

— شۇ تاپتا تاغا، مەن سىنىڭدىن بەكرەك ئالدىراۋاتىمەن. ماشىنا ئوت ئالمىسا قانداق قىلىمەن؟. . . ئىشىڭ ئالدىراش بولسا سەن چۈشۈپ ماڭغاچ تۇر! — دەپ تىرىكتى شوپۇر.

— ئىغىر بويۇڭنى يىنىك قىلىپ، غاچچىدە ماشىنىغا چىقىپ يەنە بىر ئوت ئالدۇرۇپ باقمامسەن؟

شوپۇر يىگىت قولىدىكى تاماكىسىنى بىر - ئىككى شوراپ يەرگە تاشلىدى - دە، ئىرىنچەكلىك بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ كابىنىكىغا چىقتى. رولنى تۇتۇپ، ماي تەپكىسىنى بىرلا بىسىۋىدى، ماشىنا گۇرردە ئوت ئىلىپ كەتتى. ھەيرانلىقتا ئۇ ئاغزىنى ئىچىپلا قالدى.

4

يۇنۇس باخشى ئەتىسى ئۆز ئۆيىدە تۇغ باغلىدى. دەسلەپتە قولىغا دىپىنى ئىلىپ ئۆز ۋۇندىن - ئۆزۋۇن ئاۋۇدى. ئۇ يۇكۇنۇپ ئولتۇرغىنىچە ۋارقىراپ خۇداغا نالە قىلاتتى. ئاللانىڭ بەندىلىرىنى بىھۇدە ئۆلۈم - يىتىم، دەرد - ئەلەملەردىن خالاس قىلىشىنى، يەر يۈزىدىن زۇلمەت، قارا نىيەت، يامانلىقلارنى كۆتۈرۈۋىتىشىنى، جىن - شاياتۇن، ئىبلىسلارنىڭ ئەدىپىنى بىرىشىنى تىلەيتتى. ئاخىرىدا ئۇ قولىدىكى داپنى بىر تەرەپكە چۆرۈپ تاشلاپ، ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ، ئاللا سالغىنىچە تۇغنى چۆرگىلەپ قۇيۇندەك پىرقىراشقا باشلىدى . . . دەل شۇ مىنۇتتا، چۆل يولىدا قۇيۇن كۆتۈرۈلۈپ، تىرىك مال سودىگىرى قۇيۇندا تىزىپ كەتكەن قويلىرىنى بىر يەرگە

جەم قىلالماي ھەر تەرەپكە يۈگۈرۈپ يۈرەتتى. قارا قورساق سەركە بىر جايدا پىرقىرىغۇچتەك پىرقىراپ، شۇنچە كۆچەپمۇ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ كېتەلمىدى ـ دە، ئاچچىق بىر مەرەپ يەرگە يىقىلدى. «ھەي، يامان بولدى، يامان بولدى!» دەپ ئۇنىڭ بېشىغا يۈگۈرۈپ كەلدى مالچى. ئۇ پىچىقىنى ئېلىپ، سەركىنىڭ كانىيىغا سۇرۇۋىدى، بىر تامچىمۇ قان چىقمىدى.

يۇنۇس باخشى ئۆز كارامىتىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرمەك بولۇپ بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەندە، پايانسىز چۆللۈكتە قارا قورساق سەركىنىڭ ھارام بولۇپ قالغان گۆشى تاشلىنىپ ياتاتتى. ئاچ كۆز سودىگەر سەركىنىڭ ئازراق بولسىمۇ پۇلغا يارايدىغان مۈڭگۈزى بىلەن تېرىسىنى شىلىپ ئېلىپ كېتىشنى ئۇنتۇمىغانىدى.

«ئاپلا! — دەپ ھەسرەت چەكتى يۇنۇس باخشى، — بۇ ھارامزادىنىڭ زىيىنى ئۆلگەندىمۇ تۈگىمەيدىكەن ـ دە! . . . دادام: ‹ئۆلسە تېرىسى داپ بولىدۇ، مۈڭگۈزى پىچاققا ساپ بولىدۇ› دېگەن ئەمەسمىدى؟ . . . ئەمدى ئۇنىڭ تېرىسىدىن كېرىلگەن داپقا يەنە نۇرغۇن بىچارىلەر ئۇدىسۇل ئوينايدۇ؛ ئۇنىڭ مۈڭگۈزى ساپ بولغان پىچاقتا يەنە قانچە مالنىڭ قېنى تۆكۈلىدۇ! . . .»

يۇنۇس باخشى بېشى ئايلىنىپ، ئاغزىدىن كۆپۈك قايناپ شۇ يەردىلا يىقىلىپ قالدى.

ياخشى چۈش كۆرۈڭ

مەھەللىمىزنىڭ چېتىدە خېلىلا چوڭ بىر ئاممىۋى باغچا بار. پېنسىيىگە چىققانلار ئاخشىمى - ئەتىسى شۇ يەرگە يىغىلىپ قالىمىز. نېمە ئىش بار، دەيسىلەر؟ بەزىلىرىمىز شاخمات ئوينايمىز، بەزىلىرىمىز كورت؛ بەزىلىرىمىز بايىلا يەپ چىققان تاماقنى سىڭدۈرۈش ئۈچۈن ئۈششاق چامداپ ئۆياق - بۇياققا ماڭىمىز، ئوڭدا يېتىپ - دۈم قوپۇپ، ھەر خىل ھەرىكەتلەرنى قىلىپ بەدەن چېنىقتۇرىدىغانلارمۇ بار؛ يەنە بەزىلىرىمىز ئولتۇرۇۋېلىپ، ھازىر بازاردا نېمە ئەرزان، نېمە قىممەت؟ قايسى ئاغرىققا قانداق دورا پايدا قىلىدۇ؟ ئاخشام تېلېۋىزوردا قانداق يېڭى نومۇرلارنى قويدى؟ كىمنىڭ ئېرى ئۆلۈپ كەتتى؟ كىم ياش خوتۇن ئېلىۋالدى؟ پېنسىيىگە چىقىپ دۇكان ئېچىپ كىم پايدا ئالدى؟ كىم زىيان تارتتى؟ ... دېگەندەك پاراڭلارغا چۈشۈپ كېتىمىز.

كەچكى تاماقتىن كېيىن، ئازراق سالقىنداي دەپ باغچىغا چىقىۋىدىم، كۆل بويىدا قولىنى ئارقىسىغا تۇتۇپ، ئېڭىشىپ كېتىپ بارغان ئوبۇل ئەپەندىگە كۆزۈم چۈشۈپ

قالدى. بۇ ياش ۋاقىتلىرىدا باشلانغۇچ، ئوتتۇرا مەكتەپلەرگە مۇئەللىم بولغان، كېيىنكى ئۆمرى نەشرىياتتا ئوقۇغۇچىلارغا دەرسلىك كىتابلارنى تۈزۈش بىلەن ئۆتكەن كونا زىيالىي ئىدى. مېنى كۆرسە دائىم:

— خوش شائىر ئەپەندىم، دېھقان ئۇنداق ئۇلۇغ، مۇنداق ئۇلۇغ، دەپ شېئىر يازىسىلەر، ھەر بىرىڭلىنى دېھقان بول، دەپ شۇ يېزىغا ئاپىرىپ قويسا، زادى قانچە كۈن تۇرارسىلەر؟ . . . توۋا، مۇشۇ كۈندە ئانىسىنى ئۆمۈر بويى قاقشاتقان ئاغىنىلەر ۋاي ئانام، دەپ شېئىر يېزىپ ھالى قالمايدىغان بولدى ـ ھە؟! . . . دېگەندەك گەپلەر بىلەن چېقىشىپ قوياتتى. ئوبۇل ئەپەندىنى كۆرمىگىنىمگە ئۇزۇن بولغانىكەن. شۇ تاپتا بۇ ئورۇق ئادەم يەلكىسىنى بىر پاتمان غەم بېسىۋالغاندەك مۈكچىيىپ كېتىپ باراتتى.

— ھاي ئوبۇل ئەپەندىم، ئوبۇل ئەپەندىم! — دەپ چاقىردىم.

ئوبۇل ئەپەندى بېشىنى كۆتۈرۈپ مەن تەرەپكە قارىدى ـ دە، مېنى كۆرۈپ خۇشال بولۇپ قولىنى پۇلاڭلاتتى. ئوتتۇرىمىزنى ياپىيېشىل سۇ ئوتلىرى بېسىپ كەتكەن كۆل ئايرىپ تۇراتتى. ئىككىمىز ئالدىراش بىر ـ بىرىمىزگە قاراپ مېڭىپ، كۆلنىڭ بىر بۇرجىكىدە ئۇچراشتۇق. قىزغىن سالاملىشىپ، شۇ ئەتراپتا تۇرغان بىر يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردۇق.

— خوش شائىر ئەپەندىم، ئىلھام ئىزدەپ چىقتىڭىزمۇ، نېمە؟ — دېدى ئوبۇل ئەپەندى چاقچىقىنى باشلاپ، — سىلەرنىڭ ئىشىڭلار نېمىدېگەن ئوڭاي. مانا مۇشۇ لەش باسقان كۆلنى كۆرۈپ دېڭىزنى كۆردۈم، دەپ

شېئىر يېزىۋېرىسىلەر. بۇ باغقا تولا چىقىدىغان بولۇۋالدىڭىز، ئاز كۈندىن كېيىن «جەننەتنى كۆردۈم» دەپ بىر شېئىر يازىسىزغۇ دەيمەن؟

— ئۆزىڭىزنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟ — دېدىم مەن كۈلۈپ:

— قەدىر ئەھۋال.

— قارىسام، غەم باسقاندەك بولۇپ مۈكچىيىپلا قاپسىز.

— ھە، خىيال . . .

— نېمە خىيال ئۇ، ئوبۇل ئەپەندىم؟

— قارىمامسىز، خەق دېگەن پۇلنى شاراقشىتىپ غازاڭدەك خەجلەيدىغان بولۇۋالدى. بىز بولساق قېرىدۇق، قولىمىزدىن باشقا ئىش كەلمەيدۇ، شۇ ئازغىنە پېنسىيە پۇلىنىلا ئايدىن ـ ئايغا قانداق ئۇلاشتۇرىمەن، دېگەن خىيال!

— يېقىندىن بېرى قىزىق گەپلەرنى ئاڭلايمەنغۇ؟

— نېمە توغرىسىدا؟ — دەپ ماڭا ئەجەبلىنىپ قارىدى ئوبۇل ئەپەندى.

— ئاڭلىسام، سىز كوچىدا قىپيالىڭاچلا يۈگۈرۈپ يۈرۈپتىدەكسىز؟

— كىمدىن ئاڭلىدىڭىز؟

— ئاڭلىدىم، بىر ئەمەس، بىر ـ ئىككىيلەندىن.

— قىپقىزىل يالغان!

— توۋا، ئۇلار قاراپ تۇرۇپ سىزنىڭ ئۈستىڭىزدىن مۇشۇنداق يالغاننى توقۇغانمىدۇ؟!

— سىز شۇ گەپكە ئىشەندىڭىزما؟ . . . ھەر قانچە

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

بولسىمۇ مەن مۇشۇ سالاپىتىم بىلەن كوچىدا ياپيالىڭاچ يۈگۈرۈپ يۈرەرمەنمۇ؟!

ئوبول ئەپەندىم ئورۇق گەۋدىسىنى رۇسلاپ، سوئال نەزىرى بىلەن ماڭا تىكىلدى.

— ئەمدى، ئادەم دېگەن قېرىغاندا ھەر قىسما بولۇپ قالىدۇچۇ، — دېدىم مەن، — پېنسىيىگە چىققاندىن بېرى ئۆيدىن چىقماي تېلېۋىزور كۆرىدىغان بولۇۋالدىڭىز. تېلېۋىزوردىكى يالىڭاچ خوتۇنلارنى تولا كۆرۈۋېرىپ، مەنمۇ بىر شۇنداق چىقىپ باقمايمەنمۇ، دەپ قالدىڭىزمۇ دەيمەنا؟

— توۋا دەڭە!

— ئەمىسە بۇ گەپ نەدىن چىقتى؟

— سىزگە راست گەپنى قىلسام، چۈشۈمدە شۇنداق يالىڭاچ يۈگۈرۈپ يۈرۈپ چۈش كۆرۈپتىمەن. قىزىقچىلىق قىلىپ بىر - ئىككىيلەنگە سۆزلەپ بەرگەندەك قىلىۋىدىم.

— تازىمۇ غەلىتە ئىش بوپتۇ - ھە!... قىپيالىڭاچلا يۈگۈرۈپ يۈرگۈدەكسىزما؟

— يەنە كېلىپ نەدە دېمەمسىز؟ كۆپكۈندۈزدە، نەق قايناق بازارنىڭ ئىچىدە.

— ھېچ بولمىغاندا، ئۈستىڭىزدە ئاسما مايكا بىلەن كالتە ئىشتانغۇ باردۇ؟

— ھېچنېمە يوق، ئانىدىن تۇغما پېتىم.

— يائاللا، مۇشۇ ئورۇق بەستىڭىز بىلەن - ھە!؟... بازاردىكى ئادەملەرنىڭ كۆزىگە بىر قۇرۇق ئىسكىلىت مېڭىپ كېلىۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ، چۇرقىرىشىپ تەرەپ - تەرەپكە قاچقاندۇ؟

— قىزىق يېرى شۇ، ھېچكىم ماڭا قاراپ ھەيرانمۇ

بولمىدى، تەرەپ ـ تەرەپكىمۇ قاچمىدى. كۆپىنچە ئادەملەر مېنى كۆرۈپ، ئۆزلىرىنىڭ كىيىم ـ كېچەك، دەپ بىر مۇنچە لاتا ـ پۇتىلارنى ئۇستىگە ئوشۇقچە يۇك قىلىپ ئارتىۋالغانلىقىغا خىجالەت بولۇشتىمۇ، قانداق، ھەممىسىلا قىزىرىپ يەرگە قاراشتى. تېخى بىر كوچا ساقچىسى يېنىمدىن چاس بېرىپ ئۆتۈپ كەتتى. بىر كىرا ماشىنىسى يانداپ كېلىپ: «خىزمىتىڭىزدە بولايمۇ؟» دېۋىدى، «كېرەك ئەمەس!» دەپ قولۇمنى سىلكىدىم.

— «ماقۇل» دەپ، يالىڭاچ پېتى ماشىنىغا كىرىپ ئولتۇرغان بولسىڭىز تېخىمۇ قىزىق بولاتتىغۇ، دەيمەن؟

— ماشىنىغا ئولتۇرۇپ نېمە قىلاتتىم؟ . . ماشىنىغا ئولتۇرغاندىن كېيىن كىرا ھەققىنى تۆلىمىسىڭىز بولمايدۇ. يالىڭاچ ئادەمدە نەدە پۇل، پۇل سالىدىغانغا نەدە يانچۇق؟ . . . ئەنە شۇنداق پىيادە، بەھۇزۇر مېڭىپ كېتىۋېرىپتىمەن. كۆرگەنلەر: «چىرايىڭىز ناھايىتى جىددىي، قەددىڭىزنى تىك تۇتۇپ، بەك سالماق مېڭىپسىز» دېيىشىدۇ.

— نېمە دەيدىغانسىز؟ — دەپ ھەيران بولدۇم مەن، — چۈشىڭىزدە يالىڭاچ كېتىپ بارغانلىقىڭىزنى كۆرگەنلەرمۇ بارمىكەن؟

— نېمە بولۇۋاتىسىز؟ — دەپ مەندىن بەتتەررەك ھەيران بولدى ئوبۇل ئەپەندىم، — مەن دېگەن بازاردا كېتىپ بارغان تۇرسام، ھەممە ئادەم كۆرمەيتتىمۇ! ؟

— ھە بوپتۇ، سۆزلەۋېرىڭ! ؟

— شۇنداق قىلىپ، يالىڭاچ مېڭىپ كېتىۋېرىپتىمەن. ھېلىقى شەھىرىمىزنىڭ چېتىدىكى چوڭ مەيداننى

بىلىسىز؟

— قايسى مەيداننى دەيسىز؟ . . . يۈك ماشىنا، پىكاپلارنىڭ سودىسى بولىدىغان مەيداننى دەۋاتامسىز؟

— ۋاي خۇدايىمەي، سىز نىمانداق ھە دىسە ماشىنىنىڭلا گېپىنى قىلىسىز، پىكاپ ساتىدىغان يەردە مەن نىمە ئىش قىلاي! ھېلىقى، شەنبە ـ يەكشەنبە كۈنلىرى تازا قىزىق يايما بازار بولىدىغان مەيدانچۇ؟ توپتوغرا شۇ يەرگە بىر بېلا توختاپتىمەن. نەدىن كەلگەن قەھرىمانلىقكىن بىلمىدىم. مەيداننىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بىر ئېگىز يەرگە چىقىپ: «خالايىق!» دەپ نۇتۇقنى باشلاپتىمەن.

— يالىڭاچ پېتىڭىز؟

— يالىڭاچ پېتىم.

— ھەممە خەق كۈلۈپ دومىلاپ كېتىشكەندۇ؟

— كۈلسىمۇ ئىچىدە كۈلدىمۇ، بىلمىدىم، قارىسام، ھەممىيلەن نىمە دەركىن، دەپ ئاغزىمغا قاراپ تۇرۇپتۇ. «خالايىق، ھازىر جاھان ئىلگىرىلەپ نەگە كەتتى؟ ۋاقىتنىڭ قەدىمى قايسى ئەسىرگە يەتتى؟ بىز قاچانغىچە ئىپتىدائىي ئادەملەردەك زىبۇ زىننەت دەپ رەڭلىك تاش ـ مېتاللارنى بەدەنلىرىمىزگە ئېسىۋېلىپ، يۈز ـ كۆزىمىزگە ھەر خىل بوياقلارنى سۈركەپ، ئەخمەقلەرچە كۆرەڭلەپ يۈرىمىز؟ لاتا ـ پۇتىلارغا يۆگىلىۋېلىپ، ئەيىبلىرىمىزنى بىر ـ بىرىمىزدىن يوشۇرۇشقا نە ھاجەت! ؟ . . . ئىنسان بۇ دۇنياغا يالىڭاچ تۆرەلگەن، يەنە ياپيالىڭاچ كېتىدىغۇ، مانا قاراڭلار، مانا مەن ئەلگە قىرىق يىل ئىشلەپتىمەن، كۆپچىلىكتىن يوشۇرغۇدەك ھېچ نىمەم يوق.

تىرىلىرىمىنىڭ ئاستىدىكى قوۋۇرغىلىرىممۇ ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. تۇغۇلۇپ قانداق يۆگەككە يۆگەلگىنىدىن باشلاپلا پېشانىمىزگە باي ـ كەمبەغەللىك، تەلەيلىك ـ تەلەيسىزلىكنىڭ تامغىسى بېسىلىشقا باشلاپتۇ. ئادەمنىڭ قانداقلىقىنى ئۇنىڭ ئۇستىدىكى يۆگىكى ئەمەس، يۆگەك ئىچىدىكى ۋۇجۇدى بەلگىلەيدىغۇ!؟ . . . كىمكى كۆپنىڭ ئالدىدا قورقۇنچى بولمىسا يالىڭاچ بولالايدۇ. قېنى، كىيىم ـ كېچەكمىزنى سېلىپ تاشلاپ، ئوچۇق ـ ئاشكارا بولايلى! . . . » دەپتىمەن. يەنە نېمىلەرنى دېدىمكىن ئېسىمدە يوق. ئەيتاۋۇر بىر مۇنچە ۋالاقلىغان ئوخشايمەن. شۇنىڭ بىلەن، قانداق بولدى دېمەمسىز؟ پۈتۈن بازار ئۆپۈر ـ تۆپۈر بولۇپ، ھەممە بەس ـ بەستە كىيىم ـ كېچەكلىرىنى سېلىپ تاشلىغىلى تۇردى.

— پەرۋەردىگار، نېمە دەيدىغانسىز؟ ئۇ يەردە ئاياللارمۇ بار بولغىيدى؟!

— ھازىرقى كۈندە بازاردىكى ئادەمنىڭ تەڭدىن تولىسى ئايال دەڭە!

— ئاياللارمۇ كىيىم ـ كېچىكىنى سېلىپ تاشلىدىما؟

— سالدى! . . . سىزنىڭ ئادەم بەدىنىنىڭ گۈزەللىكى توغرىسىدا چۈشەنچىڭىز قانچىلىككىن، بىلمىدىم، ئايھاي، خۇدا يارانتقان ئىنساننىڭ مۇكەممەللىكىنى كۆرەي دېسىڭىز، ئۇنى يالىڭاچ ھالەتتە تاماشا قىلىڭ! ئاياللارنىڭ نۇرلىنىپ تۇرغان قامىتى، ئىشلەمچىلەرنىڭ بۇرتۇپ چىققان بولجۇڭ گۆشلىرى، كاسىپلارنىڭ چىڭقالغان كۆپكۆك تومۇرلىرى، دېھقانلارنىڭ كۈن نۇرىدا تاۋلىنىپ ئالتۇندەك پارقىراپ تۇرغان

www.uyghurkitap.com

تېرىلىرى. . بۇلارنىڭ ھەر بىرى ئىنسان پورترېتىنى سىزىدىغان رەسسام ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ماتېرىيال بولۇپ ئاشىدۇ. بايا ئۇلارنى كۆرۈمسىز كۆرسىتىپ تۇرغان ئۈستىدىكى كونا، يىرتىق لاتا ـ پۇتىلار ئىكەن. . ھەممەيلەن كىيىملىرىنى سېلىپ تاشلىۋىدى، تېخىچە خۇدۇكسىنىپ، كىيىمىنى سالالماي مەھكەم ئورۇنۇۋالغانلار باشقىلارنىڭ كۆزىگە غەلىتە كۆرۈنۈشكە باشلىدى. يەنە كېلىپ ئۇلار كىملەر دېمەمسىز؟ تازا پوزۇر كىيىنىپ، يۈز ـ كۆزىنى ئالىيېشىل بويىۋالغان خېنىملار، شەھەرنىڭ هارامدىن بېيىغان بايلىرى، جانى جىڭ دەپ ساتىدىغان كاززاپلار، زادى قانداق پۇل تېپىپ ھۇزۇر ـ ھالاۋەت سۈرۈۋاتقىنىنى بىلىپ بولمايدىغان سىرلىق مەخلۇقلار. «خوش غوجاملار، قېنى ھەر قايسىلىرىمۇ ماۋۇ ئۈستىلىرىدىكى جەندازىلىرىنى سېلىشىپ باقىملا، زادى قانداق ئادەملىكلىرىنى بىر كۆرۈپ باقايلى!» دەپ بەزىلەر ئۇلارغا ھۆرپەيدى. ئۇلارنىڭ كىيىملىرىنى تەرەپ ـ تەرەپتىن تارتقۇشلاپ سالدۇرۇشقا باشلىۋىدى، ئەيت ـ بەشىرىسى ئاشكارىلا بولدى. كېلەڭسىز يوغانغان قورساقلار، كۆن نۇرىنى كۆرمەي لەشتەك ساڭگىلاپ كەتكەن تېرىلەر، ئەيش ـ ئىشرەت، قىمار سورۇنلىرىدا خۇننى يوقىتىپ كۆكەرگەن بەدەنلەر، قان ـ يىرىڭ ئېقىپ تۇرغان نومۇسلۇق جايلار. . . ۋاي قويۇڭ، بۇلارنىڭ بەزىلىرىگە ئالمان ـ تالمان كىيىملىرىنى باشقىدىن كىيگۈزۈپ قويىمايمۇ بولمىدى. مانا، بەزىلەرنىڭ ئۈستىدىكى چۇمپەردىسىنى قايرىۋەتسىڭىز، كارامىتى شۇنچىلىكلا ئىكەن. . . نېمە

ساراڭلىقىم تۈتتى، ھېلىقى يالىڭاچ ئاغىنىلەرنى ئەگەشتۈرۈپ مەيداننىڭ بىر تەرىپىدە تۇرغان ئېگىز بىناغا قاراپلا مېڭىپتىمەن. ئىشىكنىڭ ئالدىدىلا پىكاپقا چۈشۈپ قاچماقچى بولغان بىرسىنى تۇتۇۋالدۇق. بۇ كىم دېمەمسىز؟ ھېلىقى شەھەرلىك ھۆكۈمەتنىڭ بىناسىنى سېلىشقا مەسئۇل بولغان پالانچى. ئىككى يىلدا پۈتىدۇ، دېگەن بىنا تۆت يىلدىمۇ پۈتمەي، ئاخىرىدا نېمە ئىشلار بولۇپ كەتكىنىنى ھەممە ئادەم بىلىدۇ. ھۆكۈمەتنىڭ بىناسى پۈتمىگەن بىلەن بىر قانچە ئەمەلدارلارنىڭ شەخسىي داچىسى ئاللىبۇرۇن پۈتۈپ بولدى. ھە ـ ھۇ بىلەن ئۇنىڭ كىيىملىرىنى سالغۇزۇپ ھەيرانلا قالدۇق. ھېلىقى ئەبلەخنىڭ ئىككى قولى نەق جەينىكىدىن ئەگرى ئىكەن.

پۈتۈن شەھەرنى يالماپ يۈتۈۋېتىپ، ھېچكىمگە قۇيرۇق تۇتقۇزماي يۈرىدىغان يەنە بىر ھارامزادە نەق پەلەمپەينىڭ ئۈستىدىلا ئۇچراپ قالدى. ئاللا ـ توۋا دېگىنىگە قويماي ئۇنىمۇ يالىڭاچلىۋىدۇق، قورسىقى تۆت، ئاشقازىنى سەككىز بولۇپ چىقتى. ئىش بىلەن كىرگەن ھەر بىر ئادەمدىن مىڭلاپ سوم پارە يېمەي قويمايدىغان يەنە بىرىنى زالنىڭ ئىچىدە قوغلاپ يۈرۈپ تۇتۇۋالدۇق. بۇ ئەبلەخ نېمىشقا كېچىسى يوتقانغا كىرگەندىمۇ گالستۇكىنى يەشمەي ياتىدىكىن دېسەك، بايا ئۇنىڭ گېلىنىڭ ساق يېرى يوق، ھەممىسى تۆشۈك ئىكەن، بۇ بالا ـ قازاغا دەسلەپتىلا ئۇچرىغان ھېلىقى ئۇچى: «مۇنداق يالىڭاچلىغىلى تۇرساڭلار، بۇ بىنادا بېجىرىم ئادەم چىقامدۇ؟ يالىڭاچلايدىغان گەپ بولسا ھەممىنىلا يالىڭاچلاڭلار، بىزدىنمۇ غەلىتە ئىنسانلارنى كۆرىسىلەر» دەپ ئالدىمىزغا

چۈشۈپ، بىزنى بۆلۈممۇ - بۆلۈم باشلاپ كىرگىلى تۇردى. قاراڭ، بۇلاردا ۋىجدان دېگەن بارمۇ؟ ئىش تەتۈرىگە ئايلانسا، مۇشۇنداق بىر - بىرىنى ساتقىلى تۇرىدۇ. قىينى قىزىپ كەتكەن ئاغىنىلەر ئۇچرىغانلىقى يالىڭاچلاۋەردى. ئۆزلىرىگە ئىشەنچى بارلىرى ئۈن - تىنسىز كىيىملىرىنى سالدى. خۇدىكى بارلىرى ۋاي - دات سېلىپ تەرەپ - تەرەپكە قېچىشقا باشلىدى، قاچقانغا قويماي تۇتۇپ كىيىمىنى يەشتۇق. بۇ يەردىكى يالاقچى، خۇشامەتچىلەرنىڭ ئەپتىنىڭ سەتلىكىنى دېمەمسىز، خوش، خوش، دەپ ئېگىلىۋېرىپ دۈمبىلىرىنىڭ ئۇستىخىنى دوكقا ئايلىنىپ كەتكىلى تۇرۇپتۇ. . . مانا شۇ چاغدا، بىز تېخى چىقىشقا ئۇلگۇرمىگەن يۇقىرى قەۋەتتىن شەھەر باشلىقى چۈشۈپ كەلدى.

— بىزنىڭ مۇشۇ شەھەرنىڭ باشلىقىنى دەمسىز؟

— نەق ئۆزى. بولۇۋاتقان بۇ قالايمىقانچىلىقنى كۆرۈپ تاتىرىپ، پەلەمپەينىڭ ئوتتۇرىدا توختاپ قالدى. بىزمۇ بىر دەقىقە تېڭىرقاپ قالدۇق. نېمىلا بولمىسۇن، ئۇ دېگەن پۇتۇنسۇرۇك بىر شەھەرنى باشقۇرۇۋاتقان ئادەم - دە! ھەممىمىزنى سۈر باستى. «بۇ - بۇ - بۇ. . ند ند ند . . . گد . . . گد . . . گد . . . » دېدى ئۇ. ئەسلىدە شەھەر باشلىقى: «بۇ نېمە گەپ! ؟ » دېمەكچى بولسا كېرەك. ئۆمرى كاتىپلىرى يېزىپ بەرگەن سۆز تېكىستلىرىنى ئوقۇپ ئۆتۈپ كەتكەن بۇ ئادەمنىڭ قولىدا كاتىپى يازغان بىرەر ۋاراق قەغەز بولمىسا، نەق كېكەچىنىڭ ئۆزى ئىكەنلىكىنى نەدىن بىلەيلى، ئۇنىڭ زادى نېمىلەرنى دەۋاتقانلىقىنى پەقەتلا چۈشىنەلمىدۇق. «قىينى ھە، نېمىگە

قاراپ تۇرىمىز؟ جانابىي شەھەر باشلىقىنىڭمۇ بىر يالىڭاچلاپ باقمايلىمۇ! » دەپ ۋارقىرىدى ئارىمىزدىن بىرەيلەن. دۇررىدە ئورنىمىزدىن قوزغىلىشىمىزغا قاتتىق بىر پۇشتەك چېلىنماسىما، چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىم. كۆزۈمنى ئېچىپ قارىسام، خۇداغا شۈكۈر، ئۆيدە كارىۋىتىمدا يېتىپتىمەن. سەھەر ۋاقتى سائەت ئالتە بولغان چېغى، باش تەرىپىمدىكى ئۈستەل سائىتى قاتتىق جىرىڭلاۋېتىپتۇ.

— ئاپلا، ئۈستەل سائىتىڭىز تازىمۇ بىر چاغدا جىرىڭلاپتۇ ـ دە! — دېدىم مەن قىزىق گەپنىڭ ئۈزۈلۈپ قالغانلىقىغا ئەپسۇسلىنىپ.

— شۇنى دېمەمسىز، — دېدى ئوبۇل ئەپەندى، — شەھەر باشلىقىنىمۇ بىر يالىڭاچلاپ باققان بولساق، يەنە نېمە قىزىقچىلىقلارنى كۆرەتتۇقكىن! . . .

گەپ بىلەن بولۇپ كۈننىڭ ئولتۇرۇپ كەتكىنىنى تۇيماي قاپتۇق. ئوبۇل ئەپەندى قايتماقچى بولۇپ ئورنىدىن تۇردى ـ دە، ماڭا قاراپ كۈلۈپ:

— قانداق شائىر ئەپەندىم، ئەگەر ئاشۇنداق ئىش راستتىنلا يۈز بېرىدىغان بولسا، كۆپنىڭ ئالدىدا يالىڭاچلىنىشقا جۈرئىتىڭىز يېتەمدۇ؟ — دەپ سورىدى.

— سىز يالىڭاچ بولغان يەردە مەن نېمىشقا يالىڭاچ بولالمىغۇدەكمەن؟ ! — دېدىم مەن.

— ناتايىن! — دېدى ئوبۇل ئەپەندىم، — ھەر ھالدا كېيىم ـ كېچەك دەپ ئۈستىمىزگە ئارتىۋالغان بۇ لاتا ـ پۇتىلار خېلى كۆپ ئەيىبلىرىمىزنى يېپىپ تۇرۇپتۇ. ئەگەر بىر ئادەمنىڭ قىلغان ـ ئەتكىنى

www.uyghurkitap.com

تېشىدىنىلا ئۇچۇق كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان ئىش بولسا، ئۇ چاغدا، خېلى ـ خېلى يوغان گەپ قىلغانلارمۇ ئالدىغا چىقالماي قالىدىغۇ، دەيمەن!؟ .

ئوبول ئەپەندى شۇ گەپلەرنى قىلىپ خوشلىشىپ ماڭدى.

— ياخشى چۈش كۆرۈڭ، ئوبول ئەپەندىم! — دېدىم.

1999 ـ يىلى 12 ـ دېكابىر، غۇلجا.

تولۇنئاي

يامغۇردىن كېيىن پۈتۈن تەبىئەت يېڭىلا يۇيۇنۇپ چىققان پەرىزاتتەك چىرايلىق بولۇپ كەتكەنىدى. شۇ تاپتا مەن شەھەر چېتىدىكى ئوچۇقچىلىقتا تۇراتتىم. كۆز ئالدىمدا يېشىللىققا پۈركەلگەن دۆڭلۈكلەر، يىراقتىكى يېزىلارغا قاراپ سوزۇلغان ئەگرى - بۈگرى يوللار، تۆۋەندە سۈيى يېيىلىپ ئېقىۋاتقان تاشلىق ساي تاشلىنىپ ياتاتتى. ئاسماندا ئاپئاق بۇلۇتلار كۆپكۆك يايلاقتا ئوتلاپ يۈرگەن قويلار توپىدەك يېنىك لەيلەپ يۈرەتتى. بۇلۇتلارنى يېرىپ چىققان قۇياشتىن تۆكۈلگەن نۇردا ھەممە نېمە بەرقۇتتەك تاۋلىنىپ، كىشىگە گويا تەبىئەت يېڭىلا ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ، كېرىلىپ، راھەتلىنىپ نەپەس ئېلىۋاتقاندەك تۇيغۇ بېرەتتى.

نېرىراقتا سوقما تاملار بىلەن قورشالغان چوڭ بىر باغ تۇراتتى. مېۋىلەرنىڭ شاخلىرى تامدىن ئارتىلىپ، ياندىكى يولغا ئېگىلىشكەنىدى. يامغۇردىن كېيىنكى بۇ مەنزىرىلەردىن زوقلىنىپ مېڭىپ، ئاشۇ باغ تەرەپكە يېقىنلاپ قاپتىمەن. سالقىن شامال يۈزۈمنى سۆيۈپ ئۆتۈپ، يول بويىدىكى كۆچەتلەرنىڭ يۇمران ياپراقلىرىنى

يېنىك شىلدىرلىتاتتى. باغ ئىچىدىن قۇشلارنىڭ شوخ چۇرۇقلاشلىرى ئاڭلىناتتى. نىمىشقىدۇر مېنىڭمۇ ناخشا ئېيتقۇم كېلىپ قالدى. تارتىنچاقلىقىمدىنمۇ بىلمىدىم، ناخشىغا ئاۋازىم خېلىلا كەلسىمۇ، ئەزەلدىن مەن كىشىلەر بار يەردە ناخشا ئېيتىپ باقمايتتىم. ھازىر بولسا، گويا تەبىئەت ئۆزىنىڭ كۆزگە كۆرۈنمەس سىرلىق قوللىرى بىلەن بىر يېرىمنى غىدىقلاۋاتقاندەك، ئاۋازىمنى قويۇۋېتىپ ۋارقىرىغۇم، كۆكرىكىمنى تولدۇرۇپ نەپەس ئېلىپ چۇقان سالغۇم كېلىپ تۇراتتى. مەيلى ئەمەسمۇ، بۇ خىلۋەت دالىدا مېنىڭ ناخشامغا كىممۇ قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى. . . ئۆزۈمچە خىيالىمغا كەلگەن بىر ناخشىغا توۋلاشقا باشلىدىم:

باغدا بىر گۈل بار ئىدى،
شېخىدا بۇلبۇل سايرىدى.
ئۇل خۇدانىڭ تەقدىرى —
بۇلبۇلنى گۈلدىن ئايرىدى. . .

شۇ چاغدا ئارقامدىن «ئەھە!» دەپ يۆتەلگەن بىر ئاۋاز ئاڭلىنىۋىدى، چۆچۈپ ناخشىدىن توختاپ قالدىم. ئارقامغا قارىسام، قۇياش يۈتۈن ۋادىغا سېخىيلىق بىلەن نۇر چېچىپ تۇرۇپتۇ. باياتىندىن بىرى چۇرۇقلىشىۋاتقان قۇشلار مېنىڭ ناخشامنى تىڭشاۋاتقاندەك جىمىپ قاپتۇ. ئەتراپتا باشقا ھېچكىمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيتتى. ئېھتىمال قۇلىقىمغا بىرسى يۆتەلگەندەك ئاڭلانغان بولسا كېرەك، دەپ ناخشامنى ئېيتىپ مېڭىۋەردىم.

www.uyghurkitap.com

سەن چىمەننىڭ گۈلى بولساڭ،
مەن چىمەننىڭ بۇلبۇلى.
سەن چىرايىڭغا ئىشەنسەڭ،
مەنمۇ خۇدايىمنىڭ قۇلى. . .

«ئەھە!» دېگەن ئاۋاز يەنە ئاڭلىنىپ پەيزىمنى ئۇچۇردى. چىپپىدە توختاپ ئاستا بۇرۇلۇپ ئارقامغا قارىدىم. باغنىڭ ئۇزۇن تېمىنى ياقىلاپ كېتىۋېتىپتىمەن، توپىلىق يولدا يوپۇرماقلارنىڭ كۆلەڭگىلىرى ئەلەڭشىپ تۇرۇپتۇ، باشقا ھېچكىم يوق. «بۇ نېمە گەپ، ناخشامغا ھەۋىسى كېلىپ، تاملارنىڭ يۆتىلى تۇتۇپ كېتىۋاتامدۇ، قانداق!؟» دەپ ھەيران بولدۇم. يەنە كېلىپ، بۇ «ئەھە!» دېگەن تاۋۇش تەبىئىي يۆتەلگە ئەمەس، بىرەرسىنىڭ باشقا كىمدۇر بىرىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىش ئۈچۈن گېلىنى قىرىپ ئەتەي چىقارغان ئاۋازىغا ئوخشاپ كېتەتتى. . . ناخشامنى ئېيتىپ، يولۇمنى داۋاملاشتۇردۇم.

دەردى بار دەردمەنلىگە،
كىم قويۇپتۇ ئۇيقۇنى؟
شۇ ۋاپاسىز گۈلنى دەپ،
پۈتتى بۇلبۇلنىڭ ئۈنى. . .

— ھويت يىگىت! — دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى شۇ چاغدا.

بۇرۇلۇپ قارىسام، باغ تېمىنىڭ شورا بولۇپ پەسلەپ

كەتكەن ئارىلىقىدىن بىر ساھىبجامال ماڭا شوخ كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇرۇپتۇ. قىز شۇنچىلىك چىرايلىق ئىدىكى، كۆزۈمگە تاملارنىڭ ئارقىسىدىن تولۇنئاي كۆتۈرۈلۈۋاتقاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى، «بۇ قىز مېنى چاقىردىمۇ، باشقا بىرسىنىمۇ؟» دېگەن گۇمان بىلەن ئەتراپىمغا قارىدىم، يېقىن ئەتراپتا مەندىن باشقا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى.

— مېنى چاقىردىڭىزما؟ — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ.

— ھە، سىزنى، — دېدى تولۇنئاي، — ناخشىڭىزنىڭ پەيزى بارغۇ؟

— ناخشامنى دەمسىز؟.. ھە، ئۆزۈمچە قاملاشمىسىمۇ غىڭشىپ قويغىنىم. تامنىڭ ئارقىسىدا نېمە قىلىپ تۇرىسىز؟

— ناخشىڭىزنى تىڭشاپ..

شۇ چاغدا، باغ ئىچى يىراق بىر يەردىن «رە ـ نا!» دەپ ۋارقىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى ـ دە، تام ئارقىسىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان تولۇنئاي غايىب بولدى، يۈگۈرۈپ بېرىپ، پۇتۇمنىڭ ئۇچىدا كۆتۈرۈلۈپ، تامنىڭ ھېلىقى شورىسىدىن ئىچكىرىگە قارىدىم. ئۇ تەرەپ كەتكەن چوڭ باغ ئىكەن. رەنا مېۋە شاخلىرىنى قايرىپ، بېشىنى ئەگكىنىچە ئالدىراش كېتىۋېتىپتۇ. ئۇ مېۋىلىك كۆچەتلەر ئارىسىدىكى يولغا چىقىپ — ئېھتىمال، مېنىڭ ئارقىسىدىن قاراپ تۇرغىنىمنى كۆڭلى سەزدى بولغاي — مەن تەرەپكە قاراپ قولىنى پۇلاڭلىتىپ قويۇپ، يۈگۈرۈپ كەتتى. قىزنىڭ بويىنغا سىيرىلىپ

چۈشۈپ قالغان سۆسۈن رەڭ ياغلىقى لەرزان يەلپۈنەتتى. ئۇ بارا ـ بارا يىراقلاپ، گۈللۈكلەر ئارىسىدا غايىب بولدى. مەندە يېڭىلا كۆتۈرۈلگەن بۇ تولۇنئاي شۇ گۈللۈكلەر ئارقىسىغا مۆكۈنگەندەك ياكى بولمىسا، تولۇنئاي پارچىلىنىپ، ئاشۇ رەڭمۇرەڭ گۈللەرگە ئايلىنىپ كەتكەندەك تەسىرات قېلىپ قالدى. . .

ئارىدىن قىرىق يىل ئۆتتىمىكىن، بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ ئۇزۇن زامانلار ئۆتكەندۇ، ھاياتىمغا ئاچچىق ـ چۈچۈك تالاي سەرگۈزەشتىلەر ھەمراھ بولدى. ھاسا تاياققا چۈشۈپ قالمىغان بولسامۇ، چاچلىرىم ئاقىرىپ، قېرىلىق يەتتى. ئېھتىمال، ياش ۋاقتىدىكى بەزى خاتىرىلەر كىشىنىڭ قەلبىگە مەھكەم ئورناپ كەتسە كېرەك، يامغۇردىن كېيىنكى شۇ مەنزىرە، باغ تېمىنىڭ ئارقىسىدىن كۆتۈرۈلگەن ئاشۇ تولۇنئاي ئۆمۈر بويى ئېسىمدىن چىقمىدى.

يېقىندا بىر پۇرسەت بىلەن ھېلىقى شەھەرگە يەنە بېرىپ قالدىم، ھاياجانلىنىپ، يۈرىكىمدە ساقلانغان خاتىرىلەرنى ئىزدەپ شەھەر سىرتىغا چىقتىم. ھېلىقى ياپيېشىل دۆڭلۈكلەر، يېيىلىپ ئاقىدىغان ساي سۈيى، ئەتراپىدا چىغىرتماقلار ئۆسۈپ كەتكەن ئەگرى ـ بۈگرى ھارۋا يوللىرىنىڭ ئىزناسىنىمۇ تاپالمىدىم. بۇ يەرلەرگە ئېگىز بىنالار چۈشۈپ، ئاللىبۇرۇن شەھەرنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ كەتكەنىدى. ئەتراپتىكى ۋاڭ ـ چۇڭ، زاۋۇت تۇرخۇنلىرىدىن پۇرقىراپ كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئىسلار كىشىنىڭ دېمىنى سىقاتتى. ساي سۈيى قۇرۇپ

كەتكەن بولۇپ، سايىنىڭ ئۆزىمۇ تۆت ئەتراپتىن تۆكۈلگەن ئەخلەتلەر بىلەن تىنىپ كەتكىلى تۇرغانىدى. دەل ـ دەرەخلەرنىڭ ھاۋانىڭ ئېغىر بۇلغىنىشىدىن داغلىشىپ كەتكەن يوپۇرماقلىرى بىچارىلەرچە شالدىرلايتتى. تونۇشتۇرغۇچى ماڭا بۇ يەردىكى ئۆزگىرىشلەر، قانداقتۇر بىر تەرەققىياتلار توغرىسىدا ئاغزى بېسىلماي سۆزلەۋاتاتتى. قۇلىقىمغا ئۇنىڭ سۆزلىرى شۇنچىلىك بىمەنە ئاڭلاندى. كۆزلىرىم بولسا ئەتراپتىن ھېلىقى ئاددىي سوقما تاملىق باغنى، باغ ئىچىدىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان تولۇنئاينى ئىستەيتتى...

1999 ـ يىل 30 ـ دېكابىر، غۇلجا.

ئىت ئېتىش

ئەگەر بەختىياروپنى تونۇمىسىڭىز، بۇ شەھەردە ھېچكىم بىلەن تونۇشماپتىمەن، دېسىڭىزمۇ بولىدۇ. ئۇنىڭ سىلىق - يۇمشاق مىجەزى، سىپايە مېڭىش - تۇرۇشى، گەپ قىلغاندا خۇددى سىزنىڭ بىر يېرىڭىزنى ئاغرىتىپ قويۇشتىن ئەنسىرىگەندەك، ھەر قانداق ئادەمنىڭ كۆڭلىگە ياقىدىغان نازۇك ئىبارىلەرنى تاللاپ سۆزلىشى. . . قويۇۋېرىڭ، بۇنداق مىجەز باشقا بىر كىمدە بار دېسە، ھەرگىز ئىشەنمەيمەن. شۇڭا مەن ھەممە تونۇش - بىلىشلىرىم بىلەن سەنلىشىپ سۆزلەشسەممۇ، بەختىياروپنى «سەن» دېيىشكە زادىلا تىلىم بارمايدۇ. كوچىدا بەختىياروپ بىلەن ئۇچرىشىپ قىلىپ:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، بەختىياروپكا! — دەپ سالام بېرىپ قويدىڭىزمۇ، بولدى، بالاغا قالغىنىڭىز شۇ.

— ھوي دوختۇر ئەپەندىممۇ؟ (مەن روھىي كېسەللىكلەر ساناتورىيىسىدە ئىشلىگەچكە، ئۇ مېنى شۇنداق دەپ ئاتايدۇ) قانداق ئۇكام ئەھۋالىڭىز؟ ئاغرىق - سىلاق، تۇمۇ - پۇچقاقتىن ساقتۇرسىز؟ ھە، خوتۇنىڭىزنىڭ، بالىلىرىڭىزنىڭ ئەھۋالىچۇ؟ قوشنا - قولۇم،

خىزمەتداشلىرىڭىز . . . ئاغىنە - بۇرادەر . . . تاس قالىدۇ ئۇ باققان ئىت - مۇشۇك، توخۇ - تۇمانلىرىڭىزنىڭمۇ ئەھۋالىنى سورىغىلى.

— ياخشى . . . ياخشى. ھە، ئۆزىڭىزنىڭ ئەھۋالى قانداقراق؟ — دەيسىز كېتىشكە ئالدىراپ.

— خۇداغا شۈكۈر، كۆپىنىڭ دۇئاسى بىلەن مانا مۇشۇنچىلىك يەر دەسسەپ تۇرۇۋېتىمەن. نەگە ئالدىرايسىز؟ كۆڭلىڭىز ئاچچىق - چۈچۈك بىر نەرسە تارتسا، ئازراق خىزمەتتە بولمايمۇ؟ — دەيدۇ ئۇ ئۆمرىدە بىر ئادەمنى ئاشخانىغا ئەكىرىپ مېھمان قىلىپ باقمىغان بولسىمۇ ھۆرمىتىڭىز ئۈچۈن.

— رەھمەت، خىزمەتتە بولىدىغان ئىش بولسا، مەن خىزمىتىڭىزدە بولسام بولاتتى، ئالدىراپ تۇرۇۋېتىمەن.

— ئاپلا، ئاران بىر ئۇچراشقاندا - ھە، — دەيدۇ ئۇ ئەپسۇسلىنىپ، — بوپتۇ، يولىڭىزدىن قالماڭ، كېيىن بىر پۇرسەت چىقىپ قالار . . .

بەختىيار ئۈيدىكى خوتۇنىدىن تارتىپ ھەممە ئادەم بىلەن ئەنە شۇنداق سىزلىشىپ، سىپايە سۆزلىشىدۇ.

— رىزۋانگۈل، سىزگە بىر ئىلتىماسىم بار، ئېيتىشقا مۇمكىنمىكىن؟ — دەيدۇ تاماق ئۇستىدە خوتۇنىغا.

— قېنى ئېيتىڭ، بەختىيار، قۇلىقىم سىزدە، — دەيدۇ خوتۇنى.

— بۈگۈنكى تامىقىڭىزنى دەيمەن . . .

— ھە، تاماق نېمە بوپتۇ؟

— شۇنچىلىك لەززەتلىك بوپتۇ. ئۆزىڭىز بىلىسىز،

ئۆمرۈمدە لەگمەنگە ئامراق، مۈمكىن بولسا، ماڭا يەنە ئىككى پىلتا سېلىپ بەرسىڭىز. ئىككى پىلتىلا ـ هە!
ئەگەر بەختىياروپ دەسلەپكى بىر چىنە تاماقنىلا تويغان بولسا، ئۇ چاغدا ئۇ:
— رىزۋانگۈل، ھۈنرىڭىزگە ئاپىرىن! تاماقنىڭ سېپىنى شۈنچىلىك ئوخشىتىپ قورۇپسىزكى، بازارنىڭ ئاشپەزلىرى بىكار قالسۇن. . . مەن مۈشۇ بىر چىنە بىلەن بولدى قىلاي. مېنىڭ يېمىگىنىمگە قاراپ تاممىقىم ئوخشىمىدىمكىن، دەپ كۆڭلىڭىزگە كېلىپ قالمىسۇن، بۈگۈن ئىشتىھايىم شۈنچىلىك، ئوخشىغان تاماقتىن يەنە ئازراق يېيەلمىگىنىمگە ئۆزۈممۈ ئۆكۈنۈشتە، — دەيدۈ.
بۇ ئۆيگە سىرتتىن كېلىپ قالغان ئادەم مۈشۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىسا، غىدىقى كېلىشى مۈمكىن، ھەتتا بەزىلەر مازاق قىلىپ، بەختىياروپ ئاخشىمى ئايالىنىڭ قوينىغا كىرمەكچى بولسىمۇ، ئاۋۋال پۈتىنىڭ ئۈچىدا مېڭىپ كېلىپ، خوتۈنى ياتقان كارىۋاتنىڭ ياغىچىنى تاكىلدىتىپ چېكىدىكەن، خوتۈنى:
— بەختىياروپمۇ سىز؟. . . ھە، نېمە گەپ؟ — دېسە، بەختىياروپ:
— ئۆزۈمچە . . . خۇش پۈراق ھىدىڭىزنى پۈرىقىم كېلىپ . . . مۈمكىنمىكىن . . . ئەگەر مۈمكىن بولسا. . . — دېگەندەك تەككەللۇپ گەپلەرنى قىلىپ، كارىۋاتنىڭ بېشىدا بىر ئاش پىشىم تۈرىدىكەن، — دېيىشەتتى.
بۇ گەپلەرنىڭ راست ـ يالغىنى قانچىلىك، بىلمەيمەن، ئەمما بەختىياروپنىڭ بەزى قىلىقلىرى سىز

www.uyghurkitap.com

بىلەن بىزگە ھەقىقەتەن غەلىتە تۇيۇلىدۇ. بەختىياروپ سىزگە بىر گەپنى قىلماقچى بولسىمۇ، مەقسىتىنى توپتوغرىلا دېمەي، سۆزنى ناھايىتى يىراقتىن ئەكىتىپ ئەكېلىدۇ. مەسىلەن، ئۇ سىزدىن بىرەر كىتابنى سورىماقچى بولسا، گەپنى يېقىنقى يىللاردىن بىرى شائىر، يازغۇچىلارنىڭ خېلى تەمى بار بىر نەرسىلەرنى يېزىۋاتقانلىقى، ئۆزى ھەر قانچە ئالدىراش بولسىمۇ، بىر - ئىككى سائەت ۋاقىت چىقىرىپ كەچتە كىتاب ئوقۇيدىغانلىقى، بولۇپمۇ پۆكۈنچى دېگەن يازغۇچىنىڭ ئەسەرلىرىگە بەكمۇ قىزىقىدىغانلىقى ۋەھاكازالار ئۈستىدە ئۇزۇندىن - ئۇزۇن سۆزلەپ، ئاندىن تۇيۇقسىز يادىغا كېلىپ قالغاندەك:

— ھوي راست، شۇ مۆھتەرەم يازغۇچىمىزنىڭ پالانى دېگەن كىتابى سىزدە بارمىدۇ؟ — دەپ سورايدۇ.

— بار بەختىياروپكا، كېرەكمىدى؟ — دېسىڭىز،

— ئاغزىڭىزغا ناۋات ئۇكام، ئەگەر مۇمكىن بولسا . . . مۇمكىن بولسا بېرىپ تۇرسىڭىز، بىر كۆرۈۋالسام. . . بولمىسا مەيلى، ھەرگىز خىجىل بولماڭ. . . بولسا، ئۆزىڭىز ئوقۇپ بولغان بولسىڭىز. . . ھە شۇنداق. . . كۆرۈپ بولۇپلا مۇبارەك قولىڭىزغا ئۆزۈم ساق ئەكېلىپ تاپشۇرسام . . . — دەيدۇ.

بەختىياروپ ئۆيىگە بىھۇدە مېھمانمۇ چاقىرمايدۇ. ئەگەر مەلۇم زۆرۈرىيەت تۈپەيلى مېھمان چاقىرىشقا توغرا كەلگەندىمۇ، مېھمانىنى ئۇدۇللا باشلاپ بارماي، ئۇششۇقچە كوچىلارنى ئايلاندۇرۇپ، مېھمانغا ئىلگىرى بۇ كوچىلاردا

قانداق نامدار ئادەملەرنىڭ ئۆتكەنلىكى، ھازىر كىملەرنىڭ ئۆلۈپ، كىملەرنىڭ قالغانلىقى، كىملەرنىڭ بېيىپ، كىملەرنىڭ گادايلىشىپ كېتىۋاتقانلىقى، ئىلگىرى مانا ماۋۇ ئېگىز بىنانىڭ ئورنىدا كىمنىڭ قورۇ - جايى بارلىقى، بۇرۇنقى بايلار سالدۇرغان ئىمارەتلەرنىڭ سەلتەنىتى، دەرۋازىلىرىنىڭ كۆركەملىكى، ئىشىك دېرىزىلىرىدىكى ئاجايىپ نەقىشلەر، ئەسلىدە شۇ ئىمارەتلەرنى بۇزماي ساقلاپ قېلىش لازىملىقى . . . دېگەندەك بىر تالاي ئىشلارنى چۈشەندۈرۈپ، ئاخىرىدا سۆزىنى ھازىر سېلىنىۋاتقان ماۋۇ بىنالارغا قاراڭ، شۇمۇ ئىمارەت بوپتۇمۇ، ھەممىسى سەرەڭگە قېپىنى تىكلەپ قويغاندەك بىر نەرسىلەر، دەپ ئاياغلاشتۇرىدۇ.
قىسقىسى، بەختىياروپنىڭ ئۆيىگە يېتىپ بارغۇچە، مېھمان بۇ مەھەللىدىكى كوچىلارنىڭ كونا - يېڭى تارىخىدىن خەۋەردار بولۇپ بولىدۇ.
بەختىياروپنىڭ ئۆتمۈشىنى، ئۇنىڭ قانداق تەربىيە ئاساسىدا ئاشۇنداق بىر مىجەزنى يېتىلدۈرگىنىنى تازا بىلىپ كەتمەيمەن. ئىشقىلىپ ئۇ شۇنداق ئاجايىپ ئادەم. ئۇنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىنىڭ رەتلىك، تازىلىقىنى دېمەيسىز، شۇنىڭغا مۇناسىپ چىرايمۇ شۇنچىلىك پاكىز. قاچانلا قارىسىڭىز، مەڭزى سارىم ئالمىدەك پارقىراپ تۇرىدۇ. ھەرقانچە سىنچىلاپمۇ چېچىدىن بىرەر تال ئاق تاپالمايسىز. ھېچكىم ئۇنى تۇرقىغا قاراپ يەتمىشتىن ئاشقان ئادەم دېمەيدۇ.

* * *

بىر يىلى قىشتا مانا شۇ بەختىيارووپنىڭ خوتۇنى تۇيۇقسىز قازا قىلدى. جامائەت نامىزىنى چۈشۈرۈپ كۆمۈپ قويدۇق. بەختىيارووپ ئۆمرىدە بالا يۈزى كۆرمىگەنىدى. بىچارىنىڭ يالغۇزلۇقتىن ئىچى سىقىلدىمۇ، يازغا چىققاندا بىر ئىت بېقىۋالدى. ئۇ ئىتنى «بارس» دەپ چاقىراتتى. «بارس» دېگەن زادى نەچچە گەپ، ئۇ دۈگىلەيدىغان چاقمۇ ياكى ھەسەل ساتىدىغان بىرەر ئورۇسنىڭ ئىسمىمۇ بىلمىدىم، ئىشقىلىپ، بەختىيارووپ ئىتنى بارس دېسە بارس، دەپ يۈيۈپ تارىلاپ، ھويلىسىدا يۇگۈرتۈپ، ئۇنىڭغا قانداقتۇر بىر ھەرىكەتلەرنى ئۆگىتىپلا يۈرەتتى. «بارس، قېنى كۆرۈشۈپ قويايلى!» دېسە، ئىت قۇيرۇقىنى شىپاڭشىتىپ كېلىپ بەختىيارووپقا ئۇلۇك پۇتىنى سۇناتتى. «بارس، ئاۋۇنى ئەكېلىڭ!» (ھەتتا ئۇ شۇ ئىت بىلەنمۇ سىزلىشىپ سۆزلىشەتتى) دەپ بىرنەرسىنى يىراققا تاشلىسا، ئىت ئۇچقاندەك بېرىپ ھېلىقى نەرسىنى چىشلەپ ئېلىپ كېلەتتى. ئىت بەزىدە ئۇنىڭغا ئەركىلەپ ئىسىلغۇدەك بولسا، بەختىيارووپ سەل ئۆزىنى قاچۇرۇپ:

— ھاي - ھاي، بارس، سىزنىڭ بۇ قىلىقلىرىڭىز سەل ئېشىپ كەتتىغۇ دەيمەن، قاراڭ، كىيىملىرىمنى بۇلغىۋەتتىڭىز، — دەيتتى.

ئەگەر بەختىيارووپ بىلەن كوچىدا ئۇچرىشىپ قېلىپ، بۇ ئىت توغرىسىدا گەپ ئېچىپ قالسىڭىز، بەختىيارووپ

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھاياجانلىنىپ، قوللىرىنى ئۇشقۇلاپ سۆزلەپ كېتەتتى.

— بىزنىڭ بارىسنى دەمسىز؟ سورىغىنىڭىزغا رەھمەت! — دەيتتى ئۇ، — مېنىڭ ئىت بىلەنغۇ ئانچە خۇشۇم يوق ئىدى. ئەمدى قاراڭ، رەھمەتلىك رىزۋانگۇلۇمدىن ئايرىلدىم. يالغۇزلۇق دېگەن بەك يامانكەن. ئۆياق - بۇياققا كەتكىنىمدە ئۆيگە قارانچۇق بولۇپ قالار، دەپ بېقىپ قويۇۋىدىم، ياخشى ئىت چىقىپ قالدى، ساپ ئاپشاركا نەسلىدىنكەن ئەمەسمۇ. مۇبارەك كۆزلىرىگىزگىمۇ چېلىققاندۇ، قۇلىقى دىڭ، تۇكلىرى مايلاپ قويغاندەك يالتىراپ تۇرىدۇ. پاھۇي، بۇ ھايۋاننىڭ ئەقىللىقلىقىنى دېمەيسىز، ۋاي ياقەي، ئۇنى ھايۋان دېگىلى بولسۇنمۇ، بەزى قىلىقلىرى ئادەمنىڭ ئۆزىلا، ھويلىدىكى قىل چاغلىق نەرسىگە قالايمىقان چېقىلمايدۇ. سارغۇچ كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، بويىنىنى سەل سىڭايان قىلىپ قاراپ كەتسە، ئامراقلىقىڭىز كېلىپ قۇلىقىدىن تۇتۇپ سۆيۈپ قويغۇڭىز كېلىپ كېتىدۇ... مانا قاراڭ، بىرسىگە دېسەم ئىشەنمەيدۇ، ئۇ كونى ئۇنىڭ بويىنىغا خالتا ئېسىپ، ئاغزىغا پۇل چىشلىتىپ قويۇپ بەرسەم، توپتوغرا قاسساپ دۇكىنىغا بېرىپ گۆش ئەكەپتۇ...

تۇرمۇش دېگەن تاسادىپىلىككە باي. ئارىدىن بىر يىل ئۆتمىگەن، بىر كونى قانداق بولغان، بەختىيارو‌پنىڭ دەرۋازىسى ئوچۇق قالغانىكەن، بارىس ئېتىلىپ چىقىپ، يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر چوكانغا ھاپلا قىلىپ تاشلىنىپتىكەن، ھېلىقى چوكان ئېسىدىن كېتىپ قېلىپ يىقىلىپ قاپتۇ. قورقۇپ كەتكەن بەختىياروپ يۈگۈرۈپ چىقىپ، ئايالنى يۆلەپ ئۆيگە ئەكىرىپ، بىر نېمىلەرنى

www.uyghurkitap.com

قىلىپ ھوشىغا كەلتۈرۈپتۇ. قارىسا، ئۇ ياشلا بىر چوكان ئىكەن. قايتا ـ قايتا ئەپۇ سوراپ، خېلىغىچە مۇڭدىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. بەختىياروپ ئۆزىنىڭ قەدىناس خوتۇنىنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىنى بىر يىلدىن بېرى يالغۇز، بويتاقچىلىق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ؛ چوكانمۇ ئۆزىنىڭ بىر قېتىم ياتلىق بولغانلىقىنى، پەيلى يامان ئېرىنىڭ دەردىنى جىق تارتىپ ئاخىر ئاجرىشىپ كەتكەنلىكىنى، شۇنىڭدىن بېرى «ئەر دېگەن شۇنداق بولسا» دەپ قايتا ياتلىقمۇ بولمىغانلىقىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. پاراڭلىشا ـ پاراڭلىشا، ئىككىسىگە ئوبدانلا ئىسسىق ئۆتۈشۈپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئاز ئۆتمەي بەختىياروپ ھېلىقى چوكاننى نىكاھلاپ ئۆيىگە ئەكىلىۋالدى. مەھەللىدە خېلىغىچە «بەختىياروپ ئۆزىنىڭ قىزىدەك ياش بىر خوتۇننى ئېلىۋاپتۇدەك. بۇ نېمە بەختىياروپقا قانچىلىك ئاش بولاركىن، ھېلىتىن سەكىلىدەپ كوچىدىن كىرمەيدىكەن. . . » دېگەندەك گەپلەر ئېقىپ يۈردى.

بىر كۈنى بەختىياروپنىڭ ھويلىمىزغا كىرىپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ھەيرانلا قالدىم. بۇ ئادەم زۆرۈر بىر ئىشى بولمىسا، قوشنا ـ قولۇملار بىلەنمۇ ئانچە كىرىش ـ چىقىش قىلىپ كەتمەيتتى.

— دېگەنىبىلەن ئۆيدە ئىكەنسىزغۇ، دوختۇر ئەپەندىم. ھە، سالامەتلىكىڭىز قانداقراق؟ — كۈلۈمسىرىگىنىچە كىرىپ كەلدى بەختىياروپ، — بىمەھەل ۋاقىتتا كېلىپ ئاۋارە قىلدىممۇ، قانداق؟

— ۋاي ياقەي، بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ قېنى، ئۆيگە كىرىڭ!

١

— ياق. . . ئەمدى. . . ۋاقتىڭىز بولمىسا مۇشۇ يەردىنلا قايتاي. ئانچە زۆرۈرمۇ گەپ يوق. بىر ئىشنى مەسلىھەت سالاي، دەپ كۆڭلۈم تارتىپ. . .

— كىلىڭ، كىلىڭ، مانا بۇ ياققا، ئۆيگە.

بەختىياروپ بىمەھەل ۋاقىتتا كىرىپ قالمىغاندىمەن، دىگەن خىيالدا تەكەللۇپ سۆزلەر بىلەن بىر ئالدىغا، بىر كەينىگە مىڭىپ، ئاخىر ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا يىتىپ كەلدى ـ دە، ئۇ يەردە تۇرغان ۋېلىسىپىتكە قاراپ تۇرۇپ قالدى.

— بۇ كىمنىڭ ۋېلىسىپىتى؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

— ئوغلۇمنىڭ.

— ۋاي توۋا، بىرسى بىكارغا بېرىۋەتكەنما؟

— نىمىنى دەيسىز؟ — دىدىم مەن ئۇنىڭ گىپىنى چۈشىنەلمەي.

— ۋېلىسىپىتنى دەۋاتىمەن، يېڭىلا ۋېلسىپىتكەن. . .

— مۇشۇ كۈندە كىم بىكارغا بىر نىمە بېرىۋېتىدۇ، بەختىياروپكا؟ پۇلغا ئالغان!

— ئەمىسە، نىمە دەپ ئاپتاپقا تاشلاپ قويدىڭىز؟

— ھە، باللارنىڭ قىلىقى بولمامدۇ.

— گەپ باللارنى قانداق ئۆگىتىشتە!

ۋېلىسىپىتنى دەس كۆتۈرۈپ، تامنىڭ تۈۋىگە —سايە يەرگە يۆتكەپ قويدۇم.

— ياق، بولمىدى، ئۇنداق قويمايمىز، دوختۇر ئەپەندىم، — دىدى بەختىياروپ بىشىنى لىڭشىتىپ، — ئاۋۇ پارچە تاختاينىڭ لازىمى بارمۇ؟

— يوق.

— ئەكىلىڭ!

ئېرىراقتا تاشلىنىپ تۇرغان تاختاينى ئەكىلىپ بەختىياروپقا سۇندۇم.

— ھە، ئەمدى ۋېلىسىپىتنى سەل كۆتۈرۈپ تۇرۇڭ.

ۋېلىسىپىتنى كۆتۈرۈپ تۇردۇم. بەختىياروپ ئېڭىشىپ ھېلىقى تاختاينى ئىككى چاقنىڭ ئاستىغا قويدى. ئاندىن قولىنى قېقىپ تۇرۇپ:

— بىر كىشىنىڭ شەخسىي ئىشىغا ئارىلىشىش ياخشى ئىش ئەمەس، — دەپ چۈشەندۈردى ئۇ، — لېكىن سىز بىلەن بىز ئۆز ئادەملەر. تۇرمۇشتا سەرەمجان بولغان ياخشى. يولغا ئالغان نەرسىنى بۇنداق تاشلاپ قويسىڭىز، تۆت كۈندىلا كاردىن چىقمامدۇ؟ ۋېلىسىپىت دېگەننى توختاتقاندا، ئاۋۋال غاچ - غۇچ قىلىپ، ئېرىنمەي بىر سۇرتۇۋېتىدىغان گەپ، ئاندىن قۇرۇق، سايە يەردە قويىمىز. چاق تاختاينىڭ ئۈستىدە تۇرسا پاكىز تۇرىدۇ، نەم تارتمايدۇ، تۆمۈرنىڭ دۈشمىنى دات. داتلاشتىمۇ تۈگەشتى، دېگەن گەپ. قانداق دېدىم؟ ئۇشۇقچە گەپ قىلىپ رەنجىتىپ قويمىغاندىمەن؟

— ياق، توغرا دېدىڭىز.

بەختىياروپ ھويلىدىكى گۈللەر، پېشايۋاننىڭ ياغاچلىرى، شېخى يىرىلىپ كەتكەن ئالما، ۋەھاكازالار ئۈستىدە بىر مۇنچە پايدىلىق مەسلىھەتلەرنى بېرىپ، ئاخىر ئۆيگە كىردى. ئايالىم بەختىياروپنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي داستىخان سېلىپ چاي قىلدى. چاي ئىچكەچ پاراڭلاشتۇق.

— خوش، بەختىياروپكا، يېڭى كېلىن بىلەن خېلى

چىقىشىپ قالدىڭىزمۇ، قانداق؟ — دەپ سورىدىم.
— رەھمەتلىك رىزۋانگۈلۈمنىڭ قارىسىنى تۇتۇپ، قىرىغىنىمدا ئەمدى ئۆيلەنمەيلا ئۆتۈپ كېتەرمەن، دېگەن، — دەپ گەپ باشلىدى بەختىياروپ، — ئەمدى قاراڭ، تەقدىر دېگەن باشقا گەپ ئىكەن. بۇ چوكان بىزنىڭ بارىس ھاپلا قىلىپ ئېتىلغان باھانە بىلەن نەق بىزنىڭ ئىشىكىنىڭ ئالدىغا كېلىپ يىقىلىپ بەرسە بولىدۇ. مانا باھانە ـ سەۋەب شۇ بولدى. ئىككىمىز بىر ئۆيدە بولۇپ قالدۇق. يېشىغۇ مەندىن بەك كىچىك ئىكەن، ئەمدى، ياق دەي دېسەم، بېشىغا كەلمىگەن ئادەم بىلمەيدۇ، يالغۇزلۇق بەك يامان ئىكەن. . . مۇشۇ كۈندە ھەممىلا ئادەمنىڭ بۆرىكى ئاجىزلاپ كېتىۋاتامدۇ، تېلېۋىزور بىلەن رادىئونى قاچانلا ئاچسىڭىز بۆرەكنى كۈچەيتىش دورىسىنىڭ ئېلانى. . . كوچىدا كېتىپ بارسىڭىز، قولىڭىزغا تۇتقۇزۇپ قويىدىغان ۋەرەقىلىرىچۇ تېخى، ئېچىپ ئوقۇشقا نومۇس قىلىسىز. . .
تۇرۇپلا بەختىياروپ مۇشۇنداق ھېچ مۇناسىۋەتسىزلا گەپلەرگە چۈشۈپ كەتتى. «ھەر قانچە بولسىمۇ بۇ ئادەم ماڭا مۇشۇنداق تايىنى يوق گەپلەرنى قىلغىلى كىرمىگەندۇ؟ . . بۇ ئادەمنىڭ مۇشۇنداق يىراقتىن ئەگىتىپ گەپ قىلىدىغان بىر ئەزمىلىكى بولىدىغان، ھەقىچان دەيدىغان گېپىنى ئۇدۇللا دېيەلمەي بۇ گەپلەرنى قىلىپ ئولتۇرامدۇ يا! » دېگەنلەر كۆڭلۈمدىن كەچتى. شۇ چاغدا بەختىياروپ تۇيۇقسىزلا:
— ھوي راست، مۇشۇ بارىسنى قانداق قىلساق بولار؟ — دەپ سوراپ قالدى.

www.uyghurkitap.com

— نېمىنى دەيسىز؟ — دېدىم مەن.

— بارىسنى دەيمەن.

— بارىسقا نېمە بوپتۇ؟

— يېڭى خوتۇن بىلەن مەنغۇ ئەپلىشىپ قالدىم، لېكىننزە، بىزنىڭ بارىس زادى چىقىشالمايۋاتىدۇ.

— قانداق؟

— خوتۇنۇم ئۆيدىن چىقاي دېسىلا، بوسۇغىدا هۆرپىيىپ خىرىس قىلىپ تۇرغىنى تۇرغان. بىرىنچى قېتىم قاتتىق قورقۇپ كەتكەچكىمۇ، خوتۇنۇمنىڭ بارىسنى كۆرسىلا چىرايىدا قان قالمايدۇ.

— يېڭى كەلگەن بولغاچقا، يات كۆرۈپ شۇنداق قىلىۋاتامدىكىن؟

— ئۆگىنىپ قالسۇن، دەپ بىر ئوبدان تاماقلارنى ئېتىپ ئالدىغا تۆكۈپ بېرىپمۇ باقتىم. ياق، تاماققا قارايدىغاندەكمۇ ئەمەس، خوتۇنۇمغا قاراپ خىرىس قىلغىنى قىلغان. ئاچچىقىدا شۇنداق قىلامدىكىن، يېقىندىن بېرى هويلىغا كىرگەنلا ئادەمگە ئېتىلىدىغان بولۇۋالدى دېمەمسىز. خۇداغا شۈكۈر، هازىرغىچە بىرەرسىنى چىشلىۋالمىدى. ئەمدى، ئىت دېگەننىڭ سۈرى بار- دە، هاپ قىلىپ يۈگۈرسە، هەر قانداق ئادەمنىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ، دەرۋازىنىڭ ياغچىغا يۆلىنىپلا قالىدىكەن. يېڭى ئايالنى، ياكى قوشنا - قولۇملارنىڭ بىرەرسىنى چىشلەپ قويۇپ، كۆڭۈلسىزلىك تېپىپ بېرەمدىكىن، دەپ ئەنسىرەپ قالدىم.

— باغلاپلا قويسىڭىز ئىش پۈتمىدىمۇ؟

— باغلاپ دەمسىز؟ . . . قويۇڭ، قويۇڭ، بىر-

ئىككى كۈن باغلاپ بېقىۋىدۇق، توختىماي قاۋاپ، قولاق - مېڭىمىزنى يەپلا كەتتى. شۇ جانىۋارغىمۇ ھۆرلۈك لازىم - دە! . . . بۇ بىر نەچچە كۈندىن بىرى خوتۇنۇمنىڭ: «بۇ ئۆيدە يا ئىتىڭىز تۇرسۇن، يا مەن تۇراي!» دەپ جېدەل قىلىۋاتقىنىنى دېمەمسىز. بىرسىگە بېرىۋېتىپلا قۇتۇلاي دەپ، سەھرادىن قوغۇن - تاۋۇز سېتىپ كىرگەن دېھقانلارنىڭ هارۋىسىنىڭ كەينىگە ئىككى قېتىم باغلاپ بەردىم. ئىككىلا قېتىمدا تېخى كۈن ئاتلىمايلا قېچىپ كەلدى. تۇنۇگۈن بولغان ئىشنى دېمەمسىز، بىر تىلەمچى ئۇقۇشمايلا هويلىغا كىرىپ قالغانىكەن، بىچارىنى تالاپ، چاپىنىنىڭ يېرىم پېشىنى يۇلۇۋاپتۇ. ھىم، بۇ ئىتنى كۆزدىن يوقاتمىسام زادى بولمىغۇدەك، دېگەن يەرگە كېپقالدىم.

— قانداق قىلاي دەيسىز؟

— ئۆلتۈرۈۋېتەيلىمىكىن دەيمىنا.

— ئۆلتۈرۈۋېتەيلىمىكىن دېگىنىڭىز نېمىسى؟ مېنىڭ بىرەر ياردىمىم لازىممىدى؟

— بىر ئەقىل كۆرسىتەمدىكىن دەپ، ئالدىڭىزغا كىرىشىمغۇ، دوختۇر ئەپەندىم. ماڭا قويۇپ بەرسىڭىز، ئۆمرۈمدە بىر قۇشقاچنىمۇ بوغۇزلاپ باققان بەندە ئەمەسمەن. . .

— ناھايىتى بىر ئىتقۇ! — دېدىم مەن، — بىر پارچە ئۆپكە - قېرىنى ياكى جىگەردەك بىر نېمىنى تېپىڭ، ئىچىگە يىڭنىمۇ، مىخمۇ ياكى بولمىسا ئۇششاق ئەينەك پارچىسىنىمۇ تىقىپ، ئىتنىڭ ئالدىغا تاشلاڭ، يەيدۇ - دە، ئاشقازىنى كاردىن چىقىپ، ھەپتە - ئون كۈنگە قالمايلا

ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىدۇ.

— ۋاي قويۇڭ، بىچارە بارىسىنىڭ جېنى شۇ نەچچە كۈنگىچە قىينىلىپ نىمە بولۇپ كېتەر؟ ئۇنىڭغا قاراپ ئولتۇرۇپ مەنمۇ تۈگىشىپ كېتەرمەن.

— ئەمىسە، قانداق قىلاي دەيسىز؟

— ئەمدى، سىز دوختۇر بولغاندىكىن، يېسە شۇ زامات قاتۇرۇپلا قويىدىغان دورىلىرىڭىز بولسا بەرسىڭىز دېمەكچىمەن - دە، مەن نانغا ياكى ئۈزىڭىز ئېيتقاندەك ئۆپكە - قېرىنىغا ئارىلاشتۇرۇپ بېرىۋەتسەم، بىچارە قىينالمايلا كۆزىنى يۇمسا. . .

بەختىياروپنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتىم:

— هوي، بەختىيارووپكا، — دېدىم مەن، — سىز بىزنىڭ ئۇ روھىي كېسەللىكلەر ساناتورىيەمىزنىڭ قانداق ئورۇنلىقىنى تازا چۈشىنىپ كەتمەيسىزغۇ دەيمەن؟ بىزدە ئۇنداق زەھەرلىك دورىلارنى ئىشلەتمەك تۈگۈل ساقلاشمۇ خەتەرلىك. ئۇ يەردە داۋالىنىۋاتقان كېسەللەر شۇنداق غەلىتە ئادەملەركى، قويۇۋېرىڭ، ئادەتتىكى دورىلارنىمۇ هەر كۈنى، دەل ۋاقتىدا، ئۆلچىمى بىلەن ئەكىرىپ بەرمىسىڭىز، دورا دېگەننى چاڭگاللاپ يۇتۇۋېلىپلا ئىش تېرىيدۇ. . . ئەڭ ياخشىسى، مەن ئىتىڭىزنى ئېتىپلىۋېتەي.

— نىمە دەيسىز؟ . . . دەپ چۆچۈپ كەتتى بەختىياروپ.

— بارىسىنى دەيمەن، قوشۇلسىڭىز ۋاڭلا قىلىپ ئېتىۋېتەي.

— سىزدە قورال بارمۇ؟ — دېدى بەختىياروپ

كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ.
— مەن نېمە دەۋاتىمەن؟ بىزنىڭ ئۇ ساناتورىيىنى مېڭىسىنىڭ سۈيى بار ئاغىنىلەر يىغىلغان ئورۇن دېسىڭىز بولىدۇ. قايسى بىر يىلى، كۆزەتتە تۇرغان بىر ئادىمىمىزنى كېچىسى بىر ساراڭ كىرىپ بوغۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغاندىن بۇيان، زۆرۈر بولغاندا ئۆزىمىزنى قوغداش ئۈچۈن بىزگە قورال ساقلاشقا رۇخسەت قىلىنغان.
— لېكىن، سىز دەرۋازىدا تۇرىدىغان كۆزەتچى ئەمەستە! ؟
— كۆزەتچى بولمىساممۇ، ھەر كۈنى شۇ بىنورمال ئادەملەرگە ئارىلىشىپ يۈرىمەن - دە. ئۇلارنىڭ كېسىلىنى كۆرۈۋاتقان چېغىمدا، قايسى بىر ساراڭنىڭ خىيالىغا بولمىغۇر خىيال كىرىپ، تۇيۇقسىز ماڭا تاشلانمايدۇ، دەپ كىم ھۆددە قىلالايدۇ؟
— مۇنداق دەڭ. سىزدىكى قانداق قورال؟ مىلتىقمۇ ياكى. . .
— قىزىق ئادەم - دە، سىز بەختىياروپكا، بىزنىڭ ئۇ ساناتورىيىدە مىلتىق كۆتۈرۈپ يۈرگىلى بولسۇنمۇ! . .
— نېمىشقا؟
— ئەگەر جىنىدىن تويغان بىر تەلۋە شارتتىدە قىلىپ مىلتىقنى تارتىۋالىدىغان بولسا، ئۇ چاغدا پۈتكۈل ساناتورىيە ۋە پۈتكۈل شەھىرىمىزنىڭ ئىچىدە نېمە قالايمىقانچىلىق بولۇپ كېتەر؟ . . . مەندىكىسى يان قورال — ئەپچىلگىنە تاپانچا. قورالنىڭ گېپىنى كۆرگەنلا ئادەمگە دېگىلى بولمايدۇ، سىزنى ئۆز كۆرۈپ دەۋاتىمەن. مانا، كېرەك بولسا ئېلىپ چىقاي. ئېتىڭىزنى گوملا قىلىپ

ئېتىپ تاشلايلى.

— ياق، توختاڭ! — دېدى بەختىياروپ ئۆيدى ئۈنلۈك ئۈنىدە، — مەن ھازىرلا تاپانچىنى ئاچقىپ ئېتىۋېتىدىغاندەك جىددىيلىشىپ، — بۇ ئىشنى ئوبدان بىر ئويلىشايلى. بارسىنى ئاتساق قايسى ۋاقىتتا، قانداق ئاتىمىز. ئوق تەگكەندىن كېيىن قان چىقىدۇ ـ دە، بىچارە بارسىنىڭ جېنى قانچىلىك قاقشار... ئۇھ، مەن نېمىشقىمۇ شۇ ئىتنى باقماندىمەن، نېمە دەپ يېڭى خوتۇن ئېلىپ يۈرگەندىمەن...

بەختىيارۇپنىڭ تېخى ئىتنى ئاتماي تۇرۇۋېلا يۈرىكىنى تۇتۇپ ۋاي ـ ۋايلىغىنىنى كۆرۈپ كۈلۈپ كەتتىم.

— سىز كۈلىسىز، ئۇكام، — دېدى بەختىيارۇپ، — نېمىلا بولمىسۇن، ئۆزى باققان ئىتقا ئادەمنىڭ كۆڭلى رىشتى باغلىنىپ قالىدىكەن.

— بۇ ئىشنى مۇنداق ئەپلەيمىز، — دەپ چۈشەندۈردۈم ئۇنىڭغا، — سىز ئۆزىڭىز بىر كۈننى بەلگىلەيسىز، تاپانچىنى ئوقنى بەتلەپ، يانچۇققا سېلىپ بارىمەن. ئىتنى زەنجىرلەپ مەھكەم باغلاپ قويىسىز، بولمىسا، تاپانچىنى كۆتۈرۈپ ئۇنى ھويلىنىڭ ئىچىدە قوغلاپ يۈرسەك بولمايدۇ ـ دە! بارسقا ئىچىم ئاغرىيدۇ، دېسىڭىز، ئۇنى باغلاپ بېرىپ، ئۆزىڭىز تالاغا چىقىپ كەتسىڭىزمۇ بولىدۇ. ئاندىن مەن ئۇنى ۋاقتىدە قىلىپ ئاتىمەن، ئىش تامام.

— كۆپكۆندۈزدە دېمەكچىمۇ؟... ياق بولمايدۇ. ئوقنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ قوشنا ـ قولۇملار يۈگۈرۈپ كىرسە، بارسىنىڭ قان ئىچىدە ياتقانلىقىنى كۆرسە، ئۇ

چاغدا مەن خەقنىڭ نەزىرىدە قانداق ئادەم بوپقالىمەن! ؟

— ئەمىسە كېچىسى، ئەل ئۇيقۇغا كەتكەندە ئاتايلى.

— مەسلىھەتىڭىزگە رەھمەت دوختۇر ئەپەندىم، نېمە دېسىڭىز دەڭ، ئىتنى ھويلىدا ئاتساق بولمايدۇ.

— نېمىشقا؟

— شۇ بارىسنىڭ قېنى ھويلىغا تۆكۈلمىسۇن دەيمىنا!

— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟

— مېنىڭچە، مۇنداق قىلساق، دوختۇر ئەپەندىم، ئۆزىڭىز بىلىسىز، بىزنىڭ ئۆيىنىڭ كەينى كەڭرى كەتكەن ئېتىز، ۋاقتىڭىز يەتكەن بىر كۇنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويۇپ، تاپانچىڭىزنى بېلىڭىزگە قىستۇرۇپ بېرىڭ، مەن داستىخان ھازىرلاپ، سىزنى ئوبدان بىر مېھمان قىلاي. سىز ئېيتقاندەك، يېرىم كېچىگىچە چىرايلىقچە پاراڭلىشىپ ئولتۇرايلى. ئەل ياتقاندا ئاستا ئىتنى يېتىلەپ چىقىپ، ئېتىزلىقتىكى بىر دەرەخكە مەھكەم باغلاپ قويۇپ كىرەي. سىز چىقىڭ ــ دە، گوممىدە ئېتىپ تاشلاڭ.

— بارىسنىڭ ئۆلۈكىنىمۇ شۇ يەرگە تاشلاپ كېتىۋېرىدىغان گەپمۇ ياكى ئۆزىڭىز يىغىشتۇرۇۋالامسىز؟

— خۇدايىم ساقلىسۇن، مەن ئۇ بىچارىنىڭ ئۆلۈكىگە يېقىن يولىماي!

— ئەمىسە. . .

— ماڭا قاراڭ، دوختۇر ئەپەندىم، بارىسنىڭ ئۆلۈكىنى ئوچۇقچىلىققا تاشلاپ قويساق، ئەتىسىلا خەق كۆرۈپ گەپ بولىدۇ دەڭە. شۇ كۇنى ئىشەنچلىكىرەك بىر بۇرادەرنىمۇ باشلىغاچ بېرىڭ. بارىسنىڭ ئۆلۈكىنى شۇ ئاپىرىپ بىر يەرگە كۆمۈۋەتسۇن، ھەققىنى مەن بېرەي.

ئىشقىلىپ، ھېچقانداق ئىز قالدۇرماي مەمنى پاك ـ پاكىز يىغىشتۇرۇۋېتىشلار، نىمە قىلغىنىڭلارنى كۆرۈمىز كۆرمىسۇن. ئەتىسى خەق سورىسا، ئىتنى بىرسىگە بېرىۋەتتىملا دەيمەن، پۈتتى.

* * *

بىر نەچچە كۈن ئۆتۈپ بەختىيارويتىن ئىككىلىك خەت ئالدىم: «دوختۇر ئەپەندىم، — دەپ يېزىپتۇ ئۇ، — ھېلىقى مېھماندارچىلىقتا مۇمكىن بولسا، بۈگۈن كەچتە قەدەم تەشرىپ قىلسىڭىز، بىرەر بۇرادەرنىمۇ باشلىۋالغاچ كېلىشنى ئۇنتۇماسسىز. سىزنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم. رەھمىتىمنى كېيىن ئايرىم ئېيتارمەن.»

بۇ مېھماندارچىلىقتا كىمنى باشلاپ بارسام بولار، دەپ ئۇزاق ئويلاندىم. تۇيۇقسىز يادىمغا كوچىمىزنىڭ بېشىدا ئولتۇرىدىغان جىلىل دېگەن يىگىت كېلىپ قالدى. جىلىلنى مەھەللىمىزدە بەختىيارويتىن قالسىلا ئىككىنچى مەشھۇر شەخس دېيىشكىز بولىدۇ. قىلىدىغان تىجارىتى — ئەتىگىنى ـ ئاخشىمى يوغان تەڭنىدە بىر تەڭنە قوي پاچىقىنى پىشۇرۇپ، كوچىنىڭ دوقمۇشىغا ئاچىقىپ ساتىدۇ. ئۇنىڭ پاچاقنى قانداق ھۈنەر بىلەن پىشۇرىدىغىنىنى بىلمەيمەن، قولىڭىزغا ئالسىڭىز، ساپسېرىق، تىترەپ تۇرىدۇ؛ چاينىماي شورىسىڭىزمۇ گېلىڭىزدىن غىرتلا ئۆتۈپ كېتىدۇ، لەززىتى ئاغزىڭىزدىلا قالىدۇ. شۇڭا ئۇنى «جىلىل پاچاق» دېسە تونۇمايدىغان ئادەم يوق. جىلىل بىر تەڭنە پاچاقنى بىر سائەت ئىچىدىلا

www.uyghurkitap.com

پۇل قىلىپ، قالدى ـ قاتتى سۆڭەكلەرنى يىغىپ ئۆيگە ئاپىرىپ ئىت باقىدۇ. شەنبە ـ يەكشەنبە كۈنلىرى بولسا ئىت بازىرىدىن كەلمەي ئىت ئېلىپ، ئىت ساتىدۇ. «توغرا، بەختىياروپنىڭ مېھماندارچىلىقىغا مېھمان قىلىپ ئاپىرىشقا جىبلىل پاچاقتىنمۇ مۇۋاپىق ئادەم بولماس» دېدىم ـ دە، ئۇنى چاقىرتىپ كېلىپ، بەختىياروپ بىلەن ئوتتۇرىمىزدا بولغان گەپنىڭ مەزمۇنىنى ئېيتتىم.

— نېمە دەيدىغانسىز؟! — دېدى جىبلىل پاچاق ماڭا ھەيران بولۇپ قاراپ، — بەختىياروپنىڭ ھېلىقى ئاپشاركىسىنى ئېيتىۋېتىمىز، دەمسىز؟

— شۇنداق ئۇكا. ئۇ ئىت ھويلىغا كىرگەنلىكى ئادەمنى تالاپ، يامان بوپكەتكىلى تۇرۇپتۇ. ئىتنى مەن ئاتمەن، سېنىڭ قىلىدىغان ئىشىڭ ئىتنىڭ ئۆلۈكىنى ئاپىرىپ كۆمۈۋېتەمسەن يا تېرىسىنى سويۇۋېلىپ بىرەرسىگە ساتامسەن، ئىشقىلىپ كۆزدىن يوقاتساڭلا بولدى. تېگىشلىك ھەققىڭنى بەختىياروپتىن ئۆزۈم ئېلىپ بېرىمەن.

— توۋا! — دېدى جىبلىل پاچاق، — ئىتنى ئېيتىۋېتىڭلار، دېگەن گەپنى بەختىياروپ ئۆز ئاغزى بىلەن دېدىما؟

— سېنىڭچە، مەن سېنى ئالاھىدە چاقىرتىپ كېلىپ يالغان گەپ قىلىپ ئولتۇرۇپتىمەن ـ دە!؟

— يا ئەمدى دەيمىنا، بەختىياروپ بۇ ئىتنى بەك ئارزۇلاپ باققانتى ـ دە!.. شۇ ئادىمىگىزنىڭ ئېسى جايىدىدۇ؟

www.uyghurkitap.com

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ . . . مانا، بىر ـ ئىككى كۈنىنىڭ ئالدىدا بەختىياروپ ئۆزى مۇشۇ ئۆيگە كېلىپ، ئاشۇ سەن ئولتۇرغان يەردە ئولتۇرۇپ، ئۆز ئاغزى بىلەن شۇ گەپلەرنى قىلىلدى. بۈگۈن ئەتىگەن يەنە خەت كىرگۈزۈپ، «ھېلىقى ئىتنى ئاتىدىغان ئىشنى بىر نېمە قىلساق» دېگەن گەپلەرنى يېزىپتۇ. بەختىياروپ كەچتە داستىخان راسلاپ بىزنى كۈتۈپ ئولتۇرىدۇ، دېگەن گەپ.

— ئەستاغپۇرۇللا! — دېدى جېلىل پاچاق، — سىلەر كادىر خەقلەر غەلىتە ئادەملەر كەنسىلەر ـ دە، تېخى ئادەم چىشلىمىگەن بىر ئوبدان ئىتنى ئادەم چىشلىۋالىدۇ، دەپمۇ ئۆلتۈرۈۋەتكەن بارمۇ! ؟ . . . بازارغا ئەكىرسىڭىز تۆت ـ بەش مىڭ سومغا ئالىدىغان ئىت ئاۋۇ!

— نېمە دېدىڭ؟ . . . ئاشۇ بىر ئىتنى شۇنچىۋالا پۇلغا ئالارمۇ؟! — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ.

— ئۇ دېگەن ساپ ئاپشاركا نەسلىدىن بولغان ئېسىل ئىتتە!

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مەنمۇ ئويلىنىپ قالدىم ـ دە:

— ئۇنداق دېگىنىڭ بىلەن، — دەپ سۆزۈمنى داۋاملاشتۇردۇم، — ئۇنداق يامان ئىتلارنىڭ غالجىر بولۇپ قالىدىغان ئىشلىرى بار. ناۋادا شۇنداق بوپقېلىپ، قوشنا ـ قولۇملاردىن بىرەرسىنى چىشلەپ قويسا، بەختىياروپكامغا تۇگىمەسلا باش ئاغرىقى بولىدىغان گەپ. . .

— ماڭا قاراڭ، ئاكا، — گېپىمنى تارتىۋالدى جېلىل پاچاق، — مەن بىلىمەن، بەختىياروپ ئۇ ئىتنى پىششىق تاماق بېرىپ باققان، پىشقان ئاش يەپ يۈرگەن ئىتنىڭ غالجىر بولغىنىنى كىم كۆرگەن؟ مانا بىز ئىت بىلەن

ھەپىلىشىپ يۈرگەن ئادەملەرغۇ.
— ئۇنىڭ ئۇستىگە. . . گەپنىڭ راستىنى ئېيتقاندا، بۇ ئىت بەختىياروپنىڭ يېڭى ئالغان خوتۇنىغىمۇ خىرىس قىلىپ زادى ئارامىنى قويمايۋاتقان ئوخشايدۇ.
— ھە، گەپ مەيەردە دەڭە؟ . . . — دەپ ئويلىنىپ قالدى جېلىل پاچاق، — ياش خوتۇن ئېلىۋالغان قېرىلارغا قويۇپ بەرسىڭىز، خوتۇنى ئاناڭنى ئۆلتۈرۈۋەت، دېسىمۇ، بەزىلىرى بېرىپ ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن يانمايدۇ. بوپتۇ، بۇگۈن بەختىيار وپنىڭ ئۆيىگە بارساق بارايلى. ئۆمرىدە بىر ئادەمگە بىر چىنە قايناقسۇنى ئوشۇق قۇيمايدىغان ئادەمنىڭ بىزگە ھاجىتى چۈشكەندىكىن مېھمان قىلسا قىلسۇن، ئىتىنى ئېتىزغا ئاچىقىپ باغلاپ بەرسە بەرسۇن. بەختىياروپ بېشىمىزدا دېۋەيلەپ تۇرمىغاندىكىن، سىز ئاسمانغا قارىتىپ، «پاك - پۇك!» قىلىپ بىر - ئىككى پاي ئېتىڭ، قالغان ئىشنى ماڭا قويۇپ بېرىڭ. ئوغرىلىغان ئىتنى كاڭشىتماي جۆندەيدىغان قالتىس ئەسۋابلىرىمىز بار، بېشىغا كەيدۇرىمەن - دە، ئاستا يېتىلەپ ماڭىمەن. يەكشەنبە بازارغا ئاپىرىپ ئۆزۈم نەق پۇل قىلىمەن. تۆت - بەش مىڭغا ئالمىسىمۇ، ئىككى - ئۈچ مىڭغا ئالار. مۇشۇ كۈندە ئىككى - ئۈچ مىڭ دېگەنمۇ ئاز پۇلمۇ!
جېلىل پاچاقنىڭ بۇ گېپى ئويلىمىغان يەردىن چىقىپ قالدى. نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي تۇرۇپ قالدىم - دە:
— ھوي، ئۇنداق قىلساق چېنىپ قالارمىكىن؟ — دېدىم.
— نېمىسى چاندۇ؟ ! — دېدى جېلىل پاچاق

كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، — ئىت دېگەن كوچىدا سىنىپ يۈرۈيدىغان ئات ئەمەستە ئىگىسى تونۇۋالىدۇ دېيدىغانغا. ئىتنى ئالغان ئادەم ھويلىسىغا ئەكىرىپ باغلاپ باقىدۇ. بەختىياروپ بۇ شەھەردىكى جىمى ئادەمنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ ـ چىقىپ يۈرەمتى؟ قانچىگە ساتسام، يېرىم پۇلنى ئالدىڭىزغا نەقلا قويىمەن.

ھەي . . . ي . . . پۇل دېگەن يامان نىمە ـ دە! جىلىل پاچاقنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ مەنمۇ بوشاپ كەتتىم. ئەگەر ئىككى مىڭ سومغا سېتىلسا، مىڭ سوم، ئۈچ مىڭغا سېتىلسا، بىر يېرىم مىڭ سوم، بازىرى چىقىپ تۆت مىڭغا سېتىلىپ قالسا، نەق ئىككى مىڭ سوم مېنىڭ بولىدۇ، دېگەن پىكىر كاللامدىن چاقناپ ئۆتتى.

— ئۇكا، گېپىڭىزغۇ ئورۇنلۇقتەك تۇرىدۇ . . . — دېدىم مەن، — بىر ئوبدان ئىتنى ئۆلتۈرۈۋەتسەك، ئۇۋالىغىمۇ قالىمىز دېگىنە. بىراق بەختىياروپ ناھايىتىمۇ زىل ئادەم، كېيىنكى كۈنلۈكتە ئىتنى ئاتماي، سېتىپ پۇلنى بۆلۈشىۋالغانلىقىمىزنى ئۇقۇپ قالسا، تۈگمەمسىلا گەپكە قالىمىز. ساتساڭمۇ ئىتنى يىراقراق بىر يەرلەرگە ئېلىپ كېتىدىغان ئادەملەرگە ساتارسەن.

— بولىدى، ئۇ تەرەپلەردىن خاتىرجەم بولىڭ ئاكا، — دەپ گەپنى ئۈزدى جىلىل.

* * *

كەچكە يېقىن بەختىياروپنىڭ ئۆيىگە قاراپ ماڭدۇق. بەختىياروپ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا ساقلاپ تۇرغانىكەن.

— ھوششەرە، قەدىمىڭلارغا مۇبارەك، — دېدى بىز بىلەن قىزغىن سالاملىشىپ.

— بۇ ئىنىمىزنى تونۇيدىغانسىز؟ — دېدىم جېلىل پاچاقنى كۆرسىتىپ.

— نېمىشقا تونۇمايدىكەنمەن، — دېدى بەختىياروپ، — مەھەللىمىزنىڭ يىگىتى تۇرسا، قېنى ئۆيگە، ئۆيگە مەرھەمەت قىلىڭلار!

دەرۋازىدىن كىرىشىمىز بىلەن، ھويلىنىڭ بىر بۇلۇڭىغا زەنجىرلەپ باغلاپ قويۇلغان بارىسنىڭ قەھرى بىلەن ھاۋشىغان ئاۋازى ھويلىنى بىر ئالدى.

— ياپىرەي، — دېدى جېلىل پاچاق، — راست ئەجەب يامان ئىتكىنا بۇ، ھېلىمۇ ياخشى باغلاپ قويۇپتىكەنسىز. . .

— سىزنىڭ كېلىدىغانلىقىڭىزنى بىلىپ، پاچاقتىنلا ئالمىسۇن دېدىم ـ دە، ئۇكا! — دەپ كۈلدى بەختىياروپ.

جېلىلنىڭ «پاچاق» لەقىمىگە كەلتۈرۈپ قىلىنغان بۇ ئەپچىل چاقچاقنى ئاڭلاپ مەنمۇ كۈلۈپ كەتتىم. بەختىياروپنى بۇنداق ئەپلىك چاقچاق قىلالايدۇ، دەپ ئويلىمىغانىكەنمەن.

بەختىياروپنىڭ چىرايلىق سەرەمجانلاشتۇرۇلغان ھويلىسىدىن ئۆتۈپ، زەنجىرنى ئۈزۈۋېتكۈدەك ئەلپازدا بىزگە قاراپ يۇلقۇنۇپ قاۋاۋاتقان بارىسقا قاراپ ـ قاراپ قويۇپ ئۆيگە كىرىۋالدۇق. بەختىياروپ بىلەن شۇنچە يىل سالام ـ سەھەت قىلىشىپ يۈرۈپمۇ بىر پۈرسىتى بولمىغاچقا، ئۆيگە كىرىپ باقمىغانىكەنمەن. ئۆي ئىچىنى كۆرۈپ ھەيرانلا قالدىم. بۇرۇنقى ھاللىق ئادەملەر سالدۇرغان ئاستى ـ ئۈستى تاختايلىق ئۆيلەردىن بولۇپ،

ئەينەكلىك ئىشكاپ، تامدىكى ئويۇقلارنىڭ ھەممىسى قەدىمىي پىڭلار، چىنە ـ قاچا، گۈللۈك ناۋاق، چوڭ ـ كىچىك تەخسىلەر بىلەن تولغانىدى. پۇختا ياغاچلاردا ياسىلىپ، چىلانرەڭ سىرلانغان ئۇستەل ـ ئورۇندۇقلاردا ئۆز ۋاقتىدىكى ھۇنەرۋەنلەرنىڭ نازۇك ھۇنەرلىرى ئەكس ئېتىپ تۇراتتى. ئىشكاپ، ئويۇقلارنىڭ گىرۋەكلىرىگە چېكىلگەن گۈللەر، تام ـ تورۇسلاردىكى قاپارتما نەقىشلەر ئۆزىنىڭ نەپىسلىكى بىلەن كىشىنى ھەيران قالدۇراتتى. قايسىبىر زامانلاردا رۇس يېرىدىن كىرگەن گۈللۈك پەتنۇس، چوڭ ـ كىچىك ساماۋەرلەر تېخى سىرلىرى خىرەلەشمەي يالتىراپ تۇراتتى. بۇ كونا زاماننىڭ جابدۇقلىرى بەختىياروپتەك مۇشۇنداق سەرەمجان ئادەمنىڭ قولىدا بولغاچقىلا، ھازىرغىچە ئىسكەتىنى يوقاتماي كەلگەنىدى. ھەممە نەرسە پاكىزلىقى، ئىسىللىقى، قەدىمىيلىكى بىلەن كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇراتتى. بەختىياروپ يەنە ئاراقلاپ، سۇرۇلۇپ پولنىڭ سىرىنى چۇشۇرۇۋەتمىسۇن، دەپ ياغاچ ئورۇندۇقلارنىڭ پۇتلىرىغا يۇمشاق رېزىنكە پارچىلىرىنى قېقىپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇمىغانىدى. پەردىلەر يېرىم چۇشۇرۇلگەن دېرىزىلەردىكى گۈل تەشتەكلىرى غالتەكلىك يىپ ئىشلىتىدىغان يىللاردىن قالغان يىپ غالتەكلىرى بىلەن ئېگىز كۆتۈرۈپ قويۇلغانىدى.

— قېنى، قېنى، ئاياغ كىيىملەرنى مانا بۇ يەرگە، چاپان ـ چاپانلارنى ماۋۇ جازىغا ئاسايلى . . . ھە، خوش، باش كىيىملەرنىمۇ ئېلىۋېتىڭلار، ھە، مانا بۇ يەرگە . . . — دەپ بەختىياروپ بىزنى يېشىندۇرۇپ،

www.uyghurkitap.com

ھەممە نەرسىنى جاي ـ جايىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، داستىخانغا باشلىدى، — قېنى ئۇكام، سىز ماۋۇ ئورۇندۇققا كېلىڭ! — دېدى ئۇ نەدە ئولتۇرۇشنى بىلمەي ئالدى ـ كەينىگە مېڭىپ پىرقىراپ قالغان جېلىل پاچاققا قاراپ، — سىز دوختۇر ئەپەندىم، چوڭ بولغاندىكىن يۇقىرىراق ئولتۇرۇڭ. . ياق، سىز دېگەن مېھمان ئەمەسمۇ، مانا مەن مەيەردە ئولتۇرىمەن.

بەختىياروپ ئاشخانا بىلەن مېھمانخانا ئوتتۇرىسىدا دىكىلداپ مېڭىپ يۈرۈپ، داستىخانغا ھەر خىل يېمەكلىكلەرنى ئەكېلىپ تىزغىلى تۇردى. ئاۋۋال ئوتتۇرىغا يوغان چىنە تاۋاقتا بىر چىنە ھورى چىقىپ تۇرغان قورداقنى قويدى. تاۋاقنىڭ ئەتىراپىغا چوڭ ـ كىچىك تەخسىلەردىكى ھەر خىل سوغۇق، پىششىق سەيلەرنى رەت ـ رېتى بىلەن تىزدى.

— بولدى، بولدى، بەختىياروپكا، بەك ئاۋارە بولۇپ كەتتىڭىز، ئايال ئۆيدە يوقمۇ، قانداق؟ — دېيىشتۇق بىز.

— بار، بار، — دېدى بەختىياروپ نان ئوشتۇپ، چىنىلەرگە چاي قۇيۇپ تۇرۇپ، —ئەمدى بۇ ئۆيگە تېخى يېڭىياچى ئەمەسمۇ، ئالدىڭلارغا كىرىشتىن خىجىل بولۇۋاتىدۇ. قېنى خوش، تاماق ئالايلى!

— بەختىياروپكا، مۇنچىۋالا سەينى قورۇۋەتكىنىڭىزگە قارىغاندا، ئانچە ـ مۇنچە ئىچىپمۇ قويامدۇق، قانداق؟ — دېدى جېلىل پاچاق.

— ئىچمەمدىغان ئۇكا، — دېدى بەختىياروپ، — بولمىسا تۇنىنى قانداق يېرىم قىلىمىز؟ ئاۋۋال ئازراق تاماق يەپ قورساقنى ئەستەرلىۋالايلى!

بەختىياروپ بىر ئىشكاپنىڭ ئاللىقاندىق يەرلىرىنى ئاراقشىتىپ ئىچىپ، بوتۇلكىلارنى چىقارغىلى تۇردى.

— مانا ماۋۇ سىلەرگە ئاتاپ ئەكەلگەن ئىلى ئالما ھارىقى، ماۋۇ ئىلى داچۇ، ماۋۇ قايسىبىر يىلى سوۋېتتىن كەلگەن مېھمان سوۋغات قىلغان ۋوتكا... ماۋۇ... ماۋۇسى ئالدىنقى كۈنى بىزنىڭ يېڭى ئايالنىڭ دوستلىرى كەلگەندە قويۇپ بەرگەن قىزىل گۈل ھارىقى... قېنى ئۇكام، ياش بولغاندىكىن، ھاراقنى سىز قويۇپ بېرىڭ!... مېنى ئۆزۈڭلار بىلىسىلەر، مۇشۇنداق مۆرىتى كەلگەندە ئېغىز تېگىپ قويىمىسام، ئادەتتە بۇ نېمىنى ئانچە ئىچىپمۇ كەتمەيمەن. بوپتۇ، قاتاردا مەنمۇ بىر — ئىككى رومكا ئىچىپ قوياي، قېنى ئازادە ئولتۇرۇڭلار.

شۇنداق قىلىپ، جېلىل پاچاقنىڭ ئالدىغا ئېگىز پۇتلۇق بىر رومكا بىلەن بىر قانچە بوتۇلكا تىكلەندى. تاماق يېگەچ بىر — ئىككى رومكىدىن ئىچتۇق. ھويلىدا باغلاقلىق تۇرغان بارىس يات ئادەملەرنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ توختىماي ھاۋشىۋاتاتتى. ئىتنىڭ قاۋىشىنى قۇلىقىمىزغا ئاڭلىنىپ تۇرغاچقىمۇ، گېپىمىزمۇ ئىت ئۈستىدىلا بولغىلى تۇردى. بايا بىزنىڭ ئۆيدە بەختىياروپنىڭ ئىتىنى ماختاپ ھالى قالمىغان جېلىل پاچاق ئازراق ئىچىۋېلىپلا بارىسنىڭ يامانلىقىنى تۇردى:

— كاساپەت، خوي — پەيلى تازىمۇ يامان ئىتكەن بۇ! — دېدى جېلىل پاچاق، — مانا مەن ئىت بازىرى بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگەنغۇ، مۇنداق يامان ئىتنى كۆرۈپ باقماپتىكەنمەن. خۇدايىم ساقلىسۇن، قىش كىلىپ، سوغۇق چۈشسە، مۇنداق يامان ئىتلار بىر باشتىن غالجىر

www.uyghurkitap.com

بولغىنلى تۇربدۇ. مۇنداق يامان ئىتنى ئىتىپلىۋېتىپ كۆزدىن يوقاتقان تۈزۈك. .

«تىۋۋا! — دىدىم ئىچىمدە، — ماۋۇ پاچاق ھېلى بىزنىڭ ئۆيدە پىششىق تاماق يېگەن ئىت غالجىر بولمايدۇ، دەۋاتاتتى، ئەمدى دەپ ئۆلتۈرغان گېپىنى» .

— شۇنىڭدىن ئەنسىرەپ، مانا سىلەرنى ئاۋارە قىلىپ ئۆلتۈرۈشۇمغۇ، — دېدى بەختىيارۇپ. ئۇ بىر رومكا ھاراق ئىچىپلا شەلپەردەك قىزىرىپ كەتكەنىدى، — قېنى سەيلەردىن ئىلىڭلار. ياق، ياق، ئۇكا، ماڭا ئارىلاپ بىرەر رومكا قۇيسىڭىزلا بولىدۇ. سىلەر بىلەن تەڭ ئىچەلمەيمەن.

— بوپتۇ، سىزنىڭ ئۆچرىتىڭىزنى مەن ئىچىۋېتەي، — بىر رومكا ھاراقنى گۇپپىدە قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلىدى جېلىل پاچاق، — ھازىر پۇل تاپقان غوجاملار ئۆيمۇ ئۆي ئىت باقىدىغان بولۇۋالدى. ھۆكۈمەتنىڭمۇ كارى يوقمىكىن، خۇداغا ئامانەت! ئەگەر غالجىر كېسىلى تارقاپ كېتىدىغان بولسا. . . سىلەر ئىت بازىرىغا بېرىپ باقمىدىڭلارغۇ دەيمەن؟

— تىۋۋا، ھازىر ئىتلار ئۈچۈنمۇ مەخسۇس بىر بازار ئېچىلدىما؟ — دېدى بەختىيارۇپ ھەيران بولۇپ.

— بولمىسا، سىزنىڭ بۇ ئىتىڭىز نەدىن كېپقالغان؟

— ھە، بارىسنى دەمسىز؟ ئۇنى ماڭا ساقچىدا ئىشلەيدىغان بىر بۇرادىرىم ئەكېلىپ بەرگەن.

— مانا، ئىت بازىرىغا بارساڭلار قىزىقچىلىق دېگەننى شۇ يەردە كۆرىسىلەر. ئىت باھاسىنىڭ كۈندىن - كۈنگە ئۆرلەپ كېتىۋاتقىنىنىغا قاراپ: تىۋۋا، جاھان نىمە

بوپكېتىۋاتىدۇ، دەپ قالىسىلەر. ھەر چوڭ بايلار، پۇزۇر كىيىنگەن بايۋەتچىلەر، كالپۇكىنى ئالۇچىدەك بويىۋالغان خېنىملار پۇل دېگەننى شاراقشىتىپ ساناپ، سېتىۋالغان ئىتلىرىنى پارقىراپ تۇرغان قوڭغۇز پىكاپلىرىغا سېلىپ غۇيۇلداپ ماڭسا، بىر سوم تۆلەپ خادىك ھارۋىغىمۇ چۇشەلمەيدىغان بىچارىلەر ھاڭۋېقىپ قاراپلا قېلىشىدۇ. شۇنىڭغا قاراپ، مۇشۇ كۈندە ئىتقا قارىغاندا، ئادەمنىڭ ھېچ ئېتىبارى قالمايۋاتامدۇ، قانداق، دەپ قالىمەن. . راست ـ دە، ئىت بولساڭ مۇشۇ كۈندە كوچىدا تەمتىرەپ يۈرۈيدىغانمۇ ئىش يوق، ئىسسىق بىر ئۆيگە بارىسەن، خوجايىنىڭ ئالدىڭغا قويۇپ بەرگەن سۈتنى ئىچىپ، سۆڭەكنى غاجىلاپ لاغايلاپ يۈرىسەن. يات بىرەرسى كىرىپ قالسا، ئانچە ـ مۇنچە قاۋاپ قويساڭ، باققان ئادىمىڭنى كۆرگەندە قۇيرۇقۇڭنى شىپاڭشىتىپ ئەركىلەپ تۇرساڭ بولغىنى. نېمىدېگەن ئوبدان ئىش. . . مانا مەن ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرۈپتىمەن، نەچچە يىل قاتراپ يۈرۈپ، جان باققۇدەك تۈزۈك بىر ئىشنى تاپالماي، ئاخىر پاچاقچىلىقتا تۇردۇم. تاڭ يورۇماستىنلا كۆزۈمنى يىرتىپ ئېچىپ قۇشخانىغا يۈگۈرەيمەن. تاغاردا يۈدۈپ كەلگەن پاچاقنى ئۈككلەۋاتقان، تازىلاۋاتقان، تۈگىمەسلا بىر مۇشەققەت. ئاخىردا ئاشقان ـ تاشقان ئۇستىخانلارنى يىغىپ كېلىپ يەنە ئىت باقىمەن. . . ھاراقنىڭ ئۆچرىتى يەنە سىزگە كېلىپ قالدى بەختىيارووپكا.

— مىنى سەل ئاياڭلار ئۈكا. . . بوپتۇ، ئەكېلىڭە، قولىڭىزنى قايتۇرماي ئىچىۋېتەي.

بەختىياروپ چىرايىنى پۈرۈشتۈرۈپ ھاراقنى يۇتۇپ،

بىر چوكا سەي ئالدى ـ دە:

— ئۇكا، بىزنىڭ مۇشۇ بارىسنى سىز دېگەن بازارغا ئاپارسا، قانچىگە ئالار؟ — دەپ سورىدى.

«ھىم، توختىماي ۋالاقلاۋېرىپ يوق ئىشنى بەختىياروپنىڭ ئېسىگە سالدىڭ ـ دە، پاچاق،— ئويلىدىم ئىچىمدە،— ئەمدى ئىتنى سېتىپ، پۇلنى بۆلۈشىدىغان ئىشمۇ سۇغا چىلىشىدىغان بولدى.»

— ھويلىڭىزدىكى ماۋۇ ئىتنى دەمسىز؟ — دېدى جېلىل پاچاق، — مۇنداق ئىتنى ھازىر پۇلغا ئالامدۇ، ئاكا.

— نېمىشقا؟!

— مۇنداق ئاپشاركا باقىدىغان ئىش ھازىر مودىدىن قالدى.

— ھازىر قانداق ئىت باقىدىكەن؟

— ھازىر ئىت دېگەننىڭ كۆرۈنۈشى قانچە غەلىتە بولسا، شۇنچە پۇل بولۇۋاتىدۇ... مانا مەن ئۆچرىتىمنى ئىچىۋەتتىم ـ ھە!.. بازارغا بىر بېرىپ كۆرۈڭلار، دېگىنىم شۇغۇ. توكى يەردە سۆرۈلۈپ يۈرىدىغان يۇڭلۇق ئىتلار، يىلاندەك سىلىق تايغانلار، ئالىچىپار بىر نېمىلەر، چەتنىڭ بۇرنىنى ئۇرۇپ ماكچايتىۋەتكەندەك غەلىتە ئىتلىرى، يەر بىلەن تەڭ ئۆمىلەپ يۈرىدىغان پىستىلەر.. مانا، بارساڭلار ئاجايىپ ـ غارايىپنىڭ ھەممىسىنى شۇ يەردە كۆرىسىلەر. ئاپشاركا دېگىنىڭىز ھازىر ئىتقا ھېسابمۇ!؟..

— ياق، ئۇكا، سىز ئىت تونۇمايدىكەنسىز،— دەپ سەل رەنجىگەندەك بولدى بەختىياروپ،— بايا دېدىمغۇ،

بىزنىڭ بارىس دېگەن ساقچى ئىتلىرىنىڭ نەسلىدىن.

— ياق، ياق، ئاكا، مانا مېنىڭ ئىت بارىرىغا ئارىلىشىۋاتقىنىمغا ئىككى يىلچە بولدىغۇ. بۇ ئىتىڭىزنى بازارغا ئاپىرىپ ساتىدىغان بولسىڭىز، قاراپمۇ قويمايدۇ. خەق دېگەن ئىتىڭىزنى سېتىۋېلىپ ئۆيىگە ئاپىرىپ دېلو ئېنىقلىمايدۇ ـ دە!

— پاچىقى ئۇزۇن ئىتلارنىڭ بازىرى يوق دېگىنە؟ — دېدىم مەن جېلىل پاچاق بىلەن بەختىياروپنىڭ تالاش ـ تارتىشىنى چاقچاققا ئايلاندۇرماقچى بولۇپ. لېكىن جېلىل پاچاق «ياق، ياق» دەپ ئۆزىنىڭلا گېپىنى راست قىلغىلى تۇردى:

— ياق، ياق، ئاكا، پاچاققا قاراپ ئىت ئالىدىغان زامانلار ئۆتۈپ كەتتــــى. بازاردا پۇل بولۇۋاتقان بەزى ئىتلارنىڭ جۇغىنىڭ كىچىكلىكىگە قاراپ، ئىت بىلەن مۇشۇكنىڭ ئارىلاشمىسىدىن بولغان بىر نېمىمۇ بۇ نېمە؟ دەپ قالىمەن. كۆزۈم بىلەنغۇ كۆرمىدىم، ئاڭلىسام، ھازىر چەت ئەللەردە ئادەمنىڭ بارمىقىچىلىك كېلىدىغان كىچىك ئىتلار بارمىش. پۇلى بار غوجاملار ئۇنى پۇل سالغان يانچۇقىغا باغلاپ قويغۇدەك... بەختىيارو پكامنىڭ ماۋۇ ئىتىنى ئەمدى سويۇپ تېرىسىنى ساتسا ئۇن ـ يىگىرمە كويغا ئالامدىكىن...

— ھېلىقى بارماقچىلىك ئىتىڭىزنى سويۇپ ساتسا، تېرىسىنى بىر تىيىنگىمۇ ئالماس!

— ئۇ بارماقچىلىك ئىت نېمە يەيدىكەن؟ — دەپ سورىدىم مەن.

— ھەقىچان نان چايناپ بېرەمدىكىن! — دېدى

بەختىياروپ.

— ياق، ياق، — دېدى جېلىل پاچاق، — ئۇنداق ئىتلارنىڭ يەيدىغان نېمىلىرىنى ساتىدىغان ئالاھىدە ماگىزىنلار بارمىش... يەنە نەدە دەيدۇ، بىر يەردە بىر ئارال بار ئىكەن، ھېلىقى ئارالنىڭ ئىتلىرى ئاتتەك يوغان بولارمىش. ئۇ يەرنىڭ ئادەملىرى بۇ ئىتلارنى ئېگەرلەپ مىنىپ، بىكار تۇرماي ئوغلاق تارتقۇدەك... ئو - ئو - ئوغلاق تا - تا - تارتقۇدەك...

جېلىل پاچاق كېكەچلىگىلى تۇردى. نېمە بولدىكىن، دەپ بېشىمنى كۆتۈرۈپ قاراپ، مەنمۇ تۇرۇپلا قالدىم. ئۆينىڭ بوسۇغىسىدا پەردەك چىرايلىق بىر چوكان كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

— ئەسسالام، ياخشىمۇ سىلەر؟

— ھوي، سىز تېخى ئۇخلىمىدىڭىزما؟! — دەپ چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى بەختىياروپ، — سىلەرگە تونۇشتۇرۇپ قوياي، بۇ مېنىڭ يېڭى ئايالىم بولىدۇ. ئىسمى... ئىسمى... — بەختىياروپ ئايالىنىڭ ئىسمىنى ئېسىگە ئالالمىدى، — ئىسمى... ھە، بۇ ئىنىلىرىمنى سىزگە تونۇشتۇرۇپ قوياي. ماۋۇ دوختۇر ئىنىمىز روھىي كېسەللىكلەر ساناتورىيىسىدە ئىشلەيدۇ، مېڭىسىنىڭ دەردى بار ھەر قانداق ئادەمنى بىردەمدىلا ساقايتىدۇ. ماۋۇ ئىنىمىزنىڭ ئىسمى جېلىل، پاچاق ئېلىپ، پاچاق ساتىدۇ...

— ۋىيەي، نېمە دەيدىغانسىز!؟

— چۆچۈپ كەتتىڭىزغۇ؟ — دېدى بەختىياروپ، — ئادەمنىڭ پاچىقىنى ساتامدىكىن، دەپ قالدىڭىزمۇ،

قانداق؟ قوينىڭ پاچىقىنى پىشۇرۇپ ساتىدۇ، قوينىڭ.
— مۇنداق دەڭە، — دەپ كۈلۈپ كەتتى بەختىيارو-
نىڭ ئايالى، — يەنە سۇيۇق - سەلەڭ بىر نىمە قىلىپ
بېرەيمۇ قانداق؟
— ياق، تاماق يېتەرلىك بولدى، ئاۋارە بولماڭ! —
دېيىشتۇق.
— كۆڭلۈڭلار بىر نىمە تارتقۇدەك بولسا،
تارتىنماڭلار، — دېدى بەختىياروپ، — بىر دەمدىلا تەييار
قىلىمدۇ.
— رەھمەت، بۇ سىڭلىمىزمۇ ئارام ئالسۇن! — دېدىم.
بەختىياروپنىڭ ئايالى:
— ئەمىسە، چېيىڭلارنى بىر يەڭگۈشلىۋېتەي! —
دېدى - دە، يوتىسىنى تىزىمىزغا سۈركەپ تۇرۇپ بىر
پىيالىدىن چاي قۇيۇپ چىقىپ كەتتى.
— پاھ، بەختىياروپكا، — دېدى جىلىل پاچاق، —
ئىتتىن تەلىيىڭىز بولمىغىنى بىلەن، خوتۇندىن تەلىيىڭىز
بار ئىكەن جۇمۇ!
— رەھمەت! — دېدى بەختىياروپ، — كۆڭلىڭىزگە
كەلمىسۇن ئۇكا، سىزنىڭ مۇشۇ بارىس توغرىسىدىكى
گەپلىرىڭىز تازا ئادىل بولمىدى جۇمۇ. بارىسمۇ ئۇنداق -
مۇنداق ئىتلاردىن ئەمەس. بارىسنى ئۆلتۈرۈۋېتەيلى،
دېگىنىمنىڭ سەۋەبىنى ئېيتسام، ھەي . . . ي، دەپ
كەلسەم گەپ تولا . . . توۋا دەيمەن، ئىشەنسەڭلار، مۇشۇ
بارىسنىڭ چىرايى بارغانسېرى رەھمەتلىك ئاكامغىلا
ئوخشاپ قالغىلى تۇردى . . .
بۇ گەپنى ئاڭلاپ جىلىل پاچاق ئىككىمىز نىمە

www.uyghurkitap.com

دەيدىغاندۇ؟ دەپ بەختىياروپنىڭ ئاغزىغا قاراپلا قالدۇق.

— دادام رەھمەتلىك سودىگەرچىلىك قىلىپ يۈرۈپ ئانچە ـ مۇنچە پۇل تاپقان ئادەمكەن، — دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى بەختىياروپ، — لېكىن بىز دادىمىزدىن بەك كىچىك ئايرىلىپ قالغان. دادام ھەج قىلىپ كېلەي، دەپ بىر كەتكەنچە قايتىپ كېلەلمىگەنىكەن. ئانام بىچارە دادامنى مانا كېلەر، ئەنە كېلەر، دەپ كۈتۈپ بىر ئۆمۈر تۇل ئۆتكەن. ھازىر ئويلىسام، ئانام خېلى پۇختا ئايالكەن. ئۆي ـ بىساتنى بۇزۇپ ـ چاچماي، قولىدا بارىنى تېجەپ خىراجەت قىلىپ، بىزنى قاتارغا قاتتى. ئاكامنى ئۆي ـ ئوچاقلىق قىلىپ، ئۆيىنى ئايرىپ قويدى. مېنى ئوقۇتتى، ياخشى يېگۈزۈپ، ياخشى كىيدۈرۈپ تەربىيە قىلدى. شۇنىڭ شاراپىتى بىلەن، مانا ئۆزۈڭلار بىلىسلەر، ھۆكۈمەتنىڭ كادىرى بولۇپ ئىشلىدىم. ئانامنىڭ ئۆلۈمىنى ئۆز قولۇمدا ئۇزاتتىم. لېكىن، شۇ ئاكامزە، بىر ئۆمۈر ئىشنى ئىلگىرى باسماي كەمبەغەلچىلىكتىلا ئۆتۈپ كەتتى. ئاكام رەھمەتلىك خوتۇنۇم رىزۋانگۈلگە شۇنداق ئۆچ ئىدى. ئۇ خوتۇنمۇ ئاكام كەلگۈدەك بولسا چىرايىنى ئاچماي، بىر چىنە چايمۇ قۇيمايتتى. كېيىن ئاكا ـ ئۇكا ئىككىمىزمۇ بىر ـ بىرىمىزنى كۆرسەك ئىت ـ مۈشۈكتەك ھۈرپىيىشىدىغان بولۇپ كەتتۇق. جاھان دېگەن شۇنداقكەن، بولمىسا بىر قورساقتا يېتىپ، بىر ئەمچەكنى تەڭ ئەمگەن قېرىنداشلار. نېمە گەپ دېسەڭلار ئاكام قورسىقىدا، ئانامدىن قالغان ھەممە دۇنيانى ئەر ـ خوتۇن ئىككىلىڭ بېسىپ يېتىپ، ئۆزۈڭنىڭلا

قىلىۋېلىشتىڭ، دېمەكچى. مەن: ئانام سىنى ئۆز ۋاقتىدا ئۆي ـ ئوچاقلىق قىلىپ چىقىرىۋەتكەن، ھەقىقەتەن توغرا قىلغان ئىكەن. دەيمەن. شۇ دەتالاش. مانا كۆرۈۋاتىسىلەر، ئانامدىن قالغان قىل چاغلىق نەرسىنى تەۋرەتكىنىم يوق، ھەممىنى تەۋررۇك، دەپ ساقلاپ، ئۆينىڭ چىرىغىنى ئۆچۈرمەي كېلىۋاتىمەن. لېكىنزە، شۇ كەمبەغەلنى بىرەر قېتىم بولسىمۇ چاقىرىپ ياخشى گەپ قىلىپ: «كەل، ماۋۇ بىر چىنە چاينى بولسىمۇ تەڭ ئىچەيلى» دېمەپتىمەن. شۇڭا بىچارە ئاكام: «ئەر ـ خوتۇن ئىككىسىنى بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئۆلتۈرۈۋېتىمەن» دەپ يۈرۈپلا ئۆزى ئۆلۈپ كەتتى. يەنە ئۇرۇق ـ تۇغقان دېگەن تۇرۇپلا ئادەمنىڭ ئېسىگە كېلىپ قالىدىكەن. بىر ـ ئىككى ئاينىڭ ئالدىدا بىر چۈش كۆرۈپتىمەن. چۈشۈمدە ئاكام قاپىقىنى تۈرۈپ دېۋەيلىگىنىچە ئالدىمدا تۇرغۇدەك، بىر تۇرۇپ ئاكام ئەمەسكەن، بارىسكەن دېگۈدەكمەن، بارىس چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ، خىرىس قىلىپ تۇرغۇدەك. چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتىم. تاڭ ئېتىپ كېتىپتۇ. ماۋۇ يېڭى ئايالىم تالاغا چىقالماي ئىشىكنىڭ ئالدىدا تۇرۇپتۇ. ئورنۇمدىن تۇرۇپ قارىسام، بارىس بوسۇغىدىلا خۇددى چۈشۈمدە كۆرگىنىمدەك خىرىس قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. زەن سالسام، بارىسنىڭ چىرايى رەھمەتلىك ئاكامنىڭ چىرايىغا شۇنداق ئوخشاپ قاپتۇكى، بەدەنلىرىم تىكەنلىشىپ كەتتى. . .

جېلىل پاچاقنىڭ سەل ئىچى پۇشتىمۇ:

— كۆزىڭىزگە شۇنداق كۆرۈنگەندۇ، بەختىيارۇپكا، — دەپ ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى، — ئۆلگەن ئادەمنىڭ روھى ئانچە ـ مۇنچە دۇئا تەلەپ قىلىپ قالىدۇ، دېگەن

گەپ بار. ئاكىڭىزنىڭ تولا چۈشىڭىزگە كىرىشى شۈنىڭدىنمىكىن. تىرىكىدە ھالىدىن خەۋەر ئالالمىغان بولسىڭىز، ھېلىھەم بولسىمۇ ئانچە ـ مۇنچە ياغ پۇرىتىپ، سەدىقە ـ پەدىقە بېرىپ، ئاكىڭىز ئۈچۈن دۇئا قىلدۇرۇپ قويۇڭ. روھى بولسىمۇ خۇش بولىدۇ. . . ھاراق كىمگە كەلگەنتى؟

— ۋاقتىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى، — دېدىم مەن، — ھاراقنى ئىچىۋېرىپ ئىتنى ئاتىمىز، دەپ باشقا بىر نېمىنى ئېيتىپ قويمايلى، قوپۇپ ئىشىمىزنى پۈتتۈرمەيلىمۇ.

— شۇنداق قىلامدۇق؟ — دېدى بەختىياروپ، — ئەمىسە سىلەر بىردەم ئولتۇرۇپ تۇرۇڭلار، مەن ئىتنى ئەپچىقىپ باغلاپ قويۇپ كىرەي.

— زەنجىرنى قىسقىراق قىلىپ باغلاڭ ـ ھە! — دېيىشتۇق.

— بۇ غەلىتە بىر ئادەمكىنا! — دېدى جېلىل پاچاق بەختىياروپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، — ئىتىڭنىڭ چىرايى ئاكاڭغا ئوخشاپ قېلىۋاتقان بولسا، ئاكاڭغا تىرىك ۋاقتىدا قىلالمىغان ياخشىلىقنى شۇ ئىتقا قىلىپ، ئوبدان بېقىپ ساۋابىنى ئالامسەن، خوتۇنۇمغا خىرىس قىلدى، دەپمۇ ئۇنى ئاتماقچى بولغان بارمۇ!؟. . . يېقىندىن بېرى مۇشۇنداق جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالغان قېرىلارغا تېگىشۋېلىپ، ئېرى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن مىراس قالغان مال ـ دۇنيانى بۇزۇپ ـ چېچىپ، ئويۇننى ئويىنايدىغان خېنىملار كۆپىيىپ قالدى. قاراپ تۇرۇڭ، ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ بەختىياروپنىڭ كۆزى يۇمۇلسۇنا، ئۇنىڭ ئاكىسىدىن قىزغىنىپ يىغقان دۇنيالىرىنىڭ

www.uyghurkitap.com

ھەممىسىنىڭ توپىسىنى مۇشۇ خوتۇن سورۇمىسا... ئېتنى راستلا ئېتىپ قويماق ـ ھە، بەختىيارۇپنىڭ ئاكىسىنى ئاتقاندەك بولۇپ قالىسىز...

«نىمە دەيدىغاندۇ ماۋۇ پاچاق» دەپ ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدىم. بىر ھازادىن كېيىن بەختىياروپ كىرىپ كەلدى.

— ئەمدى يۈرۈڭلار! — دەپ بىزنى باشلاپ كوچىغا ئېلىپ چىقتى ئۇ.

تالادا كۆز كۆنلىرىنىڭ سالقىن ئايدىڭ كېچىسى ھۆكۈم سۈرۈۋېتىپتۇ. مۆزدەك ھاۋانى قېنىپ ئىچىمگە سۈمۈردۈم. ئوچۇقچىلىقلار، تۇتاش كەتكەن ئۆگزىلەر ئاي نۇرىدا يورۇپ تۇرۇپتۇ. ئالدىمىزدا ئېگىز سۇۋادان تېرەكلەرنىڭ سايىسى بىلەن قاراڭغۇلىشىپ تۇرغان كوچا سوزۇلۇپ ياتاتتى. كېچىنىڭ جىمجىتلىقىدا ئېرىقتىكى سۇلارنىڭ شىلدىرلاشلىرىمۇ ئېنىق ئاڭلىناتتى. تۇننىڭ بۇ مۇقەددەس جىمجىتلىقىنى بارىسىنىڭ ھاۋشىغان ئاۋازىلا بۇزۇپ تۇراتتى.

— ئاۋۇ تەرەپكە مېڭىپ ئېتىزلىقىقا چىقساڭلار، بارىسىنى ئېرىق بويىدىكى سۆگەتكە باغلاپ قويدۇم. ئەنە، ئاۋازىنىمۇ ئاڭلاۋاتقانسىلەر؟... توۋا، تۇرۇپلا كۆڭلۈم بۇزۇلۇۋاتىدۇ!... ئەمىسە، خوشلاشقىنىم مۇشۇ بولسۇن. خۇداغا ئامانەت، مەن كىرىپ كەتتىم! — دەپ بەختىياروپ دەرۋازىنى تاراقىدە ئېتىپ كىرىپ كەتتى.

بىز نېمىلەرگىدۇر پۇتلىشىپ، زىرائەتلىرى يىغنۇۋېلىنغان ئېتىزلىققا چىقىپ قالدۇق. نېرىراقتا شاخلىرى ئەتراپقا يېيىلىپ ئۆسكەن بىر توپ سۆگەت ئېنىق

كۆرۈنۈپ تۇراتتى. سۆگەت تەرەپتىن بارسىنىڭ قەھرى بىلەن ھاۋشىغان ئاۋازى كېلەتتى. جېلىل پاچاق ئىتنىڭ قېشىغا يېتىپ بېرىشى بىلەنلا، «پاڭ - پۇڭ» قىلىپ ئاسمانغا بىر - ئىككى پاي ئوق ئاتتىم - دە، مەنمۇ كەتتىم.

* * *

ئەتىسى سەھەردە كىمدۇر بىرىنىڭ دەرۋازامنى ئەنسىز تاراقشىتىشىدىن ئويغىنىپ كەتتىم. چىقىپ قارىسام جېلىل پاچاق، چىرايى بىر قىسمىلا.

— نېمە بولدى! ؟ — دېدىم مەن.

— ئاكا، ئاخشام... ئاخشام... ئاخىرىدا نېمە ئىشلار بوپكەتتى، بىلدىڭىزمۇ؟ — دېدى ئۇ.

— نېمە ئىش بولاتتى، مەن ئاسمانغا قارىتىپ بىر - ئىككى پاي ئوق ئاتتىم. سەن ئىتنى يېشىۋېلىپ ماڭدىڭ. ھە، مېنى مەست بولۇپ قالدى، دېدىڭما؟! — دېدىم.

— توغرا، سىز «پاڭ - پۇڭ» قىلىپ ئوقىڭىزنى ئېتىۋېتىپ خاتىرجەم كەتتىڭىز. مەن ئىتنى ئوبدان نوختىلاپ، زوۋانىنى ئۆچۈرۈپ ئېلىپ ماڭدىم. كېتىۋاتىمەن، كېتىۋاتىمەن. بۇ ئىتىزلىقتىن مەھەللىگە كىرىپ كېتىدىغان كوچىنىڭ ئېغىزىنى ھېچ تاپالمايمەن. پۈتۈن بەدىنىمنى سوغۇق تەر بېسىپ كېتىۋاتىدۇ. «نېمە بولدۇم، مەست بولۇپ قالدىممۇ نېمە؟!» دەيمەن. بىر چاغدا، قۇلىقىمنىڭ تۈۋىدىلا: «مېنى نەگە ئاپىرىسەن‌ۋي!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. چۆچۈپ

ئارقامغا قارىسام، «نېمىنى كۆردۈڭ؟» دېمەمسىز،
يوغان بىر ئادەم...

— نېمە؟

— يوغان بىر ئادەم كەينىمدىن ئەگىشىپ كېلىۋېتىپتۇ. قولۇمدىكى زەنجىرنىڭ بىر ئۇچى ئۇنىڭ بوينىدا تۇرىدۇ. قورققىنىمدىن زەنجىرنى تاشلاپ بەدەر قاچتىم. كېچىچە ئۇخلىيالىغان بولسام، ئېغىز - بۇرنۇمغا چىقىپ كەتكەن ماۋۇ ئۇچۇقلارنى قاراڭ!...

«ماۋۇ پاچاق مېنى ئەخمەق كۆرۈۋاتامدۇ، قانداق؟ — دەپ ئويلاپ قالدىم ئىچىمدە، — ئىتنى سېتىپ يېرىم پۇلىنى بەرمەسلىكنىڭ قازىنىنى ئېسىپ تاپقان گېپىنى قارا!»

— توۋا، ئەجەب ئىش بوپتۇ - ھە، ئۇكا؟... — دېدىم - دە، ئاچچىقىمدا دەرۋازىنى گۈپپىدە يېپىپ كىرىپ كەتتىم.

شۇ كۈنلەردىن باشلاپ بەختىياروپ كۆزۈمگە باشقىچە بىر ئادەم بولۇپ قالغاندەك كۆرۈنىدىغان بوپقالدى. بىر كۈنى ئۇنى كوچىدا ياقىسى كىرلىشىپ كەتكەن كۆڭلەكنىڭ ئۇستىگە پۇرلىشىپ كەتكەن گالستۇك باغلىۋالغان، ساقال - بۇرۇتلىرىنى ئالمىغان ھالەتتە ئۇچرىتىپ قالدىم.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، بەختىياروپكا، ئەھۋالىڭىز قانداقراق؟ — دەپ كۆرۈشتۇم.

— ئەھۋال سورىغىنىڭىزغا رەھمەت ئۇكام، ئەھۋالىمنى تازا ياخشى دەپ كەتكىلى بولمايدۇ، — دېدى ئۇ.

— نېمە بولدى؟
— مانا قاراڭ، — دېدى بەختىياروپ، — سىلەر كەتكەن كۈندىن باشلاپ ماڭا تۈزۈك ئۇيقۇ يوق. ھەر كۈنى يېرىم كېچىدە بىرسى كېلىپ دەرۋازىنى تاتىلاپ تىرنىشتىقاندەك قىلىدۇ. «ھەققىچان شۇ بارىس بولسا كېرەك» دەپ چىقىپ دەرۋازىنى ئاچاي دەيمەن، قورقۇنچ بېسىپ زادى ئورنۇمدىن تۇرالمايمەن. ئاخىر بىر كۈنى غەيرىتىمگە ئېلىپ، قوپۇپ دەرۋازىنى ئاچتىم. قارىسام راستىنىلا بارىسكەن.
— نېمە دەيدىغانسىز، بىر بارىسنى ئېتىۋەتمىگەنىمىدۇق!
— مەنمۇ شۇنىڭغا ھەيران. قارىسام بارىس، ئىككى پۇتىدا تىككىدە بولۇپ ئۆرە تۇرۇپتۇ. . .
بەختىياروپنىڭ ئېيتىشىچە، بارىس ئۇنىڭغا قولىنى سۇنۇپ كۆرۈشۈپمۇ كېتىپتۇدەك. بۇ — ھېلىقى بىز ئىت ئاتقىلى چىققان كۈندىكىدەك ھەممە ئۇيقۇغا چۆمگەن خىلۋەت كېچە ئىكەن. ئۇلار بىر ـ بىرىنىڭ بوينىغا قولىنى تاشلىشىپ جىمجىت كوچىدا خېلىغىچە مېڭىپتۇ. ئازراق چىراغ يورۇقى بار يەرگە كەلگەندە بەختىياروپ تازا زەن سېلىپ قارىسا، يېنىدا بارىس ئەمەس، ئاكىسى تۇرغۇدەك، ئۇيغانسا چۈشىمىش. . .
— ھەي بەختىياروپكا، ئۆزىڭىز ياخشى كۆرۈپ باققان ئىت ئەمەسمۇ، سېغىنىپسىز — دە! — دېدىم.
— شۇنداقمىكىن. . . ھە، يەنە نېمە دېمەكچىدىم، ئۇنتۇپ قالدىم. . . خەير سالامەت بولۇڭ، ئۇكا، — دەپ مېڭىپ كەتتى بەختىياروپ.

شۇ كۈنى جىلىل پاچاقنى كوچىدا كۆرۈپ، ۋارقىراپ توختىتىۋالدىم. بىر چەتكە تارتىپ:

— جىلىل ئۇكا، بەختىياروپىنىڭ ئىتىنى ئۆيۈڭگە ئاپىرىۋېلىپ دېلو ئېنىقلاۋاتامسەن، قانداق؟ — دېدىم.

— بۇ - بۇ - بۇ، نېمە دېگىنىڭىز؟— دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ.

— سەن مېنــى ئۇنچە ئەخمــەق كۆرمە،— دېدىم مەن،— ئىتنى ئېلىپ كېتىۋاتساڭ ئىت ئادەمگە ئايلىنىپ، «مېنى نەگە ئاپىرىسەنوي!» دەپ ۋارقىراپتۇدەك، سەن ئۇنى تاشلاپ قېچىپتۇدەكسەن. ئۆزۈڭچە مۇشۇ گەپكە خەق ئىشىنىدۇ، دەپ ئويلاۋاتامسەن؟ . . . بارىس ھەر كۈنى كېچىدە كېلىپ بەختىياروپىنىڭ دەرۋازىسىنى تاتىلاپ زادىلا ئارامىنى قويمايۋاتقۇدەك. ئىتنى سېتىپ ماڭا بېرىدىغان پۇلۇڭنى چېكەڭگە تاڭ. ياخشىسى ئىتنى ئىگىســـــگە قايتۇرۇپ بەر. بەختىياروپ ئىتنى تولا ئويلاۋېرىپ ساراڭ بولاي دېگىلى تۇرۇپتۇ.

— ئۇ ئىتنى مەن نەدىن تېپىــپ بېرىمەن؟ . . . ئەستاغپۇرۇللا، مەن بۇ ئىشقا ئارىلىشىپ قالغان گۈي بولغاندىكىن، بوپتۇ. مەن بەختىياروپقا باشقا بىر ئىت تېپىپ بېرەي. . .

يەنە بىر كۈنلەردە بەختىياروپ بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ:

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، بەختىياروپكا، ئاڭلىسام جىلىل پاچاق سىزگە چەت ئەلنىڭ ياخشى بىر ئىتنى ئاپىرىپ بېرىپتۇدەك، ئۆيگە ئۆگىنىپ قالدىمۇ؟ — دەپ سورىدىم.

— ۋاي قويۇڭ دوختۇر ئەپەندىم، — دېدى بەختىيا-
روپ، — ھەر نېمە بولسا ئۇ ئىنىمىزنىڭ كۆڭلىگە
رەھمەت. ئىت دەپ يەر بېغىرلاپ ماڭىدىغان بىر نېمىنى
كۆتۈرۈپ كەپتۇ. مەندىن بۇرۇن ئايالىم چىقىپ قولىدىن
ئالدى. ئىككىسى بىردەمدىلا ئاپاق - چاپاق بولۇپ،
پومداقلىشىپ كەتتى. ھويلىدا خوتۇن ئىتىپ بەرگەن
تاماقلارنى يەپ لاغايلاپ يۈرىدۇ. يا تۈزۈك قاۋىسا كىمنىڭ
دەردى، ئالمىنىڭ شېخىدىن بىر تال ئالما توككىدە قىلىپ
يەرگە چۈشسىمۇ قورققىنىدىن بەدەر قېچىپ كاتىكىگە
كىرىۋالىدۇ. شۇمۇ ئىت بوپتۇمۇ!؟... ئۇنىڭ ئۈستىگە
ماۋۇ بىزنىڭ يېڭى خوتۇنىنىڭ زاڭلىقىنى دېمەمسىز،
ياسىنىپ - تارىنىپ، شۇ ئىتنى زەنجىرلەپ بىر چىقىپ
كەتسە، قاراڭغۇ چۈشكەندە بىراقلا ئۆيگە كېلىدۇ. ۋاي
گەپ قىلماڭ، بۇمۇ بىر يېڭى چىققان مودىمىش!

بىر كۈنى ئۆيدە دەم ئېلىپ ئولتۇراتتىم، دەرۋازا
«غاچ» قىلىپ ئېچىلغاندەك بولدى. دېرىزىدىن قارىسام
بەختىياروپ كىرىپ كېلىۋېتىپتۇ. «يەنە نېمە ئىش
بولغاندۇ؟» دەپ ئالدىغا چىقىپ، ئۆيگە باشلاپ كىردىم.
ئۇنىڭ ئەمدى ھويلىمىزدىكى قالايمىقانچىلىق، ئاپتاپتا
تۇرۇپ قالغان ۋېلىسىپىتلارغا قارىغۇچىلىكى قالمىغانىدى.

— ئورۇنسىز ۋاقىتتا كېلىپ سىزنى بىسەرەمجان
قىلمىغاندىمەن؟ — دېدى بەختىياروپ خىجالەت ئارىلاش
بىر قىسما جىلمىيىپ.

— ياق، ياق، قېنى ئولتۇرۇڭ، — دېدىم، — چاي
قىلسۇنمۇ؟

— ئۇزاق ئولتۇرمايمەن، رەھمەت. بىر - ئىككى

ئېغىزلا گەپ، — دېدى بەختىياروپ ئورۇندۇقتا كىلىپ ئولتۇرۇپ، — كۆزۈمگە شۇنداق كۆرۈندىمۇ بىلمىدىم، تۈنۈگۈن مەن نەق بارىسنىڭ ئۆزىنى كۆردۈم.

— نەدە؟

— كوچىدا.

— كوچىدا دەمسىز؟

— ھە، چوڭ كوچىدا.

ھەر قانچە بولسا بارىس تىرىلىپ قالمىغاندۇ؟ باشقا بىر ئىتنى ئوخشىتىپ قالغانسىز.

— مېنىڭچە، بارىسنىڭ ئۆزى. كۆرۈۋېلا يۈرىكىم قارتىندە قىلىپ قالدى. ناتونۇش بىر ئادەم يېتىلەپ كېتىۋېتىپتۇ. ئۇستىگە چۇچىلارنى تۇتقان يوپۇقلارنى يېپىپ، بويىنىغا ئۇششاق قوڭغۇراقلارنى ئېسىپ، قۇيرۇقىغا رەڭلىك لېنتىلارنى چىگىپ، ئالامەت ياسىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭغا قاراپ، «بىزنىڭ بارىسقۇ، بۇ!» دېيىشكە تىلىممۇ بارمىدى. كوچىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭغا ھەۋەس قىلىپ قاراپ كېتىشىپتۇ. بارىس بېشىنى تىك تۇتۇپ، گىدەيگىنىچە ھېلىقى ئادەمگە يانداشىپ كېتىۋاتىدۇ، ھەتتا ماڭىمۇ قاراپ قويمىدى، قاراڭ.

— سىز ئۇنى شۇنچە باققان تۇرسىڭىز، تونۇمىغانمىدۇ؟

— ماڭا ئاچچىقى بار - دە!

— نېمە ئاچچىقى بولىدۇ؟ . . . ھەي. . . ي. . . سىز باشقا بىر ئىتنى ئوخشىتىپ قالدىڭىزغۇ دەيمەن؟

— ياق، يۈرىكىم تونۇپ تۇرىدۇ، نەق بارىسنىڭ ئۆزى. نېمە ئاچچىقى بار، دېسىڭىز، مەن ئۇنى

ئاتقۇز ۋۇەتمەكچى بولۇپ، سىلەرنى ئۆيگە باشلاپ باردىم ـ دە!

— قويۇڭە، ئىت بۇنى قانداق بىلىدۇ؟

— بۇ، ئىت ئەمەس، مېنىڭ ئاكام ـ دە! . . . ئۇنىڭ چىــرايى ئاكامغا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشاپ تۇرسـا، مەن ئۇنــى ئەتىۋارلاپ باقــماقتا يوق، ئۆلتــۇرۇۋەتمەكچـــى بولغــان تۇرســام . . . بەلكىم ئۇ شۇ كۈنى بىزنىڭ ئۆيدە قىلىشقان گەپلىرىمىزنى هويلىدا تۇرۇپ ئاڭلىغاندۇ. ۋاھ، بىزنىڭ بۇ بارىس شۇنداق هوشيار دەڭە.

— ماقۇل، شۇنداقمۇ بولسۇن دەيلى، بارىســنــى يېتىلەپ كېتىۋاتقان ئادەمنىڭ ئۆزى كىمكەن؟ ئۇنــىڭ قولىغا بارىس قانداق چۈشۈپ قاپتۇ؟

— مەنمۇ بىلمىدىم، — دېدى بەختىياروپ، — يۈزۈمنى قىلىن قىلىپ، ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ مېڭىپ باقتىم. ئۇلار بازارنى ئارىلاپ خېلــى ماڭدى. هېلىقى ئادەم قانداقتۇر بىر دۇكانلارنىڭ ئالدىدا توختاپ، بىر نېمىلەرنى سېتىۋالغان بولدى. شۇ پۇرسەتتە مەن ئۇلارغا يېقىنلىشىپ بېرىپ، بارىسقا سۈركىلىپ ئۇياق ـ بۇياققا ئۆتۈپمۇ باقتــــىم، ياق، ئۇ ماڭا قارايدىغاندەك ئەمەس، نەق ئاكامنىڭ ئۆزى، ئاكامنىڭ ئاشۇنداق ئاداۋىتى كۈچلۈك بولىدىغان. . . ئۇلار بازاردىن چىقىپ يەنە بىر ئۇزۇن كوچا بىلەن ماڭدى. ئاندىن بىر تار كوچــغا بۇرۇلدى. ئۇ يول بىلەن چوڭ كوچىغا چىقىپ، يەنە بىر تار كوچىغا كىرىپ كەتتى. شۇ يەردە قەۋەتلىك بىر بىنانىڭ ئالدىغا كېلىپ غايىب بولۇشتى. بىنانىڭ ئالدىغا بارسام، ئىشىكى ئاپتوماتىك ئېچىلىدىغان تۆمۈر ئىشىك ئىكەن.

قۇلۇپنىڭ سان ـ سىفىرلىرىنى تەۋەككۈلكە بېسىپ، خېلى ھەپىلىشىپمۇ ئاچالمىدىم، يا بىرەرسى چىقمىدى. ئىشىك ئالدىدا ئەگىپ يۈرسەم، يۇقىرىدىن بىرسى: ھوي ئادەم، سىزگە كىم كېرەك؟ دەپ ۋارقىرىدى. بېشىمنى كۆتۈرۈپ قارىسام، ئۈچىنچى قەۋەتنىڭ دېرىزىسىدىن بىر كالا بېشىنى چىقىرىپ، ماڭا گەپ قىلىۋېتىپتۇ. .

— نېمە دېدىڭىز! ؟

— كالا دەۋاتىمەن، مۈڭگۈزى بار كالا، ئاياللار چاتىرىقىغا بېشىنى تىقىۋېلىپ سۈتىنى ساغدۇرغان سىيىرنىڭ نەق ئۆزى. كۆزىدە كۆزەينەك، قولىدا يىپ ـ يىڭنە، تېخى يوغان ئەمچىكىگە بىر ئەپچىل لىپتىكمۇ تاقىۋاپتۇ. قورقىنىمدىن ئارقا ـ كەينىمگە قارىماي قاچتىم. بۈگۈن ئەتىگەن بېرىپ ھېلىقى بىنانى زادىلا ئىزدەپ تاپالمىدىم.

بەختىياروپنىڭ بۇ گەپلىرىنىڭ قانچىلىكى راست، قانچىلىكى يالغانلىقىغا ئەقلىمنى يەتكۈزەلمەي پىكىرلىرىم قالايمىقانلىشىپ كەتتى. «ھەي، مۇشۇ ئادەممۇ ئاز كۈندىن كېيىن بىزنىڭ روھىي كېسەللىكلەر ساناتورىيىسىگە بېرىپ قالامدۇ، قانداق! ؟» دەپ ئويلاپ قالدىم ئىچىمدە. شۇ كۈندىن باشلاپ، بەختىياروپ بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىشتىن ئۆزۈمنى قاچۇرىدىغان بوپقالدىم.

ئارىدىن يەنە قانچىلىك ئۆتتى، ئۇقمايمەن. بىر كۈنلەردە مەھەللىدە: جىلىل پاچاق ھەر كۈنى كەچلىكى بەختىياروپنىڭ دەرۋازىسىنى ئەگىپ كەتمەيدىكەن. ھەقىچان بەختىياروپنىڭ ياش خوتۇنىغا قانات سۆرەپ

يۇرەمدىكىن، بازارغا پاچاق ئەپچىقىپ ساتىدىغان ئىشتىنمۇ قاپتۇ. خوتۇنى «سەن ئىش ـ ئوقىتىڭنىمۇ تاشلاپ، ھەر كۈنى كەچلىكى نەگە يوقاپ كېتىۋاتىسەن؟» دەپ جېدەل قىلىپ يۈرگۈدەك. . . دېگەن گەپلەر پەيدا بوپقالدى.

جېلىل پاچاقىا قاتتىق بىر ـ ئىككى ئېغىز گەپ قىلماقچى بولۇپ ئۆيىدىن چاقىرىپ چىقتىم. ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ پاراڭلاشتۇق.

— ئۇكا، بەختىياروپنىڭ ئايالى يانپېشىنى تىزىڭغا يۆلەپ تۇرۇپ چاي قۇيغاندا، خېلى ئوبدان ئىسسىق ئۆتۈپ قالغان چېغى ـ ھە! — دېدىم.

— بۇ نېمە دېگىنىڭىز؟ — دېدى ئۇ ماڭا ئەندىككەندەك قاراپ.

— ئاڭلىسام، كېچە ـ كېچىلەپ بەختىياروپنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدىن كېتەلمىگۈدەكسەنغۇ؟

— ھە! — دېدى جېلىل پاچاق پەرۋاسىزلا، — ھەممە ئىشقا سەۋەبچى بولغان ئۆزىڭىز. . .

— مەن؟ !

— بولمىسا، مېنىڭ بەختىياروپ بىلەن نېمە باردى ـ كەلدىم بارتتى؟ . . . ئۇنىڭ ئۆيىگە ئۆزىڭىز باشلاپ باردىڭىز. بارىس ھەر كۈنى يېرىم كېچىدە كېلىپ، بەختىياروپنىڭ دەرۋازىسىنى تىرنىشلىتىپ ئارام بەرمەيۋاتقۇدەك، دېگەن گەپنى قىلغانمۇ ئۆزىڭىز. شۇنىڭ بىلەن مەن «بۇ قانداق گەپ بوپكەتتى؟» دەپ بىر كۈن

ئويلاندىم. يېرىم كېچىدە بەختىياروپنىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىدا ماراپ تۇرسام، بارىس راستتىنلا پەيدا بوپقالدى. ئەپلەپ تۇتۇۋالدىم. ئۆلتۈرۈۋېتىپلا كۆزدىن يوقىتاي دېگەندىم، يەنە قولۇم بارمىدى. بۇ ئىت ئەمەس، تاراقلاپ تۇرغان پۇل ــ دە، ئاكا!.. يىراق بىر يەرگە ئېلىپ كېتىدىغان ئادەمنى تېپىپ ساتتىم. ئەمدى قانداق بولغاندۇ؟... دەپ قىزىقىپ يەنە بىر كۈنى يېرىم كېچىدە بەختىياروپنىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا بارسام، ئىت شۇ يەردە ئەگىپ يۈرۈپتۇ. يەنە تۇتۇپ، يەنە ساتتىم. سىز بىلمەيسىز، ئاكا، مۇنداق ياخشى ئىتلار كۆڭۈل قويۇپ باققان ئادىمىنىڭ ئۆيىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايدۇ. مانا مەن ھازىر شۇ ئىش بىلەن ئالدىراش. كۈندۈزى قېنىپ ئۇخلايمەن، كېچىسى بېرىپ بارىسنى تۇتىمەن؛ بۈگۈن ماۋۇ بازاردا ساتسام، يەنە بىر قېتىمدا باشقا بىر يەردىكى بازارغا ئاپىرىپ پۇل قىلىمەن. توۋا دەيمەن، بۇ ئىت جىق تۇرسا بارغان ئۆيدە ئىككى كۈندىن ئوشۇق تۇرمايدۇ. قانداق قېچىپ چىقىدىغانلىقىغا ئۆزۈمنىڭمۇ ئەقلى ھەيران. يېڭى ئىگىسى ئۇنىڭ بىلەن ئوبدانراق تونۇشۇپ، ئۆگىنىۋالغۇچە ئىت بەختىياروپنىڭ ئىشىكى ئالدىدا پەيدا بوپقالىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ چېنىپ قالمىسۇن، دەپ بىر قېتىمدا بويىنىغا قوڭغۇراق ئېسىپ ساتتىم، بىر قېتىمدا ئۇستىگە يوپۇق ياپتىم، يەنە بىر قېتىمدا قۇيرۇقىغا لېنتا تاقىدىم. ئالدىنقى كۈنى ئۇنىڭ بىر قولىقىنى

كېسىپلىشۋەتتىم. بۇ ئىتنى تونۇيالماي ئىككى قېتىم سېتىۋالغان ئاغىنىلەرمۇ بارغۇ، دەيمەن. شۇ ئالدىراشچىلىقتا هازىر پاچاق ساتىدىغانغا نەدە چولا. بارىسنى بۇدا تۇتىدىغان بولسام توكلىرىنى بۇدۇرلا قىلغۇزۇۋېتەيمىكىن، دەۋاتىمەن. ئاكا، سىز سەل تەخىر قىلىڭ - هە،— دەپ قولىقىمنىڭ تۈۋگە كېلىپ پىچىرلىدى ئۇ،— هەقىچان ماۋۇ پاچاق ئىت ساتقان پۇلدىن ماشىمۇ بېرىمەن، دىگەندەك قىلىۋاتاتتى، پۇلنى كۆرۈپ كۆزى قىزىرىپ ۋەدىسىنى ئۇنتۇدىمۇ نىمە؟ دەۋاتقانسىز، كۆڭلۇمدە بار. هازىر ئوقەتنىڭ تازا قىزىۋاتقان ۋاقتى. بىر كۈنى ئالدىڭىزغا ئىزدەپ بېرىپ ئوبدان رازى قىلىمەن. خەير، ئەمىسە گەپ شۇنداق بولسۇن - هە! . . .

جېلىل پاچاق شۇنداق دېدى - دە، ئالدىراش ئۆيىگە ماڭدى. «نىمە گەپ بوپكەتتى ئۆزى! ؟» دەپ ئارقىسىدىن قارايلا قالدىم.

* * *

جېلىل پاچاقنىڭ بارىسنى تەكرار سېتىپ قانچىلىك پۇل تاپقىنىنى بىلمەيمەن. ئەمما شۇ كۈنلەردە بەختىياروپقا بىردىنلا قىرىلىق يەتكەندەك بولۇپ، چاچلىرى ئاپئاق ئاقىرىپ، دائىم مايلاپ قويغاندەك پارقىراپ تۇرىدىغان

مەگزىلىرىنىڭ قېنى قاچتى. قىش كېتىپ باھارغا ئۇلاشقاندا، بۇ ئادەم ئالەمدىن ئۆتتى. جىبىل پاچاق ھەممىنى ھەيران قالدۇرۇپ بىلىگە ئاق باغلاپ، خۇددى يېقىن قېرىندىشىغا ھازا ئاچقاندەك بوقۇلداپ يىغلاپ، ئۇنىڭ تاۋۇتى ئەتراپىنى ئاۋات قىلدى. بەختىياروپ خۇددى ئۆزىنىڭ پات ئارىدا ئۇ ئالەمگە سەپەر قىلىدىغىنىنى بىلىدىغاندەك، مەرھۇم ئايالى رىزۋانگۇلنىڭ قەبرىسى يېنىغا بىر يەرلىكنى كولىتىپ قويغانىكەن. جامائەت ئۇنىڭ ياخشى كېپىنى قىلىپ شۇ يەرگە دەپنە قىلدۇق. ئۇ چاغدا، يەنە بىر نەچچە كۈندىن كېيىن جىبىل پاچاقنىمۇ ئاچىقىپ بۇ يەرگە كۆمىدىغانلىقىمىز ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقمايتتى.

شۇ كۈنى جىبىل پاچاق بارىسنى تۇتۇۋېلىپ، ئۇنىڭ يەنە بىر قۇلىقىنىمۇ كەسمەكچى بولغانىكەن، قانداق قىلغان، ئىت تۇمشۇقىغا تارتىپ قويغان ئوختىدىن بېشىنى چىقىرىۋېلىپ جىبىل پاچاقنى تالاپ، گۆرەن تومۇرىنى ئۈزۈۋېلىۋېتىپتۇ، دوختۇرخانىغا ئاپىرىشقا ئۈلگۈرمەيلا قانسىراپ ئۆلدى. ساقچىلار بارىسنى ئېتىپ ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ شۇنچە ئىزدەپمۇ تاپالمىدى.

ئارقا - ئارقىدىن يۈز بەرگەن بۇ ۋەقەلەر بەختىياروپنىڭ تۇل قالغان خوتۇنىغا باشقىچە تەسىر قىلدىمۇ، بىر كۈنلەرگە كەلگەندە مەھەللىدە: بەختىياروپنىڭ ئايالى قورۇ - جايىنى ساتماقچى

بولۇۋېتىپتۇدەك، دېگەن گەپ تارقالدى. بۇ گەپنىڭ راست ـ يالغىنىنى بىلىپ باقماقچى بولۇپ، بەختىيارووپىنىڭ ئۆيىگە باردىم. قارىسام، بۇ ئۆيلەرنىڭ بەختىياروپ بار چاغدىكى ئىسكەتى پۈتۈنلەي تۈگەپتۇ. ھويلىنىڭ ئىچى قالايمىقانچىلىق، دەرۋازىنىڭ يېنىدا بىر دۆۋە ئەخلەت، ئەخلەتنىڭ ئۈستىدە بىر پىستە كۆچۈك نېمىلەرنىدۇر پۇراپ يۈرۈپتۇ. بەختىيارووپىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى، ھەتتا ئۇنىڭ بوۋىلىرىنىڭ جامالىنى كۆرگەن تەۋەررۇك چىنە ـ قاچىلار توپا بېسىپ تاشلىنىپ يېتىپتۇ. ھېلىقى ئاجايىپ ئويما نەقىشلەر چېكىلگەن قەدىمىي ئىشكاپلارنىڭ ئەينەكلىرى سۇنغان، ئىشكىلىرىنىڭ گىرەلىرى ئاجرىغان ھالدا بىر تەرەپكە قىيسىيىپ تۇرۇپتۇ. يۈرىكىمنىڭ بىر يەرلىرى ئېچىشقاندەك بولدى.

— سىڭلىم، ياخشىسى بۇ قورۇ ـ جاينى ساتمىسىڭىز بوپتىكەن، — دېدىم بەختىيارووپىنىڭ ئۇپا — ئەڭلىكنى ھارغۇچە سۇرتۇپ، ھېلىقى پىستىنى يېتىلەپ بازارغا چىقماقچى بولۇپ تۇرغان ئايالىغا قاراپ.

ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ھېلىمۇ ھەر كۈنى يېرىم كېچىدە كىمدۇر بىرى كېلىپ، بۇ ھويلىنىڭ دەرۋازىسىنى تىرىقشىتىپ زادى ئارام بەرمىگۈدەك.

2000 ـ يىل مارت، ئۈرۈمچى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يىگانە ئادرېسى
www.uyghurkitap.com

ئادەت

«مىش - مىش پاراڭلار» ژۇرنىلى ئەدىبلەرنىڭ يېزىقچىلىق ئادەتلىرى توغرىسىدا بىر نىمە يېزىپ بېرىشىمنى ئۆتۈنۈپ بىر پارچە خەت ئەۋەتكەنىكەن. گەپنى نەدىن باشلىشىمنى بىلمەي خىيال قىلىپ كېچىچە ئۇخلىيالمىدىم.

يارانقان ئىگەم ھەر بىر كىشىگە تۇغۇلۇشىدىن باشلاپلا ئۆزىگە خاس بىر مىجەز ئاتا قىلسا كېرەك. بولمىسا، دۇنيادىكى ئادەملەر بىر - بىرىگە ئارىلىشىپ كېتىپ، پەرق ئەتكىلى بولماي قالاتتىمىكىن، دەيمەن. مانا مۇشۇ يېزىقچىلىق قىلىدىغان ئاغىنىلەرنى ئېلىپ ئېيتايلى، قارىسىڭىز ھەممىسىلا كاتتا - كاتتا ئەسەرلەرنى يازىدىغان ئادەملەر، ئەمما ھەر بىرىنىڭ مىجەزى، تۇرمۇش ھەۋىسى، يېزىقچىلىق ئادەتلىرى بىر - بىرىگە ئوخشىمايدۇ. بەزىلىرى ئاچچىق چاينى دەملەپ قويۇپ ئولتۇرۇپ يازسا، بەزىلىرى تاماكىنى ئارقا - ئارقىدىن پۇرقىرىتىپ چېكىپ ئولتۇرۇپ يازىدۇ. ئۇنداقلارنىڭ يېزىقچىلىق قىلىدىغان ئۆيىگە تۇيۇقسىز كىرىپ قالسىڭىز، يازغۇچىنى ئىس - تۈتەك ئىچىدە كۆرىسىز. بەزىلىرى كۈندۈزى يازسا،

بەزىلىرى كېچىدە، خوتۇن، بالا - چاقىلىرىنى ئۇخلىتىۋېتىپ، ئەل - ئايىغى بېسىققاندا يېزىشقا ئولتۇرىدۇ. تېخى يېزىۋاتقان ئەسىرىدىكى قەھرىمانلىرىنىڭ ئىش - ھەرىكەتلىرىنى دوراپ، ئۇلارنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى ۋارقىراپ رەپتىس قىلىپ، ئۆينىڭ ئىچىدە يۈگۈرۈپ يۈرۈپ ئەسەر يازىدىغانلارمۇ بار. بىر بوتۇلكا ھاراقنى يېنىغا تىكلەپ قويۇپ، ھەر بىر ئىلھامى قاچقاندا بىرەر - يېرىم رومكىدىن ئوتلاپ تۇرۇپ ئەسەر يازىدىغانلارنىمۇ ئۇچراتقانمەن. ئۇنى دېسەڭلار، ھاۋارايىغا قاراپ ئەسەر يازىدىغان پەسىل يازغۇچىلىرىمۇ بار. مانا ئۆزۈمنى ئالسام، كۈن ئىسسىپ كەتكەندە ھېچنېمە يازالمايمەن. يازىچە لەلەڭلەپ يۈرۈپ، سوغۇق چۈشۈپ، گەجگەمنى قورۇشقا باشلىغاندا، يېزىق ئۈستىلىگە قايتىپ كېلىمەن. شۇڭا، باشقىلار مېنى زاڭلىق قىلىپ: «قىشلىق يازغۇچى» دېيىشىدۇ. ئاڭلىسام، نەسىر يازىدىغانلار تولىراق باھار كېلىپ، ئەتراپ كۆكەرگەندە قولىغا قەلەم ئالغۇدەك. شائىرلارنىڭ كۆپىنچە جىگدە چېچىكى مەزگىلىدە يازغان شېئىرلىرى ئاجايىپ پاساھەتلىك چىقارمىش... قەيەردە دەيدۇ بىر يازغۇچى بار ئىكەن. دائىم چۈشىدە كۆرگەن نەرسىلەرنىلا ھېكايە قىلىپ يازىدىكەن، چۈش كۆرمىگۈچە ھېچنېمە يازالمىغۇدەك... كۆزۈم بىلەنغۇ كۆرمىدىم، پالانچى دېگەن يازغۇچى قولىغا قەلەم ئالغان ھامان خوتۇنى يېنىدا ئولتۇرۇپ دۈمبىسىگە مۇشتلاپ بېرىدىكەن... تەنقىدكە تەنقىد يازىدىغان بىر ئوبزورچى ئاغىنەم بولىدىغان، ئۆزىنىڭ ئېيتىشىچە، تاكى بىرەرسىدىن قاتتىق دەشنام

يېڭىگۇچە ئىلھامى قوزغالمىغۇدەك. . . چەت ئەلدە بىر مەشھۇر يازغۇچى ئۆتكەنىكەن، ئۇ ئۆزىنىڭ بارلىق ئەسەرلىرىنى ئىسسىق سۇغا پۇتىنى چىلاپ ئولتۇرۇپ يازغانىمىش . . . قايسىبىر شەھەردە غەلىتە مىجەزلىك بىر يازغۇچى بارىمىش، ھەر بىر يېڭى روماننى يېزىشقا تۇتۇش قىلىش ئالدىدا، ئاۋۋال خوتۇنىنىڭ خېتىنى بېرىۋېتىپ، بويتاق بولۇۋېلىپ ئەسەر يازىدىكەن، رومانىنى ئېلان قىلىنغاندا، قەلەم ھەققىگە باشقىدىن خوتۇن ئالىدىكەن. خوتۇن ئىجادىيەتنىڭ دۈشمىنى، دەپ قارايدىكەن. شۇڭا ئۇنىڭ يازغان رومانىمۇ ئۈچ، ئالغان خوتۇنىمۇ ئۈچمىش. يېقىندىن يەنە بىر رومان يازماقچى بولغانىكەن، ھازىرقى ياش خوتۇنى ئۇنىمايۋېتىپتۇدەك. . . مانا مۇشۇنداق ئاجايىپ ـ غارايىپ ئىشلار.

بىر رومانى ئېلان قىلىنغان بىر بۇرادەر ماڭا يېقىندا ھالىنى ئېيتىپ:

— قويۇڭ، قويۇڭ، يازغۇچىلىق دېگەنمۇ قىلىدىغان ئىشمۇ؟ — دېدى.

— نېمە بولدى؟ — دېدىم مەن ھەيران بولۇپ.

— قارىمامسىز، ئۆمرۈمدە يازغىنىممۇ بارى ـ يوق شۇ بىر رومان. ھەر بىر ۋارىقىنى يازغۇچە بېشىمنىڭ ئون نەچچە تال تۈكى چۈشۈپ، رومانمۇ پۈتتى، مانا كۆرۈپ تۇرۇپسىز، ئۆزۈممۇ پايىنەكۋاش بولۇپ بولدۇم. . . — دېدى ئۇ.

لېكىن، ئارۇپى خۇشخۇي يەنە باشقا بىر مىجەزدىكى يازغۇچى ـ دە! بىر نەچچە كاتتا رومانلارنى يېزىپ ئېلان قىلىپ بولدى. بېشىنىڭ بىر تال مويىمۇ تەۋرەپ قويغىنى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

يوق. ئوبزورچىلارنىڭ مۇھاكىمە قىلىشىچە، ئۇنىڭ يازغانلىرى دائىم چەت ئەلنىڭ قايسىبىر يازغۇچىلىرىنىڭ ئەسەرلىرىگە ئوخشاپ قالغۇدەك. ئاڭلاپ كەلسىڭىز، بىزنىڭ بۇ ساھەدە ئۇششاق گەپ تولا. ئۇنىڭ ئۇستىگە بۇ تەنقىدچى دېگەن نېمىلەرگە قويۇپ بەرسىڭىز، ئۆزىنىڭ قولىدىنمۇ ھېچنېمە كەلمەيدۇ، باشقىلارنىڭكىنىمۇ پەقەت ياراتمايدۇ. بەزىدە بىرەر ۋاراق سالام خەتنى يازغۇچە، دەيدىغان گەپنى تاپالماي تەرلەپ كېتىسىز، نەچچە يۈز بەتلىك رومانىنى گەپ بىلەن توشقۇزۇپ چىقماق ئوڭايمۇ؟! قىسمەن سەھىپىلىرى باشقىلارنىڭكىگە ئوخشاپ قالسا قالىدىغاندۇ!...

— يازدا يازدى، قىشتا يازدى، دېگەن نېمە گەپ ئۇ!؟ — دەپ قايناپ كېتىدۇ ئارۇپى خۇشخۇي بەزىدە مېنى كۆرسە، — مانا، مەن قايسى ۋاقىتتا يازغۇم كەلسە، قولۇمغا قەلەمنى ئالىمەن-دە، سىياھنى ئوبدان سۇمۇرگۇزۇۋېلىپ، ئولتۇرۇپ يېزىۋېرىمەن. بەزىدە يېزىق ئۆيىگە بىر كىرىپ كەتسەم، ئايلاپ چىقمايدىغان چاغلىرىممۇ بولىدۇ...

— تاماققۇ يەرسىز؟

— ئانچە جىق ئەمەس... ئىلھام كەلمىگەندە، ئەل-ئاغىنىلەرنى تېپىپ ئويۇنۇمنى ئوينايمەن.

بۇ ئاغىنەمنىڭ مىجەزىنى تونۇشتۇرسام، ھەقىقەتەنمۇ ئۇ ئەسەر يازمىغان چاغلىرىدا نەدە ئويۇن-كۇلكە بولسا، شۇ يەردە يۈرىدۇ. ئارۇپىنىڭ ئۆزىگە «خۇشخۇي» دەپ تەخەللۇس قويۇۋالغىنىمۇ شۇنىڭدىن بولسا كېرەك بەلكىم. بولۇپمۇ ئۇ يۇمۇر ئاڭلاشقا شۇنچىلىك خۇشتار. تازا ئەپسانە

يۇمۇرلار بولسا، كۆزىنى مىت قىلماي ئولتۇرۇپ تاڭ ئانقۇچە ئاڭلايدۇ. پالانى يەردىكى پوكۇنى بىر پېتى يۇمۇر بىلىدىكەن، دېگەننى ئاڭلاپ قالسا، ئىزدەپ ـ سۈرۈپ بېرىپ ئاڭلاپ كېلىدۇ. تېخى ئۇنىڭ تازا قىزىق يۇمۇرلارنى ئاڭلاپ قالسا، خاتىرىلىۋالىدىغان كىچىك بىر قويۇن دەپتىرىمۇ بار.

— ئارۇپى، بۇلارنى خاتىرىلەپ نىمە قىلارسىز؟ — دەپ سورىسىڭىز،

— ئىسىم ياخشى ئەمەس، — دەپ چۈشەندۇرىدۇ ئۇ، — بەزى سورۇنلاردا مەنمۇ باشقىلاردەك قىزىق گەپلەرنى قىلىپ، ھەممەيلەننى تازا بىر كۈلدۈرۈۋېتەي دەيمەن، ئاڭلىغانلىرىمنىڭ بىرسى كاللامغا كەلسە نىمە دەپ بېرەي. شۇڭا، قىزىق يۇمۇرلار بولسا، شۇ زامان خاتىرىلەپ قويىدىغان بولدۇم.

ئەمما، بۇ ئاغىنىمىزنىڭ يۇمۇر سۆزلەپ قىلىشىدىن خۇدايىم ئۆزى ساقلىسۇن. ئۇچ ـ تۆت ئېغىز گەپ بىلەن تامام بولىدىغان يۇمۇرنى ئۇ ئەزمىسىنى ئېزىپ، خوتۇنلار كىر يايىدىغان ئارغامچىدەك ئۇزارتىپ، شۇنداق بىر نىمە قىلىۋېتىدۇكى، قويۇۋېرىڭ، يۇمۇرنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلار كۈلدى دېگەندىمۇ، يۇمۇرنىڭ قىزىقلىقىغا ئەمەس، ئارۇپىنىڭ سۆزىنىڭ تېتىقسىزلىقىغا كۈلىدۇ.

ئارۇپىنىڭ مېنىڭ ھېكايىلىرىمنى ئوقۇسىلا ئىچى پۇشىدۇ.

— پالانى ژۇرنالدا ئېلان قىلىنغان ھېلىقى ھېكايىڭىزنى ئوقۇپ چىقتىم، — دەيدۇ ئۇ.

— ھە، قانداقراقكەن؟ — دېسەم،

— ھەي، سىز نېمانداق. . . — دەپ ئېتىراز بىلدۈردۇ.

— نېمە بولدى؟!

— پۈتۈن بىر رومان بولىدىغان ۋەقەنى كىچىككىنە بىر ھېكايە قىلىۋېتىپ ئولتۇرۇپسىز. ئىسىت، شۇنچە ياخشى ۋەقەكەنۇ. . . خەپ، بىزنىڭ قولىمىزغا چۈشۈپ قالغان بولسىزە. . .

راست ئېيتىدۇ. ئارۇپنىڭ قولىغا مۇنداق ۋەقە چۈشۈپ قالىدىغان بولسا، سوزۇپ رومان قىلىدىغىنىغا ئىشىنىمەن، ئۇنىڭ بۇ جەھەتتىكى تالانتىغا مەن قايىل.

* * *

كېچىچە ئويلىنىپ، ئەتىسى تۇرۇپ «يېزىقچىلىق ئادەتلىرى» نى يېزىشقا تۇتۇش قىلدىم. ئالدى بىلەن بىر گرافا تۈزدۈم. گرافىنىڭ باش تەرىپىگە يازغۇچىنىڭ ئىسىم ـ فامىلىسى، ئەدىبىي تەخەللۇسى، ھەقىقىي يېشى، يوشۇرغان يېشى، قانچە قېتىم ئۆيلەنگەن، تۇرمۇش ھەۋىسى دېگەندەك ئۇششاق كاتەكچىلەرنى سىزدىم. گرافىنىڭ ئوڭ تەرىپىگە «يېزىقچىلىق ئادىتى» دېگەن چوڭ كاتەكچە قالدۇردۇم. شۇ ئىشلار بىلەن ئاۋارە بولۇپ تۇراتتىم، تۇيۇقسىز ئىشىك ئېچىلىپ، ئارۇپى خۇشخۇي كىرىپ كەلدى. ئالدىمدىكى قەغەزلەرنى ئالمان ـ تالمان يىغىپ دۈم قىلىپ قويدۇم.

— ھە، ھە، ئەپەندىم، نېمە قىلىۋاتىسىز؟ ئىشىكنى چەكسەممۇ تۇيمايسىز، — دېدى ئۇ.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ يېڭى ئادرېسى

— كىلىك، كىلىك . . . ياخشىمۇسىز؟ ئولتۇرۇڭ! — دېدىم مەن.

— نېمە يېزىۋاتىسىز؟ — دېدى ئارۇپى ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇرۇپ، ئۈستەل ئۈستىدىكى قەغەزلەرگە كۆز تاشلاپ.

— ھېكايە.

— يەنە شۇ ھېكايىمۇ؟ . . . ماۋزۇسى؟

— مۇشۇك بىلەن چاشقان.

— نېمە ئۇ، چۆچەكمۇ؟

— ياق، ھېكايە.

— مۇشۇك بىلەن چاشقان دېگەن قانداق ھېكايە ئۇ؟ . . . ئۇنىڭدا نېمىلەرنى تەسۋىرلىمەكچىسىز؟

— ۋەقەسى ئاددىيلا، — دېدىم مەن يالغاندىن خىيالىمغا كەلگەنلا بىر گەپنى توقۇپ، — بىر كىشى بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆيىدە چاشقان كۆپىيىپ كېتىپ، ھەممە نېمىنى غاجاپ ھېچ ئارامىنى قويمايدۇ. ھېلىقى ئادەم بۇ چاشقانلارنى يوقىتىشنىڭ چارىسىنى قىلالماي، ئاخىر بىر مۇشۇك بېقىۋالىدۇ. مۇشۇك بىر ھەپتىگە قالمايلا ھەممە چاشقانلارنى سۈر - توقاي قىلىپ ئەدىپىنى بېرىپ، بۇ ئۆيگە چاشقان دارىماس قىلىۋېتىدۇ. ھېلىقى ئادەم: «ۋاھ، بۇ ئوبدان گەپكەنغۇ، مەن نېمىشقا بۇرۇنراق مۇشۇك باقمىغان بولغىيتتىم» دەپ ئويلاپ، يەنە ئىككى مۇشۇك سېتىۋېلىپ، بۇ ئۈچ مۇشۇكنى ئوبدان بېقىپ بوردايدۇ. بۇ مۇشۇكلەر ئىگىسى بەرگەن بەزلەرنى يەپ، سۈتنى ئىچىپ، بارغانسېرى ھورۇنلىشىپ، ئۇيقۇدىن باش كۆتۈرمەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. بىرەر چاشقاننى كۆرۈپ

قالسىمۇ، بىر ـ بىرىگە بەس سېلىشىپ، ئورۇنلىرىدىن قىمىر قىلىپمۇ قويۇشمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن، بۇ ئۆيدە يەنە باشقىدىن چاشقان كۆپىيىپ، مۇشۇكلەرنىڭ بېشىدا ئۇسسۇل ئويناپ يۈرىدىغان بولۇپ قالىدۇ. . . مانا شۇ.

— ۋاھ، ۋاھ ـ ۋاھ، بۇ قالتىس ۋەقەكەن ـ دە! — دەپ كەتتى ئارۇپى، — مەن ھەممىنى چۈشەندىم. بىر ئادەم ھۆددىسىدىن چىقىدىغان ئىشقا ھەرگىز ئۈچ ئادەمنى يىغىۋالماسلىق كېرەك. ئىش ئاز، ئادەم جىق بولسا، ئىشلىگۈچىلەر بىر ـ بىرىگە بەس سېلىپ، خىزمەتنىڭ ئۇنۇمىمۇ بولمايدۇ، دېمەكچىسىز، شۇنداقمۇ؟

— شۇنداقمىكىن.

— مىكىن ـ پىكىننىڭىزنى قويۇڭ. بۇ ئەسىرىڭىزدە ئىلگىرى سۈرمەكچى بولغان ئاساسىي ئىدىيىڭىز شۇ. سىز ھازىرقى مەمۇرىي ئورۇنلارنى ئىخچاملاش چاقىرىقىنى بەدىئىي جەھەتتىن يورۇتماقچى بوپسىز. . . لېكىننزە. . . لېكىننزە ئاغىنە. . . كۆڭلىڭىزگە كەلمىسۇن. بۇ ۋەقەنى ھېكايە قىلىپلا يازىدىغان بولسىڭىز زايىلا قىلىۋېتىسىز، ھەم قەلەم ھەققىدىن زىيان تارتىسىز، ھەم شۆھرەتتىن!

— شۇنداق بولارمۇ؟

— شۇنداق بولماي. . . ئەڭ ياخشىسى ئاغىنە، بۇ ۋەقەنى ماڭا ئۆتۈنۈڭ، بۇنىڭدىن پۈتۈن بىر رومان پۈتۈپ چىقىدۇ.

— نېمە دەيدىغانسىز؟

— ئىشەنمەمسىز؟ . . . شۇڭا سىز ھېكايىچى، بىز رومانچى ـ دە!

— ئۆتۈنسەمۇ ئۆتۈنەي. لېكىن، بۇ كىچىككىنە

www.uyghurkitap.com

ۋەقەنى سىزنىڭ قانداق قىلىپ يوغان بىر رومان قىلىپ يېزىپ چىقىدىغىنىڭىزغا زادى ئەقلىم يەتمەيۋاتىدۇ.

— قاراڭ، — دەپ چۈشەندۈردى ئارۇپى خۇشخۇي كۈلۈپ تۇرۇپ، — ھېلىقى ئۈچ مۈشۈك ئۆينىڭ تۈنۈكىدىن پوكلا قىلىپ چۈشۈپ قالمايدۇ - دە؟ ھەر بىر مۈشۈكنىڭ كېلىش مەنبەسى بار. ئۇلارنىڭ ھەر بىرىنىڭ تۇغۇلۇشىدىن چوڭ بولغۇچە ئارىلىقتا بېشىدىن ئۆتكەن ئىشلارنى يازسىڭىز، ھەر بىرى ئاز دېگەندىمۇ بىر بابتىن ئۈچ باب بولىدۇ. مەن رومانىمدا ئۈچ مۈشۈكنىڭ ھەممىسىنى بىر ئادەم سېتىۋېلىپ ئۆيگە ئەكېلىدىغان قىلىپ يازمايمەن، بىرىنچى مۈشۈكنى ھېلىقى ئادەم ئېلىپ كېلىدۇ. بۇ ئادەمنىڭ بېشىدىن ئۆتكەن سەرگۈزەشتىلەر، چاشقانلارنىڭ ئۇنىڭغا سالغان ئازابلىرى، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى يازسىڭىز ئىككى بابتىن ئېشىپ كېتىدۇ. خوش، بەش باب پۈتتىمۇ؟... ئەمدى، ئۆي ئىگىسى بولغان ئادەمنىڭ ئۆيىدە خوتۇنىمۇ باردۇر، يە ئۇ بويتاقمۇ؟

— مەن بۇ تەرەپلىرىنى ئويلاشماپتىمەن.

— سىزنىڭ ھېكايىڭىزدا بۇ تەرەپلەرنى يېزىشنىڭ ھاجىتى بولمىغان بىلەن، مېنىڭ يازماقچى بولۇۋاتقىنىم رومان - دە! ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ئايالىنىمۇ يېزىش كېرەك. ئېرىنىڭ بىر مۈشۈكنى كۆتۈرۈپ كەلگىنىنى كۆرۈپ، ئىككىنچى مۈشۈكنى ئەنە شۇ خوتۇن ئەكېلىدۇ. ئېرى نېمە ئىش قىلسا، سەندىن مەن قالامدىم، دەپ دورايدىغان ئاشۇنداق غەلىتە خوتۇنلار خېلى بار. بۇ خوتۇننىڭ مۇرەككەپ تارىخى، مىجەزى - خاراكتېرى، ئىلگىرى چالا - پۇچۇقلا بىر ئەرگە تېگىپ چىقىپ كېتىپ، مۇنۇ چاشقانلارمۇ بوزەك

قىلىدىغان ياۋاش ئادەمنى قىلتىقىغا چۈشۈرۈپ، مەن قىزمەن، دەپ تېگىۋالغانلىقى دېگەندەك ئىشلارنى يازغىلى تۇرسىڭىز كەم دېگەندىمۇ ئۈچ باب كېتىدۇ. جەمئىي قانچە باب بولدى؟

— سەككىز باب.

— ھە، سەككىز باب . . . ئەر-خوتۇن بولغان يەردە ئۇلارنىڭ بالىلىرى بولىدۇ-دە، ئەلۋەتتە. مىسالى، ئۇلارنىڭ ئۆزۈمنىڭلا راست، دەيدىغان بىر ئەركە قىزى بار دەيلى، مۈشۈك باقىدىغان گەپ ئوخشايدۇ، دەپ ئۈچىنچى مۈشۈكنى ئەنە شۇ قىز كۆتۈرۈپ كېلىدۇ. بۇ قىزنىڭ كېچىسى ئانىسى تارتىپ سالدۇرۇپ قويىدىغان تار پۇشقاقلىق ئىشتىنى، بىر غېرىچ چەمى بار ئايىغى، كىندىكىنىمۇ ياپالمايدىغان غەلىتە كۆڭلەكلىرى، چەت ئەل ناخشا چولپانلىرىنىڭ سۈرەتلىرى بىلەن توشۇپ كەتكەن ئايرىم ھۇجرىسى . . . دېگەنلەرنى گەپنى ئۇزارتماي يازغاندىمۇ كەم دېگەندە ئىككى باب بولىدۇ. . . شۇنىڭ بىلەن، ئۇلار ھەر قايسىسى ئۆزىنىڭ مۈشۈكىنى ماختاپ، بىر-بىرىدىن يوشۇرۇنچە ئۆزىنىڭلا مۈشۈكلىرىنى بېقىپ سەمرىتىۋېتىدۇ. نەتىجىدە، بۇ مۈشۈكلەر ھۇرۇنلىشىپ، سىز ئېيتقاندەك، بېشىدا چاشقانلار يۈگۈرۈپ يۈرسىمۇ كارى بولمايدىغان ھالغا كېلىدۇ. بۇ جەريانلارنى تەپسىلىي يازسىڭىز، يەنە بىر قانچە باب بولىدۇ. ئەمدى ھېسابلاپ بېقىڭە، جەمئى قانچە باب بولدى؟ . . بىز تېخى چاشقان بىلەن مۈشۈكلەر ئوتتۇرىسىدىكى قىزىق ۋەقەلەرگە كەلمىدۇق.

— چاشقان بىلەن مۈشۈكلەر ئوتتۇرىسىدا نېمە قىزىق

ۋەقەلەر بولماقچى؟

— نېمە دېگىنىڭىز ئۇ؟ ۋەقەنىڭ تازا قىرىش قىسمى ئەنە شۇ. مەسىلەن، چاشقانلارنىڭ ئىچىدە تازا مەكىلار، هارامزادىسىدىن بىرى بار دەيلى، ئۇ هېلىقى ئۈچ مۈشۈكنىڭ ئوتتۇرىسىدا گەپ توشۇپ، ئۇلارنى بىر - بىرىگە غىژ - غىژغا سېلىپ قويۇشى مۇمكىن. ئاچچىقىدا بىر مۈشۈك ئۆي ئىگىسىنىڭ هارىقىنى ئوغرىلاپ ئىچىپ، ئاخىرىدا بىر هاراقكەش بولۇپ چىقىدۇ. يەنە بىرى ئۆزىنى چاغلىماي كېيىپ - ساپاغا بىرىلىپ خروئىن چېكىشكە ئۆگىنىپ قالىدۇ. ئۈچىنچى مۈشۈك چىشى مۈشۈكلەرنى ئىزدەپ تالادىن كىرمەيدىغان بولۇۋالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، بۇ ئۆيىنى يەنە چاشقانلار بېشىغا كىيىدۇ. . . مانا، كۆرۈۋاتقانسىز؟ هازىرنىڭ ئۆزىدىلا پۈتۈن بىر روماننىڭ قۇرۇلمىسى كاللامدا پىشىپ بولدى. بۇ رومانغا يېزىلىدىغان كىرىش سۆز، خاتىمىلەر توغرىسىدا سىزگە تېخى هېچنېمە دېمىدىم. . . بولدى قويۇڭ، تولا تالاشماڭ. مەن بۇ ۋەقەنى بىر رومان قىلىپ يېزىپ چىقاي، شۇ چاغدا كۆرۈڭ، شۇنداق بولسۇن - هە، خەير ئەمىسە!

ئارۇپى خۇشخۇي شۇنداق دېدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ چىقىپ كەتتى. «راست، مەن نەچچە ۋاقىتتىن بېرى رومان بولىدىغان ۋەقەلەرنى هېكايە قىلىپ يېزىپ ئولتۇرغاندىمەنمۇ!؟» دەپ ئويلىنىپ ئولتۇرۇپ قالدىم.

* * *

خېلى كۆنلەرگىچە ئارۇپى خۇشخۇينىڭ قارىسىنى كۆرمىدىم. «بۇ ئاغىنە مۇشۇك بىلەن چاشقانلار ھەققىدىكى رومانىنى يېزىشنى باشلىۋەتكەنمۇ، قانداق؟» دەپ ئويلاپ، ئىچىم تىتىلداپ، بىر كۈنى ئۇنىڭ ئۆيىگە باردىم. ئىشىكنى ئەدەپ بىلەن چەكتىم. شۇنچە چەكسەممۇ ئىچكىرىدىن ھېچقانداق سادا يوق. «ئادەم يوقمۇ نېمە؟» دەپ ئىشىكنى ئىتتىرسەم، ئىشىك قىيا ئېچىلدى. قارىسام، ئارۇپى خۇشخۇي ئەتراپىغا بىر - بىرىدىن يوغان كىتابلارنى ئېچىپ قويۇپ، خۇددى سەكسەن خالتىنى يېيىپ قويغان دورىپۇرۇشتەك، كىتابلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ، ئۇ كىتابتىن بىر جۈملە، بۇ كىتابتىن بىر ئابزاس كۆچۈرگىلى تۇرۇپتۇ.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم! — دەپلا ئۆيگە كىردىم.

ئارۇپى ئارقىسىغا قاراپ، مېنى كۆرۈپ چۆچۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

— ھوي - ھوي . . . قا - قا - قانداق شامال ئۇ - ئۇ - ئۇچۇرۇپ كەلدى؟ . . . كە - كە - كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ، — دېدى ئۇ ئوغرىلىق ئۈستىدە تۇتۇلۇپ قالغان كىچىك بالىدەك بىئەپ كۈلۈمسىرەپ.

كۆزۈمنىڭ قىرىدا قارىسام، ئېچىقلىق تۇرغانلارنىڭ

ھەممىسى بىر زامانلاردا، كىملەرنىڭدۇ مۇشۇك بىلەن چاشقانلار توغرىسىدا يازغان ئەسەرلىرى ئىكەن.

— ھە، يېزىۋېتىپسىز ـ دە؟ — دېدىم.

— ھە. . . ھە. . . — دەپ ئىنجىقلىدى ئۇ.

— مۇشۇك بىلەن چاشقانما؟

— ھە. . . تېخى ئەمدىلەتىن باشلاپ. . .

— ئۇنىڭ ـ بۇنىڭدىن كۆچۈرۈپ، قۇراقچىلىق قىلىشقا ئۆتتىڭىزمۇ نېمە؟ . . . مۇنداقمۇ ھۈنىرىم بار دەڭ؟ !

— ھوي، سىز تېخى ئۇقمامسىز؟ — دېدى ئارۇپى شەلپەردەك قىزىرىپ، — مۇنداق ئانچە ـ مۇنچە كۆچۈرۈپ قويۇش ھازىرقى يېڭى چىققان مودا.

— ھە، مۇنداق دەڭ، مەن قايتاي، «ئىجادىيەت» ئۈستىدە ئىكەنسىز، — دەپ قايتتىم. ئارۇپى ئارقامدىن:

— ھوي نېمىگە ئالدىرايسىز؟ . . . بىر دەم ئولتۇرماي، — دەپ قالدى.

ئۆيگە كېلىپ، ھېلىقى تۈزگەن گرافىلىرىمدىن بىر ۋاراقنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، «ئىسىم ـ فامىلىسى» دېگەن كاتەكچىگە «ئارۇپى خۇشخۇي» دەپ تولدۇردۇم ـ دە، تۆۋەندىكى «يېزىقچىلىق ئادەتلىرى» دېگەن كاتەكچىگە «يېڭى مودىدا يازىدۇ» دەپلا يېزىپ قويدۇم.

2000 ـ يىل، ئۈرۈمچى.

ئاق مەسچىت

كېچىچە چىققان قاتتىق بوران قارا بۇلۇتلارنى شەرققە سۈرۈپ، سەھەرگە يېقىن ئاسمان گۈمبىزىدە سانسىز يۇلتۇزلار يەنە چاراقلاپ كەتتى.

«خىسلەتلىك ئالەم! — دەپ ئۆز - ئۆزىگە پىچىرلىدى بامدات نامىزىغا تاھارەت ئېلىش ئۈچۈن تالاغا چىققان ھەيدەر بوۋاي بىر قولىدا چۆگۈننى تۇتقىنىچە ئاسمانغا قاراپ، — مانا، كېچىچە بۇ دالادا بوران قۇتراپ، ئاسماننى دوم كۆمتۈرۈۋېتىدىغاندەك ئەلپازدا گۈركىرەپ كەتكەنىدى، بىر دەمدىلا جاھان يەنە تىنچىپ سۈكۈتكە چۆكۈپتۇ.»

قەيەردىدۇر بىر نەرسىنىڭ تاشلارغا تېگىپ جاراڭلىغان ئاۋازى سەھەرنىڭ بۇ جىمجىتلىقىنى بۇزدى. بوۋاي قۇلاق سېلىپ تىڭشىدى. ئۇنىڭ قۇلىقىنىڭ سەزگۈرلۈكى ياش ۋاقتىدىكىدىن قېلىشمايتتى. تۇۋەندە — قەدىمكى شەھەر خارابىسى تەرەپتە كىمدۇر بىرى ياققان چىراغ غىل - پال يورۇپ غايىب بولدى. بوۋاينىڭ كۆزىگە بىر يورۇق يۇلتۇز كۆكتىن خارابىلىك ئىچىگە ئېقىپ چۈشۈپ ئۆچكەندەك بىلىندى. . . بىلگۈچى ئاللا، بوۋاي

قاچاندۇر بىر چاغدا، يەنە مۇشۇنداق يۇلتۇزلۇق سەھەر ۋاقتىدا تالاغا چىقىپ، قەدىمكى شەھەر خارابىسى ئۇستىدە يورۇپ تۇرغان غەلىتە نۇرنى كۆرگەنىدى. ئۇ كەملەردە بوۋاي ياش ۋە باتۇر ئىدى. يەردىن ئارغامچا بويىچى ئىگىزلىكتە ئىبىسلىپ تۇرغان ھىلىقى نۇرنى قوغلىشىپ ئۇ تاڭ يورۇغۇچە ماڭدى. ئەتراپقا يورۇق چۈشكەندە ئۆزىنىڭ تازىمۇ يىراقلاپ، شارقىراپ ئىقىۋاتقان دەريانىڭ بويىغىلا كىلىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى. دەريا ئۇستىنى داكىدەك نىپىز تۇمان قاپلىغان بولۇپ، قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى بولسا ئارقىدا قالغانىدى. بەزىدە كۆزنىڭ ئادەمنى ئاشۇنداق ئالداپ قويىدىغان چاغلىرىمۇ بولىدۇ. بوۋاي ھازىر ئۆزىنىڭ كۆزىگە تىخىمۇ ئىشەنمەيتتى.

ھەيدەر بوۋاي تاھارەت ئىلىپ بولۇپ ئورنىدىن تۇرۇشىغا، تاشلارنىڭ شاراقشىغان ئاۋازى تىخىمۇ ئىنىق ئاڭلانغاندەك بولدى. بوۋاي يەنە جىمجىت تۇرۇپ قۇلاق سالدى. قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىنى كىمدۇر بىرى كولاۋاتقاندەك قىلاتتى. «ھە، يەنە بىر تەۋەككۇلچى تەلىيىنى سىناۋىتىپتۇ ـ دە!» دەپ قولىنى شىلتىدى بوۋاي.

بوۋاينىڭ پۈتكۈل ئۆمرى دىگۈدەك مانا مۇشۇ دۆڭلۈكتە ئۆتكەن. كىشىلەر بۇ يەرنى «تاشدۆڭ» دەپ ئاتىشىدۇ. دۆڭ ئۇستىدە قورام تاشلاردىن ئۇل قويۇپ سالغان ھەيۋەتلىك بىر مەسچىت بار. تاشدۆڭ يىراق ـ يىقىندىكى يۇرتلارغا ئاشۇ مەسچىتى بىلەن مەشھۇر. ئىيتىشلارغا قارىغاندا، ناھايىتى ئۇزۇن يىللارنىڭ ئالدىدا،

تاشدۆڭ بىر مەھەللە بولغانىكەن. ئالەمنىڭ شۇنچە كەڭرىچىلىكىدە، كىشىلەرنىڭ نېمىشقا بۇ تاقىر، تاشلىق دۆڭگە ئۆيلەرنى سېلىپ، مەھەللە قىلىپ ئولتۇرۇشقىنىنى چۈشەنگىلى بولمايدۇ. ئېھتىمال، بۇ يەرنىڭ بىر مەھەللە بولۇپ قېلىشىغا ئاشۇ ئاق مەسچىت سەۋەب بولغاندۇ. بۇ مەسچىت تاشدۆڭنىڭ ئەڭ ئېگىز يېرىگە سېلىنغانىدى. مەسچىت ئۆزىنىڭ كۆركەم قۇرۇلمىسى، ئېگىز پەشتاقلىرى بىلەن ناھايىتى سەلتەنەتلىك كۆرۈنەتتى. دىنىي ئەقىدىنىڭ كۈچى نېمىدېگەن ئۇلۇغ. ئادەملەر ئۆزى شۇنچە نامرات ياشىسىمۇ، يارانقان ئىگىسىگە ئىبادەت قىلىدىغان سورۇنلارنى يەنە ئۇلار ئاجايىپ بېزىگەن. ئاق مەسچىتنىڭ ئىشىك ـ دېرىزە، ھەر بىر تۈۋرۈك، تام ـ تورۇسلىرىغا چېكىلگەن نەقىشلەر بۇ مەسچىتنى سالدۇرغۇچىلارنىڭ ئەينى ۋاقىتتا بۇ يەرگە ماھىر بىناكارلىق ئۇستىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ، خېلى ئەقىدە بىلەن ئىش قىلغانلىقىغا گۇۋاھ بولۇپ تۇراتتى. مەسچىتنىڭ يان تەرىپىدىن ئۆتىدىغان بىر قەدىمىي يول بار ئىدى. ئۇزۇن سەپەردىن كېلىۋاتقان يولۇچىلار يىراقتىن ئاق مەسچىتنىڭ ئاپئاق ئاقارتىلغان تاملىرى ۋە ئېگىز مۇنارلىرىنى كۆرۈپ، «ھە، ئاق مەسچىتكە يېتىپ كەپتۇق ـ دە!» دەپ خۇشال بولۇشاتتى ۋە بۇ يەردە بىردەم ـ يېرىمدەم توختاپ، ناماز ۋاقتى بولغان بولسا نامىزىنى ئوقۇپ، دېمىنى ئېلىپ ئۆتۈپ كېتىشەتتى.

بۇ يەر ئىلگىرى مەھەللە بولۇپ، كېيىن مەسچىت سېلىنغانمۇ ياكى ئاۋۋال مەسچىت سېلىنىپ، ئاندىن مەھەللە بولغانمۇ؟ بۇنىڭ ئۆزى بىر سوئال ئىدى. بەزىلەر:

«مەسچىت دېگەن ناماز ئوقۇيدىغان ئادەم بار جايغا سېلىنىدۇ ـ دە! ئەلۋەتتە بۇ يەردە ئاۋۋال خېلى ئاۋات بىر مەھەللە بولغان، ئاندىن بۇ مەسچىت چۈشكەن» دېيىشەتتى. يەنە بەزىلەر: «بۇ يەرگە ئاۋۋال ئاشۇ ئاق مەسچىت بىنا قىلىنغان، ئاندىن مەسچىت ئەتراپىغا كىشىلەر ئۆيلەرنى سېلىپ، مەھەللە قىلىپ ئاۋاتلاشتۇرغان» دەيتتى. ئەقلىي يەكۈن چىقارغاندا، ئالدىنقى قاراش توغرىدەك قىلىدۇ. ئەلۋەتتە جامائەت بولغاندىن كېيىن، ئاندىن مەسچىت سېلىش زۆرۈرىيىتى كېلىپ چىقىدۇ ـ دە! ؟ لېكىن، كېيىنكى قاراشتىكىلەرنىڭمۇ ئۆز ئاساسلىرىغا ئىسپات بولىدىغان قىزىق ھېكايىلەر ئەل ئىچىدە ئېقىپ يۈرەتتى.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بىر زامانلاردا، تاشدۆڭ ئۈستىدىكى ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل سەھرا يولى بىلەن ماللىرىنى ئۇياق ـ بۇياققا ئۆتكۈزۈپ تۇرىدىغان بىر كاتتا باي بولغانىكەن. كارۋان دائىم مۇشۇ دۆڭگە يېتىپ كەلگەندە ئۇلاقلىرىنى توختىتىدىكەن. خىزمەتكارلار تاشدۆڭ ئاستىدىكى كۆۋەجەپ سۇ ئېقىپ تۇرغان سايدىن تۇلۇملارغا سۇ ئالىدىكەن. ئات ـ ئۇلاغلارنىڭ تۆشۋاغلىرىنى بوشىتىپ ھاردۇق ئالغۇزۇپ، بىرەر ۋاخ نامازلىرىنى ئوقۇپ ئۆتۈپ كېتىشىدىكەن. باينىڭ كاللىسىدا: مۇشۇ دۆڭ ئۈستىگە بىرەر مەسچىت سالدۇرۇپ قويماق لازىم ئىكەن، دېگەن خىيال غىل ـ پال ئەكس ئېتىدىكەنۇ، سودىسى تازا يۈرۈشۈپ تۇرغان ئالدىراش چاغلىرى بولغاچقا، يەنە ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدىكەن. يىللار ئۆتكەنسېرى، بايغا قېرىلىق يېتىپتۇ. ئۇ يۈزۈر

www.uyghurkitap.com

تونلىرى بىلەن ئات ئۈستىدە ھەر قانچە چاندۇرماي قەددىنى تىك تۇتۇپ ئولتۇرسىمۇ، ئۇستىخانلىرى سىرقىراپ ئاغرىپ، ئۆزىنىڭ ئىلگىرىكى بەقۇۋۋەت چاغلىرىغا ئوخشىماي قېلىۋاتقىنىنى ھېس قىلىدىكەن. بىر كۈنى، ئۇ ئېسىگە ئۇنتۇلۇپ كەتكەن بىر ئىشنى ئالغاندەك بولۇپ، ئېتىنى ئېگەرلىتىپ مىنىپ، تاشدۆڭ ئۇستىگە يېتىپ كېلىپ توختاپتۇ ـ دە، ئېگەردە قىڭغىيىپ ئولتۇرۇپ خىيالغا چۆشۈپ كېتىپتۇ.

ئادەم دېگەن شۇنداق. ياشايسەن، ياشايسەن، تىرىكچىلىكنىڭ غېمىدە ھەر تەرەپكە پالاقلاپ بىر ئۆمۈر مال ـ دۇنيا يىغىسەن. بىر كۈنلەرگە بارغاندا ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىڭنى، قەبرىلىق ۋە ئۆلۈمنىڭ ھېچ كىشىنىڭ بايلىقى، تاجۇ تەختىگە باقماي يېتىپ كېلىدىغان مۇقەررەرلىك ئىكەنلىكىنى، مىڭ جاپالاردا يىغقان مال ـ دۇنيالىرىڭنى گۆرگە بىللە ئېلىپ كېتەلمەيدىغانلىقىڭنى، پەقەت مۇمكىنچىلىكى يوقلۇقىنى چۈشىنىپ قالىسەن ـ دە، ۋاھ، مەن بۇنچىۋالا دۇنيانى نېمىگە يىغدىم؟.. . ئەسلىدە بۇ قورساققا ھەر كۈنى ئازغىنا تاماق، يېتىپ ـ قوپۇشقا بىرەر كىشىلىك ئورۇن بولسىلا بولىدىغان جاھان ئىكەنغۇ!؟ دېگەن يەرگە كېلىسەن. . .

شۇنداق قىلىپ، باي ئات ئۈستىدە قىيسىيىپ ئولتۇرۇپ چوڭقۇر خىياللارغا پېتىپتۇ. شۇ چاغدا قەدىمكى شەھەر خارابىسى تەرەپتىن چاچ ـ ساقاللىرى كۈمۈشتەك ئاقارغان دەرۋىش سۈپەت بىر ئادەم چىقىپ كېلىۋاتقانىكەن. بۇ ئادەم ئۆزىنى بىر تاياقنى ھاسا قىلىپ تايىنىۋالغان بولۇپ، بېشىدا يىرتىق كۇلاھ، ئۈستىدە

نىپىز ئەستەرلەنگەن، رەڭگى ئۆڭگەن بۈكمەن چاپان بار ئىكەن.

— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ھۆرمەتلىك باي! — دەپ بايىنىڭ خىيالىنى بۆلۈپتۇ ھېلىقى دەرۋىش سۈپەت كىشى.

باي ئالدىدا ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بوپقالغان ئادەمگە ئىتتىك قاراپتۇ. چۆللەرنى كېزىپ يۈرىدىغان ناتونۇش بىر ئادەمنىڭ ئۆزىنى «ھۆرمەتلىك باي» دەپ چاقىرغىنىغا خۇشال بولۇپ پەخىرلىنىپتۇ ۋە ئات ئۈستىدە قەددىنى رۇسلاپ:

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، سەن مېنى تونۇمسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئاستىڭدىكى ياخشى ئات، قىممەتلىك ئېگەر - جابدۇقلار، ئۈستۈڭدىكى ئېسىل تونلىرىڭ ھەرقانداق ئادەمگە سېنىڭ كىملىكىڭنى بىلدۈرۈپ تۇرۇپتۇ. ساقال - بۇرۇتلىرىڭنىڭ پاكىز ياسىتىلغىنىغا قاراپ، شەھەردە ئەڭ ئۇستا ساتىراشنىڭ قولى تەگكەن بولسا كېرەك، دەپ ئويلىدىم، بىلگۈچى ئاللا، مەن يەنە شۇنىمۇ پەرەز قىلدىمكى، ھەقىقەتەن سەن بۇ يەردە: ياشىدىم، ياشىدىم، ئاخىرىدا نېمە بولدى؟... مەن ئېرىشكەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى يەنە بۇ دۇنيادا قېلىپ، ئانامدىن تۇغما ھالەتتە ئۇ دۇنياغا كېتىمەنكەن... دېگەنلەرنى خىيالىڭدىن ئۆتكۈزۈۋاتىسەن. شۇنداق، تاجۇتەخت، شان - شەرەپ، ئامەت ۋە بايلىق، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۆتكۈنچى نەرسىلەر. ساڭا بۇ سىرلارنىڭ تېگىگە يەتكۈدەك ئەقىل بەرگىنى ئۈچۈن ياراتقان ئىگەمگە شۈكۈر قىل. شۇ ئاددىي ھەقىقەتنى چۈشەنمەي، بىر ئۆمۈر كېبىر

بىلەن ئۆتۈپ كېتىدىغانلارمۇ ئاز ئەمەس! — دەپتۇ دەرۋىش.

باي ھەيران بولۇپ ئاتتىن چۈشۈپتۇ. ھېلىقى ئادەمگە قول بېرىپ كۆرۈشۈپتۇ. ئۇلار تاش ئۈستىگە كېلىپ ئولتۇرۇشۇپتۇ.

— سەن توغرا ئېيتتىڭ. مەن ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىدا بولسىمۇ بىرەر ساۋاپلىق ئىش قىلاي دەيمەن. خۇدا ئۆزى كەچۈرسۇن، مەن ئۆمرۈمدە قانچىلىك گۇناھلىق ئىشلارنى قىلمىدىم، دەيسەن؟ بىر تەڭگە ئۈچۈن قانچە كىشىلەر بىلەن ياقىلاشتىم، قانچە ئادەملەرنى ئالداپ ۋەيران قىلدىم. شۇ تاپتا ئىككىمىزنى يالىڭاچلىسا، سەن مەندىن پاكراق بولۇشۇڭ مۇمكىن، — دەپتۇ باي.

— بىلگۈچى خۇدا! — دەپتۇ دەرۋىش.

— بەزىدە، خۇدايىم نېمىشقا بەزىلەرنى باي، بەزىلەرنى گاداي قىلىپ يارىتىدىغاندۇ؟ نېمىشقا ئامەتنى بەزىلەرگە كۆپ، بەزىلەرگە ئازراق بېرىدىغاندۇ؟ دەپ ئويلىنىدىغان بوپقالدىم. سەن ئېيتقىنا، باي بىلەن گادايىنىڭ زادى پەرقى نېمە؟ — دەپ سوراپتۇ باي دەرۋىشتىن.

— بەلكىم گاداي ساغلا قارىغاندا كۆپرەك ياش تۆككەندۇ، سېنىڭ كۈلكەڭ ئۇنىڭدىن كۆپرەك بولغاندۇ. پەرقى شۇنچىلىكلا... خوش، سەن نېمە قىلاي دەيسەن؟ — دەپ سوراپتۇ دەرۋىش.

— ئىككىمىز تۇرغان مۇشۇ دۆڭگە كېلىشتۈرۈپ بىر مەسچىت سالدۇراي دەيمەن. قارا، مانا بۇ يولدىن يولۇچىلار ئۆتۈپ تۇرىدۇ. سەپەر ئۈستىدە ئۇلار بۇ يەرگە

www.uyghurkitap.com

چۈشۈپ نامىزىنى ئۆتىسۇن، يامغۇر - يېشىنلاردا بۇ يەردە پاناھلانسۇن. سىنىڭ مەسلىھىتىڭ قانداق؟ — دەپتۇ باي.

— ياخشى نىيەت! — دەپتۇ دەرۋىش.

— خۇدا خالاپ مەسچىت پۈتۈپ قالسا، مەن سىزنى شۇ مەسچىتكە ئىگىدارچىلىق قىلىشقا تەكلىپ قىلماقچىمەن. مەيلى بۇ يەردە ئادەم بولسۇن، بولمىسۇن، سەن ئۆزۈڭ ۋاقتى - ۋاقتىدا ئەزان چاقىرىپ نامىزىڭنى ئۆتەۋەر. سىنىڭ ۋە مەسچىتنىڭ خىراجەتلىرى شەھەردىكى سودا دۇكانلىرىمدىن كېلىپ تۇرىدىغان بولىدۇ، — دەپتۇ باي.

دەرۋىش كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە:

— مەن ئۈچۈن ئالەمدىكى ھەممە دىنلار ئوخشاشلا ئۇلۇغ. ئىنسانلار دۇنياغا ئاپىرىدە بولغاندىن باشلاپ، «بۇ ئالەم قانداق بىنا بولدى؟ مېنى كىم ياراتتى؟ دۇنيادىكى ياخشى - يامان قىلمىشلارنىڭ سورىقى بولامدۇ، يوق؟» دېگەن سوئاللارغا جاۋاب ئىزدىگەن. پەقەت شۇ سوئاللارغا بېرىلىدىغان جاۋابلارنىڭ خىلمۇخىللىقىدىن ھەر خىل دىنلار كېلىپ چىققان. قارا، بۇ تاشدۆۋىنىڭ تۆۋىنىدە بىر قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى تاشلىنىپ يېتىپتۇ. ئۇ يەرنى ئاختۇرساڭ، ئاتەشپەرەسلەر ئىشلەتكەن ئىسرىق قاچىلىرىنىمۇ، بۇتپەرەسلەر چوقۇنغان بۇتلارنىمۇ ئۇچرىتىسەن. ھەر كىم ياراتقان ئىگىسىنى ھەر خىل يول بىلەن ئىزدىگەن، ئۇنىڭغا ھەر خىل شەكىل بىلەن سېغىنغان. بىر ئەقىدىدىكىلەر يەنە بىر ئەقىدىدىكىلەرنىڭ ئەقىدىسىنى مۇتلەق خاتا دەپ، بىر - بىرىگە قارشى قانلىق قىرغىنچىلىقلارنى ئېلىپ بارغان. ئەسلىدە ھەممىمىزنىڭ

يارانقان ئىگىمىز بىر. ئاللانىڭ ئىلتىپاتى ھەممىگە باراۋەر. كۆپكۆك ئاسماندىكى يۇلتۇزلار بايلارنىڭ سارايلىرىنىمۇ، كەمبەغەللەرنىڭ قىيسىق كەپلىرىنىمۇ ئوخشاشلا زىننەتلەپ تۇرىدۇ. قۇياش مۇسۇلمانلارنىڭمۇ، بۇتپەرەسلەرنىڭمۇ، ئاتەشپەرەسلەرنىڭمۇ. . . ھەممىنىڭ ئۈستىگە ئوخشاش نۇر تۆكىدۇ. شۇنداق دېگەنلىكىم ئۈچۈن، مەن قانچە مەسچىت ـ خانىقالاردىن قوغلاندى بولدۇم. ئەگەر سەن يېگىدىن سالدۇرماقچى بولۇۋاتقان مەسچىتىگىدىن مېنى قوغلىمايدىغانلا بولساڭ، مەن ئۇ يەردە كۆپنىڭ خىزمىتىنى قىلىشقا مىڭ مەرتىۋە رازى. مۇسۇلمانچىلىق مەن ئۈچۈن بىر ئاللاغا سېغىنىدىغان ئەڭ مۇقەددەس ئەقىدە! . . . قارا، ئەتراپ چەكسىز كەڭ دالا. يەنە بۇ يەردە قەدىمكى بىر شەھەرنىڭ خارابىلىكىمۇ سوزۇلۇپ يېتىپتۇ. مۇنداق خالىي جايدا يارانقان ئىگەم ئۈچۈن ئىبادەت قىلىپ، تاتلىق خىياللارنى سۈرۈش نېمىدېگەن ھۇزۇر! . . . — دەپتۇ.

— سېنىڭ دېمەكچى بولغانلىرىڭ قانداق تاتلىق خىياللار ئۇ؟ — دەپ سوراپتۇ باي ھەيران بولۇپ.

— ئويلىساڭ شۇنچىلىك كۆلكىلىك. بىر ـ بىرىمىزدىن ئېشىپ كېتىش ئۈچۈن نېمىلەرنىدۇر تالىشىمىز. ئاخىرىدا تالاشقانلىرىمىزنىڭ ھەممىسىنى تاشلاپ، يارانقان ئىگەمنىڭ ئالدىغا قۇرۇق قوللا كېتىمىز. شۇ تالىشىش، بەسلىشىشلەردىن جەڭگى ـ جېدەللەر كۆتۈرۈلىدۇ؛ شۇ تالىشىش، بەسلىشىشلەردىن بايلارنىڭ سارايلىرى، شاھلارنىڭ قەسىرلىرى قەد كۆتۈرۈپ، ئاجايىپ شەھەرلەر بىنا بولىدۇ. دەل ئاشۇ تالىشىش،

بەسلىشىشلەرنىڭ ئۆزى ئاخىرىدا يەنە ھەممىسى بەربات قىلىدۇ. . . — دەپتۇ دەرۋىش.

باي دەرۋىشنىڭ سۆزلىرىنىڭ مەنىسىگە قانچىلىك يەتتى، ئېنىق ئەمەس، ئىشقىلىپ، ئۇ ھەممىنى قۇلاق سېلىپ ئاڭلاپ ئولتۇرۇپتۇ. باي نامازغا زۆرۈر بولغان بىر قانچە ئۇششاق ئايەتلەرنى بىلگەننى ھېسابقا ئالمىغاندا، پۈتۈنلەي ساۋاتسىز ئادەم ئىكەن. كۆڭلىنىڭ چوڭقۇر بىر يېرىدە يارانقان ئىگىسىگە ئىشىنىدىكەن، سېغىنىدىكەن، ئۇنىڭدىن قورقىدىكەن. ئۇنىڭ دىنىي ئەقىدىسى ئەنە شۇنداق ئاددىيلا ئىكەن.

شۇ سۆھبەتتىن كېيىن، باي تاشدۆڭگە ئاق مەسچىتنى سالدۇرۇپتۇ. مەسچىتنىڭ خىراجەتلىرى باينىڭ سودا دۇكانلىرىنىڭ كىرىمىدىن چىقىم قىلىنىدىغان بوپتۇ. باي بۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەنمۇ ياكى ھېلىقى دەرۋىشمۇ؟ بۇنىسى نامەلۇم، باي ۋاپات بولۇش ئالدىدا شەھەردىكى بارلىق دۇكانلىرىنى ئاق مەسچىتكە ۋەخپە قىلىپ قالدۇرغان، دېيىشىدۇ. خېلى ئۇزۇن زامانلارغىچە، ئاق مەسچىتكە يېتەرلىك خىراجەتلەر شۇ دۇكانلاردىن ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇرغاشقىمىكىن، ئەتراپتىن سوپى - ئىشان، مۇرىتلار بۇ يەرگە كېلىپ يىغىلىپ، بىر مەزگىل بۇ مەسچىت قالتىس ئاۋاتلاشقانىكەن. ھەر جۈمە كۈنى بۇ يەردە قانچە ماللارنىڭ بېشى كېسىلىپ، يوغان داش قازانلار پۇرۇقلاپ قايناپ، زىكرى - سۆھبەتلەر قىزىپ كېتەتتىكەن. شۇ زامانلاردىن باشلاپ، ئاق مەسچىتنىڭ ئەتراپىغا كىشىلەر ئۆيلەرنى سېلىشىپ، ئاستا - ئاستا بۇ يەردە مەھەللىمۇ پەيدا بولغانىكەن. بىر

يىلـــى كەلگەن غايەت زور كەلكۈندە، تاشدۆڭنـــىڭ تۆۋىنىدىكى سايىنىڭ سۈيى تاشقىنلاپ، ئەتراپقا سىلىنغان ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىنى ئېلىـــپ كەتكەن، پەقەت دۆڭ ئۈستىدىكى ئاق مەسچىتلا ئامان قالغان، دېيىشىـــدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، بۇ يەرنىڭ ئاۋاتلىقى زادىلا ئەسلىگە كېلەلمىگەن، يىراق ئۆتمۈشنىڭ گۇۋاھچىسى بولۇپ مانا شۇ ھەيۋەتلىك مەسچىتلا قالغانىكەن. . . ئاتا ـ بوۋىلىرىدىن ئاق مەسچىتنىڭ شۆھـرىتى، ئۆتمۈشـتە بۇ يەردە بولغـان زىكرى ـ سۆھبەتلەرنىڭ داغدۇغىسى توغرىسىـدىكـى ھېكايىلەرنى ئاڭلىغان بەزى يولۇچىلار ھېلىمۇ بۇ يەردىن ئۆتكەندە يىراقتىنلا ئاتتىـــن سەكرەپ چۈشۈپ، ئاق مەسچىتكە ھۆرمەت تۇيغۇسى بىلەن يېقىنلىشىپ، بىر ـ ئىككى رەكئەت ناماز ئوقۇپ ئۆتۈپ كېتىشەتتى.

ئېھتىمال، ئاق مەسچىتنىڭ تارىخىنى بىلىـدىغان ئادەملەر تېپىلىشى مۇمكىن. لېكىن، ئاق مەسچىتكە ئانچە يىراق بولمىغان تۇزلەڭلىكتە سوزۇلۇپ ياتقان قەدىمكى شەھەرنىڭ ئۆتمۈشىنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. قاچاندۇر بىر زامانلاردا بۇ يەردە رەت ـ رەت كوچىلىرى بولغان، ئېگىز سېپىللار بىـلەن قورشالغان ئاۋات بىـــر شەھەر قەد كۆتۈرگەن بولسا كېرەك، ھازىر زومچەك ـ زومچەك توپا دۆۋىلىرىگە ئايلانغان بىر خارابىلىكلا كۆزگە چېلىقاتتى. ئۇ ناھايىتىمۇ ئۇزۇن بىر تارىخقا باغلىنىـــشلىق تېپىشماقتەك جىمجىت ـ سۈكۈتتە ياتاتتى. كېيىنكـى چاغلاردا بەزى تارىخچىلار بۇ شەھەرنىڭ قاچان، كىملەر تەرىپىدىن بىنا بولۇپ، يەنە نېمە سەۋەبلەردىن تاشلىنىپ كەتكىنىگە ئىسپات تاپماقچى بولۇپ تارىخىي خاتىرىلەرنى

خېلى ئاختۇرۇشقان، ئەمما بۇ ئۇرۇنۇشلارنىڭ ھەممىسى نەتىجىسىز ئاخىرلاشقان. ئىنسانىيەتنىڭ نەچچە مىڭ يىللىق تارىخى تولۇق خاتىرىلەنگەن مۇكەممەل ماتېرىياللارنى تېپىش مۇمكىنمىدى!؟... قانچە قولىيازمىلار يوقالغان ياكى نىمە سەۋەبلەردىن ۋە كۆيدۈرۈۋېتىلگەن؛ بەزى خاتىرىلەر بولسا ھۆكۈمرانلارنىڭ خاھىشى بويىچە ئۆزگەرتىلگەن. ھازىرغىچە بىزگە يېتىپ كەلگەن خاتىرىلەر بىر پۈتۈن تارىخنىڭ بۇرجىكىنىلا يورۇتالايدۇ؛ ئەنە شۇ غۇۋا يورۇقلۇقتىن كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئۆتمۈشىنى قىياسلا قىلىشىدۇ، خالاس.

خارابىلىكتە ھېلىمۇ پات ـ پات ئاشۇنداق ئاجايىپ ـ غارايىپ قىدىرغۇچىلار پەيدا بوپقالاتتى. ئۇلار خارابىلىكنىڭ ئالىلقانداق يەرلىرىنى كولاپ، قانداقتۇر چاقچۇق پارچىلىرى، قەدىمكى مىس يارماق... دېگەندەك نەرسىلەرنى يىغىپ، خالتىلىرىغا سىلىپ غايىب بولۇشاتتى. بۇ يەرنى كۆپرەك كېلىپ مالتىلايدىغانلار يوشۇرۇن بىر خەزىنىنى تېپىۋېلىپ، تۇيۇقسىز باي بولۇپ كېتىش ئۈمىدىدە يۈرگەن خىيالپەرەسلەر ئىدى. ئۇلار شېرىن ئارزۇلىرىنىڭ ۋەسۋەسىسىدە ئۇيقۇنىمۇ تاشلاپ، ئاچ ـ زېرىن ئىشلەپ، تاكى خام ـ خىياللىرى بەربات بولغۇچە ھەپىلىشەتتى. بىز نېمىشقا ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز كۆمۈپ قويغان تەييار بايلىقلارنى تېپىۋېلىشنىلا ئويلايمىز؟ ئۇلارنىڭ شۇ بايلىقلارنى قانداق يوللار بىلەن ياراتقانلىقىنى بىلىشكە قىزىقمايمىز؟ دېگەن سوئاللار ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمەيتتى.

*   *   *

ئاق مەسچىت تەرەپتىن قىرى كىشىنىڭ زەئىپ تاۋۇشتا نامازغا چاقىرغان ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى.

«ئاللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر!»

مۇڭلۇق ئەزان ئاۋازى بوشلۇقنى تىترىتىپ، كەڭ دالاغا يېيىلىپ كەتكەندەك بولدى. ئەزان ئاۋازى چىقىشى بىلەن قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىدىن ئاڭلانغان بايىقى شاراقشىغان ئاۋازمۇ جىمىپ قالدى.

ئازدىن كېيىن ئەتراپ يورۇپ، ئۇپۇقتىن لاۋۇلداپ قىپقىزىل يالقۇن كۆتۈرۈلدى ـ دە، پۈتكۈل دالا قىزغۇچ نۇرغا چۆمۈلدى. ھەيدەر بوۋاي ھاسىغا تايىنىپ، مەسچىت ئالدىدا قۇياشنىڭ ئۇپۇقتىن كۆتۈرۈلۈشىگە قاراپ تۇراتتى. بوۋاي ئۆزىنىڭ ئاق مەسچىتنى سالدۇرماقچى بولغان ھېلىقى باي بىلەن سۆھبەت ئېلىپ بارغان دەرۋىشنىڭ قانچىنچى ئەۋلادى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرەلمەيتتى. ئۇ قېرىغان، كۆپ ئىشلارنى ئۇنتۇغانىدى. تولىمۇ ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئەنسىز يىللار، قاتتىق نامراتچىلىق كىشىلەرنى قورساق غېمىدە ئەمتىرەپ يۈرىدىغانلا قىلىپ قويۇپ، ئۇلارنىڭ روھىنى قۇرغاقلاشتۇرۇۋەتكەندەك، ئاددىي بىر دەرۋىشلەر ئاجايىپ پەلسەپىۋى قاراشلارنى بايان قىلالايدىغان زامانلار كەلمەسكە كەتكەندەك قىلاتتى. ھەيدەر بوۋاي خۇددى ئاتا ـ بوۋىلىرىدىن قالغان ئۇدۇمنى داۋاملاشتۇرۇۋاتقاندەك، مەيلى ناماز ئۆتەيدىغان جامائەت بولسۇن، بولمىسۇن، ئەزان چاقىرىپ نامىزىنى ئۆتەيتتى.

شۇ ئەتراپتا بوۋاينىڭ ئاتا ـ بوۋىلىرىنىڭ قەبرىلىرى تۇرۇپتۇ. بوۋاي تەڭتۇش، يارۇ بۇرادەرلىرىدىن ئايرىلدى. ئىككى قەدىناس ئايالىنى مۇشۇ ئەتراپقا دەپنە قىلدى. ئۇ قانچە قېتىم بۇ ئاق مەسچىتتىن ئايرىلىپ، باشقا بىر يەردە ئۆز كۈنىنى ئېلىشنى ئويلىغان بولسىمۇ، يەنە بۇ يەردىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيمىدى. ئەمدى، بۈگۈنمۇ، ئەتىمۇ، ئەتىگەنمۇ، كەچمۇ ئەجەل ئۇنىڭغا يېقىنلاپ قالدى. ئۇ ھەر كۈنى ئەتىگەنلىك نامازدىن كېيىن قۇياشنىڭ چىقىشىنى كۆزىتىپ تۇرۇشنى ئادەت قىلغانىدى. بۈيۈك قۇياشنىڭ كۆتۈرۈلۈشى ھەرقانداق خاقاننىڭ ئوردىدىن چىقىشىدىنمۇ سەلتەنەتلىك ئىدى. كىم بىلىدۇ، بوۋاي بەلكىم ئەتىكى قۇياشنى كۆرەلمەس. ئۇ قۇياشنىڭ ھەر كۈنى قىپقىزىل ئۇپۇقتىن لاۋۇلداپ كۆتۈرۈلگىنىنى كۆرگەندە، باشلىنىۋاتقان يېڭى بىر كۈنلۈك ئۆمرى ئۈچۈن خۇداغا شۈكۈر ئېيتاتتى.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!

بوۋاي بۇرۇلۇپ ئارقىسىغا قاراپ، كۆز ئالدىدا تۇرغان ئىككى يىگىتنى كۆردى. ئۇلارنىڭ بويى ئېگىزرەك بىرسىنىڭ قولىدا كالتە ساپلىق جوتۇدەك بىر نەرسە بىلەن قارا چىراغ تۇراتتى. بويى پاكارراق ئىككىنچىسى تاياقنىڭ ئۇچىغا بىر خالتىنى باغلاپ مۈرىسىگە تاشلىۋالغانىدى. ھەر ئىككىلىسىنىڭ كىيىملىرىگە ياماق چۈشكەن بولۇپ، پۇتىدىكى ئاياغ كىيىملىرىنىڭ يىرتىقىدىن پۇتىنىڭ بارماقلىرى كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، يىگىتلەر، قاياقتىن كېلىۋاتىسىلەر؟ سەپەر قاياققا؟ — دەپ سورىدى بوۋاي.

— بىز يىراقتىن، دەريانىڭ ئۇ قېتىدىكى سەھرادىن كەلدۇق بوۋا، — دېدى ئېگىز بويلۇق يىگىت، — مېنىڭ ئىسمىم تاھىر، ماۋۇ ئاغىنەمنىڭ ئىسمى ئەكرەم. كەمبەغەلچىلىك جېنىمىزغا پاتتى. بىر باي بولۇپ باققۇمىز بار ئىدى...

— كىچىچە خارابىلىكنى تىمىسقلاپ يۈرگەنلەر سىلەر ئىكەنسىلەر - دە؟

— كېچە قاتتىق بوران چىققىنىنى تۇيمىدىڭمۇ بوۋا؟... بىز تېخى سەھەرگە يېقىنلا، بوران توختىغاندا ئۇ يەرگە بارغانىدۇق.

— قانداق، ئالتۇن - پالتۇن تاپالىدىڭلارمۇ؟

— ئالتۇن! — دېيىشتى ئىككى يىگىت تەڭلا، — ئالتۇن دېگەننى نەدە شۇنداق ئوڭاي تاپىدىغان ئىش باركەن؟ قولىمىزغا كوزا - قاچىلارنىڭ سۇنۇقلىرىدىن باشقا ھېچنېمە چىقمىدى. بۇرۇنقىلار مۇشۇ خارابىلىكنى كولاپ نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى تېپىۋالغان، دەپ ئاڭلايمىز، راستمۇ؟

ھەيدەر بوۋاي كۈلۈپ كەتتى.

— راست، بىز شۇنداق ئاڭلىغان، — دېدى پاكارراق كەلگەن يىگىت ئاغىنىسىنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپ. كۆزلىرى يوغان، چىرايلىق كەلگەن بۇ قارىقۇمچاق يىگىت ئەمدى مۈرىسىدىكى خالتىنى قولىغا ئېلىپ، پېشانىسىنى سىلىغىنىچە بېشىنى كۆتۈرۈپ مەسچىت تەرەپكە قاراپ تۇراتتى، — پاھ، بۇ قالتىس ئېسىل مەسچىتكىنا! ؟

— بۇرۇن بىر كىشى ئاشۇ خارابىلىكتىن بىر كومزەك ئالتۇن تېپىۋېلىپ، مانا مۇشۇ ئاق مەسچىتنى

www.uyghurkitap.com

سالدۇرۇپتىكەنغۇ؟ . . . بىز شۇنداق ئاڭلىغان، — دېدى ئېگىز بويلۇق يىگىت. ئاق يۇزلۇك بۇ يىگىتنىڭ يېقىندىن خەت تارتقان بۇرۇتلىرى كالپۇكى ئۇستىدە ئېنىق كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— شۇنداق گەپلەرنى مەنمۇ ئاڭلىغان، راست ـ يالغىنىنى بىلمەيمەن، — دېدى بوۋاي.

— ئېشقىلىپ، بۇ مەسچىت بۇ تاشدۆڭگە ئاسماندىنلا مۇشۇنداق چۈشۈپ قالمىغاندۇ؟ ئۇنى سالدۇرغان بىرەر ياخشى نىيەتلىك ئادەم باردۇ؟

— كاساپەتنىڭ پۇلى تازا جىقكەن ـ دە؟ ئۇ كىشى تاپقان پۇلىنى خۇدا يولىدا سەدىقە قىلىشقا نېمىشقا باشقا يەرنى ئەمەس، دەل مۇشۇ قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى يېنىدىكى تاشدۆڭنى تاللىۋالغاندۇ؟ بۇ ئەتراپتا، مۇنداق چوڭ مەسچىتتە ناماز ئوقۇغۇدەك ئادەممۇ يوقتۇ؟

— بۇ تەرەپلىرىنى خۇدا ئۆزى بىلمىسە، — دېدى ھەيدەر بوۋاي، — بەلكىم ئۇ ساخاۋەتلىك ئادەم بۇ يەردىكى قەدىمكى شەھەرنىڭ تارىخىنى، ئۇنىڭدا قانداق ئادەملەر ياشاپ ئۆتكەنلىكىنى ئاز ـ تولا بىلىدىغاندۇ ياكى سىلەر ئېيتقاندەك بىر كومزەك ئالتۇننى خارابىلىكتىن تېپىۋېلىپ، خارابىلىك يېنىدىكى مۇشۇ دۆڭنىڭ ئۆزىگىلا بىر مەسچىت سالدۇرۇپ قويغاي، دېگەندۇ. . . قېنىقى يىگىتلەر، مەسچىت ئىچىنى بىر كۆرۈۋېپ باقامسىلەر؟

بوۋاي يېڭى كەلگەن ھەر بىر كىشىگە مەسچىت ئىچىنى بىر كۆرسىتىپ، ئايدالادا مۆجىزىدەك قەد كۆتۈرۈپ تۇرغان بۇ ئىمارەتنىڭ ئېسىللىقى بىلەن ئۇلارنى ھەيران قالدۇرۇشنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇلار تاش

پەلەمپەيلەردىن كۆتۈرۈلۈپ، مەسچىتنىڭ ئىگىز پېشايۋىنى ئاستىدىكى نەقىشلىك ئىشىك ئالدىغا كېلىپ توختىدى. بوۋاي ئوڭ قولىدىكى ھاسىسىنىڭ ئىلمىكىنى سول بىلىكىگە تاشلاپ، قوش قاناتلىق ئىشىكنى ئىتتىردى. ئىشىك ئىغىر غاچىلداپ ئېچىلدى.

— قېنى، بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم، دەپ كىرىڭلار.

يىگىتلەر مەسچىت ئىشىكىدىن كىرىپ، بوسۇغىدىلا تۇرۇپ قېلىشتى. ئۇلارنى ئازراق سۇر باسقاندەك بولدى. ئۇلارنىڭ كۆز ئالدىدا بۇ دېھقان بالىلىرى تۇغۇلغاندىن بېرى ھېچبىر يەردە كۆرۈپ باقمىغان ئاجايىپ بىر ھۈنەر - سەنئەت نامايان بولۇپ تۇراتتى. مەسچىتنىڭ تام - تورۇس، مېھراپىنىڭ ئەتراپلىرىدىن ھەر بىر بۇرجەكلىرىگىچە ھەممە يەرگە ئاپئاق گەجدىن قاپارتما نەقىشلەر چىقىرىلغانىدى. مەسچىت ئۆگزىسىنى ھەيۋەتلىك ئون ئىككى تۈۋرۈك كۆتۈرۈپ تۇرغان بولۇپ، مەسچىت ئىچىدىكى كۆزگە تاشلىنىپ تۇرغان بارلىق چوڭ - كىچىك ياغاچلارغا نەپىس گۈللەر ئويۇلغانىدى. يىراق بىر خىلۋەت ماكاندا، كىملەرنىڭدۇر، نېمە سەۋەب بىلەن مۇنداق ئاجايىپ قۇرۇلۇشنى بەرپا قىلغىنىنى كىشىنى ئەجەبلەندۈرمەي قالمايتتى. يىگىتلەر ئون ئىككى تۈۋرۈكنىڭ ھەر بىرىنى دېگۈدەك ئەيمىنىپ سىلاپ بېقىشتى. بۇ تۈۋرۈكلەرنىڭ ھەر بىرىنىڭ ئۈستىگە چېكىلگەن گۈل - چېچەكلەرنىڭ شەكلىمۇ بىر - بىرىگە ئوخشىمايتتى. . . گەرچە بۈگۈنكى كۈندە مۇنداق قەدىمكى ئىمارەتلەرنى قايتا سىرلاپ، تۈزەشتۈرۈپ

قويىدىغانلارمۇ ئۇنىڭ بىرەر يېرىگە ئۆزىنىڭ ئىسىم ـ شەرىپىنى يېزىپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قالمايدىغان بولسىمۇ، بۇ مەسچىتنى كىم ياسانقان؟ ئۇ قايسى يىلى، نېمە ۋەجىدىن، دەل مۇشۇ ئورۇننى تاللاپ بۇ مەسچىتنى سالدۇرماقچى بولغان؟ بۇ تام ـ تورۇس، تۈۋرۈكلەرگە نەپىس نەقىشلەرنى ئويغان ھۈنەرۋەنلەر كىم؟ ئۇلار قەيەردىن كەلگەن؟ بۇ ھەقتە ئاق مەسچىتنىڭ بىرەر يېرىگە ئىككى ئېغىز خەت بىلەن بولسىمۇ خاتىرە قالدۇرۇپ قويۇش ھېچكىمنىڭ ئېسىگە كەلمىگەنىدى. ئېھتىمال، ئۇ زاماننىڭ ساخاۋەتچىلىرى «قىلغان ياخشى ئەمەللىرىمىزنى پەقەت ياراتقان ئىگەملا بىلسە كۇپايە» دەپ قارىسا كېرەك.

— قېنى يۈرۈڭلار، ئۆيگە چىقايلى، — دېدى ھەيدەر بوۋاي تۆت تەرەپكە قاراپ ھەيران بولغان يىگىتلەرگە، — تېخى ئەتىگەنلىك چايمۇ ئىچمىگەنسىلەر؟

يىگىتلەر ھەيدەر بوۋاينىڭ ئاق مەسچىتكە يانداپ سېلىنغان ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە قېتىپ تۇرۇپ قېلىشتى. تۆۋەنكى تەرەپتىن بىر قىز قاپاقتا سۇ ئېلىپ چىقىۋاتاتتى. خۇددى تولۇنئايغا قاش ـ كۆز چىقىرىپ قويغاندەك چىرايلىق بۇ قىز ئەتىگەنلىك قۇياشنىڭ نۇرىغا چۆمۈلۈپ بارغانسېرى يېقىنلاپ كەلمەكتە ئىدى. بويىغا يېتىپ قالغان قىزنىڭ ناتونۇش يىگىتلەرنى كۆرگەندىكى ۋىللىدە قىزىرىشى ئەتىگەنلىك قۇياشنىڭ قىزىللىقى بىلەن قوشۇلۇپ، ئۇنىڭ ھۆسنىگە ئۆزگىچە بىر رەڭ بەرگەنىدى. شۇ تاپتا يىگىتلەرگە غەلىتە مۆجىزە يۈز بېرىپ، ئاي بىلەن كۈن ئۇپۇقتىن تەڭ كۆتۈرۈلۈۋاتقاندەك تەسىرات بەردى.

— ھە، ئۇ مېنىڭ نەۋرە قىزىم گۈلسۈم، — دەپ يىگىتلەرنىڭ دىققىتىنى بۆلدى بوۋاي، — ئۆيگە كىرىڭلار، ئۆيگە. چاي ھازىر تەييار بولىدۇ.

بوۋاينىڭ باشلىغان ئۆيى ئىككى ئېغىزلىق ئاددىي ھۇجرا ئىدى. ئۆي ئىچى ئاددىي بولسىمۇ ناھايىتى پاكىز سەرەمجانلاشتۇرۇلغانىدى. دالان ئۆيدىكى سۇپا ئۈستىگە كونا بوز كىگىز تاشلانغان، ئوچاق بېشى ۋە سۇپىنىڭ كىگىز ياپالمىغان يەرلىرى سېغىز لايدا كۆكۈل قويۇپ سۇۋالغانىدى. تامدىكى ئويۇقلارغا كوزا، ھېجىر قاچا، ماي قاپىقى دېگەندەك لازىمەتلىك نەرسىلەر قويۇلغانىدى. ئوچاقتا ئېسىقلىق تۇرغان قازاننىڭ تۈۋىقى ئۈستىدە ئۈزۈن يىللار تۇتۇلغانلىقتىن قىزىرىپ پىشقان ئەپچىلگىنە نوگاي چۆمۈچ تۇراتتى. ئىچكەركى ئۆيدىكى كونا قەدىمكى ساندۇق ئۈستىگە ئورۇن - كۆرپىلەر رەتلىك يىغىلغان بولۇپ، پەسكە كونا گۈللۈك تېكىمەت كىگىز سېلىنغانىدى. تۆردە قۇراق چۈشكەن بىر كۆرپە تاشلاقلىق تۇراتتى. بوۋاي مېھمانلارنى ئىچكەركى ئۆيگە باشلاپ، ئۆزى كۆرپىگە چىقىپ سۇنايلىدى.

يىگىتلەر ئاق مەسچىتنىڭ ۋە ئىشىك ئالدىدا ئۇچراشقان گۈزەل قىزنىڭ ئۆزلىرىگە قالدۇرغان تەسىراتىدىن تېخى يېشىلىپ بولالمىغانىدى. ئېگىز بويلۇق يىگىت تاھىرنىڭ كۆزلىرى بوۋاينىڭ تامدىكى قوزۇقتا ئېسىقلىق تۇرغان سەللىسى بىلەن ئۆتكەن پەرىجىسىگە مەقسەتسىزلا تىكىلگەنىدى. بويى پاكارراق يىگىت ئەكرەم بولسا ئىچىدە: «بوۋاينىڭ نەۋرىسى ئەجەب گۈزەل قىزكىنا. شۇنداق جانان بىلەن بىر ئۆمۈر بىللە ئۆتسە،

باشقا ھەرقانداق ئېغىر كۈنلەر كەلسىمۇ بىلىنمەيدىغۇ دەيمەن؟ . . .» دەپ ئويلاۋاتاتتى. ئارىنى بىردەملىك جىمجىتلىق باسقاندىن كېيىن، گەپ يەنە قەدىمكى شەھەر ئاستىغا كۆمۈلگەن مال ـ دۇنيا ئۈستىدە باشلاندى. يىگىتلەرنىڭ پۈتۈن ئەس ـ خىيالى تەلىيى بىر ئوڭدىن كېلىپ بېيىپ كېتىشتىلا ئىدى.

— بۇ يەردە ئالتۇن ـ كۈمۈش چېچىلىپ ياتىدۇ، دەپ سىلەرگە كىم ئېيتتى؟ — دەپ سورىدى بوۋاي كۈلۈمسىرەپ.

— مۇنداق گەپلەر تولىغۇ، — دېدى تاھىر، — مېنىڭ بىر تاغام بار. ئۇنىڭ گېپىگىغۇ تازا ئىشىنىپ كەتكىلى بولمايدۇ. نېمىشقا دېسەڭ بوۋا، ئۆزى چېكەرمەن. چېكىنىۋېلىپ غەلىتە خىياللارنى سۈرۈپ، شۇنداق قىزىق گەپلەرنى قىلىدۇكى، قىپقىزىل يالغان گەپلەرنىمۇ خۇددى راستتەك قاملاشتۇرۇۋېتىدۇ. ئەمما، ئۇنىڭ ياش ۋاقتىدا ئەسكەر بولۇپ كۆپ يەرلەرگە بارغىنى راست. ئۇنىڭ دېيىشىچە، بىر زامانلاردا ئۇ يامۇلغا ئەسكەرلىككە تۇتۇلغانىكەن. ئۇلارغا كۆلدە بويىغان ماتادا تىكىلگەن بىر قۇر كىيىمنى كىيدۈرۈپ، ئوقى يوق مىلتىقنى كۆتەرتىپ، «ئوڭغا مارش، سولغا مارش!» دەپ كۈندە مەشىق قىلدۇراتتىكەن. بىر كۈنلەردە ئۇلارنىڭ ئارىسىدا: «ئۇرۇشقا بارغۇدەكمىز» دېگەن گەپ تارقىلىپتۇ. ئەسكەرلەر: «مۇنداق سېپىلنىڭ ئىچىدە كۈندۈزى قورۇق پوپوغا يۇگۇرۇپ، كېچىسى پىت بېقىپ ئولتۇرغاندىن ئۇرۇشقا بارساقمۇ بارايلى» دەپ خۇشال بولۇشۇپتۇ. بىر كۈنى ئەسكەر باشلىقلىرى ئۇلارنى سەپكە تىزىپ،

قولىدىكى مىلتىقلىرىنى يىغىۋېلىپ، ئۇنىڭ ئورنىغا بىر دىن كەتمەن - كورجەكنى تۇتقۇزۇپ ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇلار: «مىلتىقنى تاشلاپ، كەتمەن - گورجەك بىلەن قىلىدىغان بۇ قانداق ئورۇشتۇ؟!» دېيىشىپ ھەيران بوپتۇ. ئەسلىدە يامۇل ئەسكەرلەرنىڭ قورسىقىنى باقالماي، بۇ خارابىلىكتە كۆمۈلۈپ ياتقان ئالتۇن - كۈمۈش بار، دەپ ئاڭلاپ، ئەسكەرلەرنى بۇ يەرگە ئالتۇن كولاتقىلى ئېلىپ ماڭغانىكەن. بۇ يەرگە كېلىپ كولاپتۇ، كولاپتۇ. زادى قانچىلىك بىر نېمە چىققىنىنى ئۇلارنىڭ كاتتىۋاشلىرىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىكەن.

— شۇنداق ئىشنى سەنمۇ ئاڭلىغانمۇ بوۋا؟ — دەپ بوۋايغا تىكىلدى تاھىرنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئەكرەم.

— بۇ تېخى يېقىن يىللاردا بولغان گەپلەرغۇ، مەن نېمىشقا بىلمىگۈدەكمەن؟ — دېدى بوۋاي، — شۇ چاغدا نۇرغۇن چېرىكلەر بۇ يەرگە كېلىپ، ئالتۇن تاپىمىز، دەپ خارابىلىكنىڭ ئىچىنى تىلغىۋەتكەنىدى. ھە، شۇلارنىڭ ئىچىدە سېنىڭ تاغاڭمۇ بار ئىكەن - دە؟ . . . ھېچنېمە تاپالماي، ئاخىرىدا دېھقانلارغا ھاشار سېلىپ ئېرىق چاپتۇرۇپ، مىڭ مۇشەققەتتە بۇ يەرگە بىر ئېرىق سۇمۇ باشلاپ كەلگەن، خارابىلىكنىڭ ئىچىنى يول - يول قېزىپ، ئۇنىڭ ئىچىدىن شارقىرىتىپ سۇ ئېقىتقان. شۇ ئېرىقلارنىڭ ئىزناسى خارابىلىك ئىچىدە ھازىرمۇ بار.

— ئۇ يەرگە سۇ ئېقىتىپ نېمە قىلماقچىكەن؟

— توپىنى سۇ بىلەن چايقاپ ئېقىتىۋېتىپ، سۇزۇلۇپ قالغان ئالتۇنلارنى تاغارلارغا قاچىلاپ ئەكەتمەكچى بولغان ئوخشايدۇ.

www.uyghurkitap.com

— قانداق، راستلا تاغارلاپ ئالتۇنلارنى سوزۇۋالدىمۇ؟

— بىلمىدىم. ئۇلار ئەتراپقا جىسەكچىلەرنى قويۇپ، ھېچكىمنى خارابىلىككە يېقىن كەلتۈرمىگەنىدى. شۇنداق بىر - ئىككى ئاي ھەپىلەشتى. چىرىكلەرگە قارىساق، ساقال - بۇرۇتلىرى ئۆسكەن، كىيىم - كېچەكلىرى رەتسىز، ئۇستۇبېشى توپا - تۇمان، بەكمۇ ئاۋارە كۆرۈنەتتى. ھە دېسىلا ئەتراپتىكى يېزىلاردىن توخۇ، تۇخۇم ئوغرىلاپ دېھقانلارنىڭمۇ ئارامىنى قويمىدى. شۇ چاغدا ھەممىمىز: «ھەي، بۇلارنىڭ ئالتۇن تاپالىغىنىمۇ تايىنلىقمىكىن، بولمىسا خەقنىڭ كاتتىكىنى مالتىلاپ يۈرمەس ئىدى» دېيىشكەنىدۇق. بىر كۈنلەردە ئۇلار ئۆزلۈكىدىن غايىب بولۇشتى. بۇ يەرگە شۇنداق تەلەي سىناپ كېلىپ - كېتىپ تۇرىدىغانلار خېلى بار. ھازىرغىچە بىرەرسى يوغانراق بىر نېمە تېپىۋاپتۇ، دېگەن گەپنى ئاڭلاپ باقمىدىم.

بوۋاينىڭ نەۋرە قىزى كىرىپ ئەتىگەنلىك ناشتىغا داستىخان راسلىدى. ئەكرەمنىڭ كۆزى نان - توقاچلارنى تىزىپ، چاي قۇيۇۋاتقان قىزغا ئاغدۇرۇلدى. قىزنىڭ كېلىشكەن قامىتى، ساغرىسىدا ئويناپ تۇرغان ئىككى ئۆرۈم چېچى، ئۇنىڭ يۇمران بەدەنلىرىدىن كېلىۋاتقان خۇش پۇراق يىگىتكە ئىللىق بىر سېزىم ئاتا قىلماقتا ئىدى. بوۋاينىڭ باياتىن بېرىقى سۆزى تاھىرنى ئۇمىدسىزلەندۈرۈپ قويغانىدى. ئۇمۇ قىزنىڭ چاي قۇيۇۋاتقان قولىغا تىكىلىپ تۇرغان بولسىمۇ، خىيالى: «تەس گەپ ئىكەن - دە! . . . ھۆكۈمەتنىڭ ئادەملىرى

شۇنچە ئاختۇرۇپ تاپالمىغان ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى قۇرۇق قول كولاپ بىز قانداق تاپالايتتۇق؟» دېگەنلەردە ئىدى.

«ياق، ئۈمىدسىزلىك شەيتاننىڭ ئىشى،— دەپ خىيالىنى داۋام قىلدى تاھىر،— كىم بىلىدۇ، يىللاردىن بېرى يەر ئاستىدا كۆمۈلۈپ ياتقان دۇنيالار بەلكىم تىرەنلا بىر يەردە، قايسىبىر تەلەيلىكنىڭ بىر كەتمەن چېپىپلا قومۇرۇۋېلىشىنى كۈتۈپ تۇرىدىغاندۇ...»

— خوش قېنى، جوزىغا يېقىنراق كېلىپ چاي ئىچىڭلار،— دەپ يىگىتلەرنىڭ خىيالىنى بۆلدى بوۋاي،— سىلەر نېمىشقا ئىزدەيدىغان نېمەڭلەرنى كۈندۈزى ئىزدىمەي، خارابىلىكتە قاراڭغۇدا تىمىسقىلاپ يۈرىسىلەر؟

ئىككى يىگىت ئىتتىك بىر ـ بىرىگە قاراشتى. بوۋاي نان ئۇشتۇپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا سۇرۇپ قويدى.

— بىز تەرەپتە چوڭ بىر مازار بار،— دەپ گەپ باشلىدى تاھىر چايدىن ئوتلاپ تۇرۇپ. ئۇ گەپنى تولىراق قىلاتتى. بوۋاينىڭ نەۋرە قىزىغا قىزىقىپ قېلىۋاتقان ئەكرەم بولىسا ئۇنچىقماسراق يىگىت ئىدى،— چوڭلار ئۇنى «ناھايىتى ئۇلۇغ مازار» دېيىشىدۇ، زادى كىمنىڭ مازىرى ئىكەنلىكىنى بىزمۇ ئۇقمايمىز. مازارنىڭ ئېگىز گۈمبەزلىرى قىيسىيىپ، ئۆرۈلۈپ چۈشەي دەپ قالدى. گۈمبەزنىڭ ئەتراپىدا شاخلىرىنى يېيىپ ئۆسكەن بىر ـ بىرىدىن يوغان قارىياغاچلار بار. بالا ۋاقتىمىزدا، كۈندۈزى ئۇ يەردە مۆكۈ ـ مۆكۈلەڭ ئوينايتتۇق. كېچىسى مازارنىڭ ئەتراپى شۇنچىلىك قاراڭغۇلىشىپ كېتىدۇ. قارىياغاچلارنىڭ ئۈستىدە جىنلار ئۇسسۇل ئوينىغۇدەك، دەپ ئەيمىنىپ، ئۇ يەردىن ھېچكىم ئۆتەلمەيدۇ. مازارنىڭ

يېنىدىكى كىچىك بىر ئۆيدە مازارنىڭ شەيخى يېتىپ - قوپىدۇ. قاشلىرى ئۆسكىلەڭ، مۆكچىيىپ ماڭىدىغان غەلىتە ئادەم. چوڭلارنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ شەيخنىڭ جىنلارنى ياۋاشلىتىۋېتىدىغان ئايەتلىرى بارمىش، شەيختىن جىنلارمۇ قورقىدىكەن. مەھەللىمىزنىڭ ئادەملىرى يىراقتا سەپەر قىلماقچى ياكى چوڭراق بىر ئىشقا تۇتۇش قىلماقچى بولسا، ئاۋۋال ئازراق ياغ پۇرىتىپ، قويماق - پوشكال سېلىپ، ھېلىقى شەيخنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ ئۇنىڭ دۇئاسىنى ئالىدۇ...

— قېنى، چاي ئىچكەچ سۆزلە، — دېدى بوۋاي.

تاھىر ئازراق نان يەپ، چايدىن بىر سۇمۇرۇۋېلىپ، ھېكايىسىنى داۋام قىلدى.

— بىزمۇ شۇنداق قىلماقچى بولدۇق.

— نېمە قىلماقچى بولدۇڭلار؟

— چوڭلارنى دوراپ، شەيخنىڭ دۇئاسىنى ئالماقچى بولدۇق. بىراق، ياغ پۇرىتىپ، پوشكال سالىدىغانغا نەدە پۇل. مەن بىر يېتىم بالا، ھېلىقى تاغامنىڭ ئۆيىدە تۇرىمەن. ئۆزى ياخشى ئادەم، بەك كەمبىغەل، چېكىنىۋېلىپ: «تاھىر، خۇدايىم بىزگىمۇ 〈ئال قولۇم〉 دەپ ئازراق بىر نېمە بېرىۋەتسە، بىر باي بوپكەتسەك - ھە!» دەپ قۇرۇق خىيال قىلىدۇ، ئىشنى راۋاج تاپمايدۇ. ماۋۇ ئەكرەم ئاغىنەمنىڭمۇ ئانىسى ئۆلۈپ كەتكەن، دادىسى شۇنداق ياۋاش ئادەم، ئىشلەشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ. ئۆگەي ئانىسىنىڭ ھەر يىلى قورسىقى دومبىيىپ تۇرىدۇ، ئارقا - ئارقىدىن بەشنى تۇغدى. ئۇكىلىرىنى يۇدۇپ كۆتۈرۈپ يۈرۈپ بۇ ئاغىنەمنىڭ بويىمۇ ئۆسمەي

قالدى. ئۆگەي ئانىسى شۇنچىلىك زالىم، ئۇنىڭغا تويغۇدەك تاماقمۇ بەرمەيدۇ.

تاھىر شۇ گەپلەرنى قىلىپ ئاغىنىسىگە قاراپ قويدى. يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ چىنىلەرگە چاي قۇيۇۋاتقان قىز ئەكرەمگە ئىچى ئاغرىپ قاراپ قالدى. ئەكرەم ئاغىنىسىنىڭ باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى بىچارە ھالغا چۈشۈرۈپ قويىدىغان گەپلەرنى قىلغىنىغا خىجالەت بولۇپ قىزىرىپ كەتتى.

— ھوي، چاي ئىچىڭلار، چاي ئىچكەچ پاراڭ قىلىڭلار! — دېدى بوۋاي.

— شۇنداق قىلىپ، ئەكرەم ئىككىمىز، ئەمدى قانداق قىلساق بولار؟ دەپ مەسلىھەتلەشتۇق، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلدى تاھىر ئاغزىدىكى ناننى چايناپ تۇرۇپ، — توختا، بىر ئامالىنى قىلىمىز، دېدىم. قوشنىمىزنىڭ كاتىكىدىن تۇخۇم بېسىپ ياتقان بىر توخۇنى ئوغرىلاپ، ئاستىدىكى تۇخۇملىرىنىمۇ قوشۇپ يانچۇققا سېلىپ چىقتىم. شەيخنىڭ ئالدىغا باردۇق. ھېلىقى ئەسكى ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ كىرىشىمىزگىلا ئۇ:

— كېلىڭلار بالىلىرىم. ھە، سەپەر قاياققا؟ — دەپ سوراپ قالدى.

ئەكرەم ئىككىمىز ھەيران بولۇپ بىر - بىرىمىزگە قاراشتۇق. ئۆينىڭ ئىچىدىكى قاراڭغۇلۇقتا ئۇنىڭ ئولتۇرغان يېرىنى ئارانلا پەرق ئەتتۇق. چوڭلارنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ شەيخ شۇنداق سىرلىق ئادەمكەن. ئۇنىڭ بىلمەيدىغان ئىشى يوقمىش، غايىبتىن كەلگەن ئاۋازلار ئۇنىڭغا كىمنىڭ نېمە قىلماقچى بولۇۋاتقانلىقى، مەخپىي

سىر ۋە بۇنىڭدىن كېيىن بولىدىغان ئىشلاردىن خەۋەر بېرىپ تۇرارمىش. ئۇنىڭغا يالغان گەپ قىلغان ئادەمنىڭ ئۆزى ياخشى ئاقىۋەتكە قالمايدىكەن. بىزمۇ گەپنىڭ راستىنى قىلىپ، ئۆزىمىزنىڭ قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىگە بېرىپ، تەلىيىمىزنى بىر سىناپ باقماقچى بولغانلىقىمىزنى ئېيتتۇق. شەيخ بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي:

— ھە، بىلىمەن، بىلىمەن، سىلەر بارماقچى بولغان يەر نەچچە يۈز يىللارنىڭ ئالدىدا بىر شەھەر ئىدى. توقلۇق، باياشاتچىلىقتىن شەھەرنىڭ ئادەملىرى بۇزۇقچىلىققا پېتىپ قېلىپ، ئاللانىڭ نەپرىتىگە ئۇچراپ، بىر كېچىدىلا ئاسماندىن قۇم - توپراق يېغىپ، شەھەر ئاستىغا كۆمۈلۈپ قالغان، — دېدى.

بىز «توۋا!» دەپ ياقىمىزنى تۇتتۇق. شەيختىن:

— ئۇنداقتا بىز ئۇ يەرگە بارساق بولامدۇ؟ بارمىساق بولامدۇ؟ — دەپ سورىدۇق. شەيخ:

— بېرىشقا نىيەت قىلغان بولساڭلار بېرىڭلار، ئەمما ئۇ يەرنى كېچىسى ئاختۇرۇڭلار، — دېدى.

بىز بۇ گەپنى چۈشەنمىدۇق. قاراڭغۇ كېچىدە نېمىنى كۆرگىلى بولىدۇ؟ ئۇ بىزنى ئوغرىلىق قىلغىلى كېتىپ بارىدۇ، دەپ قېلىۋاتامدۇ، قانداق؟ دەپ ئۇنىڭدىن:

— نېمىشقا؟ — دەپ سورىدىم. شەيخ:

— ياراتقان ئىگەم كېچىنى كۈندۈزدە جاپا چەككەنلەرنىڭ ئارام ئېلىشى، ئۇياتلىق ئىشلارنى قىلغۇچىلارنىڭ شۇ ئىشلارنى خۇپىيانە قىلىۋېلىشى ئۈچۈن ياراتقان. كۆمۈكلۈك خەزىنىنى ئىزدىمەكچىڭمۇ مەخپىي

بولغىنى ياخشى. سىلەر ئۇ يەرنى ئەڭ ياخشىسى كۈننىڭ قىزىلى يېتكەندىن باشلاپ ئاختۇرۇپ، تاڭ سەھەردە ئەزان ئاۋازى چىقىشى بىلەن ئاۋارىچىلىقىڭلارنى توختىتىڭلار! — دېدى.

ئەيتاۋۇر تازا ئىسىمدە يوق، شەيخنىڭ گېپىنىڭ ئورامى مۇشۇنداقراق بولدى. قولىمىزدىكى توخۇ، توخۇملارنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويۇپ، رەھمەت! دېدۇق. ئۇ:

— بۇ نەرسىلەرنى ئوغرىلاپ كەلگەندەك تۇرىسىلەر، ئالمايمەن، — دېدى.

شۇنداق بولسىمۇ، ئاپارغان نەرسىلىرىمىزنى ئۇنىڭ ئالدىغا تاشلاپ قايتىپ چىقتۇق...

تاھىر يەنە مەھەللىدىن چىققاندا باغلاقتىن بوشانغان قوزىدەك خۇشال بولۇپ قانچىلىك قىيغىتىشقانلىقىنى، يولدا بىر تونۇردىن كۆمەچ ئوغرىلاپ يېيىشكەنلىرىنى، كېچىسى ياتىدىغان جاي تاپالماي، بىر كونا تۆگمەنگە كىرىپ يېتىپ تازا قورققانلىقىنى، باغدىن ئالما ئوغرىلايمىز، دەپ تامدىن ئارتىلىپ، بىر ئىشلەمچىنىڭ باغۋەننىڭ قىزى بىلەن سۆيۈشۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالغانلىقىنى... يەنە شۇنداق نۇرغۇن ئىشلارنى سۆزلىمەكچى ئىدى. باشقىلارنىڭ چېيىنى ئىچىپ بولۇپ ئۆزىگە قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، سۆزدىن توختاپ ئالدىدىكى چېيىنى ئىچىۋېتىشكە تۇتۇندى. ئۇ گېپىنىڭ ئاخىرىنى:

— شۇنچە يوللارنى بېسىپ، ئىزدەپ - سوراپ بۇ يەرنى ئاران تېپىپ كېلىۋىدۇق، قىرىشقاندەك ئاخشام بوران چىقىپ كەتتى. بىر كونا خامانىنى تېپىپ، مەڭگەنگە

يۆگىنىپ ياتتۇق. بىر چاغدا كۆزىمىزنى ئاچساق، بوران توختاپ، ئۈستىمىزدە يۇلتۇزلار كۈلۈپ قاراپ تۇرۇپتۇ. خۇدانىڭ ئىلتىپاتىغا رەھمەت ئېيتىپ، خارابىلىكتە ئالدىراپ يېتىپ كەلدۇق. ئۇيەر - بۇيەرنى ئەمدىلا كولاشتۇرۇپ تۇراتتۇق، بۇ تەرەپتىن ئەزان ئاۋازى ئاڭلاندى، ئىشىمىزنى توختاتتۇق، — دەپ ئاياغلاشتۇردى.

چايدىن كېيىن بوۋاي دۇئاغا قول كۆتۈردى. دۇئادىن كېيىن بوۋاينىڭ نەۋرە قىزى داستىخاننى يىغىپ دالان ئۆيگە چىقىپ كەتتى.

— ئەزاننى كىم ئېيتىدۇ، بوۋا؟ — دەپ سورىدى ئەكرەم.

— كىم ئېيتاتتى، مانا مەن ئېيتىمەن.

— كىمنى نامازغا چاقىرىسەن؟ بۇ ئايدالادا باشقا ئادەممۇ يوقتەككۇ؟

— بۇ قەدىمكى خارابىلىكتە ئىلگىرى ھالال ئەمگەكلىكىرى بىلەن كۈن ئۆتكۈزگەن ئاتا - بوۋىلىرىمىز ياشاپ ئۆتكەن، دەپ بىلىمەن، — دېدى بوۋاي، — ياش ۋاقتىمدا، بۇ خارابىلىك ئۈستىدە ئېسىلىپ تۇرغان نۇرنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەنىدىم. ھەر كۈنى ناماز ۋاقتىدا، بۇ ئەتراپتا ياشاپ ئۆتكەن ئادەملەرنىڭ روھى بولسىمۇ ئاڭلىسۇن، دەپ ئەزان چاقىرىمەن، ھەر نامىزىمدا ئۇلار ئۈچۈن دۇئا قىلىمەن. نامراتچىلىقتا ئۆتۈۋاتقان كۈنۈمگە شۈكۈر قىلىپ، بۇ يەردە شۇنچە ئۇزۇن يىل ياشاپتىمەن. بىرەر پارچە ئالتۇن تېپىۋالارمەنمىكىن، دەپ شۇ خارابىلىككە بىرمۇ كەتمەن چېپىپ باقماپتىمەن. بۇمۇ بىر ئەقىدە. مېنىڭ سىلەردەك ياشلىق چاغلىرىم بولغان.

لېكىن، سىلەر تېخى مەندەك قېرىلىق دەملەرگە كەلمىدىڭلار. نۇرغۇن نەرسىلەرنى كېيىن چۈشىنىپ قالىسىلەر.

تاھىر بىلەن ئەكرەم بوۋاينىڭ زادى نېمە دېمەكچىلىكىنى ئاڭقىرالماي، ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ قالدى. تاھىر: «بىزنىڭ ھېلىقى شەيخ...» دەپ يەنە بىر گەپنى باشلىماقچى بولۇۋىدى، بوۋاي ئۇنىڭ سۆزىنى تارتىۋېلىپ ئۆزىنىڭ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ كەتتى.

— بىلگۈچى ئاللا،— دېدى بوۋاي،— شەيخلەرنىڭ سۆزىگە ئىشىنىشىمۇ بولمايدۇ. بۇ يەردە تارقىلىپ يۈرگەن مۇنداق بىر رىۋايەتمۇ بار: بىر زامانلاردا، مۇشۇ خارابىلىكنىڭ ئەتراپىدىكى مەھەللىلەرنىڭ بىرىدە ئاق كۆڭۈل، ساددا بىر دېھقان ئۆتكەنىكەن. ئۇششاق بالىلىرى بىلەن كۈنى تولىمۇ غۇربەتچىلىكتە ئۆتەتتىكەن. ئۇ ھەر كۈنى: «ھەي خۇدا، بىر كاللەك ئالتۇننى غايىبتىن تاشلاپ بەرگەن بولساڭ، مۇشۇ ئېغىر كۈنلەردىن قۇتۇلۇپ، مەنمۇ ئارامخۇدا ساڭا ئىبادىتىمنى قىلغان بولسام» دەپ تىلەيدىكەن. بىر كۈنى ئۇ چۈشىدە ئاپئاق ساقاللىق بىر بوۋاينى كۆرۈپتۇ. بوۋاي ھاسىسى بىلەن ئۇنى تۇرتۇپ ئويغىتىپ:

— قوپ ئورنۇڭدىن، قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىگە بار. خارابىلىك ئوتتۇرىسىدا بىر توپ يۇلغۇن ئۆسۈپ تۇرۇپتۇ. يۇلغۇننىڭ ئوڭ تەرىپىنى كولىساڭ، بىر تاش چىقىدۇ، تاشنى ئورنىدىن قوزغاتساڭ، تۆۋەنگە قاراپ كەتكەن يول كۆرۈنىدۇ، «بىسمىللا!» دەپ ئوڭ پۇتۇڭنى ئېلىپ پەلەمپەيدىن چۈشۈپ، ئالدىڭدىكى يول بىلەن

ماڭساڭ خەزىنىگە يېتىسەن،— دەپتۇ.

دېھقان چۆچۈپ ئويغانسا چۈشى. تاڭ يورۇپ قالغانىكەن. ئۇ ئالدىراپ ئورنىدىن تۇرۇپ، تاھارەت ئېلىپ بامدات نامىزىنى ئوقۇپ، مەھەللىنىڭ يېنىدىكى قەبرىستانلىقتا قارايدىغان شەيخنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ، ئۇنىڭغا كېچە كۆرگەن چۈشىنى سۆزلەپ:

— شەيخ ئاتا، سىزچە قانداق قىلسام بولىدۇ؟ — دەپ مەسلىھەت سوراپتۇ. شەيخ:

— بالام، سەن چۈشۈڭدە ساقاللىق شەيتاننى كۆرۈپسەن. ھەرگىز ئۇنىڭ سۆزىگە ئالدىنىپ، خارابىلىككە بېرىپ، كەلسە - كەلمەس يەرلەرنى كولاپ يۈرگۈچى بولما! — دەپتۇ.

شەيخ دېھقاننى شۇنداق دەپ يولغا سېلىپ قويۇپ، خارابىلىككە ئاستا ئۆزى بېرىپ قاراپ بېقىپتۇ. قارىسا راست. خارابىلىكنىڭ ئوتتۇرىسىدا قىزغۇچ چېچەكلىگەن بىر تۈپ يۇلغۇن باراقسان بولۇپ ئۆسۈپ تۇرغۇدەك. شەيخ يەڭلىرىنى شىمايلاپ، يۇلغۇننىڭ يېنىنى بىر ھازا كولىغانىكەن، يوغان بىر تاش چىقىپتۇ. تاشنى ئىنجىقلاپ يۆرۈپ ئورنىدىن قوزغاتقانىكەن، تۆۋەندە تاش پەلەمپەي كۆرۈنۈپتۇ. شەيخ: «تاپتىم! تاپتىم!» دەپ ۋارقىراپ، خۇشاللىقىدا «بىسمىللا» دېيىشنىمۇ ئۇنتۇپ، ئۇدۇل كەلگەن پوتىنى ئېلىپ تاش پەلەمپەيدىن چۈشۈپ، شۇنداق قارىسا، ئۇنىڭ ئىچى كەتكەن ئۆڭكۈر ئىكەن. ئۇ بىر - ئىككى قەدەم باسمايلا، پوتىنىڭ ئەتراپىدا مىغىلداپ يۈرگەن يىلانلارنى كۆرۈپتۇ. «ئاللا، توۋا!» سىلىپ قېچىپ چىققۇچە، يىلانلار ئۇنى قوغلاپ يېتىپ، چېقىپ

ئۆلتۇرۇپتۇ. كىشىلەر ئەتىسى بېرىپ قارىسا، شەيخ يۇلغۇننىڭ قېشىدا ئۆلۈپ ياتقۇدەك، خارابىلىك بولسا ئىلگىرىكىدەكلا تىمتاس تۇرغۇدەك . . .

— يائاللا، نېمىدېگەن قورقۇنچلۇق گەپ بۇ! ؟ — دەۋەتتى ئەكرەم.

— ئەگەر، ھېلىقى دېھقاننىڭ ئۆزى بېرىپ يۇلغۇننىڭ يېنىنى كولاپ باققان بولسا، قانداق بولاتتىكىن؟ — دەپ سورىدى تاھىر.

— بۇ بىر رىۋايەت، — دېدى بوۋاي، — ياش ۋاقتىمدا بۇ خارابىلىك ھەققىدىكى نۇرغۇن رىۋايەتلەرنى بىلەتتىم، ھازىر ئۇنتۇپ كەتتىم . . . ھە راست، ھېلىقى چېرىكلەر بۇ يەردە ئالتۇن ئىزدەپ يۈرگەن چاغلاردا، كىشىلەر ئارىسىدا مۇنداق بىر ھېكايىنىڭمۇ تارقىلىپ يۈرگىنىنى ئېسىمدە: قەدىمكى زاماندا، دەل مۇشۇ خارابىلىكنىڭ ئورنىدىكى شەھەردە بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. بىر قېتىم، شەھەرگە كۈچلۈك ياۋ بېسىپ كېلىش ئالدىدا تۇرغاندا، شاھ خەزىنىدىكى بارلىق ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى تاش ئىچىدىكى بىر مەخپىي ئۆڭكۈرگە يۆتكەپتۇ. كىشىلەر تۆگىلەر بىلەن تۆگە ھەيدىگۈچىلەرنىڭ تاغ تەرەپكە ئۆتكىنىنىلا كۆرىدىكەن، ئۇلارنىڭ قايتىپ كەلگىنىنى كۆرمەيدىكەن. شاھ ھېلىقى مەخپىي ئۆڭكۈرگە ئالتۇن - كۈمۈش توشۇغان ۋە ئۆڭكۈرنىڭ سىرىنى بىلىدىغانلارنىڭ ھەممىسىنى ئۇجۇقتۇرۇۋەتكەن، دېيىشىدۇ. شۇڭا، ھازىرغىچە ئادەملەر بۇ ئۆڭكۈرنى ئىزدەيدىكەنۇ، تاپالمايدىكەن. بۇ ھېكايىنى ئاڭلىغان چېرىكلەرنىڭ تاغ ئىچىنى قىدىرىپ، نەچچىسىنىڭ ئېگىز قىيالاردىن غۇلاپ

www.uyghurkitap.com

چۈشكىنىنى ئاڭلىغانىدۇق. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇ ئۆڭكۈرنى زادىلا ئىزدەپ تاپقىلى بولمىغۇدەك. شاھ ئۇ ئۆڭكۈرنى قازدۇرۇپ، ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى كۆتۈرۈپ بولغاندىن كېيىن، ئۈستىدىن دەريا سۈيىنى باشلىۋەتكەنمىش.

— ئۇنداقتا، بۇ خارابىلىكتە ئىزدەپ تېپىۋالغۇدەكمۇ ھېچنېمە قالمىغان دېگىنە بوۋا؟ — دېدى تاھىر.

— كولاپ كۆرمەكچى بولساڭلار، كۈندۈزى كولاڭلار، — دېدى بوۋاي، — تەلىيىڭلار بولسا، بىرەر پۇللۇق نەرسە ئۇچراپ قالسا ئەجەب ئەمەس. قاراڭغۇدا قىلغان ئىشنىڭ بەرىكىتى بولامدۇ؟ ... مانا مۇشۇ ئۆيدە يېتىپ - قوپۇپ، چاينىمۇ مەشەدىلا ئىچىڭلار. بىرەرىڭلارنى نەۋرە قىزىمغا چېتىپ ئوغۇل قىلىۋالغان بولسامغۇ خويمۇ ياخشى بولاتتى. يىراقنى يېقىن قىلغۇدەك سىلەردەك بىر ئوغۇل بالىغا تولىمۇ موھتاجمەن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئەكرەم نېمىشقىدۇ ئۆپكىدەك قىزىرىپ يەرگە قارىدى. تاھىر يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئورنىدىن قوپماقچى بولۇۋاتقان بوۋاينىڭ قولتۇقىدىن يۆلىدى.

* * *

يىگىتلەر خارابىلىكنى خېلى كۆنلەرگىچە قىدىرىشتى. ئۇلارنىڭ قولىغا قانداقتۇر چاقچۇق پارچىلىرى، ئاقىرىپ ياغاچقىلا ئوخشاپ قالغان قۇرۇق ئۈستىخانلاردىن باشقا ھېچنېمە چىقمىدى.

ئاخشىمى ـ ئەتىسى ئازراق سوغۇق چۈشۈپ قالغان بولسىمۇ، كۆن ئۆرلىگەندە كۆز ئاپتىپىنىڭ يەنە ئوبدانلا تەپتى بار ئىدى. ھارغان، ئۈمىدسىزلەنگەن ئىككى يىگىت ئاپتاپقا ئۆزىنى تاشلاپ يېتىشاتتى. يىراق ـ يېقىندىكى دەل ـ دەرەخلەرنىڭ يوپۇرماقلىرى تېخى يېشىللىقىنى يوقاتمىغان بولۇپ، بۇ يېشىللىققا قايسىبىر مېۋىلەرنىڭ قىزارغان يوپۇرماقلىرى ئارىلىشىپ ئۆزگىچە بىر كۆز مەنزىرىسىنى ھاسىل قىلغانىدى. تىنىق ئاسماننىڭ ئۇيەر ـ بۇيەرلىرىدە ئېسىلىپ تۇرغان پاختىدەك ئاق بۇلۇتلار ھەرىكەتسىز تۇرغاندەك قىلغان بىلەن، سىنچىلاپ قارىغانسېرى ئاستا ـ ئاستا شەكلىنى ئۆزگەرتىپ، ھەر خىل نەرسىلەرنىڭ سىماسىغا ئوخشاپ قالاتتى. قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى بولسا، ئەسىرلەردىن بېرىقى سۈكۈتىنى بۇزماي جىمجىت ياتاتتى.

— قارىغاندا ئىككىمىزدە تەلەي دېگەن نېمە يوقكەن ـ دە؟ — دېدى ئەكرەم، — ئالتۇن تۇرماق، بىر تال پۇچۇق يارماق تاپالىغان بولساق كاشكى . . .

— ئاڭلىغانمىدىڭ؟ — دېدى تاھىر، — بىر زامانلاردا بىر ئادەم مۇشۇ خارابىلىكتىن بىر تىللا، پەقەت بىرلا تىللا تېپىۋېلىپ كاتتا باي بوپتىكەن.

— بىر تىللا! ؟ — ئەكرەم بىر تىللانىڭ ئەمەلىي قىممىتىنىڭ زادى قانچىلىك بولىدىغانلىقىنى تازا چۈشىنىپ كەتمەيتتى، — بىر تىللا دېگىنىڭگە قانچە نان كېلىدۇ؟

— نېمە دېدىڭ؟

— سېنىڭ بىر تىللارىڭغا قانچە نان كېلىدۇ؟ —

دەۋاتمەن.

— قانچە نان كېلىدىغانلىقىنى مەنمۇ بىلمەيمەن، بەلكىم يۈز نان ياكى ئۇنىڭدىنمۇ جىقراق نان كېلىدىغاندۇ لېكىن، تىللا تاپقان ئادەم نانلا يەپ ئولتۇرمايدۇ ـ دە!

— ئەمىسە، ئۇ بىر تىللا بىلەن قانداق قىلىپ شۇنچە باي بوپكېتىپتۇ؟

— ئۇ ھېلىقى تېپىۋالغان تىللاغا ماۋۇ بازاردىن ئازراق بىر نەرسە سېتىۋېلىپ، يەنە بىر بازارغا ئاپىرىپ ئىككى تىللاغا سېتىپتۇ. ئۇ بازاردىن ئىككى تىللالىق مال ئېلىپ، باشقا بىر بازارغا ئاپىرىپ تۆت تىللاغا سېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇنىڭ پۇللىرى ئاستا ـ ئاستا كۆپىيىپ، ئاخىرىدا كارۋانلىرىنى ھەيدەپ، شەھەرمۇ شەھەر ئارىلاپ سودا قىلىدىغان چوڭ بايغا ئايلىنىپتۇ. ھەر بىر شەھەردە چوڭ ـ چوڭ دۇكانلىرى، باغلىق قورۇ ـ جايلىرى بوپتۇ. ئۇ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا يەنە بۇ خارابىلىك يېنىغا قايتىپ كېلىپ، تاشدۆڭگە ئاشۇ ئاق مەسچىتنى سالدۇرغانىكەن. كۆرگەنسەن، نېمىدېگەن ھەيۋەت؟!

— ھەممىسى قۇرۇق گەپ! — دېدى ئەكرەم، — بۇيەردە: پالانچى بۇ خارابىلىكتىن مۇنداق بىر نېمە تېپىۋېلىپ ئۇنداق باي بوپكېتىپتىكەن، مۇنداق چوڭ ئىش قىپتىكەن، دەيدىغان رىۋايەتتىن تولا نېمە يوقكەن. كولىساڭ، تاشتىن باشقا ھېچنېمە يوق.

— دەۋاتىمەنغۇ، ئالتۇن ـ كۈمۈش دېگەن كۆرگەنلا ئادەمگە ئۇچراۋەرمەيدۇ ـ دە! ئىككىمىزنىڭ پەقەتلا تەلىيى يوقكەن.

ئەكرەم يەنە ئاغىنىسى ئېيتقان ھېلىقى بىر تىللا

توغرىسىدا ئويلاپ قالدى.

— نېمىشقا ھېلىقــــى باي بۇ تاشدۆڭگە بۇ ئاق مەسچىتنى سالدۇرغانىكەن؟ — دەپ سورىدى ئۇ.

— نېمىشقا دېگىنىڭ نېمە گەپ؟ — دېدى تاھىر جەينەكلىنىپ، يېنىچە بولۇپ ئاغىنىسىگە قاراپ.

— نېمىشقا ئۇنىڭ كالللىسىغا بىر مەسچىت سالاي، دېگەن خىيال كىرىپ قاپتۇ ۋە ئۇ مەسچىتنى مۇشۇ قاقاس دۆڭگە سالغۇسى كەپتۇ؟

— ئۇ مۇشۇ خارابىلىكتىن تېپىۋالغان بىر تال تىللا بىلەن شۇنچە بېيىپ كەتكەن ـ دە، بەلكىم ئۇ خۇدايىمنىڭ ئۆزىگە قىلغان ياخشىلىقىنى بۇ خارابىلىك يېنىغا بىر مەسچىت سېلىپ قايتۇرماقچى بولغاندۇ؟ بۇ يەردە ناماز ئوقۇغانلار مەن ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىنمۇ پات ـ پات مېنىڭ روھىمغا ئاتاپ دۇئا قىلىــــپ تۇرسۇن، دەپ ئويلىغاندۇ.

— ئەگەر ساڭا شۇنداق بىر تىللا ئۇچراپ قالغان بولسا قانداق قىلاتتىڭ؟ — دەپ سورىدى ئەكرەم بىلىكىگە ئۆمىلەپ چىقىۋاتقان چۈمۈلىنى ئۇرۇۋېپ چۈشۈرۈۋېتىپ.

— مەنمۇ؟ — دېدى تاھىــر، — ھە، ماڭا شۇنداق بىــر تىــلــلا ئۇچــراپ قالغان بولسا . . . ھە، نېمە قىلاتتىم؟ . . . مەنمۇ شۇنداق بىر ئىش قىلاتتىم.

— نېمە ئىش ئۇ؟

— ھېلىقى سودىگەردەك بىرنى ئىككى، ئىككىنى تۆت قىلىپ سودا بىلەنلا ھەپىلىشەتتىم. بىر تىللاغا قانچە نان كەلمىسۇن، نان دېگەننى ئۆيدە ئولتۇرۇپ يەۋەرسەڭ، ئۇمۇ تۈگەپ، يەنە قورساق ئاچىدۇ ـ دە! باشتا نانمۇ يېمەي

ئۇقەت قىلماق كېرەك . . . سەنچۇ؟ بىر تىللا ئۇچراپ قالغان بولسا، سەن قانداق قىلاتتىڭ؟

— بىر تىللا ئۇچرىغان بولسا. . . ھە، ئۇچرىغان بولسا. . . قانداق قىلاتتىم. . . قېنى ئۇ تىللا؟ . . . سىنىمۇ تاغاڭغا ئوخشاش قۇرۇق خىيال قىلىۋەرمىگىنە!

— ياق ئەمدى بىر دەۋاتقان گەپقۇ. مىسالى، ساڭىمۇ شۇنداق بىر تىللا ئۇچراپ قالغان بولسا، قانداق قىلاتتىڭ؟ دېمەكچى.

— قانداق قىلاتتىم؟ . . . تىللانى كۆتۈرۈپ بېرىپ، بىزگە ھەر كۈنى چاي بېرىۋاتقان ھەيدەر بوۋاينىڭ ئالدىغا قويۇپ: «بوۋا، تاپقان دۇنيايىم مۇشۇكەن، نەۋرە قىزىڭىنى ماڭا نىكاھلاپ قويساڭ، ئىككىمىز سېنىڭ خىزمىتىڭنى قىلساق» دەيتتىم.

— ھەي كاساپەت، بوۋاينىڭ قىزى گۈلسۈمگە كۆزۈڭ چۈشۈپتۇ ـ دە!

دوستلار بىر ـ بىرىنى ئىتتىرىشىپ كۈلۈشۈپ كەتتى. خارابىلىككە چۈشمەكچى بولۇپ تۆۋەنلىگەن بىر جۈپ دالا تورغىيى كۈلكە ئاۋازىدىن ئۈركۈپ، يەنە ئوخچۇپ يۇقىرى ئۆرلىدى. كۆپكۆك كۆز ئاسمىنىدىكى ھېلىقى ئاق بۇلۇتلار ئەمدى نېپىز ئاق داكىدەك بولۇپ يېيىلىپ كەتكەنىدى.

— ھېچنېمە تاپالماي، مەھەللىگە قۇرۇق قول سالپىيىپ بارىدىغان بولساق، تازا كۈلكىگە قالىمىز ـ دە! — دېدى ئەكرەم.

— تېخى ھېلى مەھەللىمىزدىكى شەيخ: «بۇ ھارامدىن بولغانلار قاچان كېلەر؟» دەپ مەھەللىنىڭ بېشىدىلا كۈتۈپ تۇرامدىكىن، دېگىنە؟

www.uyghurkitap.com

— قانداقچىسىگە؟ — دەپ سورىدى ئەكرەم ئاغىنىسىنىڭ گېپىگە چۈشەنمەي.

— بىز ھېلىقى توخۇ بىلەن قوشۇپ ئۇنىڭغا چۈجىلىرى چىقايلا دەپ قالغان تۇخۇملارنىمۇ ئاپىرىپ بەردۇق. شەيخ خوجام: «بۇنى ئوغرىلاپ كەلگەندەك تۇرىسىلەر، ئالمايمەن» دېگەنىدىلەن، بىز چىقىپ كەتكەندىن كېيىنلا قاراڭغۇ ئۆيدە بايقىماي قورۇپ يېگەن بولسا، ئىچى ئوقتەك سوروپ كەتتى - دە!

ئۇلار يەنە كۈلۈشۈپ كەتتى.

— مەن مەھەللىگە قايتىپ بارمايمەن، — دېدى تاھىر.

— نېمىشقا؟ — ھەيران بولدى ئەكرەم.

— بارساڭ يەنە شۇ كۆڭۈلسىز ئۆي. تاغامنىڭ چېكىۋېلىپ قۇرۇق خىيالنى سۈرگىنى سۈرگەن. دەيدىغان گەپلىرىنىڭ ھەممىسى ماڭا ئاڭلاۋېرىپ ياد بولۇپ كەتكەن گەپلەر. تاغام ياش ۋاقتىدا، ئالدىغا ھەر كۈنى بىر قارىغۇ دىۋانە ئۇچرايدىكەن، دىۋانىنى بىر كىچىك قىز يېتىلەپ يۈرىدىكەن، ھېلىقى دىۋانە كۆزى كور بولسىمۇ، تاغامنى ئاياغ تاۋۇشىدىنلا تونۇۋالاتتىكەن. ھەر قېتىم تاغامغا ئۇچراپ قالغاندا ئۇ:

— ئۇرايىم، مۇشۇ قىزىم رەسىدە بولاي دەپ قالدى، مەندىن كېيىن قالسا، ئۇنىڭغا باشپاناھ بولغۇدەك بىر ئەر كىشى بولمىسا بولمايدۇ. شۇ قىزىمنى سەن نىكاھلاپ ئالساڭ، — دەيدىكەن.

تاغام ئىچىدە: «مەن ئەمدى سەن قەلەندەرنىڭ قىزىنى ئالامتىم» دەپ ناھايىتى خاپا بولاتتىكەن. كېيىن ئۇ قىزنى

باشقا بىرسى ئىكاھلاپ ئاپتۇ. قەلەندەر تۈلكىدىن كېيىن، ئۇنىڭ يەرگە سالغان كىگىزلىرىنىڭ ئاستى، ئەسكى يوتقانلىرىنىڭ ئەستىرى، ئۆيىنىڭ تام ـ تورۇسلىرىدىكى يوچۇقلاردىن تارتىپ كونا ئۇچاقنىڭ مورىلىرىغىچە ھەممە يەردىن شۇنداق جىق پۇل چىقىپتۇكى، ساناپ تۈگەتكىلى بولمىغانمىش. شۇنىڭ بىلەن دىۋانىنىڭ كۆيئوغلى بىر كېچىدىلا كاتتا باي بولۇپ كېتىپتۇدەك. تاغام ھېلىقى دىۋانىنىڭ قىزىنى ئالمىغىنىغا تا ھازىرغىچە پۇشايمان قىلىدۇ... يەنە ئۇ ئولتۇرۇۋېلىپ شۇنداق غەلىتە چۆچەكلەرنى توقۇيدۇكى، ئاڭلاپ باقمىغان ئادەمنىڭ ئەقلى ھەيران قالىدۇ. بىر دېھقان سوقا بىلەن يەر ھەيدەۋاتسا، تۇپىنىڭ ئاستىدىن بىر قالپاقنىڭ پۆپۈكىسى كۆرۈنۈپ قاپتۇدەك، قالپاقنى كۆتۈرسە ئاستىدىن بىر باش چىقىپتۇدەك، كولاۋەرسە، بىر ئادەمنىڭ پۈتۈن جەستى ئىكەن. جەسەتنى تارتىپ چىقىرىپ قارىسا، ئۇنىڭ ئاستىدا ئالتۇن ئېگەر ـ جابدۇقلىرى بىلەن توقۇلغان بىر ئات تۇرغۇدەك... مانا مۇشۇنداق ئاجايىپ ـ غارايىپ گەپلەر. تاغامنىڭ ئەھۋالى شۇ. مەھەللىدە ئۇنىڭدىن باشقا تارتىشىدىغان كىمىم بارتى؟

— مەھەللىگە بارمىساڭ نەگە بارىسەن؟ — سورىدى ئەكرەم.

— چەت مەملىكەتكە چىقىپ كېتەيمىكىن دەيمەن.

— نەگە؟!

— چەت دۆلەتكە. ئاڭلىمىدىڭمۇ؟ ھەيدەر بوۋاينىڭ ئېيتىشىچە، بۇ يەردىن يۇقىرىلاپ يەنە بىرەر كۈن ماڭساقلا، چېگرىغا يېتىپ بارىدىكەنمىز.

بىر - ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا گەپتىن گەپ چىقىپ، ھەيدەر بوۋاي يىگىتلەرگە چېگرىنىڭ بۇ يەرگە ئانچە يىراق ئەمەسلىكىنى، چېگرىغا يېقىن مەھەللىلەردىكى دېھقانلارنىڭ ماللىرى بەزىدە چېگرىدىن ئۇ تەرەپكە ئۆتۈپ كەتسە، دېھقانلارنىڭ ئۆزى بېرىپ ھەيدەپ كېلىدىغانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەنىدى. بوۋاي يەنە: «بىر زاماندا، ئەتراپىمىزدىكى يۇرتلاردىنمۇ خېلى ئۆيلۈكلەر ئۇياققا ئۆتۈپ كەتكەن. بەزىلەر مېنىمۇ بىللە كېتەيلى، دېگەن. مېنىڭ مۇشۇ ئاق مەسچىتتىن ئايرىلغۇم كەلمىدى. ئاتا - بوۋا، دوست - يارەنلىرىمنىڭ قەبرىسى مۇشۇ ئەتراپتا. كۆردۈڭلارمۇ؟ ئەتراپ چەكسىز تىنچ دالا. باھاردا بۇ يەر رەڭمۇرەڭ دالا گۈللىرى ئېچىلىپ شۇنچە چىرايلىق بولۇپكېتىدۇ. كۈننىڭ تەپتى، بورانلارنىڭ ھۇشقىتىشى، پەسىللەرنىڭ ئالمىشىشى كىشىگە يارانتقان ئىگىسىنى ئەسلىتىپ تۇرىدۇ» دېگەنىدى.

— چېگرىنىڭ پايلاقچىلىرى تۇتۇۋالسا، قانداق قىلىسەن؟ — دەپ سورىدى ئەكرەم.

— بۇ تەرەپكە بىر موزىيىمىز قېچىپ ئۆتۈپ كەتكەنىدى، شۇنى ئىزدەپ كېلىشىم، موزايىنى تاپمىسام، دادام ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ، دەپ يىغىنى سالىمەن.

ھەر ئىككىلىسى تەڭ كۈلۈشۈپ كەتتى.

— سەنچۇ؟ بولمىسا بىللە كەتمەمدۇق؟ — دېدى تاھىر.

— مەن ئۇنداق يىراق يەرگە كەتمەي، — دېدى ئەكرەم، — دادام بەك ياۋاش ئادەم، قېرىغاندا ئۇنىڭغا كىم قارايدۇ؟

— ئىنىلىرىڭچۇ؟ داداڭ قېرىپ كەتكۈچە

ئىنىلىرىڭمۇ چوڭ بولار؟
— ئۆگەي ئانام يامان خوتۇن. دادام قېرىپ ئىشقا يارىمايدىغان بولغاندا، بالىلىرى بىلەن بىرلىشىپ دادامنى ئۆيدىن قوغلاپلا چىقىرامدىكىن دەيمەن.
— مەھەللىگە قايتىسەن؟
— ھازىرچە قايتماي، ھەيدەر بوۋايغا ئوغۇللا بوپكېتەيمىكىن دەيمەن. دادامنى قېرىغاندا يېنىمغا ئەكېلىۋالىمەن.
— ھىم. . . بوۋاينىڭ نەۋرە قىزى يۈرىكىڭگە ئوبدانلا ئوت ياققاندەك تۇرىدۇ — ھە!؟
ئىككى يىگىت قاقاقلاپ كۈلۈشكىنىچە ئورنىدىن تۇرۇپ كىيىملىرىنى قېقىشتى.
— مېنىڭ چېگرىدىن ئۆتۈپ كەتمەكچى بولغىنىمنى بوۋاي بىلمىسۇن، — دېدى تاھىر.
ئەتىسى ئەتىگەنلىك چايدىن كېيىن يىگىتلەر تۆۋەنگە — قەدىمكى شەھەر خارابىسى تەرەپكە قاراپ ماڭماي، يۇقىرىلاپ كەتتى. ئاق مەسچىتنىڭ ئالدىدا ھاسا تايىقىغا تايىنىپ تۇرغان ھەيدەر بوۋاي يىگىتلەرنىڭ بۇگۇنكى سەپىرىگە ھەيران بولۇپ قاراپ قالدى.
بۇلۇتسىز تىنىق ئاسماندا ئەتىگەنلىك قۇياش پارلاپ تۇراتتى. يىگىتلەر ئاق مەسچىتتىن يىراقلاپ، ئالدىدىكى بىر دۆڭدىن ھالقىپ چۈشتى. ئوت ـ چۆپلىرى سارغايغان تۆپىلىكلەر بارغانسېرى يۇقىرىلاپ، قارىغايلىق تاغلارغا بېرىپ ئۇلىشاتتى. ئۇنىڭمۇ ئۇستىدە بولسا، قارلىق چوققىلار يالتىراپ تۇراتتى. نىمشقىدۇر ئىككى يىگىت ئۈنچىقماي مېڭىشماقتا ئىدى.

— بولار، مۇشۇ يەرگىچە ئۇزىتىپ قويغىنىڭمۇ يېتەر، — دېدى تاھىر بىر مەنزىلگە يەتكەندە، — ئەمدى قايتىپ كەت!

ئۇلار قۇچاقلاشمىدى، قولمۇ ئېلىشمىدى، «خەير، خۇداغا ئامانەت!» دېيىشىپ ئاددىيلا خوشلاشتى. بۇ ئايرىلىشنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقىنى تېخى ئۇلار چۈشەنمەيتتى...

* * *

ئارىدىن ئاتمىش يىل ۋە بەلكىم ئۇنىڭدىنمۇ ئۇشۇقراق ۋاقىت ئۆتكەندۇ، تاھىر ئەپەندى قايتىپ كەلدى.

شۇ ئۇزۇن يىللار ئىچىدە تاشدۆڭ ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى يۇرتلاردا كۆپ ئۆزگىرىشلەر بولغانىدى. قېرىلار ئالەمدىن ئۆتكەن، ياشلار قېرىغان، كىملەردۇر تۇغۇلۇپ، يەنە كىملەردۇر ياشلار قاتارىغا قېتىلىپ ھاياتلىق سىمفونىيىسى ئۇزلۇكسىز تەكرارلىنىپ تۇرغانىدى... ئېگىز بوي، پۇززۇر كىينگەن بۇ ئادەمنىڭ بىر يىللاردا بۇ يەردىن كەتكەن، بۇرۇنتى ئەمدىلەتىن خەت تارتقان يىگىت تاھىر ئىكەنلىكىنى ھېچكىم ئەسلىيەلمىدى. تاھىر ئەپەندىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆسكەن مەھەللىسىدىكى ھېلىقى چېكىنۋېلىپ ئاجايىپ قىزىق خىياللارنى سۈرىدىغان تاغىسى ئاللىبۇرۇن ئالەمدىن ئۆتكەنىدى. مەھەللىدە تاھىرنى تونۇغۇدەك ئادەملەرمۇ قالمىغانىدى.

تاھىر ئەپەندى شەھەرلەردىكى ئېگىز بىنالار،

ماشىنىلار غۇيۇلداپ ئۆتۈشۈپ تۇرغان كەڭ يوللار ۋە ئادەملەر مىغىلدىشىپ تۇرىدىغان ھەيۋەتلىك سودا سورۇنلىرىنى كۆردى. تۈپتۈز ئېلىنغان يوللار يېزىلارغىچە، يېزىلارنىڭ كىچىك كەنتلىرىگىچە سوزۇلغانىدى. يېزىلاردىمۇ ئادەملەر كۆپەيگەن، دېھقانلارنىڭ ئىككى ـ ئۈچ تال توغرا ياغاچ بىلەنلا توسۇپ ياساپ قويىدىغان غورۇلىرى ئورنىغا دەرۋازىلار بېكىتىلىپ، مەھكەم قۇلۇپ سېلىنىدىغان بولغانىدى.

تاھىر ئەپەندىنىڭ ئارزۇسى بويىچە بولغاندا، يېزا يوللىرى ئۆزىنىڭ قەدىملىكىنى — قەدىمكى ئەگرى ـ بۈگرى ھالىتىنى ساقلىشى كېرەك ئىدى. تاھىر ئەپەندىنىڭ بالىلىق دەۋرىدە ئېسىدە مەھكەم ئورناپ قالغان يېزا يوللىرىنىڭ قىياپىتى ئەنە شۇنداق ئىدى. ئۇ ئاغىنىسى ئەكرەم بىلەن مەھەللىسىدىن ئايرىلىپ، قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىنى ئىزدەپ ماڭغاندا، ئەنە شۇنداق كاتاڭلىشىپ كەتكەن ئەگرى ـ بۈگرى، توپىلىق هارۋا يوللىرى بىلەن ماڭغان، يېيىلىپ ئاققان سۇلارنى كېچىپ ئۆتكەن، ياغاچلىرى قاغجىراپ كەتكەن قانداقتۇر بىر سۇنۇق كۆۋرۈكتە پۇتىنى سۇغا چىلاپ ئولتۇرۇشقان، قايسىبىر شورىلاردىن باشلىرىنى چىقىرىشىپ، كىملەرنىڭدۇر مېۋىلىك باغلىرىغا كۆز تاشلىشىغان. . . بۇ ئاددىيلا كۆرۈنۈشلەر تاھىر ئەپەندىنىڭ كۆڭۈل ئېكرانىدا داڭلىق رەسسام سىزغان قىممەتلىك رەسىمدەك بىر ئۆمۈر ساقلانغانىدى.

تاھىر ئەپەندى تاشدۆڭگە قايتىپ كەلدى. بۇ يەر ھېلىمۇ «تاشدۆڭ» دېگەن نام بىلەن ئاتىلاتتى. ئاق

مەسچىتنىڭ ئەتراپىغا پاكار ـ پاكار دېھقان ئۆيلىرى چۈشۈپ، بۇ يەر يېڭىدىن بىر مەھەللىگە ئايلانغاندى. تۇپىلىق يوللاردا ئۇششاق بالىلار ئويناپ يۈرەتتى. ئەتراپ كەڭرى كەتكەن دالا، يۇقىرىلاپ بېرىپ قارىغايلىق تاغلارغا ئۇلىشىدىغان تۆپىلىكلەر، قارىغايلىق تاغلارنىڭ ئۈستىدە بولسا، ئاقۋاش چوققىلار يەنە شۇ قەدىمكى تۈستە سوكۇتتە تۇراتتى. قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىنى بولسا، كىشىلەر تۈزلەپ ئېتىزغا ئايلاندۇرۇۋەتكەنىدى... تاھىر ئەپەندىنىڭ پىكاپى ئاق مەسچىتكە يېقىنلاشقاندا، مەھەللە تەرەپتىن بىر توپ بالىلار چىقىپ پىكاپنىڭ ئارقىسىدىن يۈگۈرۈشتى. بۇ دۆڭلۈككە بۇنداق قوڭغۇز پىكاپلار كەمدىن ـ كەم كېلەتتى.

تاھىر ئەپەندى يىراقتىنلا پىكاپتىن چۈشۈپ، ئاق مەسچىتكە ئاستا ـ ئاستا قەدەم ئېلىپ يېقىنلاشتى. ئۇنىڭ يۈرىكى ھاياجاندىن دۈپۈلدەيتتى. ئاق مەسچىت ئۇنىڭ كۆزىگە بۇرۇنقىدىن كىچىكلەپ قالغاندەك كۆرۈندى. ئۇنىڭ خاتىرىسىدىكى ئاق مەسچىت ئاجايىپ ھەيۋەتلىك ئىدى. كۆز ئالدىدا بولسا ئېگىز مۇنارلىرى چۈۋۈپ تاشلانغان، ئۈستىدىكى توپىسىنىڭ ئېغىرلىقىدىن پېشايۋانىنىڭ توغرا ياغاچلىرى ئېگىلىپ ئولتۇرۇشۇپ كەتكەن، ياغاچلارغا چېكىلگەن گۈللەر، تام ـ تورۇسلاردىكى قاپارتما نەقىشلەر ئۆچۈپ خىرەلەشكەن، ئىشىكلىرى قاغجىراپ يېرىلغان خارابە بىر ئىمارەت تۇراتتى. ئەڭ پاكىز ساقلىنىپ قالغىنى مەسچىت ئىچىدىكى ئۇن ئىككى تۈۋرۈك ئىدى. تۈۋرۈكلەر يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قارىداپ، ئىلگىرىكى ئىسكەتىنى يوقاتقان بولسىمۇ، تۈۋرۈك ياغىچىغا چېكىلگەن نەپىس

نەقىشلەر يەنە مەسچىتنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى سەلتەنىتىگە گۇۋاھ بولۇپ تۇراتتى.
تاھىر ئەپەندى مەسچىتتىن چىقىپ، ئاق مەسچىتكە يانداپ سېلىنغان ئۆيگە قاراپ ماڭدى. ئىشىك ئالدىدا چاچلىرى ئاپئاق، مۇكچەيگەن، ئورۇق بىر موماي تۇراتتى. «بۇ كىمدۇ؟!» تاھىر ئەپەندىنىڭ كاللىسى تىترىدى.
— ياخشىمۇ سىز خانىم؟ — دېدى ئۇ.
«خانىم» دېگەن سۆز مومايغا غەلىتە ئىشتىلدى. بۇ يەردە ئۇنى ھەممەيلەن «گۈلسۈمخان» دەپ چاقىراتتى.
— تىچلىقمۇ؟ — دەپ بىلىنەر ـ بىلىنمەس ئېگىلدى موماي.
تاھىر ئەپەندى ئۆزىنىڭ كىملىكىنى تونۇشتۇردى.
— ۋاي خۇدايىمەي! — دەپ ۋارقىرىۋەتتى گۈلسۈمخان موماي، — نېمە دەيدىغانسىز؟ شۇ تاھىر سىزمۇ؟ ... رەھمەتلىك ئەكرەم گېپىڭىزنى جىق قىلاتتى.
موماي بىر قولى بىلەن بېشىدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ كېتىۋاتقان ياغلىقىنى تۇتقىنىچە، ئىتتىك مېڭىپ تاھىر ئەپەندىنىڭ ئالدىغا كەلدى ـ دە، ئۇنىڭ مۈرىسىگە ئېسىلغىنىچە كۆز يېشى قىلدى. تاھىر ئەپەندى مومايىنىڭ ئورۇق گەۋدىسىنى مەھكەم قۇچاقلاپ باغرىغا تارتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرىمۇ ياشقا تولغانىدى... بۇنىڭدىن ئاتمىش يىللارچە ئىلگىرى، تاھىر ئەپەندى بۇ يەردىن ئايرىلىش ئالدىدا تۇرغاندا، ئاغىنىسى ئەكرەم ئۇنى يىراقلارغىچە ئۇزىتىپ بارغان، ئۇلار قۇچاقلاشماي، قولمۇ ئېلىشماي،

«خۇداغا ئامانەت!» دەپ ئاددىيلا خوشلاشقانىدى. ئۇ چاغدا تاھىر ئۆزىنى ناتونۇش مەملىكەتلەرگە ئەمەس، يېقىن ئارىدىكى بىر بازارغا قىزىقچىلىق كۆرگىلى كېتىپ بارغاندەكلا يېنىك ھېس قىلغانىدى. شۇ ئايرىلىش بىلەن ئۇ يېرىم ئەسىردىن ئۇشۇق ۋاقىت بۇ يەرگە قايتىپ كېلەلمىدى. ئۇ ئاغىنىسى بىلەن ئەمدى قۇچاقلىشىپ كۆرۈشمەكچى، ئۇنىڭغا ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن نۇرغۇن ئىشلارنى سۆزلەپ بەرمەكچى ئىدى. خۇداغا شۇكۇر، ئاغىنىسىنىڭ سۆيگەن جۇپتى بولسىمۇ ھايات ئىكەن...

— قېنى ئۆيگە كىرىڭ، ئۆيگە! — دەپ مېھماننى ئۆيگە باشلىدى موماي.

ئۆيگە كىرگەندە، تاھىر ئەپەندىگە ۋاقىت يېرىم ئەسىر كەينىگە چېكىنىپ كەتكەندەك بىلىندى. شۇ قەدىمكى ئۆي، شۇ ئويۇقلار ئويۇقلارغا تىزىلغان نەرسە ـ كېرەكلەرنىڭ تۇرى ئۆزگەرگەن. سۇپا، ئوچاق باشلىرى بۇرۇنقىدەكلا سىغىز لاي بىلەن پاكىز سۇۋالغانىدى. تۇۋاق ئۇستىدىكى قىزىرىپ پىشقان نوگاي چۆمۈچ كۆرۈنمەيتتى. ئىچكىرىكى ئۆيدە يەنە شۇ قەدىمكى ساندۇق، ساندۇق ئۇستىدە چىرايلىق قاتلاپ يىغىلغان ئورۇن ـ كۆرپىلەر...

— يۇقىرى ئۆتۈڭ، مانا بۇ كۆرپىگە كېلىڭ!.. رەھمەتلىك ئەجەب تولا گېپىڭىزنى قىلاتتى. مانا سىز ياپپاشلا تۇرۇپسىز. ئەكرەم رەھمەتلىك كېيىنكى چاغلاردا بەك ئاغرىقچان بوپكەتكەنىدى. كۆرۈۋۋاتقانسىز، مەنمۇ قېرىپ كەتتىم. ئاغرىپ بىرەر كۈن يېتىپ قالغىنىمنىمۇ بىلمەيمەن، كۈندىن ـ كۈنگە ماغدۇردىن كېتىۋاتىمەن.

www.uyghurkitap.com

موماي جوزا راسلاپ، چاي قۇيۇپ، مېھمان بىلەن ئولتۇردى. ۋاقىت ئىمىدىكەن رەھىمسىز ئۆينى يىللاردىكى گۈزەل قىزنىڭ ئايدەك رۇخسارىغا يىللارنىڭ شامالىرى سانسىز ئۇششاق قورۇقلارنى يالداما قىلغانىدى. بىر چاغلاردا، شۇ گۈزەل قىزنىڭ ئىشق ئوتى تاھىر ئەپەندىنىڭ ئاغىنىسىنى مۇشۇ ئاددىي، توپا تاملىق ئۆيدىن ئېرى كېتەلمەس قىلىپ قويغانىدى. شۇ جەلپكار قىزنىڭ مۇشۇ ئورۇق موماي ئىكەنلىكىگە ھازىر كىشىنىڭ ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

— ئەكرەم قاچان ۋاپات بولدى؟ — دەپ سورىدى تاھىر ئەپەندى.

— مانا، ئالدىمىزدىكى ئاي كىرسە، توپتوغرا بەش يىل بولىدۇ. بوۋامنىڭ قەبرىسى يېنىغا كۆمدۇق. ئۆزى شۇنداق ۋەسىيەت قىلغانىدى...

— ھەيدەر بوۋاي!؟

— ھە، ئېسىڭىزدە باركەن ـ ھە؟... بوۋام ئەكرەم ئىككىمىزنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويۇپ، بىر ـ ئىككى يىلغا قالمايلا كۆز يۇمغان... سىز كېتىپ، خېلى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە بوۋام ئەكرەمدىن: «ھەي، ھېلىقى ئاغىنەڭ نەگە غايىب بولدى؟» دەپ سوراپ يۈردى... ئەكرەم سىزنى كۆرگەن بولسا قانچىلىك خۇش بولۇپكېتەر ئىدى...

مومايىنىڭ كۆزىگە يەنە لۆممىدە ياش كەلدى.

— بۇ ئەتراپ مەھەللە بولۇپكېتىپتۇ، — دېدى تاھىر ئەپەندى.

— شۇنداق بولدى، — دېدى موماي، — كىچىكلەر چوڭىيىپ، باللار تۇغۇلۇپ، ئادەم كۆپىيىپ كەتتى.

كومموٴنا ۋاقتىدا ئەترەت بىر قىسىم ئادەملەرنى بوٴ يەرگە كوٴچوٴروٴپ كېلىپ مەھەللە قىلدى. توٴۋەندىكى قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى ئېسىڭىزدىدوٴ؟ . . . ھېلىقى سىلەر ئالتوٴن تاپىمىز، دەپ كولىغان؟

— نېمىشقا ئېسىمدە بولمىسوٴن.

— شوٴ خارابىلىكنىڭ توپىسىنى تاشلىقىلى ئەكېلىپ توٴكوٴپ، مىڭ جاپادا بوٴ يەرلەرنى ئېتىز قىلدوٴق. ھازىر خارابىلىكنىڭ ئورنىموٴ ئېتىز بوپكەتتى . . .

— ئاق مەسچىتموٴ ئىسكەتىدىن كېتىپتوٴ، — دېدى تاھىر ئەپەندى.

— ۋىيەي، بوٴ مەسچىتنىڭموٴ بېشىغا نېمە كوٴنلەر كەلمىدى دەيسىز؟ — دېدى موماي، — بىر زامانلاردا ئاق مەسچىتنى ئەترەت ئاشلىق ئامبىرى قىلدى، كېيىن ئوٴ ئەترەتنىڭ ئىشخانىسىموٴ بولدى. ھەممە ئادەم بىر قازاندىن تاماق يەيدىغان چاغلاردا، چوڭ قازاننى شوٴ مەسچىتكە ئېسىپ، ئوٴيەرنى ئاشخانىموٴ قىلدى. توۋا، ئەجەب بىر زامانلار بوپكەتكەنتىغوٴ تاڭ! لەڭمەننىڭ پىلتىسىنى جان سانىغا قاراپ ساناپ بېرەتتى، ئوٴيگە ئەكېلىپ پىشوٴروٴپ يەيتتوٴق. ھېچكىمنىڭ قورسىقى توٴزوٴك تويمايتتى. نېمىگە پوٴتلاشتىكىنتاڭ بىلمىدىم، بىر چاغلارغا كەلگەندە، يېڭىگە قىزىل لاتا تاقىۋالغانلار چىقىپ، مەسچىتنىڭ موٴنار - پەشتاقلىرىنى چوٴۋوٴپ تاشلىدى. ئىشقىلىپ، ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان ئىشلار . . . كېيىن، سىياسەت ياخشى بولوٴپ، مەسچىتنى جامائەتنىڭ ئىشلىتىشىگە قايتوٴروٴپ بەردى. بىراق، تىرىلغوٴ يەرلىرىمىز بەك ناچارلىشىپ كەتتى. خارابىلىكنىڭ ئاپتاپ يېگەن توپىسىنى توٴككەندە،

www.uyghurkitap.com

باشتا بىر قانچە يىل يامان ئەمەس ھوسۇل بەرگەن، سۇمۇ خېلى مول ئىدى. ھازىر سۇ يوق. كۆرگەنسىز؟ ئۆۋەندىكى سايىنىڭ سۈيى پەقەتلا قۇرۇپ كەتتى. ياز بولسا، بىر يەردىكى ئەر خەقلەر ئىش ئىزدەپ تەرەپ ـ تەرەپكە چىقىپ كېتىدۇ. نېمە ئىشكىن بىلمىدىم، ھەممە ئادەم باي بولسامىلا دەيدۇ، ھېچكىم باي بولالمايدۇ. . .

ئاق مەسچىت، قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى ۋە بۇ ھەقتە ھەيدەر بوۋاي ئېيتقان رىۋايەتلەر تاھىر ئەپەندىنىڭ خاتىرىسىدە ئۆتمۈش توغرىسىدىكى ئۇنتۇلماس بىر ناخشىدەك بىر ئۆمۈر ساقلانغانىدى. شۇ تاپتا تاھىر ئەپەندىگە گۈلسۇمخان موماي يەنە شۇ ناخشىنىڭ داۋامىنى ئېيتىۋاتقاندەك بىلىندى.

تاھىر ئەپەندى ئاق مەسچىتنىڭ ئىمامىنى ئىزلەپ قەبرىستانلىققا چىقتى. دوغىلاق كەلگەن، قىزىل يۈز، ساقاللىق بۇ ئادەمنىڭ ياش جەھەتتىن تاھىر ئەپەندىدىن خېلىلا كىچىكلىكى چىرايىدىن چىقىپ تۇراتتى. ئۇلار ھەيدەر بوۋاي بىلەن ئەكرەمنىڭ خۇشبۇي شىۋاقلار قاپلىغان قەبرىسى يېنىدا يۈكۈنۈشتى. ئىمام خېلى ئۇزۇن بىر سۈرىنى قىرائەت قىلىپ تاماملىدى. دۇئادىن كېيىن، قايتىپ كېلىۋېتىپ تاھىر ئەپەندى ئىمام بىلەن پاراڭلاشتى:

— تەقسىر، سىلى مېنى تونۇمايدىلا ھەقىچان؟

— ئاڭلىدىم، — دېدى ئىمام، — ئۆز ۋاقتىدا مۇشۇ يۇرتلاردىن چەت ئەلگە چىقىپ كېتىپتىكەنلا. خەقلەرنىڭ ھەممىسى ھازىر سىلىنى كاتتا باي بوپكېتىپتۇ، دېيىشىۋاتىدۇ.

— ھە، تولىمۇ ياش، گۆدەك چاغلىرىم ئىكەن، ئالدى ـ كەينىمنى ئويلىماي، تەۋەككۇل قىلىپلا كېتىپ قاپتىكەنمەن. بىر ساۋاتسىز دېھقان بالىسىنىڭ يات يەرلەردە جان باقمىقى ئوڭايمۇ دەيدىلا؟ ئۇرۇلدۇم ـ سوقۇلدۇم، قانچە ئەللەردە سەرسان بولۇپ يۈردۈم. ئىشقىلىپ، بىر ئىنسانىنىڭ تۇغۇلۇپ ئۆلگۈچە بېشىغا چۈشىدىغان قىسمەتلەرنىڭ ھەممىسى مېنىڭ بېشىمغىمۇ چۈشتى. خۇداغا شۈكۈر، ھازىر بەك كاتتا باي بولمىساممۇ، ئۆزۈم تۇرۇۋاتقان يەردە تۆتىنىڭ ئالدى. ھازىر ئويلىسام، ئەينى چاغلاردىكى تەۋەككۇل قىلىپ يات مەملىكەتلەرگە چىقىپ، تەلەي سىناپ بېقىش خىيالىم دەل مۇشۇ تاشدۆڭدە ئاق مەسچىت، قەدىمكىي شەھەر خارابىلىكى توغرىسىدىكى رىۋايەتلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پەيدا بولغانىكەن ... سىلى ئۇ رىۋايەتلەرنى ئاڭلىدىلىمىكىن؟ ئۇنىڭدا يۇرتمۇ يۇرت كېزىپ يۈرگەن كارۋانلار، ئاجايىپ پىكىرلەرنى قىلىدىغان دەرۋىشلەر، بىر تال تىللا بىلەن بېيىپ كەتكەن سودىگەرلەر ھەققىدە سۆزلىنىدۇ. بالا ۋاقتىمدا شۇنداق بىلىندىمىكىن، ئىشقىلىپ شۇنچىلىك گۈزەل ... سىلى گېپىمنى چۈشىنىۋاتقانلا ـ ھە؟ ... دېمەكچى بولغىنىم، تاشدۆڭدىكى يۇرت ـ جامائەت ئۈچۈن ئازراق پۇل خەجلەپ بىرەر ياخشى ئىش قىلىپ بەرسەممىكىن، دەيمەن.

— ياخشى نىيەت! — دېدى ئىمام، — نېمە ئىش قىلىپ بېرەي دەيدىلا؟

— ئۇزۇن يىللارنىڭ ئالدىدا مەن ئاق مەسچىتنى كۆرگەن، ئۇ چاغدا بۇ مەسچىت ناھايىتىمۇ ھەيۋەتلىك

ئىدى. ھازىر كونىراپ، ئۆرۈلۈپ چۈشەيلا دەپ قاپتۇ. ئەڭ ياخشى ئۇستىلارنى تەكلىپ قىلىپ، مەسچىتنى قايتا سالدۇراي دەيمەن. ئاق مەسچىتنى ئۆز ۋاقتىدا سالدۇرغان زاتنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن، مەسچىتنىڭ ئىچىدىكى ئون ئىككى تۈۋرۈكنى ساقلاپ قالىمەن. بۇ تۈۋرۈكلەر ھېلىھەم مەزمۇت تۇرۇپتۇ. قالغان يەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى يېڭىلايمىز. ئۇنىڭ تام ـ تورۇسلىرىغا يەنە ئاجايىپ نەقىشلەرنى چەكتۈرىمەن. مەسچىت پۈتكەندىن كېيىن، ئىچىگە قىپقىزىل گىلەملەرنى سالغۇزىمەن. بۇ — يۇرت ئۈچۈن ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىدا قىلغان بىر خەيرلىك ئىشىم بوپقالار.

— بۇنچىلىك ھەشەمەتچىلىكنىڭ نېمە ھاجىتى؟

— بۇ نېمە دېگەنلىرى! ؟ — دەپ ھەيران بولدى تاھىر ئەپەندى.

— مەسچىت ئاللاغا ئىبادەت قىلىدىغان ئورۇن، راھەتلىنىدىغان جاي ئەمەس. جانابىي رەسۇلىللا دائىم ئاددىي مەسچىتلەردە، بورا ئۈستىدىلا ناماز ئوقۇيتتى. ھەدىسلەرگە بۇ ئېنىق يېزىلغان.

تاھىر ئەپەندى كۈلۈپ كەتتى.

— تەقسىر! — دېدى ئۇ، — جانابىي رەسۇلىللا ياشىغان دەۋر بىلەن ھازىرغىچە قانچىلىك يىللار ئۆتتى؟ ... مەن قاھىرە، ئىستانبۇل، دەمەشقلەردىكى ئاجايىپ مەسچىتلەرنى كۆرگەنمەن. بۇ مەسچىتلەرنىڭ قانچىلىك كاتتىلىقىنى كۆرمىگەن ئادەمگە سۆرەتلەپ بەرمەك قىيىن. ئەجەبا، شۇ يەردىكى مۇسۇلمانلار سىلى دېگەن ھەدىسلەرنى ئوقۇمىغانمىدۇ؟ ... مەن ئاق

مەسچىتنى بىر كۆرگەن ئادەم «ۋاي!» دېگۈدەك قىلىپ شۇنداق بىر سالدۇرايكى، ئۇ يالغۇز يارانقان ئىگەمگە ئىبادەت قىلىدىغانلا ئورۇن ئەمەس، بىر مىللەتنىڭ بىناكارلىق ھۈنىرى، نەققاشچىلىق سەنئىتى، ئەقىل - پاراسىتىنى ئۆزىگە جەم قىلغان كاتتا قۇرۇلۇش بولىدۇ.

* * *

تاھىر ئەپەندىنىڭ ئاق مەسچىتنى بۇزدۇرۇپ باشقىدىن سالدۇرماقچى بولغانلىق خەۋىرى مەھەللىگە پۇر كەتتى.

— نېمىدېگەن ئۇلۇغ نىيەت! — دەپ غۇلغۇلا قىلىشاتتى بۇ گەپنى ئاڭلىغانلار.

— بىر ساۋابلىق ئىش قىلاي دەپتۇ - دە!

— شۇنىڭغا قارىغاندا، بۇ چەت ئەللىك بۇرادەر كاتتا باي ئوخشىمامدۇ؟

— شۇنداق - دە، بولمىسا شۇنچىۋالا يوللارنى بېسىپ كېلىپ، بۇ يەردە پۇل خەجلەلەمدۇ؟

— نەچچە يەردە زاۋۇتلىرى، چوڭ شەھەرلەر-دە كېچە - كۈندۈز چىراغلىرى ۋالىلداپ يېنىپ تۇرىدىغان دۇكانلىرى بار، دەمدۇ نېمە؟

— بەلكىم، پۇلنىمۇ ئۆزى بېسىپ چىقىرامدۇ تېخى...

— مۇشۇ ئاق مەسچىتنى ئىلگىرى ياسانقان ئادەم كىم بولغىيدى؟ — دەپ سوراپ قالدى بىرەيلەن.

شۇنىڭ بىلەن، ئاق مەسچىت، قەدىمكى شەھەر خارابىلىكى توغرىسىدىكى رىۋايەتلەر يەنە باشقىدىن ھېكايە قىلىنىشقا باشلىدى. كىملەردۇر بۇ رىۋايەتلەرنىڭ

ئاللىقاندىق بىر يەرلىرىنى چۈشۈرۈپ قويۇپ، يەنە قاندىقتۇر بىر يەرلىرىگە ئۆزى خالىغان مەزمۇنلارنى قىستۇرۇپ قويۇشاتتى.

— ئاق مەسچىت توغرىسىدا گەپ چىقى، — دەپ گەپ باشلىدى ياشتا چوڭراق بىرەيلەن، — ئىيتىشلارغا قارىغاندا، بۇرۇن ئاق مەسچىتنىڭ ئورنىدا بىر كەمبەغەلنىڭ ئاددىي بىر كەپىسى بار ئىكەن. بىر توپىسىنى توشۇپ، تۈزلەپ، ھازىر ئۇستىگە بوغداي ـ قوناق تېرىۋاتقان قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىنى بىلىشىلەر. ھېلىقى كەمبەغەل ھەر كۈنى نامىزىنى ئوقۇپ بولۇپ، كەپىسىدىن چىقىپ، قەدىمكى شەھەر خارابىلىكىگە قاراپ: «خۇدا، بىر كۈنى بەختىمنى بېرەرسەن!» دەپ دۇئا ـ تەلەپ قىلىدىكەن. بىر كۈنى ئۇ شۇ خارابىلىككە بېرىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. بىر چاغدا بىرسى «تۇر ئورنىڭدىن!» دەپ ۋارقىرىغاندەك بوپتۇ. چاچراپ ئورنىدىن تۇرسا، ئەتراپتا ھېچكىم يوق. نېرىراقتا بىر سېغىزخان ھە دەپ بىر نېمىنى چوقۇلاۋاتقۇدەك. ھېلىقى كەمبەغەل بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ، «سېغىزخان بۇ يەردە نېمىنى چوقۇلاۋاتقاندۇ؟» دەپ بېرىپ قارىسا، ئۇ يەردە توپىنىڭ ئاستىدىن بىر كومزەكنىڭ بېقىنى كۆرۈنۈپ تۇرغۇدەك، كومزەكنى كولاپ ئالسا، ئىچى لىق ئالتۇن ئىكەن. شۇ ئالتۇنلار بىلەن ھېلىقى كەمبەغەل كاتتا باي بوپكېتىپتۇ. ئاخىرىدا، ئەسكى كەپىسىنىڭ ئورنىغا مانا شۇ ئاق مەسچىتنى سالدۇرۇپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ.

— بەلكىم! — دەپ تەستىقلاشتى بىر قانچەيلەن، — ئېيىتقۇلاردىمكىن، شۇ خارابىلىكنىڭ توپىسىنى توشۇۋاتقان چېغىمىزدا، ئۇ يەردىن تارىمۇ يوغان بىر كۆپ

چىققان ئەمەسمۇ؟ . . . «ۋاي، دۇنيا چىقتى، دۇنيا چىقتى! » دەپ ۋارقىرىشىپ كەتتۇق. ئادەم دېگەن ئۇلىشىپ كەتتى. مىڭ تەستە كولاپ ئالدۇق. تېخى بەزىلەر: «توختاڭلار، ئىچىنى ئاختۇرۇشقا ئالدىرىماڭلار، ئاۋۋال يۇقىرىغا مەلۇم قىلىش كېرەك» دەپ كەتتى.

— ئىچىدە نېمە باركەن؟ — دېدى بىرسى تاقەتسىزلىنىپ.

— ھېچنېمە يوق، لىق توپا.

— ئىچىدىكىسىنى ئاللىبۇرۇن باشقىلار قۇرۇتۇپ بولغان دېگىنە؟

— شۇنداقمىكىن، كۆپنى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە كوللېكتىپ ئاشخانىدا سۇ توشقۇزۇپ ئىشلىتىپ يۈردۇق. كېيىن نېمە بولدى؟ يوقالدىغۇ.

— مۇنۇ ئاق مەسچىتنى سالدۇرماقچى بولۇۋاتقان ئەپەندىنى ئەللىك ـ ئاتمىش يىلنىڭ ئالدىدا مۇشۇ يەردىن چىقىپ كەتكەن ئادەم دېيىشىدىغۇ؟ ھېلىقى يوغان كۆپتىكى ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى مۇشۇ قېرى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتكەنمىدۇ يا؟ !

— ھېچنېمە دەپ بولمايدۇ جۇمۇ! . . .

ئىمتاس مەھەللە باشقىدىن جانلىنىپ، ئادەملەر ئارىسىدىكى غۇلغۇلا بىر نەچچە كۈن توختىماي داۋاملاشتى. كىشىلەر ئويلىغانسېرى چەت ئەللىك ئەپەندىنىڭ ئاق مەسچىتنى بۇزۇپ باشقىدىن ياساتماقچى بولغان غەرىزىدىن شۇبھىلىنىشكە باشلىدى.

— بۇ باي ـ خوجاملارنى سەل چاغلىغىلى بولمايدۇ، — دەپ مۇھاكىمە قىلاتتى بىرەيلەن، — يۈز كوي پايدا ئېلىشقا

كۆزى يەتكەندە، ئاندىن يانچۇقىدىن ئون كوي چىقىرىدۇ. ئەجەب بۇ كىشى باشقا ئىش قىلماي، بىزگە مەسچىت سېلىپ بەرمەكچى بوپقاپتۇ ـ ھە!؟

— پۇلۇڭ جىق بولسا ھەر بىر ئۆيگە پاقىلدىتىپ بىر كاللەكتىن تاشلىماسەن. مانا، ياخشىلىق دېگەن. خەقنىڭ بىر ئوبدان ناماز ئوقۇۋاتقان مەسچىتى بىلەن ھەپىلىشىپ نېمە قىلىسەن!

— باي نەدە، ۋاي شۇ يەردە. توۋا دەڭلار، كىم سىلەرگە پاقىلدىتىپ بىكارغا پۇل تاشلاپ بەرگۈدەك؟ . . . مانا، ئاببار بايۋەتچىنى بىلىسىلەر. شەھەرنىڭ يېگى بايلىرىنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتىدىغىنى يوقتى. پۇلنى تاپتى، تاپتى، ئاخىرىدا، ھەممىنى قىمار ئويناپ ئۇتتۇرۇۋېتىپلا قاراپ ئولتۇردى. ھازىر ئۆزىمۇ بىر نانغا زار. . .

— مېنىڭمۇ ھېچ ئەقلىم يەتمەيۋاتىدۇ، — دېدى باياتىندىن بېرى باشقىلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ ئۈنچىقماي ئولتۇرغان بىرەيلەن ئېغىز ئېچىپ، — بۇ گەدىنىگىچە چاچ قويغان ئەپەندىم قانداق قىلىپ كونا مەسچىتكە پۇل خەجلىمەكچى بوپقالدى؟ . . . مانا، پالانچى كېلىپ زاۋۇت قۇردى، دۇكان ئاچتى؛ پوكۇنچى كېلىپ شەھەرگە كاتتا مېھمانخانا سالدۇردى. بۇ دېگەن مەسچىت ـ دە!

— ئىشىكنى تۇراپ، نامازغا كىرگەنلەرگە بىلەت ساتامدۇ يا؟

ھەممەيلەن كۈلۈشۈپ كەتتى.

— سىلەر ئاڭلىمىغانمۇ؟ — دەپ سۆز ئالدى يەنە بىرەيلەن، — ئاشۇ خارابىلىكنىڭ ئۆزى بۇرۇن كاتتا شەھەر بولغانىكەن. بۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى بەكمۇ قورسىقى تار ئادەمتىكەن. ئۆلەر ۋاقتى يېقىنلاشقاندا ئۇ: «مەن ئۆلۈپ كەتسەم، خەزىنىدىكى ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى كىملەر خەجلەپ كېتەر؟» دەپ قاتتىق ئازابلىنىپتۇ. تاشدۆۋىنىڭ ئۈستىنى چوڭقۇر كولىتىپ، خەزىنىدىكى ھەممە دۇنيانى شۇ يەرگە كۆمۈپ جايلاپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاشۇ ئاق مەسچىتنى سالدۇرۇپتۇ. ئاندىن، بۇ سىرنى بىلىدىغان بارلىق ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىپتۇ. ئاخىرىدا شەھەرمۇ خارابىلىشىپ، بۇ ئەتراپتا ئاق مەسچىتتىن باشقا ھېچنېمە قالمىغانىكەن...

— ھىم!... گەدىنىگىچە چاچ قويغان ئەپەندىمنىڭ ئاق مەسچىتنى بۇزۇپ باشقىدىن سالماقچى بولغان غەرىزى ئەمدى ئايدىڭلىشىپ قالدى. قارىغاندا، بۇ ئەپەندىم ئاق مەسچىتنىڭ تارىخىنى خېلى پىششىق بىلسە كېرەك. مەسچىتنى بۇزۇپ، ئاستىدىكى خەزىنىنى ئۆزى جايلاپ، بىزگە قۇرۇق مەسچىتتىن يەنە بىرنى سېلىپ بېرىپ قۇيرۇقىنى خادا قىلماقچى ئىكەن ـ دە!

— مەسچىتنى باشقىدىن سالغان بىلەن، ئىچىدىكى ئۇن ئىككى تۈۋرۈكنى ساقلاپ قالغۇدەك، — دەپ سۆز قىستۇردى بىرسى.

— شۇ ئۇن ئىككى تۈۋرۈكنىڭمۇ ئىچى كاۋاكمىش.

پادىشاھ تۆۋرۈكلەرنىڭ ئىچىگە لىققىدە ئالتۇن توشقۇزۇپ ئۆرە قىلغۇزغانىكەن، — دەپ سۆزىنى ئاياغلاشتۇردى بابىقى ھېكايىنى ئىيتقان كىشى.

بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسىنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ، كۆزلىرى پارقىــــراپ قالدى. «ئەجەب ئاشۇ ئۆيەر ـ بۇيەرلىرىگە قوپال مىخلار قېقىلغان، جامائەت ھەر كۈنى كىرىپ سەللە ـ پەللە، چاپان ـ چارىلىرىنى ئېسىپ قويىدىغان تۈۋرۈكلەرنىڭمۇ ئىچــى لىققىدە ئالتۇن بولسا ـ ھە! . . .»

*　　*　　*

شۇ كۈنى، سۈتتەك ئايدىڭ كېچە بولدى. ھېچكىمنىڭ كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمىدى. كىملەرنىڭ قانداق يوللار بىلەن بېيىپ كېتىۋاتقىنىنى بىلگىلى بولمايدىغان بۇ جاھاندا، ھەممىنىڭ كاللىسىدىن تۇيۇقسىز بېيىپ كېتىش خىيالى تۇماندەك ئەگىپ نېرى كەتمەيتتى. . . تۈن يېرىملاشقاندا، ئىتلار قاۋاپ، كەتمەن ـ گۈرجەكلەرنىڭ نېمىلەرگىدۇ تېگىپ جاراڭلىغان ئاۋازلىرى تاڭ يورۇغىچە بېسىلمىدى.

ئەتىسى ئەتىگەندە، تاھىر ئەپەندىنىڭ پىكاپى سىلىق مېڭىپ تاشدۆڭگە چىقىپ كەلدى. ئۇ ئاق مەسچىت يېنىغا يېتىپ كېلىپ پىكاپتىــن چۈشۈپ، كۆز ئالدىدىكـــى مەنزىرىنى كۆرۈپ داڭقېتىپ قالدى. مەسچىت پۈتۈنلەي

www.uyghurkitap.com

ئۆرۈلگەن بولۇپ، ئادەملەر ئۇنىڭ خىش ـ كېسەكلىرىنى تارتىپ چىقىرىپ، توپىلىرىنى غەلۋىردىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. ئۇلار شۇنچىلىك ئالدىراش ئىدىكى، ھېچكىمنىڭ تاھىر ئەپەندىگە قارىغۇدەك چولىسى يوق ئىدى. كۆزلىرى قانغا تولغان ھالدا قەيەرنىدۇر كولايتتى، بىر ـ بىرىدىن نېمىلەرنىدۇر قىزغىنىشاتتى. مەسچىتنىڭ ھېلىقى ئون ئىككى تۈۋرۈكىمۇ پارە ـ پارە بولغان ھالدا يەردە ياتاتتى. . .

تاھىر ئەپەندى بېشى قايغاندەك بولۇپ سەنتۈرۈلۈپ كەتتى. شۇ بىر نەچچە مىنۇت ئىچىدە ئۇنىڭ بېجىرىم تۇرغان چىرايىغا قورۇقلار چۈشۈپ، چاچلىرى ئاپئاق ئاقاردى. ئاق مەسچىت بىلەن تەڭ ئۇنىڭ پۈتكۈل ئەقىدىسىمۇ بەربات بولغانىدى.

2000 ـ يىل، ئۆكتەبىر، غۇلجا.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە كىتابلارنىڭ پىگى ئادرېسى

بىر مەشھۇر كىشى

قەدىمكى كىتابلار تەتقىقاتى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىر تونۇشۇم بار ئىدى. بىر كۈنى ئۇ مېنىڭدىن:

— مەغپىر خوجا دوستى ئاشىــق مەشھۇرىنــى تونۇمسىز؟ — دەپ سوراپ قالدى.

— ۋاي - ۋۇي، نېمانچە ئۇزۇن ئىســـم بۇ؟ تونۇمايدىكەنمەن، — دېدىم مەن.

— بۇ كىشى، — دەپ چۈشەندۈردى ئۇ، — ئۆتمۈشتە، ئوتتۇرا ئاسىيانىڭ مەلۇم بىر شەھىرىدە ئۆتكەن ناھايىتى مەشھۇر ئادەم ئىكەن.

— ئاڭلىمىغانىكەنمەن. بۇ ئادەم قانداق پەزىلەتلىرى بىلەن مەشھۇر بولغانىكەن؟ . . . دېمەكچى بولغىنىم: بەزى ئادەملەر ئۆزىنىڭ قىلغان - ئەتكەن ياخشى ئەمەللىــرى بىلەن مەشھۇر بولىدۇ، بەزىلەر يامانلىقى بىلەن. . .

— ھەممە ئادەم دۇنياغا يىغلاپ تۆرەلسە، بۇ كىشى ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن ھىجايغان پېتى چۈشكەنمىش.

— توۋا، غەلىتە ئىشكەن بۇ - ھە! سىز بۇ گەپلەرنى كىمدىن ئاڭلىدىڭىز؟

— تاسادىپىي بىر پۇرسەت بىلەن بۇ ھەقتە يېزىلغان

بىر كىتابنى ئوقۇپ قالدىم.

— قاچان، قەيەردە؟

— يېقىندا بىر بۇرادىرىمنىڭ ئۆيىدە قونۇپ قېلىشقا توغرا كېلىپ قالدى. بۇ كىشى تىجارەتچى. سوراپ كەلسىڭىز، ئۇنىڭ زادى نېمە ئېلىپ، نېمە ساتىدىغانلىقىنى مەنمۇ دەپ بېرەلمەيمەن. ئىشقىلىپ، سودا ئىشى بىلەن پات - پات چەت ئەللەرگە بېرىپ - كېلىپ يۈرۈيدۇ. بەزىدە شۇ تەرەپلەردە ئۇزۇن ۋاقىت تۇرۇپ قېلىپ، يەنە پەيدا بولۇپ قالىدۇ. بۇ بۇرادىرىمىزنىڭ ئاشۇنداق قەدىمكى كىتابلارنى سېتىۋېلىپ يىغىپ يۈرۈيدىغان ھەۋىسى بار. كىتابلارنى ئوقۇيالمىسىمۇ، كىتاب جازىسىغا رەتلىك تىزىپ، مۆلۈك سۆپىتىدە ناھايىتى پاكىز ساقلايدۇ. سېتىۋالغان كىتابلىرىنىڭ نېمە مەزمۇندا يېزىلغان كىتابلار ئىكەنلىكىنى بىلىپ بېرىشكە بەزىدە مېنى تەكلىپ قىلىپ قالىدۇ. بىزنىڭ بۇرادەرچىلىكىمىزمۇ ئەنە شۇنىڭدىن باشلانغان. ھېلىقى كۈنى مەن ئۇنىڭ ئۆيىگە خۇسۇسىي بىر ئىش بىلەن بارغان، گەپ بىلەن بولۇپ كۈننىڭ كەچ كىرىپ كەتكىنىنى بىلمەي قاپتىمەن. تالادا تۇيۇقسىز ھاۋا ئۆزگىرىپ تاراسلاپ يامغۇر چۈشكىلى تۇردى. «ھوي، مەن قايتمىسام بولمايتتى» دەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم. بۇرادىرىم: «مۇنداق يامان ھاۋادا سىزنى قويۇپ بەرسەم توغرا بولمايدۇ، قونۇپ قېلىڭ» دەپ چىڭ تۇتتى. ئىلاجىسىز ماقۇل بولدۇم. خەير، شۇنداق قىلىپ، ھېلىقى بۇرادەرنىڭ خانىمى بىر ھۇجرىغا ئورۇن ھازىرلاپ بەردى. ئۇيقۇم كەلمەي خېلىغىچە ئۇياق - بۇياققا ئۆرۈلۈپ ياتتىم.

بىر چاغدا ئۇ بۇرادىرىم كىرىپ: «هوي، نېمە بولدىڭىز، تېخىچە ئۇخلىماپسىزغۇ؟ بېشىڭىز پەس بولۇپ قاپتىمۇ، ئېگىزمۇ؟» دەپ سوراپ كەتتى. «رەھمەت، ھەممىسى جايىدا. بىرەر پارچە كىتاب يوقمۇ؟ ئازراق بىر نېمە ئوقۇپ ياتمىسام، مۇشۇنداق ئۇيقۇم كەلمەيدىغان ئادىتىم بار ئىدى» دەپ توغرىسىنىلا ئېيتتىم. ئۇ: «بىرەر پارچە كىتاب يوقمىدى، دېگىنىڭىز نېمىسى؟ مېنىڭ قانداق كىتابلارنى ساقلايدىغانلىقىمنى ئۆزىڭىز بىلىسىزغۇ. . .» دەپ چىقىپ كېتىپ، بىر كىتابنى ئەكىرىپ بەردى. قولۇمغا ئېلىپ قارىسام، ئەنە شۇ مەغپىر خوجا دوستى ئاشىق مەشھۇرى ھەققىدە يېزىلغان كىتاب ئىكەن.

— خوش، ئۇ كىتابتا مەشھۇرى ھەققىدە نېمىلەر يېزىلىپتۇ؟

— كىتابنىڭ بېشىدا مۇئەللىپ «مەغپىر خوجا دوستى ئاشىق مەشھۇرى» دېگەن بۇ ئىسمنىڭ كېلىپ چىقىشىنى چۈشەندۈرۈپتۇ. بۇ ئاشىقلارنىڭ دوستى، خوجىنىڭ ئوغلى مەغپىر، دېگەن گەپ بولىدىكەن. «مەشھۇرى» دېگىنى ئۇنىڭ تەخەللۇسى ئىكەن.

— تەخەللۇس قوللانغىنىغا قارىغاندا، بۇ ئادەم قەدىمدە ئۆتكەن بىر چوڭ ئەدىب ئوخشىمامدۇ؟

— ياقەي، مەشھۇرى ئۆمرىدە بىرەر پارچە كىتاب يازغان ئادەم ئەمەسكەن.

— ئۇنداقتا، ئۇ ئۆزىگە نېمە دەپ شۇنچە ھەشەمەتلىك تەخەللۇس قويىۋاپتۇدەك؟

— «مەشھۇرى» دېگەن نامنى ئۇ كىشىگە ۋاپات بولغاندىن كېيىن باشقىلار بەرگەنىكەن. ھېلىقى كىتابنىڭ

قالغان قىسىملىرىدا، مۇئەللىپ مەشھۇر ىنىڭ خەلق ئىچىدە قانداق قىلىپ مەشھۇر بولۇپ قالغانلىقىنى يېزىپتۇ.

— ئۇ قانداق مەشھۇر بولۇپ قاپتۇ؟

— ئېيتىپ كەلسەك گەپ تولا. سىزگە كىتابنىڭ قىسقىچە مەزمۇنىنىلا دەپ بەرسەم: بايا ئېيتقاندەك، ھەممە ئادەم دۇنياغا قىرقىراپ يىغلاپ تۆرەلسە، مەشھۇرى ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن ھىجايغان پېتى چۈشكەنمىش. ئۇنىڭ ئانىسىنى شۇ ئازابلىق تۇغۇتتا جان ئۈزگەن دېيىشىدۇ. خۇدانىڭ قۇدرىتىنى بىلەن، مەشھۇرنىڭ ئانىسىنىڭ قورسىقىدىن ھەمراھ بولۇپ چۈشكەن شۇ ھىجيىش تاكى ئۆلگۈچە ئۇنىڭ چىرايىدىن كەتمىگەنمىش. مەشھۇرى تۇغۇلۇپلا ئانىسىدىن يېتىم قالغان بولسىمۇ، ھەرقانداق ئانا بۇ كۈلۈپلا تۇرىدىغان بوۋاققا ئەمچەك سېلىشقا تەييار ئىكەن. شۇڭا ئۇ قوشنا ئاياللارنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك ئېمىپ، ناھايىتى ئازادە چوڭ بوپتۇدەك. ئېيىغا يەتمەي چىشى چىقىپ، يېرىم ياشقا كىرمەي تۇرۇپلا مېڭىپ كېتىپتۇمىش. دادىسى ئۇنى بەش ياشقا كىرە - كىرمەيلا ئۆز يۇرتىدىكى داڭلىق بىر مەدرىسىگە ئوقۇشقا بەرگەنىكەن.

— پاھ، ئۇنداقتا ئۇ بالاغەتكە يەتمەي تۇرۇپلا خېلى كاتتا ئۆلىما بولۇپ يېتىشكەن ئوخشىمامدۇ؟

— بىلىمدا ئۇنىڭ قايسى دەرىجىگە يەتكىنىنى بىلمەيمەن، ئەمما ئۇ ئەل ئارىسىدا ئۆزىنىڭ بىلىمى بىلەن ئەمەس، ھېلىقى چىرايىدىن كەتمەيدىغان سىرلىق ھىجيىشى بىلەن مەشھۇر بولغانىكەن. مەدرىسىدە خەلپەتمۇ بۇ كۈلۈپلا تۇرىدىغان بالىنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدىكەن.

چۈنكى، مەشھۇرى تالىپ بالىلار ئارىسىدا بولغان غەيرى گەپ - سۆز، بەڭۋاشلىقلارنى خەلپىتىمنىڭ قۇلىقىغا ۋاقتى - ۋاقتىدا يەتكۈزۈپ تۇرىدىكەن. تالىپ بالىلار بۇ كىچىك چېقىمچىنى ناھايىتى ئۆچ كۆرىدىكەن. مەكتەپتىن قايتقاندا، پەيتىنى تېپىپ تازا ئۇرىدىكەن. بىراق، مەشھۇرىنى ئۇرۇپ يىغلىتىش پەقەتلا مۇمكىن ئەمەسكەن. ئۇ قانچە تاياق يېسىمۇ، يەنە ھىجايغان پېتى تۇرارمىش. مەشھۇرى بېشىدىن ئىسسىق - سوغۇق ئۆتكەنسېرى چىرايىدىكى يېقىمسىز ھىجىيىشنى شۇنداق ئىللىق تەبەسسۇملارغا ئۆزگەرتەلەيدىغان بولۇپتىكى، قويۇۋېرىڭ، شۇ تەبەسسۇملارنىڭ خاسىيىتى بىلەن ئۇ ئۆمۈر بويى ھۇزۇر - ھالاۋەتتە ياشاپ ئۆتكەنىكەن.

— سىز مەشھۇرىنى ئۆمۈر بويى كۈلۈپلا ئۆتكەن، دېمەكچىمۇ؟

— شۇنداق.

— ئەمىسە ئۇنىڭ ساراڭدىن پەرقى يوق ئىكەن.

— نېمىشكە ئۇنداق دەيسىز؟

— ئەگەر بىر ئادەم ھەممۇۋاخ ھىجىيىپلا تۇرىدىغان بولسا، بۇ نېمە گەپ بولۇپ كەتتى؟ باھارنىڭ قىشى، كۈلكىنىڭ يىغىسى بار - دە. ئۆمۈر مۇساپىسىدە مەشھۇرىنىڭ بېشىغىمۇ ھېچقانداق دەرد - ئەلەملەر كەلمىگەن بولغىيدىمۇ؟

— كۈلكىنىڭ قۇدرىتى توغرىسىدا ھازىرقى زاماننىڭ كىتابلىرىغىمۇ نۇرغۇن نەرسىلەرنىڭ يېزىلىۋاتقىنىنى ئۇنتۇپ قالغان ئوخشايسىز. كۈلۈپ تۇرۇشنىڭ جان بېقىشتىكى ئەپچىل چارە ئىكەنلىكىنى ئۆز زامانىسىنىڭ

ئادەملىرىمۇ چۈشىنىپ يەتكەن بولسا كېرەك.

— قېنى بوپتۇ، سۆزىڭىزنى داۋاملاشتۇرۇڭ.

— شۇنداق قىلىپ، مەشھۇرى مەدرىسىدىكى ئوقۇشىنى تاماملاپتۇ. ساۋاقداشلىرىنىڭ ئالدى كۆپ بولسا مەھەللىلەردىكى كىچىكرەك مەسچىتلەرنىڭ ئىمامى بولغاندۇ، مەشھۇرى ئابرۇيلۇق خەلپىتىنىڭ تونۇشتۇرۇشى بىلەن، نەق ئوردىنىڭ ئۆزىگە خىزمەتكە تەيىنلىنىپتۇدەك.

— بىلىمى مول بولغانلىقتىنمۇ ياكى . . .

— بىلىم دەمسىز؟ . . . بىلىپ قويۇڭكى، بىلىم ھەرگىز ئامەتكە قېرىنداش ئەمەس. جاھان تارىخىنى ۋاراقلاپ كۆرسىڭىز، بىلىمى بارنىڭ ئامىتى يوق، ئامىتى بارنىڭ بىلىمى يوقلۇقىنى كۆرىسىز. مانا شۇ كەملەردە مەشھۇرى تۇرۇۋاتقان يۇرتنى سوراۋاتقان خاننى ئېلىپ ئېيتسىڭىز، ئۇ بىر ساۋاتسىز ئادەم ئىكەن. ساۋاتسىز بولسىمۇ، يۇرتنى ئادالەت بىلەن سورىغانىكەن. دائىم ئوردىغا بىلىملىك زاتلارنى تەكلىپ قىلىپ، ئەلنى قانداق ئىدارە قىلىش توغرىسىدا ئۇلارنىڭ پايدىلىق مەسلىھەتلىرىنى ئېلىپ تۇرىدىكەن. ھەر كۈنى، مەلۇم ۋاقىتنى ئاجرىتىپ، ئىلگىرى ئۆتكەن ئۆلىمالار يازغان ھەر خىل مەزمۇندىكى كىتابلارنى ئوقۇتۇپ ئاڭلايدىكەن. كىتاب ئوقۇغان كىشىگە بىر ۋاراق ئوقۇسا، بىر تىللا ئىنئام قىلىدىكەن. جاكارچىلار شەھەر كوچىلىرىدا داقا — دۇمباقلىرىنى چېلىپ، بۈگۈن خاننىڭ قايسى كىتابتىن قانچە ۋاراق ئوقۇتۇپ ئاڭلىغانلىقىنى ئەلگە مەلۇم قىلىپ تۇرىدىكەن. مەشھۇرىنى بۇ ئوردىغا ئېلىپ كىرگەن ئامەت ئۇنىڭ ھېلىقى ئىللىق كۆلۈمسىرىشىدىن كەلگەن، دەپ

www.uyghurkitap.com

چۈشەنسەك بولار. مەشھۇرى ئۇردىغا كىرگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئالدىچە ماڭغان يولىدىن كەينىچە ماڭغان يولى نەچچە ھەسسە ئۇزۇن بولغان، دەپ يېزىپتۇ ھېلىقى كىتابتا.

— بۇ نىمە دېگەن گەپ؟

— بۇ گەپنىڭ مەنىسى: مەشھۇرى ئۇردىدا يادەك پۈكۈلۈپ، «خوش، خوش!» دەپ ئېگىلىپ، دائىم ئارقىچىلا مېڭىپ يۈرگەن، دېگەن بولىدۇ. مانا شۇنداق يادەك ئېگىلىپ، «خوش ـ خوش!» دەپ كەينىچە مېڭىشى، چىرايىدىن ئۇچمەيدىغان ھېلىقى ئىللىق تەبەسسۇمى بىلەن مەشھۇرىنىڭ بۇ يەردىكى مەنسىپى شۇنداق تېز ئۆسكىلى تۇرۇپتىكى، ئۇردىدىكى كونا ـ يېڭى جىمى مەنسەپدار ئاغزىنى ئېچىپلا قاپتۇدەك.

— ئۇ نىمە مەنسەپكە چىقىپتۇ؟

— خاننىڭ ئالاھىدە ئىلتىپاتىغا مۇيەسسەر بولۇپ، ئۇنىڭغا ئوردىدا كىتاب ئوقۇپ بېرىش دەرىجىسىگە كۆتۈرۈلۈپتۇ.

— شۇمۇ مەنسەپ بوپتۇمۇ؟!

— بۇ ئىشنى سىز سەل چاغلىماڭ. مەشھۇرى ھەر كۈنى سەللە ـ پەرىجىسىنى كىيىپ، سالاپەت بىلەن خاننىڭ ھۇجرىسىغا قاراپ ماڭغاندا، ئوردىدىكى بارلىق ئەمەلدارلار، ھەتتا ۋەزىرلەرمۇ ئۇنىڭغا ئېگىلىپ تەزىم قىلىدىكەن. ھەر كۈنى خاننىڭ ھوزۇرىدا بولىدىغان مۇنداق مۇھىم ئادەمگە خۇشامەت قىلماي بولامدۇ دەيسىز؟ ئەگەر ئۇ خاننىڭ قۇلىقىغا بىرەرسىنىڭ يامان گېپىنى پىچىرلاپلا قويىدىغان بولسا، شۇ ئادەمنىڭ تۈگەشكىنى شۇ. . . مانا شۇ چاغدا، مەشھۇرى ئامەت قۇشىنىڭ نەق ئۆزىنىڭ بېشى

ئوستىدە قانات قېقىشۋاتقانلىقىنى پەملەپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ ئالدىدا ئىچقلىق تۇرغان كىتابتىن خانغا بىر ۋاراق ئوقۇپ بەرسە، يالتىراپ تۇرغان بىر دانە تىللا يانچۇقىغا چۈشىدۇ، دېگەن گەپ، ئەگەر ھەر كۈنى ئون ۋاراق ئوقۇسىچۇ؟

— ئون دانە تىللا.

— يۈز ۋاراق ئوقۇسىچۇ؟

— يۈز تىللا.

— مەشھۇرى ھىجىيىپ ئولتۇرۇپ بارا - بارا كىتابنى شۇنداق ئىتتىك ئوقۇيدىغان بولۇپ كېتىپتۇكى، بۇ خاننىڭ قېرىپ قالغان ۋاقىتلىرى ئىكەن، بىچارە خان مەشھۇرىنىڭ زادى نېمىلەرنى دەپ كېتىۋاتقانلىقىنى چۈشەنمەي تەختتە مۈگىدەپلا ئولتۇرىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئوردىنىڭ جاكارچىلىرى ھەر كۈنى چىقىپ، خاننىڭ بۈگۈن قايسى كىتابتىن قانچە ۋاراق ئوقۇتۇپ ئاڭلىغانلىقىنى ئەلگە جاكارلاپ دەبدەبە قىلىشىپتۇ؛ خەزىنىنىڭ ئالتۇنلىرى مەشھۇرىنىڭ يانچۇقىغا شاراقشىپ چۈشۈۋېرىپتۇ؛ خان بولسا تەختتە مۈگىدەپ ئولتۇرۇپ كۈندىن - كۈنگە دۆتلىشىپ كەتكىلى تۇرۇپتۇ. ئاخىرىغا بېرىپ، ئوردىنىڭ ئىنتىزامى بوشىشىپ، ئەمەلدارلار باشباشتاقلىشىپ، شاھزادىلەر ئۆزى بىلگىنىنى قىلىپ، پۈتۈن خاندانلىقتا ۋەيرانچىلىق قاراپ يۈزلەنگەنىكەن. بۇ قېرى خان ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۆزۈن يىللارغىچە بۇ يۇرتتىكى پۇقرالارغا ئارامچىلىق بولمىغان دېيىشىدۇ.

— نېمىشكە؟

— خاننىڭ ئوغۇللىرى تەخت تالىشىپ بىر - بىرى

بىلەن توختىماي جاڭجاللىشىپ، پۇقرالارنى بىر قانچە مەزھەپلەرگە بۆلۈۋېتىدىكەن. ھەر بىر مەزھەپكە تەۋە ئادەملەرنىڭ بېشىغا يۆگىۋالغان ئۇ سەللىسىنىڭ رەڭگى بىر - بىرىگە ئوخشىمايدىكەن. بۇ زاماندا ئاق سەللە، يېشىل سەللە، قارا سەللە، كۆك سەللە دەمسىز، ئەيتاۋۇر ھەممە رەڭدىكى سەللىلەر بولغانمىش. مۇبادا ئاق سەللىلىكلەر بېسىپ كېلىدىغان بولسا، قارا سەللىلىكلەر ئۆيۋاقلىرىنى تاشلاپ تەرەپ - تەرەپكە قاچىدىكەن؛ قارا سەللىلىكلەر كۈچىيىپ كەتسە، ئاق سەللە يۆگىگەنلەرنىڭ جېنىغا ۋايكەن؛ يېشىل سەللىلىكلەر كۆك سەللىلىكلەرنىڭ پېيىنى قىرقىيدىكەن؛ كۆك سەللە يۆگىگەنلەرنىڭ قارا سەللىلىكلەر بىلەن تۈگىمەس ئاداۋىتى باركەن. بۇ ئايىغى چىقمايدىغان يېغىلىقلاردا پۇقرالار بالا ئاندىن، خوتۇن ئېرىدىن ئايرىلىپ خانىۋەيران بولۇپ، يەرلەر قانچە يىل تېرىلماي ئاق قالغان، دېيىشىدۇ. پەقەت مەشھۇرىلا مۇشۇ ئېغىر يىللارنىمۇ كۈلۈمسىرەپلا ئۆتكۈزۈۋەتكەنمىش.

— مەشھۇرى قايسى مەزھەپكە تەۋە ئىكەن؟

— ئۇنىڭ زادى قايسى مەزھەپكە تەۋەلىكىنى بىر خۇدا بىلمىسە، ئۆزىمۇ بىلمەسمىش. شۇ كۈنلەردە مەشھۇرىنىڭ ئۆيىدىكى قوزۇقلاردا ھەممە رەڭدىكى سەللىلەر تېپىلىدىكەن. قايسى مەزھەپ كۈچىيىپ كەتسە، مەشھۇرى شۇ مەزھەپنىڭ سەللىسىنى بېشىغا مەھكەم ئوراپ، كوچىلاردا بەخىرامان يۈرۈۋېرىدىكەن؛ قايسى مەزھەپنىڭ ئادىمى تەختكە چىقسا، ئۇ ھېلىقى چىرايىدىن يېتىمەيدىغان كۈلۈمسىرىشى بىلەن، ئوردىدا شۇ مەزھەپ ئۈچۈن

خىزمەت قىلىشقا بېرىدىكەن. كېيىن - كېيىن، مەشھۇرنىڭ مۇنداق سەللە يەڭگۈشلەش ماھارىتى شۇنچىلىك كامالەتكە يېتىپتۇكى، ئۇ خۇددى سېھىرگەرلەردەك، زوّرۇر بولغاندا سەللىسىنىڭ رەڭگىنى سەللىنى بېشىدىن ئالماي تۇرۇپلا ئۆزگەرتىۋالالايدىغان بولغانمىش. . . مەشھۇرى ئەنە شۇنداق خاتىرجەم ياشاپ، نەق توقسەن يېشىدا ئالەمدىن ئۆتكەنىكەن.

— مەشھۇرى ئۆلۈپتۇمۇ؟!

— جاھاندا ئۆلمەيدىغان كىم بار؟ پەقەت تۇغۇلمىغانلارلا ئۆلمەيدۇ.

— مەشھۇرى ئۆلگەندىمۇ كۆلۈمسىرەپ ئۆلۈپتۇمۇ، قانداق؟

— نەق شۇنداق بوپتۇ. ئۇنىڭ جەسىتىنى يۇيۇشقا كىرگەن ئادەملەر قارىسا، مەشھۇرنىڭ چىرايىدا تۇغۇلغان چېغىدىكى غەلىتە ھىجىيىش ئەينى ساقلىنىپ تۇرغانمىش. كىتابتا: مۆجىزە دەل مەشھۇرى ئۆلگەن چاغدا يۈز بەرگەن، دەپ يېزىلىپتۇ.

— يەنە نېمە مۆجىزە يۈز بېرىپتۇدەك؟

— مەشھۇرنىڭ تاۋۇتىنى ئېلىپ ماڭىدىغان چاغدا، بەردەس تۆت يىگىت تاۋۇتنى يەردىن يۇلۇپ ئالالمىغان، دەيدۇ. جامائەت: «نېمە بالا بولدى؟!» دەپ ھەيران بولۇشۇپ، تاۋۇتنىڭ ئاستىغا ئېڭىشىپ قاراپ بېقىپتۇ. تاۋۇتنىڭ ئاستىغا بىرەرسى تاش ئېسىپ قويىدۇ، دەمسىز؟ قارىسا ھېچنېمە يوق، تاۋۇت شۇنچە ئېغىرمىش. ئاخىرىدا يىگىرمە ئادەم «ھە . . . ھۇ» بىلەن تاۋۇتنى تەستە مۈرىگە ئېلىپ، قەبرىستانلىققا ئاران يەتكۈزۈپ بېرىپتۇدەك. بۇ

ئىش ئۇستىدە ئۇزۇن يىللارغىچە كۆپچىلىك ئىچىدە غۇلغۇلا بولغانمىش. بەزىلەر: مەشھۇرنىڭ گۇناھى ناھايىتى ئېغىر ئىدى، ئۇ تۇغۇلۇشى بىلەنلا ئاپىسىنىڭ جېنىغا زامىن بولغان؛ ئەلنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈنلەر كەلگەندىمۇ سەللىسىنىڭ رەڭگىنى توختىماي ئۆزگەرتىپ، ھىجايغان پېتى ساختىپەزلىك بىلەن كۈن ئالغان، خەزىنىنىڭ پۇلىنى ئالدامچىلىق بىلەن قولغا چۈشۈرۈپ ھارامدىن بېيىغان؛ ئاخىرىدا پۈتۈن بىر خانلىقنىڭ ۋەيران بولۇشىغا سەۋەبچى بولۇپ، پۇقرالارنىڭ بېشىغا بالايىئاپەت ياغدۇرغان؛ گۇناھىنىڭ كۆپلۈكىدىن تاۋۇتىنى تاشتەك ئېغىرلىشىپ كەتكەن، دېيىشىدىكەن. يەنە بەزىلەر: مەشھۇرى ناھايىتى ئۇلۇغ زات ئىدى. ئۇنىڭ تاۋۇتىنىڭ ئېغىرلىشىپ كەتكىنى — ياراتقان ئىگەمنىڭ بۇ زاتنىڭ ئادەتتىكى ئادەم ئەمەسلىكىدىن بەرگەن بېشارىتى، دەيدىكەن.

— شۇنداق قىلىپ، مەشھۇرى ئۆلگەندىن كېيىن تېخىمۇ مەشھۇر بولۇپ كېتىپتۇ، دەڭ؟

— قىزىقچىلىقنىڭ قىزىقى تېخى كېيىن باشلىنىپتۇ، دېمەمسىز.

— يەنە نېمە ئىش بوپتۇدەك؟

— مەشھۇرى ھايات ۋاقتىدا بار دۇنياسىنى سەرپ قىلىپ ئۆزى ئۈچۈن كاتتا بىر قەبرە ياسىتىپ، قەبرە ئەتراپىغا تۇنەكخانا، ئىستىقامەت ئۆيلىرىنى سالدۇرۇپ، تېخى ئۇ يەرگە نەچچە يىللارغا يەتكۈدەك ئوزۇق-تۈلۈكلەرنىمۇ توپلاپ قويۇپ، ناھايىتىمۇ خاتىرجەم كۆز يۇمغانىكەن. مەشھۇرى ئۆلگەندىن كېيىن، بۇ يەر ئۇزۇن

يىلالرغىچە سوپى، ئىشان، مۇساپىر، دەرۋىش ۋە ئاشىقلارنىڭ قورساق باقىدىغان جايىغا ئايلىنىپ قالغان، دېيىشىدۇ. مەشھۇرنىڭ «مەغپىرخوجا» دېگەن ئىسمىنىڭ ئاخىرىغا «ئاشىقلارنىڭ دوستى» دېگەن گەپنىڭ قېتىلىپ قالغىنىمۇ شۇنىڭدىن بولسا كېرەك. بۇ ئادەملەر بۇ يەرگە توپلىشىۋېلىپ، مەشھۇرى ھايات ۋاقتىدا زادى قانداق رەڭلىك سەللە يۆگىگەن؟ دېگەن مەسىلىنى ھەل قىلالماي توختىماي دەتالاش قىلىدىكەن. مەشھۇرى ئاق سەللە يۆگەيتتى، دېگەنلەر ئۇنىڭ قەبرىسىگە ئاق توغ قادايدىكەن؛ مەشھۇرى قارا سەللە يۆگىگەن، دېگەنلەر قارا توغ تىكىدىكەن. شۇنداق قىلىپ، ھەر كىم ئۆزى پەرەز قىلغان رەڭدىكى توغنى قاداپ قەبرىنىڭ ئۈستىنى ئالىيىشىل لاتا ـ پۇتا بىلەن كۆمۈۋېتىدىكەن. بۇ مازارنىڭ شەيخلىرى مازارغا ھەر تەرەپتىن كېلىپ تۇرىدىغان نەزىر، سەدىقىلەرنىڭ تېخىمۇ كۆپ بولۇشىنى كۆزلەپ، بۇ كاتتا قەبرىدە ياتقان زاتنىڭ ھەقىقىي ئەۋلىيا ئىكەنلىكىنى ئىسپات قىلماقچى بولۇپ، جاۋغايلىرىدىن كۆۋۈك قايناپ كېتىدىكەن. بۇ گەپكە ئىشەنگەن قانچە ئىخلاسمەنلەر قەبرىنى ئايلىنىپ «ھۇۋ» تارتىپ، قانچىسى ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپمۇ قالىدىكەن. . . ۋاقىت نېمىنى ئۇنتۇلدۇرمايدۇ، دەيسىز؟ يىللار ئۆتۈپ، بۇ قەبرىدە زادى كىمنىڭ ياتقانلىقى ئۇنتۇلۇپ، بۇ يەر ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ توغ تىكىپ، تاۋاپ قىلىدىغان بىر جايىغا ئايلىنىپ قاپتۇ. يەنە بىر يىلالرغا كەلگەندە، قەدىمكى خانلارنىڭ قەبرىلىرىگە كۆمۈلگەن مال ـ دۇنيالارنى ئاختۇرىدىغان قەبرە ئوغرىلىرى بۇ قەبرىنى ئېچىپ قارىسا،

يوغان بىر تاشتىن باشقا ھېچنېمە چىقمايتۇدەك.

— مانا قىزىق، مەشھۇرنىڭ جەسىتى نەگە كېتىپتۇ؟

— مەشھۇرنى يۇيۇپ تاۋۇتقا سالغاندا، ئۇ ئۆزىنىڭ ئورنىغا ئاشۇ تاشنى ئالماشتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزى ھىجايغان پېتى ئۆلۈمگە كەلگەن جامائەتنىڭ ئارىسىغا قېتىلىپ كەتكەنمىش. بەلكىم ئۇ باشقىلار ئۇنىڭ ھېلىقى ئېغىرلىشىپ كەتكەن تاۋۇتىنى كۆتۈرەلمەي ھەپىلىشىۋاتقاندا، مەسخىرە كۈلكىسىنى كۈلۈپ بىر چەتتە قاراپ تۇرغان بولۇشىمۇ مۇمكىن. ھېلىقى كىتابنىڭ مۇئەللىپىنىڭ يېزىشىچە، مەشھۇرى ھېلىمۇ بىزنىڭ ئارىمىزدا غايىۋانە ياشاپ يۈرەرمىش. شۇڭا بىزگە مۇنداق سەللىسىنىڭ رەڭگىنى جاھانغا بېقىپ ئۆزگەرتىپ تۇرىدىغان ئادەملەر ھەر زامان، ھەر ماكاندا ئۇچراپ تۇرغۇدەك...

2000 ـ يىل فېۋرال، ئۈرۈمچى.

گۆركار

قۇناخۇن گۆركار گۆرنى كولاپ بولۇپ، ئىچ گۆرگە كىرىپ، پۇتىنى ئۇزۇن سوزۇپ يېتىپ باقتى. ئۇ مۇشۇنداق ئەستايىدىل ئادەم ئىدى. ھەر قېتىم يېڭى بىر گۆرنى كولاپ پۇتتۇرگەندە، ئىچ گۆرگە كىرىپ پۇتىنى ئۇزۇن سوزۇپ يېتىپ باقاتتى. قۇناخۇن ئۆزىمۇ ئېگىز، بەستلىك ئادەم ئىدى. ئۇ پاتقان ئىچ گۆرگە ھەرقانداق مېيىتنى ئازادە قويغىلى بولاتتى.

قۇناخۇن ياشىنىپ قالغاچقىمۇ، بۇ بىر - ئىككى يىلدىن بېرى گۆر كولايدىغان ئىشمۇ ئۇنىڭغا ئېغىر كېلىدىغان بوپقالغانىدى. ئۇنىڭ گۆركارلىق قىلىپ يۇرگىنىگە ئۇزۇن يىللار بوپقالدى. مۇشۇ قەبرىستانلىقنىڭ ئەتراپىدىكى مەھەللىلەردە ۋاپات بولغان قېرى - ياش، ئەر - ئايال بولۇپ قانچىلىغان ئادەملەرنىڭ يەرلىكىنى ئۇ ئۆز قولى بىلەن كولاپ دەپنىلىدى. يېقىندىن بېرى ئۇ «ئاز قالدى، بىر كۇنى مېنىڭمۇ يەرلىكىمنى بىرسى كولاپ، مېيىتىمنى بۇ يەرگە قويىدۇ» دەپ ئويلايدىغان بوپقالغانىدى. . قۇناخۇنغا ماۋۇ يېڭى گۆرنى كولىغۇچە خېلى ھاردۇق يەتتىمۇ، ئىچ گۆردە

سوزۇلۇپ يېتىشۋىدى، پۇت - قوللىرى ئارام ئېلىپ خۇشياققاندەك بولدى.

«بىر ھېسابتا تىرىكچىلىكنىڭ غېمى، جاھاننىڭ غوۋغاسىدىن خالىي مۇشۇ يەرمۇ تىنچكەن،— دەپ ئويلىدى قۇناخۇن نەم توپا پۇراپ تۇرغان، سالقىن ئىچ گۆردە يېتىپ،— بىردە راست، بىردە يالغان سۆزلەپ ياشايدىكەنمىز، ياشايدىكەنمىز، ئاخىر كېلىدىغان يېرىمىز مۇشۇكەنغۇ؟ . . . مانا ماۋۇ رەجەپئاخۇن ‹رەجەپ باي› بولۇپ جاھانغا پاتماي قېلىشۋىدى، ئاللانىڭ قۇدرىتى ئالدىدا ئۇمۇ چارىسىز كۆزىنى يۇمدى. ھېلى جامائەت يۇيۇپ - تاراپ ئۇنى مۇشۇ يەرگە ئېپكېلىدۇ. ئۇنىڭغا قارىغاندا مېنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىم قانچىلىك ئىشتى؟ يەتتە كەتمەن توپا چۈشكەندىن باشلاپ، مۇنكىر - نەكىرلەر كىرىپ سوئال - سوراقنى باشلايدۇ، دەيدۇ. باشلىسا باشلىمامدۇ، قورققۇدەك نېمە گۇناھىم بار. ‹كىممەن؟› دېسە، ‹گۆركار قۇناخۇن بولىمەن› دەيمەن . . .»

شۇنداق خىياللار بىلەن قۇناخۇن كۆزىنىڭ ئۇيقۇغا كېتىپ قالغىنىنى سەزمىدى. بىر چاغدا غەلىتە كىيىنگەن، قولىغا كالتەك - توقماق تۇتقان مۇنكىر - نەكىرلەر زەنجىر، كىشەن، يەنە قانداقتۇر ئەسۋابلىرىنى شاراقشىتقىنىچە ئىچ گۆرگە كىرىپ كەلدى. «لائىلاھە ئىللاللاھۇ مۇھەممەدۇن رەسۇلۇللا! — دەپ ئىمان ئېيتتى قۇناخۇن،— مەن چۈش كۆرۈۋاتىمەنمۇ، قانداق؟ . . .»

— خوش، قۇناخۇن دېگەن سەن بولامسەن؟ — دېدى سوراققا كىرگەنلەرنىڭ بىرى.

www.uyghurkitap.com

— شۇنداق، يانتاق مەھەللىدىكى گۆركار قۇناخۇن بولىمەن.

— خوش، قېنى، قىلغان گۇناھلىرىڭنى ئېيت!

— مېنى ئالدىراپلا سوراق قىلىۋاتىسلەرغۇ دەيمەن؟ — دېدى قۇناخۇن، — مەن تېخى ئۆلمىگەن تۇرسام. . . ئۆلىدىغان ئىش بولسا، ئەلۋەتتە ئاۋۋال بىر ـ ئىككى كۈن ئۆيدە ئورۇن تۇتۇپ ياتقان بولسام، بالىلىرىمنى ئەتراپىمغا يىغىپ چىرايلىق خوشلىشىپ، رازىلىقىمنىــــى بەرگەن بولسام بولمايتتىمۇ؟

— ئۆلمىگەن بولساڭ، بۇ ئىچ گۆردە نېمە لاپچىيىپ ياتىسەن؟

— دەۋاتىمەنغۇ، ئۆزۈم بىــر ئەرزىمەس كەمبەغەل بولساممۇ، يانتاق مەھەللىدىكى گۆركار قۇناخۇن، دېسە مېنى بۇ ئەتراپتا تونۇمايدىغان ئادەم يوق. گۆر دېگەن كولاپ يەنە تىندۇرۇۋېتىدىغان نەرسە بولسىمۇ، يەنە ئىش دېگەننى ئۆزىنىڭ قائىدىسىگە توغرىلاپ قىلمىغان بىلەن بولمايدۇ. ھەر قېتىم گۆرنى كولاپ بولۇپ، بولدىمۇ ـ بولمىدىمۇ، دەپ مۇشۇنداق ئىچىگە كىــرىپ يېتىـــپ باقىمەن. ماۋۇ رەجەپ باي دېگەن بىلەن ئانچە خۇشۇممۇ يوق. خۇشۇم يوق دەپ ئىشنى قولۇمنىڭ ئۇچىدا قىلسام بولمايدۇ ـ دە، ھاردۇق يېتىپ قالدىمۇ، ئىچ گۆرنــى كۆرۈپ باقىمەن، دەپ كىرىپ، كۆزۈم ئۇيقۇغا كېتىپ قاپتۇ.

— ئۇ تەرەپلىرى بىلەن كارىمىز يوق. يۇقىرىدىن بىزگە: «بىر ئۆلۈك يەرلىكىگە قويۇلدى، بېرىپ سوراق قىلىڭلار!» دەپ پەرمان كەلدى. پەرماننىــى ئىـــجرا

قىلمىساق بولمايدۇ. قىلغان گۇناھلىرىڭنى بىلەمسەن؟

— ئەمدى، بەندىچىلىكتە كىم گۇناھتىن خالىي بولالايدۇ؟ بەزى سەۋەنلىكلەرنى ئۆتكۈزسەم ئۆتكۈزگەندىمەن.

— تىلىڭنى چاينىماي ئېنىق گەپ قىل! — دېدى يەنە بىر سوراقچى، — پۇلى بارلارنىڭ گۆرىنى كېلىپ، پۇلى يوقلارنىڭكىنى تار كولىغىنىڭچۇ؟ ياخشى يەرلەرگە: «بۇ يەردە قەبرە بار» دېگەننى قىلىپ، يالغاندىن توپا دۆۋىلەپ قويۇپ، پۇلنى جىق بەرگەن غوجاملارغا ئۆرە باھادا ساتقىنىڭچۇ؟ مۇساپىرلارنىڭ تۆت ـ بەشىنى ئۈستى ـ ئۈستىلەپ بىر گۆرگىلا كۆمۈۋەتكىنىڭچۇ؟ . . . ئۆزۈڭچە قىلغان ـ ئەتكەنلىرىمنىڭ پەقەت سورىقى بولمايدۇ، دەپ قالغانمىدىڭ؟

— يا ئاللا، نېمە دەۋاتىدىغانسىلەر؟ شەھەرنىڭ گۆركارلىرىنى شۇنداق قىلىقلارنى قىلىدىكەن، دەپ ئاڭلىغۇدىم، بىزنىڭ بۇ يەردە يەر كەڭرى تۇرۇپتىغۇ. . .

قۇناخۇن باياتىندىن بېرى چۈش كۆرۈۋاتاتتى. بارا ـ بارا چۈشىدىكى نەرسىلەرمۇ غۇۋالىشىپ، لايدەك ئېزىلىپ شۇنداق قاتتىق ئۇخلاپ كەتتىكى، جامائەتنىڭ تاۋۇتنى كۆتۈرۈپ تۇپراق بېشىغا يېتىپ چىققىنىنى، گۆرنىڭ ئۈستىدىكى ۋاراڭ ـ چۇرۇڭ، يىغا ـ ئاۋازلىرىنىڭمۇ ھېچقايسىسىنى تۇيمىدى.

ئۆلگۈچى رەجەپ باي ئىدى. رەجەپ باينى مۇشۇ يۇرتنىڭ زومىگىرى دېيىشمۇ بولاتتى. ئۆز ۋاقتىدا ئۇ ئىشلەپچىقىرىش چوڭ ئەترىتىنىڭ باشلىقى بولۇپ، يۇرت سورىغان، ئەترەتنىڭ يەر ـ مۈلۈكلىرىنى

شەخسلەرگە تەقسىم قىلىپ بەرگەندە، ھوقۇقىغا تايىنىپ يەرنىڭ ئوبدىنىنى، ئات ـ ئۇلاغ، سايمانلارنىڭ سەرخىللىرىنى ئۇرۇق ـ تۇغقان، بالا ـ چاقىلىرىغا بۆلۈپ بېرىپ، تېزلا كۆتۈرۈلۈپ «رەجەپ دادۇيجاڭ» دىن «رەجەپ باي» غا ئايلانغانىدى. ھازىر ئۇنىڭ توك تۈگمەن، ماي تارتىش، چىگىت ئايرىش زاۋۇتلىرى، شەھەردە ئاچقان دۇكانلىرى بار ئىدى. يۈز مولاپ يەر تېرىيتتى. يۇقىرىدىن بېيىغان ئائىلىلەرنى زىيارەت قىلغىلى كەلگەنلەر ئۇدۇل ئۇنىڭ ئۆيىگە چۈشەتتى. «ھالال» ئەمگىكى بىلەن بېيىغانلارنىڭ ئۈلگىسىمۇ يەنە شۇ رەجەپ باي ئىدى. شۇڭا، بۇ ئەتراپتا ئۇنىڭ ئائىلە جەمەتىنىڭ دېگىنى دېگەن، قىلغىنى قىلغانىدى. يارانقان ئىگەمنىڭ قۇدرىتى ئالدىدا رەجەپ بايمۇ چارىسىز، مانا بۈگۈن تاۋۇتقا چۈشۈپ گۆرنىڭ ئاغزىغا كېلىپ تۇراتتى.

جامائەت كولىنىپ تەييار بولغان گۆرنىڭ قېشىغا كېلىپ، تاۋۇتنى يەرگە قويۇشتى. ئىمام بىلەن يۇرت ئاقساقاللىرى نېرىغا سېلىنغان كىگىز ئۈستىدە ئولتۇرۇشتى. جامائەتنىڭ بىر قىسمى گۆرنىڭ بېشىغا دۈررىدە ئولىشىپ تۆۋەنگە قاراشتى. گۆر چىرايلىق كولانغانىدى.

— پاھ، ماۋۇ يەرنىڭ توپىسى قالتىس ئوبدان چىقىپتۇ ـ دە! — دېدى بىرەيلەپ ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ خۇشامەت تەلەپپۇزىدا. چۈنكى رەجەپ باي ئۆلۈپ كەتكەن بىلەن، ئۇنىڭ ئۇرۇق ـ جەمەتى گۆرنىڭ ئەتراپىدا ھازىر بولۇپ تۇرۇشاتتى.

— رەھمەتلىك رەجەپ باي ئۆزىمۇ نىيىتى خالىس،

www.uyghurkitap.com

ئوبدان ئادەم ئەمەسمۇ! . . قېنى بۇ گۆركار؟ — دېدى يەنە بىرەيلەن.

— هاي قوناخون!

— قوناخون! . . .

بىر نەچچەيلەن ۋارقىراپ، تەرەپ - تەرەپكە يۈگۈرۈپ گۆركارنى ئىزدىگىلى تۇردى. قوناخوننىڭ هېچ يەردە قارىسى كۆرۈنمەيتتى.

— ئۆيگە كېتىپ قالغانمۇ نېمە بۇ ئادەم؟!

— ئەستا، ئالدىرىغاندا ماۋۇ ئادەمنىڭ قىلغان ئىشىنى! — دەپ قاتتىق تىرىكتى رەجەپ باينىڭ چوڭ ئوغلى. ئۇ دادىسىغا قويۇپ قويغاندەك ئوخشايدىغان، دوغىلاق، كۆتمەك بۇرۇت، چېقىر كۆز ئادەم ئىدى.

— قېنى مەزىناخونۇم، ئۆزلىرى چۈشمەمدىلا، يەنە ياشراق بىرەيلەن ياردەملەشسۇن. كۈن ئىسسىق، جامائەت ساقلاپ قالدى، ئۆزىمىزلا قويۇۋېتەيلى، بۇ قانچىلىك ئىشتى؟ — دېدى مويسىپىتلاردىن بىرى.

تاياقتەك ئورۇق مەزىناخونۇم پەرىجىسىنى يېشىپ، سەللىسىنى ئېلىپ، يېنىدا تۇرغان ياش بالىغا تۇتقۇزۇپ قويدى. «بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم!» دەپ ئورەككە سىيرىلىپ چۈشتى. ئارقىدىن مۇشۇنداق دەپنە ئىشلىرىغا ئانچە - مۇنچە ھە - پە دېيىشىپ يۈرىدىغان بىرەيلەن مەزىناخونۇمنىڭ يېنىغىلا سەكرىدى. جامائەت:

— هوي - هوي، ئۇنداق ئەمەس، مۇنداق.

— باش ماۋۇ تەرەپتە! . . . — دەپ چۇرقىرىشىپ، ئاق كىگىزگە ئورالغان مېيىتنى لەھەتكە سۇنۇپ بېرىشتى.

— ئەستا، ماۋۇ قوناكىكامنىڭ قىلغان ئىشىنى

قارىمامدىغان،— دەپ پىچىرلىدى مەزىناخونۇمغا ياردەملىشىۋاتقان كىشى.
— ھە، نېمە بولدى؟ — دېدى مەزىناخونۇم.
— قۇناڭكام كونا گۆرنىلا ئاچقان ئوخشىمامدۇ؟ . . . ئىچ گۆردە يەنە بىر جەسەت تۇرىدۇ.
— قۇناخۇن قېرىپ قالدى. توپىسى يۇمشاقراق، كولاشقا ئوڭاي، دەپ كونا گۆرنى ئاچسىمۇ ئاچقاندۇ،— دېدى مۇنداق ئىشلارنى جىق كۆرگەن مەزىناخونۇم،— ئەمدى باشقا گۆر كولايمىز، دېسەك، ئۇلگۇرەلمەيمىز. شاۋ - شۇۋ قىلماي، كونا جەسەتنى نېرىراق ئىتتىرىپ قويۇۋەر. بۇ يەردە سىرنىڭ - مېنىڭ دەيدىغان گەپ يوق. ئىچى خېلى كەڭ كۆرۈنىدىغۇ! . . .
شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئوخلاۋاتقان قۇناخۇننى نېرىراق ئىتتىرىپ قويۇپ، ئۇنىڭ يېنىغا رەجەپ باينىڭ مېيىتىنى قويۇپ، ئىچ گۆرنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ قايتىپ چىقتى. يۇقىرىدا كەتمەن - گۈرجەكلىرىنى تۇتۇپ تەييار بولۇپ تۇرغان ياش باللار تەرەپ - تەرەپتىن توپا تاشلاپ، ھەش - پەش دېگۈچە تاش گۆرنىمۇ تىندۇرۇپ، ئۈستىگە توپا دۆۋىلەپ، بەلگە ئۈچۈن بىر نەچچە كېسەكنىمۇ تاشلاپ قويۇشتى.
— بولدى، رەھمەت، ۋاقىتلىق شۇ بويىچە تۇرۇپ تۇرسۇن! — دېدى رەجەپ باينىڭ چوڭ ئوغلى،— ئاتامنىڭ يەتتە نەزىرسىنى ئۆتكۈزۈپ، قىرىق نەزىرسىگىچە بۇ يەرگە ھەيۋەتلىك بىر گۈمبەز قوپۇرىمىز.
— ھە، شۇنداق بولماي،— دېيىشتى بىر نەچچەيلەن،— رەجەپ باي كىچىك ئادەممۇ؟ يۇرتىنىڭ ئاتىسى - دە!

كىگىز ئۈستىدە ئولتۇرغان مويسىپىتلارنىڭ بىرى چىرايلىق قىرائەت قىلدى. جامائەت دۇئاغا تەڭ قول كۆتۈرۈپ، ئۆلگۈچىگە ئىمان تىلەپ تارقاشتى.

بايا، تاش گۆرگە يەتتە كەتمەن توپا چۈشكەندىلا ئىچ گۆرگە مۇنكىر - نەكىرلەر كىرىپ بولغانىدى. ئۇلار قاتارلىشىپ ياتقان ئىككى مېيىتنى كۆرۈپ ھەيران بولۇشتى.

— بۇ يەردە ئىككى مېيىت ياتىدىغۇ؟ — دېدى ياشتا كىچىكرەك بىرى، — تېخى بىرىنى كېپەنلەپتۇ، بىرىنى كېپەنلىمەيلا كۆمۈۋېتىپتۇ!

— قېنى، قېنى، — دەپ ئېگىشىپ قارىدى ياشتا چوڭراقى، — ھە، ھەيران قالغۇدەك ئىش يوق. بىر زامانلاردا، ۋاپادار خوتۇنلار ئۆلۈپ كەتكەن ئېرىدىن ئايرىلىپ قېلىشقا چىدىماي، ئېرى بىلەن بىللە گۆرگە تىرىكلا كىرىۋالىدىغان ئىشلارمۇ بولىدىغان. شۇنداقراق بىر گەپمىكىن بۇ يا؟

— قارىمامسەن، ھەر ئىككىلىسى ساقال - بۇرۇتى بار ئەر كىشى تۇرمامدۇ؟

— سەن تېخى بۇ ئىشقا يېڭىدىن تەيىنلەندىڭ، — دېدى ياشتا چوڭ سوراقچى، — مانا، مېنىڭ بۇ ۋەزىپىنى بەجا كەلتۈرۈۋاتقىنىمغا نەچچە يۈز يىل بولدى. بىر چاغلاردا، پادىشاھلار ياكى كاتتا بايلار ئۆلسە، ئۇ دۇنياغا بارغاندا بىللە خىزمىتىنى قىلسۇن، دەپ يۈزلەپ چاكارلىرىنىمۇ قوشۇپ تىرىكلا كۆمۈۋېتىدىغان قائىدىلەر بولىدىغان. ھەي . . . ي، ئۇ دۇنيادىكى ئادەملەرنىڭ ئەخمەقلىقىنى بىر دېمە.

www.uyghurkitap.com

— شۇنداقمۇ ئىشلار بولغانمۇ؟

— پاھ، بۇ ئادەم دېگىننىڭ ئازراقلا مەنسەپ، پۇل - دۇنياغا ئېرىشىۋالسىلا شۇنچىلىك يوغىناپ كېتىشىدۇكى، تېخى ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن خۇدالىق دەۋاسى قىلغانلارمۇ چىققان.

— يائاللا، نېمە دەيدىغانسەن؟

— شۇنداق. ئاقىۋەت بىر كۈنى بۇ يەرگە كەلگەندە، ھەر قاندىقىنىڭ قىلمىشىدىن بىرمۇ بىر ھېساب بېرىدىغىنى ھېچقايسىسىنىڭ خىيالىغا كىرىپ چىقمايدۇ.

— ئادەملەر ياشاۋاتقان ئاشۇ دۇنيا قانداقراق يەردۇ؟ بىر چىقىپ كۆرۈپ باققۇم بار ئىدى.

— ياشلىق قىلما، ئۇ ئارزۇ قىلىدىغان يەر ئەمەس. بىر - بىرىنى ئالداۋاتقان، بىر - بىرىدىن گۇمانلىنىۋاتقان، بىر - بىرىنى بوزەك قىلىۋاتقان، كۆرەلمەسلىك، زومىگەرلىك، ئاچ كۆزلۈك ... ئەيتاۋۇر ئۇ يەردە يامان ئىشلارنىڭ ھەممىسى تېپىلىدۇ.

— ئاچ كۆزلۈك دېگەن نېمە ئۇ؟

— يارىتقان ئىگەم ئادەملەرنى سىناش ئۈچۈن ئۇلارغا نەپسى دېگەن بىر نېمىنى قوشۇپ بەرگەن. ئەنە شۇ نەپسىنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ، ئۇلار ھەممە ئەسكىلىكنى قىلىشىدۇ. ھەممىنى ئۆزۈملا يېسەم، دېيىشىدۇ. ئاچ كۆزلۈك دېگەن شۇ...

— ماۋۇ ياتقان ئىككىسىنىڭ كېپەنلىكىنى خوجايىنى، كىيىم - كېچەكنى بىلەنلا ياتقىنى ئۇنىڭ چاكىرى ئوخشىمامدۇ؟

— كېپەن بىلەن ياتقىنى بىر يۇرتنىڭ زومىگىرى.

ئۇنىڭ قانداق ئەسكىلىكلەرنى قىلغىنىنى ھېلى سوراق قىلغاندا ئاڭلايسەن. ئۇنىڭغا قارىغاندا، مۇنۇ چاكىرى تۇزۇك كۆرۈنەمدۇ، نېمە؟

— بۈگۈن بۇ ئىككىسىنىڭ قايسىسىنى سوراق قىلىمىز؟ سوراق قىلىنىدىغان ئادەم بىر ئىدىغۇ؟

— شۇنى دەيمەن. توختا، بىز ئاۋۋال چىقىپ يولىيورۇق سوراپ باقايلى.

مۇنكىر ـ نەكىرلەر دۇكۇرلىشىپ چىقىپ كېتىشى بىلەنلا رەجەپ باي لاپ قىلىپ كۆزىنى ئاچتى. بايا ئۇ سوراقچىلار زەنجىر ـ كىشەنلىرىنى شاراقشىتىپ كىرگەن چاغدىلا ئېسىگە كېلىپ، ئۇلارنىڭ ھەممە گېپىنى ئاڭلاپ ياتقانىدى. «ھەي . . . ي، ئىش چاتاق! — دەپ ئويلىدى رەجەپ باي، — بۇ يەردىكىلەرنىڭ كۆز قارىشى ماڭا تازا ياخشى ئەمەستەك قىلىدۇ. ماۋۇ بالىلىرىم دېگەن ۋاپاسىزلارنىڭ مېنى قىپيالىڭاچ قىلىپ، ئەسكى ماتاغا يۆگەپلا كۆمۈپ قويۇشقىنىنى قارىمامدىغان، شۇ تاپتا تېخى ئۇلار مېنىمۇ ئۇنتۇپ، بەلكىم تېخى ئۆلۈپ كەتكىنىمگىمۇ خۇش بولۇشۇپ، مەندىن قالغان دۇنيالارنى بۆلۈشەلمەي بىر ـ بىرىنىڭ كانىيىنى سىقىشىۋاتقاندۇ! . . . ھېچ بولمىغاندا مېنى بىر ئون ـ يىگىرمە مىڭ كوي پۇل بىلەن قوشۇپ كۆمگەن بولسا، ماۋۇ سوراقچىلارغا ئازراق شوڭغۇتۇپ باقمايتتىممۇ . . . »

رەجەپ باي ئىككى قولى بىلەن يەرنى تىرەجەپ قوپۇپ ئولتۇردى. يېنىدا ياتقان ئادەمگە قاراپ: «ئەجەب بىزنىڭ مەھەللىدىكى گۆركار قۇناخۇنغا ئوخشايدىغان ئادەمكىنا بۇ!» دەپ

ھەيران بولدى.

— قۇناخۇنمۇ سەن؟! — دەپ نوقۇدى ئۇ يېنىدىكى ئادەمنى.

— قۇناخۇن ئويغىنىپ، يېنىدىكى كېپەنگە ئورىلىپ ئولتۇرغان ئادەمنى كۆرۈپ چۆچۈپ كەتتى.

— شۇنداق، ئۆزلىرى رەجەپ باي بولامدىلا؟

— سەن قاچان ئۆلۈپ كەتكەنتىڭ؟

— تازا ئېسىمدە يوق. سىلىنىڭ گۆرلىرىنى كولاپ بولۇپ، قانداقراق بولدى؟ دەپ ئىچ گۆرگە كىرىپ سوزۇلۇپ يېتىپ باققىنىم ئېسىمدە. ئۆزۈممۇ ھېرىپ كېتىپتىكەنمەن، يېتىپ شۇنچىلىك راھەتلەندىم. سىلى بىلىلا، مومىيىم ئۆلۈپ كەتكىنىگە تۆت - بەش يىل بوپقالدى. شۇنىڭدىن بېرى يالغۇزلۇقتا ئۆلۈمنىلا ئويلايدىغان بوپقالغانىدىم. ئىككى قىزىمنىڭ ئۇششاق باللىرى بار، ھەممىسى ئۆزىنىڭ ھەلەكچىلىكى بىلەن. بەزىدە ئاش - تاماق سېغىنىپ قالسام، ئۇلارنىڭ ئۆيلىرىگە بارىمەن. «شۇ كۈيئوغۇللارنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنمەيلا» دەپ يەنە قايتىپ كېلىمەن. بىر قورسىقىمنى، دەپ كىم ئۆلسە شۇنىڭ گۆرىنى كولاپ، شۇمۇ كۈنمۇ؟ ئۇنىڭدىن كۆرە تىرىكچىلىكنىڭ غېمىدىن خالاس بولۇپ ئۆلۈپ كەتكەنمۇ ياخشىكەن، دەپ ئويلاپ، يېتىپلا خۇداغا ئەرزىم يېتىپ، ئۆلۈپ كەتكەن ئوخشايمەن.

— قاچان؟

— قاچان ئۆلۈپ كەتكىنىم تازا ئېسىمدە يوق. شۇ سىلىنىڭ گۆرلىرىنى كولاپ بولۇپلا...

— مېنىڭ گۆرۈم قايسى؟

— مۇشۇ گۆر سىلىنىڭ بولمامدۇ، قارىسىلا، نېمىدېگەن ئازادە كولاپتىمەن. نىيەتلىرى خالىس بولغاچقا توپىسىمۇ يۇمشاق، ئوبدان چىقتى. ئىككىمىز كەڭ ـ كۇشادە يېتىپ، يەنە بىر مۇنچە يەر ئېشىپ قاپتۇ.

— ئەمىسە، سىنىڭ گۆرۈڭ قېنى؟

— مېنىڭ گۆرۈم . . . راست، مېنىڭ گۆرۈم قېنى؟ . . . جامائەت مېنىڭ ئۆلۈپ كەتكىنىمنى تېخى بىلگۈدەك بولمىدى ـ دە! خەۋەر تاپقان بولسا، مېنىڭ گۆرۈممۇ تەييار بولار ئىدى.

— چىقە، ئۆزۈڭنىڭ گۆرىگە چىقىپ يات! — دەپ ۋارقىرىدى رەجەپ باي، ئاچچىقىدىن ئۇنىڭ گۆرەن تومۇرلىرى كۆپۈپ كەتكەنىدى.

— رەجەپ باي، — دېدى قۇناخۇن يىلىنىش ئاھاڭىدا، — بۇ دېگەن باشقا بىر دۇنيا، سىنىڭ ـ مېنىڭ دېيىشىدىغان يەر ئەمەس. ئاۋۇ نەچچە مو يېرىمنى سىلى ئۆزلىرىنىڭ يەرلىرىگە قېتىۋالغاندىمۇ مەن گەپ قىلمىغانغۇ؟ . . . ئىككىمىز بۇ يەردە گۇڭۇر ـ مۇڭۇر مۇڭدىشىپ ياتساق، سىلىگىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟

— نېمە دەۋاتىسەن! ؟ مەن سەندەك يالاڭتۇش بىلەن بىر گۆردە ياتامتىم! . . .

رەجەپ باي ئىچىدە: «ھېلى ھېلىقى سوراقچىلار يېنىپ كېلىپ سوراقنى باشلىغىلى تۇرسا، قىلغان ـ ئەتكەنلىرىم چۇۋۇلۇپ چىقىپ، ماۋۇ قۇناخۇن دېگەن قوڭالتاقنىڭ ئالدىدا يۈزۈم تۆكۈلۈپ كېتەرمۇ؟» دېگەنلەرنى ئويلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ گۆر رەجەپ باينىڭ پۇلى بىلەن كولانغان تۇرسا، ئىنساپ قىلسا،

بالا ـ چاقىلىرى ئەتە ـ ئۆگۈن ئۈنىڭ قەبرىسى ئۈستىدە ئېگىز گۈمبەزمۇ قوپۇرۇشار. بۇ قۇناخۇن دېگەن بىر تىيىن خەجلىمەي، غىپپىدە بۇ گۆرگە كىرىپ يېتىۋالسا، پايدا ئۈنىڭغىلا بولمامدۇ؟ رەجەپ باي ئۆمرىدە مۇنداق زىيانغا دەسسەپ باققان ئەمەس.

— چىق دېدىم، چىق! — دەپ قوغلىدى ئۇ قۇناخۇننى.

قۇناخۇن ئەتراپىنى سىپاشتۇرۇۋىدى، ھېلىمۇ ئىچ گۆرنى كولايدىغاندا ئىشلىتىدىغان كالتە ساپلىق گۈرجىكى يېنىدا تۇرۇپتۇ. گۈرجەك بىلەن رەجەپ باينىڭ بېشىغا بىرنى سالايمۇ دېدى، يەنە ئۆزىگە ھاي بەردى. قۇناخۇن بەستى يوغان بولغان بىلەن، ئۆمرىدە بىرسى بىلەن سەن ـ پەن دېيىشمىگەن ياۋاش ئادەم ئىدى. دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ، گۈرجەك بىلەن توپىلارنى ئۇياق ـ بۇياققا تارتىپ بىر نېمىلەرنى قىلىپ، مىڭ مۇشەققەتتە ئۆمىلەپ گۆردىن چىقىۋالدى. نامازدىگەر ۋاقتى بوپقالغان بولۇپ، تېخى قۇياش كۆكتە پارلاپ تۇراتتى. قۇناخۇن قاراڭغۇ گۆردىن چىقىپ، كۆزىنى ئاچالماي بىردەم يېتىپ قالدى. قەيەرلەردىندۇر كاككۇكنىڭ «كاككۇك ـ كاككۇك» قىلىپ سايرىغان غېرىب ئاۋازى كېلەتتى... قۇناخۇن بىر ئازدىن كېيىن ئورنىدىن تۇرۇپ، قەبرىنىڭ بۇزۇلغان، ئۇلتۇرۇشقان يەرلىرىنىڭ توپىسىنى تۈزەپ، چاپان ـ چارىلىرىنى قېقىپ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى.

قۇناخۇن قەبرىستانلىقتىن چىقىپ بىر ئېرىقنىڭ بويىغا يېتىپ كەلدى. مۇزدەك سۇدا يۈزىنى يۇيۇپ، چاپىنىنىڭ پېشىغا ئېرىتتى ـ دە، ئېرىقتىن سەكرەپ ئۆتۈپ

www.uyghurkitap.com

چوڭ يولغا چىقتى. «تووا، رەجەپ باي بىگەنىنىڭ دەستىدە ئارامخودا ئۆلۈۋالغىلىمۇ بولمىدى! . . .» دېگەن خىياللار بىلەن كېتىپ باراتتى، ئالدىغا بىر نەچچەيلەن ئۇچرىدى.

— قوناخون، بايا نەگە يوقاپ كەتتىڭلار؟ — دېدى ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىرى، — جامائەت سىلىنى ئىزدەپ. . .

— قاچان؟

— بايا، رەجەپ باينى يەرلىكىدە قويىدىغان چاغدا.

— رەجەپ بايمۇ ئادەمموۇ؟ — دېدى قوناخون.

— نېمە! ؟ — دەپ تېڭىرقاپ قېلىشتى ھېلىقىلار. رەجەپ باي ئۆلگەن بىلەن ئۇنىڭ ئۇرۇق - جەمەتى تېخى بار - دە! بۇ يۇرت زومىگەرىنى بىر ئادەمنىڭ پېتىنىپ بىرىنچى قېتىم ئوچۇق - ئاشكارا تىللىشى ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇ گەپ مەھەللىدىكى ئەڭ ياۋاش قوناخوننىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتاتتى.

— رەجەپ باي بىلەن ئاداۋەتتىڭلار بار ئوخشىمامدۇ؟ . . . شۇڭا، بايام گۆرنى كولاپ قويۇپلا قېچىپتىكەنسىلەر - دە! . . .

قوناخون «ھە» دەپ قويۇپلا يولىغا مېڭىۋەردى.

* * *

قوناخون ئۆيىگە كەلگەندە، ئۇيقۇسىدىن تولۇق ئويغىنىپ ئىسىغا كەلگەندەك بولدى. چاي قايىنىتىپ ئىچىشمۇ خۇشياقماي، بېشىغا بىر سامان تەكيىنىنى قويۇپ، سۇپىنىڭ ئۈستىدە يېتىپلا يەنە خىيالغا كەتتى. «دېمەككى، مەن رەجەپ باينىڭ گۆرىنى كولاپ بولۇپلا شۇ يەردە ھېرىپ، ئۇلۇكتەك ئۇخلاپ كېتىپتىمەن - دە؟ . . . مەن

تېخى ئۆزۈمنى ئۆلۈپ كەتكەن ئوخشايمەن، دەپ قاپتىمەن. ئۇنداقتا، رەجەپ باينىڭ كېپەنىنى يېپىنىپ ئولتۇرۇپ گەپ قىلغىنىنى، رەجەپ باي بىلەن پاراڭلىشىپ كەتكەنلىرىم، باينىڭ مېنى قوغلاپ چىقارغانلىرى قانداق ئىش بوپكەتتى؟... توۋا، ئۇ دۇنياغا بىر بېرىپ قايتىپ كەلدىمۇ، قانداق!»

بۇ ئىش مۇشۇ يەردە توختاپ قالسىمۇ بولاتتى. لېكىننزە، پۇلى، هوقۇقى بار خوجاملارغا تەخسىكەشلىك قىلىپ، كۆزىگە ياخشى كۆرۈنۈشنىڭ پۇرسىتىنى ئىزدەپ يۈرىدىغانلارمۇ ئاز ئەمەس. قۇناخۇننىڭ قەبرىستانلىقتىن قايتىپ كېلىۋېتىپ، ئالدىغا ئۇچرىغانلارغا: «رەجەپ بايمۇ ئادەممۇ!» دەپ سالغان بىر ئېغىز گېپىنى كىمدۇر بىرى رەجەپ باينىڭ چوڭ ئوغلىغا ئېيقىتماي - تېيمىتماي يەتكۈزۈپ باردى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ رەجەپ باينىڭ ئوغلى ئولتۇرالماي قالدى. «بابا بۇ قېرىنىڭ دادامنىڭ يەرلىكىنى كولاپ قويۇپلا يوقاپ كەتكىنىدە بىر گەپ باركەن - دە!؟... قېنى، دادام ئۇ ئوغرىغا نېمە يامانلىق قىلغانكى، بېرىپ بىر سوراپ باقاي» دەپ ئاچچىقىدا گۈرسۈلدەپ دەسسىگىنىچە قۇناخۇننىڭ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ توختىدى.

— قۇناخۇن، هاي قۇناخۇن!

رەجەپ باينىڭ چوڭ ئوغلىنىڭ بوي - تۇرقى، ئاۋازلىرىغىچە دادىسىغىلا ئوخشاپ كېتەتتى. بىر زامانلاردا رەجەپ باي «رەجەپ دادۇيجاڭ» بولۇپ تۇرغان چاغلاردا ئۇ مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مەيداندا تۇرۇۋېلىپ، ئاشۇنداق ئەلپازدا ۋارقىراپ، ئەزالارنى ئىت - ئېشەكنى

ھەيدىگەندەك ھەيدەپ ئىشقا ئاچىقىدىغان شۇ تاپتىمۇ قوناخوننىڭ قولىقىغا رەجەپ باي دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ۋارقىراۋاتقاندەك ئاڭلىنىپ كەتتى.

«يائاللا! — دەپ ئىتتىك بېشىنى كۆتۈرۈپ ئولتۇرۇپ قالدى قوناخون، — رەجەپ باينىڭ ئاۋازىغۇ بۇ!.. . رەجەپ بايمۇ گۆردىن قايتىپ چىقتىمۇ، قانداق؟.. . قايتىپ چىققان بولسا ئۆيىگە بارماي، مېنىڭ دەرۋازام ئالدىدا نېمە ۋارقىرايدىغاندۇ؟.. . بوپتۇ، گۆردە بىللە ياتساقمۇ ياتايلى، دەپ چاقىرغىلى كەلدىمۇ يا؟ يا ھېلىقى سوراقچىلار: ‹پېنىڭدىكى ئادەم قېنى؟ نېمە دەپ ئۇنى قوغلاپ چىقىرىۋېتىسەن؟ ماڭ بېرىپ تېپىپ كەل!› دەپ ئەۋەتتىمۇ؟.. . ئەمدى ھەرگىزمۇ رەجەپ باي بىلەن بىر گۆردە ياتماسمەن.. .»

— ھوي قوناخون!

قوناخون چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىك ئالدىغا چىقىپ، رەجەپ باينىڭ دەرۋازا ئالدىدا تۇرغان چوڭ ئوغلىنى كۆردى.

— خوش ئوكام، خىزمەت بارمىدى؟

— قولىقىڭ پاڭما ۋاي سېنىڭ!؟

— كۆزۈم ئاغرىق ئويقۇغا كېتىپ قاپتىكەن. ئۆيگە كىرسىلە.

— ئۆيۈڭگە كىرمەيمەن. مەيرگە چىقە، سورايدىغان گەپ بارتى.

قوناخون دەرۋازا ئالدىغا چىقتى.

— دادام بىلەن نېمە ئاداۋىتىڭ بارتى؟

— ھېچ.

— دادامنى يەرلىكىدە قويىدىغان چاغدا يەرلىكنى كولاپ قويۇپلا قېچىپ كېتىپسەن. يەنە جامائەت بىر نېمىلەرنى قىلىپ دەپنە قىلدۇق. گۆر كولىغان پۇلۇمنى بەرمەيدۇ، دەپ ئويلاپ قالدىڭمۇ يا؟
— يوقسۇ، مەن ھەر قايسىلىرىدىن ھەق تەلەپ قىلالىتتىممۇ. . .
— يولدا ئۇچرىغانلا ئادەمگە«رەجەپ بايمۇ ئادەممۇ!» دەپ يۈرۈپسەن. دادامنى يەرلىكىدە قويۇپ بىر كۈنمۇ بولماي نېمە ئاھانەت بۇ؟ . . . ئۆزۈڭچە: رەجەپ باي ئۆلدى، ئەمدى بۇ يۇرتنى سورايدىغان ئادەم قالمىدى، دەپ ئويلاپ قالغان ئوخشىمامسەن؟
— يوقسۇ، دادىلىرىنىڭ ئورنىدا ھەر قايسىلىرى مۇشۇ يۇرتنىڭ ئاتىسى.
— ئەمىسە، رەجەپ بايمۇ ئادەممۇ، دېگىنىڭ نېمە گەپ ئۇ؟
— كىمگە شۇنداق دەپتىمەن؟ ھېچ ئېسىمدە يوقا!
— خۇپسەنلىك قىلما ئوغرى. بۇ گەپنى سەن بىر ئەمەس، بىر قانچە ئادەمنىڭ ئالدىدا دەپسەن. ئېيتە، دادام ساڭا نېمە يامانلىق قىلغان! ؟
قۇناخۇن شۇ گەپنى ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن دەپ سالغانلىقىنى ئوبدانراق چۈشەندۈرۈپ قويمىسا، ئۆزگە بۇ يۇرتتا كۈن يوقلۇقىنى چۈشەندى.
— ماڭا قارىسىلا، ئۇكام،— دېدى ئۇ،— بۇ ئىشنى سىلى خاتا چۈشىنىپ قالمىسىلا. بۇ يۇرتتا بىز ھەر قايسىلىرىنىڭ خىزمىتىنى قىلماي كىمنىڭ خىزمىتىنى قىلىمىز. يەرلىكنى كولاپ بولۇپ، ئىچ گۆر قانداقراق

كولانغاندۇ، كۆرۈپ باقاي دەپ ئىچىگە كىردىم. دادىلىرىدەك كاتتا ئادەمنىڭ يەرلىكىنى قولىنىڭ ئۇچىنىلا كولاپ قويغان بىلەن بولامتى؟ . . ئىچ گۆرگە كىرسەم، ئۆزۈم سوزۇلۇپ يېتىپ كۆرۈپ باقتىم. تووا، نىمە غەپلەت باستىكىن بىلمىدىم، سوزۇلۇپ يېتىپلا ئۇخلاپ كېتىپتىمەن. جامائەتنىڭ قەبرىستانلىقتا يېتىپ چىققىنىنى، دادىلىرىنى يېنىمغا قويۇپ، يەرلىكىنى كۆمۈپ كېتىپ قالغىنىنىمۇ تۇيماپتىمەن. بىر چاغدا بىرسى مېنى نوقۇيدۇ، كۆزۈمنى ئاچسام، دادىلىرى ئاپئاق كېپەنني يېپىنىپ يېنىمدا ئولتۇرۇپتۇ. . .

— ئاكا هوي، سەن نەنىڭ گېپىنى قىلىۋاتىسەن؟

— دەۋاتىمەنغۇ، ئىچ گۆرنى كۆرۈپ باقاي دەپ كىرىپ، سوزۇلۇپ يېتىپ ئۇخلاپلا كېتىپتىمەن. جامائەت دادىلىرىنى مېنىڭ يېنىمغىلا قويۇپ، كۆمۈۋېتىپ كېتىپ قاپتۇ. . . گېپىمنى بۆلمىسىلە، مەن قىرى ئادەم ھېلىلا قىلىۋاتقان گېپىمدىن ئېزىپ كېتىمەن. . . ئەجەب بۇ تالادىلا تۇرۇپ قالدۇقا؟ هويلىغا كىرسىلە، هويلىدا پاراڭلىشايلى. بۇ گەپلەرنىڭ سىلىگە پايدىلىق تەرەپلىرى ئاخىرىدا چىقىدۇ.

قۇناخۇن رەجەپ باينىڭ ئوغلىنى هويلىغا باشلاپ كىرىپ، ئوتۇن كەسلەيدىغان كۆتەكنىڭ ئۈستىنى پۈۋلەپ، چاپىنىنىڭ يېڭى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ:

— مانا، مانا، مەيەرگە كەلسىلە ئۇكام، — دەپ كۆتەكنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى. شۇ تاپتا ئۇ رەجەپ بايمۇ ئادەممۇ؟ دەپ سالغان گېپىنى قانداق يوپۇتۇشنى بىلمەي خىيالىغا كەلگەننى

سۆزلەۋاتاتتى، — نېمە دەۋاتاتتىم؟ . . . ھە، كۆزۈمنى ئاچسام، دادىلىرى يېنىمدا ئاپئاق كېپەننى يېپىنىپ ئولتۇرۇپتۇ.

— قۇناخۇنمۇ سەن؟ — دېدى.

— شۇنداق! — دېدىم.

— سەن بۇيەردە نېمىگە ياتىسەن؟ — دېدى.

— ئۆلگەن ئوخشايمەن، — دېدىم.

خۇددى بىر يۇرتتىن يىراق بىر يۇرتقا بېرىپ قالغان ئادەملەر ئۇچرىشىپ قالسا، بىر - بىرىنىڭ كۆزىگە ئىسسىق كۆرۈنۈپ كەتكەندەك، دادىلىرى ئىككىمىز قۇچاقلىشىپ كەتتۇق. بىر چاغدا تاشگۆر تاراق - تۇرۇق قىلىپ قالدى. دادىلىرى ئىككىمىز چاندۇرماي سوزۇلۇپ يېتىۋالدۇق. ئىچ گۆرگە بىر نەرسىلىرىنى شاراقشىتىپ مۇنكىر - نەكىرلەر كىرىپ كەلدى. پەمىچە ئۇلار ئىككىدەك قىلاتتى. . .

رەجەپ باينىڭ ئوغلى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ تېكىرقاپلا قالدى. يالغان گەپمىكىن دېسە، قۇناخۇننىڭ چىرايى شۇنچىلىك مۇلايىم، قىلغان سۆزىگە كىشىنىڭ گۇمان قىلغۇسى كەلمەيتتى.

— شۇنداق قىلىپ ئىچ گۆرگە مۇنكىر - نەكىرلەر دۈكۈرلىشىپ كىرىپ كەلدى، — دەپ سۆزىنى داۋام قىلىۋاتاتتى قۇناخۇن، — دادىلىرىنى سوراق قىلىش باشلاندى. ھەممىنى ئاڭلاپ ياتىمەن، كۆزۈمنى ئاچالمايمەن. ئۇلارنىڭ ئاۋازى ھېلىمۇ قۇلىقىمدىلا تۇرۇپتۇ.

— خوش، نېمە ئادەم سەن؟ — دەپ سورىدى

سوراقچىلارنىڭ بىرى دادىلىرىدىن.

— رەجەپ باي بولىمەن، ئەلھەمدۇلىللا مۇسۇلمان-مەن! — دەپ دادىلىرى ناھايىتى تەمكىن جاۋاب بەردى. ئىچ گۆرنىڭ ئىچى جاراڭلاپ كەتتى. «كاتتا ئادەم دېگەننىڭ ئاۋازى ھەرقانداق يەردە ياڭراق چىقىدىكەن - ھە!» دەپ قالدىم.

— ھە، قېنى، قىلغان گۇناھلىرىڭنى سۆزلە! — دېدى سوراقچىلار.

ئۇكام، ئۇيەردە ھەرگىز يالغان گەپ قىلغىلى بولمايدۇ - دە. دادىلىرى قىلغان - ئەتكەن گۇناھلىق ئىشلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلىگىلى تۇردى. ئۆز ۋاقتىدا كوللېكتىپىنىڭ خامىنىدىن ئوغرىلاپ سېتىۋەتكەن نەچچە توننا بۇغداي، نەچچە توننا قوناق، ئاپەتتە ئۆلدى، دەپ ھېسابقا كىرگۈزۈپ سويۇپ يەۋەتكەن نەچچە تۇياق مال. . . بالا - چاقىسىنى سۇ پۇلى، يەر پۇلى، توك پۇلى يىغىدىغان ئىشلارغا قويۇپ، خەقنى قانداق قاقتى - سوقتى قىلغانلىرى . . . ھارام بىلەن ھالالنى ئايرىماي مال - دۇنيا يىغىپ قانداق باي بولغانلىقى، كىملەرگە قانچە پارە بەرگەنلىكى . . . ئەيتاۋۇر، جىمى ئىش چۇۋۇلۇپ چىققىلى تۇردى . . .

قۇناخۇننىڭ سۆزلەۋاتقىنى رەجەپ باينىڭ ھەممە ئادەم بىلىدىغان ئەسكىلىكلىرىنىڭ بىرقىسمىلا ئىدى. لېكىن، ھازىرغىچە ھېچكىم ئېغىز ئېچىپ بۇ ئىشلار توغرىسىدا بىر نېمە دېيەلمىگەچكە، رەجەپ باي ئائىلىسىدىكىلەر «دېھقان دېگەن شۇنداق گول خەق، قىلغان - ئەتكەنلىرىمىزنى ھېچكىم بىلمەيدۇ» دەپ ئويلىشاتتى. رەجەپ باينىڭ ئوغلى بۇ گەپلەرنى قۇناخۇننىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاپ كۆزلىرى

پارقىراپلا قالدى.

— نېمانداق ئۇزۇن گەپ بۇ؟ — دېدى ئۇ تاقەت قىلالماي، — گەپنى تولا يورغىلاتماي، مەن سورىغان سۆزگىلا جاۋاب بېرە. زادى سېنىڭ دادام بىلەن نېمە ئاداۋىتىڭ بارتى؟

قۇناخۇن ئۆزىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلەلمەي، توختىماي سۆزلەۋەردى.

— يەنە دادىلىرى ئۇكام، نىكاھلىق - نىكاھسىز خوتۇنلىرى، ئۇلاردىن تۇغۇلغان ھالال - ھارام باللىرى، مال - مۈلكىنىڭ مىراس ھەققى دېگەندەك ئىشلار توغرىسىدىمۇ كۆپ سۆزلەپ كەتتى.

— ھە، مىراس توغرىسىدا نېمە دېدى؟

— شۇ گەپلەرنى مەنمۇ تازا ئېنىق ئاڭلىيالمىدىم. ھېلىقى خوتۇنلار توغرىسىدىكى گەپلەرگە كەلگەندىلا دادىلىرىنىڭ بايىقى جاراڭلاپ تۇرىدىغان ئاۋازى پەسلەپ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپلا كەتتى. سوراقچىلارنىڭ بىرى ھەدەپ سوراق سوراۋاتىدۇ، شىرت - شىرت قىلىغان ئاۋازمۇ بار، ھەقىچان يەنە بىرى بولۇنغان گەپ - سۆزلەرنى خەتلەپ تۇرۇۋاتسا كېرەك. كۆزۈمنى يوغانراق ئېچىپ، سوراقچىلارنىڭ رەڭگى - رۇخسارىنى بىر كۆرۈۋالاي دەيمەن، خۇدانىڭ قۇدرىتى بىلەن بىرسى قاپىقىمغا تاش ئېسىپ قويغاندەك زادىلا كۆزۈمنى ئاچالمايمەن...
ئەمدى ئۇكام، سىلى دېگەن بالا. ئۇ يەردە بولۇنغان گەپ - سۆزلەرنىڭ ھەممىسىنى سىلىگە دەپ ئۇلتۇرغىلى بولمايدۇ، كۆرگەنلا ئادەمگە سۆزلىگىلى تېخىمۇ بولمايدۇ. بۇ گۇناھلىق ئالەمدە گۇناھسىز كىم بار؟ قۇچاقتىكى بوۋاقمۇ

www.uyghurkitap.com

بەزىدە ئانىسىنىڭ ئەمچىكىنى چىشلەپ سالىسىدۇ. . . گۆردىن قايتىپ چىقىپ، يولدا: «خۇدايىم توۋا، رەجەپ بايدەك ھۆرمەتلىك ئادەملەر شۇنچىۋالا گۇناھلىق ئىشلارنى قىلغان بولسا ـ ھە!؟ . . . » دېگەن خىياللار بىلەن كېتىۋاتاتتىم. ھېلىقىلار ئۇچراپ رەجەپ باي توغرىسىدا بىر نېمىلەر دېگەندەك قىلىپ قالدى. مەنمۇ ئويلىماي پوسۇققىدە: «رەجەپ بايمۇ ئادەممۇ!» دەپ ساپتىمەن. مانا بولغان گەپ شۇ. مېنىڭ دادىلىرى بىلەن نېمە ئاداۋىتىم بولاتتى؟ رەجەپ باينىڭ ياخشىلىقىنى بىز ئاز كۆرگەنمۇ؟ مانا، دادىلىرى رەھمەتلىك: «قۇناخۇن، سەن كەمبەغەل ئادەم، دەسمىي كەتمەيدىغان مۇشۇ گۆر كولايدىغان ئىشنى قىل، ئاۋۇ ئازراق يېرىڭنى بىز تېرىغاچ تۇرايلى» دەپ مۇشۇ گۆر كولايدىغان ئىشقىمۇ ئۆزى ئورۇنلاشتۇرۇپ، مېنى تېرىقچىلىقنىڭ مۇشەققىتىدىن قۇتۇلدۇرۇپ قالغان ئەمەسمۇ. بولمىسا يەر، سۇ ھەققى تۆلەيمەن، ئوغۇت ئالىمەن، غەللە تۆكىمەن، دەپ نەلەردە پالاقلاپ يۈرەردىم. . .

رەجەپ باينىڭ ئوغلى قۇناخۇننىڭ گەپلىرىنىڭ راست ـ يالغانلىقى ياكى تاپا ـ تەنىلىكىنى ئاجرىتالمايلا قالدى.

— قۇناخۇن، — دېدى ئۇ، — باياتىندىن بىرى دەۋاتقان گەپلىرىڭنىڭ زادى قانچىلىكى راست، قانچىلىكى يالغان؟ سېنى بىز دادام بىلەن بىللە كۆمۈۋەتكەن بولساق، سەن قانداق قىلىپ تىرىك قايتىپ چىقالىدىڭ؟

— ھوي راست، سىلىگە ئۆزۈمنىڭ قانداق قايتىپ چىققانلىقىمنى دەپ بېرىمەن، دەپ ئۇنتۇپتىمەن. ھېلىقى سوراقچىلارنىڭ دادىلىرىنى سوراق قىلىۋېتىپ ماڭا كۆزى

چۈشۈپ قالسا بولىدۇ.

— هوي، بۇ يەردە يەنە بىر ئادەم ياتامدىغۇ؟ — دېدى بىرسى.

— نېمە ئادەم سەن؟ ! — دەپ ۋارقىراپ كەتتى يەنە بىرى. ئەلپازى شۇنداق يامان. قورققىنىمدىن پۇتۇن بەدىنىمدىن مۇزدەك تەر چىقىپ كەتتى. غەيرىتىمگە ئېلىپ:

— ياتاق مەھەللىدىكى گۆركار قۇناخۇن بولىمەن، دىنىم ئىسلام، مۇھەممەد ئەلەيھىسسالامنىڭ ئۇممىتىمەن، — دېدىم. ئاۋازىم دادىلىرىنىڭكىدەك جاراڭلىق چىقمىدى، شۇنداق بولسىمۇ سوراقچىلار سەل قايىل بوپقالدى.

سوراقچىلارنىڭ بىرى قولتۇقىدىكى يوغان كىتابنى قولىغا ئېلىپ ئاچتى. مەن خەت تونۇمايدىغان ئادەم، ئۇنىڭ قانداق كىتابلىقىنى نەدىن بىلەي. ئەتىمالىم، بۇ دۇنيادا تىرىك ياشاۋاتقان ھەممىمىزنىڭ نامۇئەمىلى شۇ كىتابقا پۈتۈكلۈك بولسا كېرەك. ھېلىقى سوراقچى كىتابنى ۋاراقلاپ قاراپ:

— ياق، بۈگۈن سوراق قىلىنىدىغانلارنىڭ ئىچىدە مۇنداق ئادەمنىڭ ئىزنىمى يوقكەن، — دېدى. يەنە بىرى ماڭا قاراپ:

— قۇناخۇن، سەن بۇ يەرگە ئوقۇشماي كىرىپ قاپسەن. سېنىڭ تېخى بىر نەچچە يىلەتنىڭ گۆرىنى كولايدىغان ئىشىڭ بار ئىكەن، چىقىپ كەت! — دەپ بۇيرۇق قىلدى.

— يا مەدەت! — دەپ ئورنۇمدىن قوزغالدىم،

دادىلىرى:

— قۇناخۇن، چىقىپ كېتەمسەن؟ — دېدى.

— سىلى بىلەن بۇ يەردە گۇڭگۇر - مۇڭگۇر مۇڭدىشىپ بىللە ياتقۇم بار ئىدى، ئامال يوق، — دېدىم. كۆڭلۈم شۇنداق يېرىم بولدى. ئاخىرىدا دادىلىرى:

— چىقىپ كەتسەڭ، باللىرىمغا ئېيتىپ قويغىن. بۇ يەردىكى ئىشلارنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆردۈڭ، قەبرەمنىڭ ئۈستىگە گۈمبەز قاتۇرىمەن، دەپ ئاۋارە بولۇشمىسۇن. شۇنىڭغا خەجلىگەن پۇلنى يېتىم - يېسىرلارغا بەرسۇن. خەقتىن ئېلىۋالغان مال - دۇنيا، يەر - مۈلۈك بولسا ئىگىسىگە قايتۇرۇۋەتسۇن، دېگەن گەپلەرنى قىلدى.

ھېلىمۇ ياخشى، گۆر كولايدىغان گۆرچىكىم يېنىمدىكەن. توپىلارنى تاتىلاشتۇرۇپ يورۇپ، بىر نېمىلەرنى قىلىپ چىقىۋالدىم... ئىشەنسىلە - ئىشەنمىسىلە ئۆزلىرىنىڭ ئىختىيارى، مانا ئۇكام، بولۇنغان گەپلەر شۇ.

«بۇ قىرى ئالجىپتىمۇ نېمە؟» دەپ ئويلىدى رەجەپ باينىڭ ئوغلى ئورنىدىن تۇرۇپ، شىمىنىڭ ئارقىسىنى قېقىپ، كۆن ئولتۇرۇپ، ئەتراپقا كەچكى گۈگۈم ئۆز قانىتىنى يايماقتا ئىدى.

— قۇناخۇن، — دېدى ئۇ، — باياتىندىن بېرى قىلغان گەپلىرىڭنى كۆرگەنلا يەردە بىلجىرلاۋەرمە - ھە!

— ھەددىمۇ، — دېدى قۇناخۇن، — مانا ئۆزلىرى كېلىپ: «دادامنى نېمىشقا رەجەپ بايمۇ ئادەممۇ، دېدىڭ؟» دەپ سوراپتىلا، شۇ گەپنى نېمىشقا دەپ سالغانلىقىمنى

www.uyghurkitap.com

چۈشەندۈرۈپ قويىمەن، دەپ شۇنچىۋالا جىق ۋالاقلاپ كەتتىم. بولمىسا، بۇ گەپلەرنى باشقا يات ئادەمنىڭ ئالدىدا دېگىلى بولامدۇ، دېسىلە.

رەجەپ باينىڭ ئوغلى ئۇنچىقماي دەرۋازىغا قاراپ ماڭدى.

* * *

قۇناخۇننىڭ «رەجەپ بايمۇ ئادەممۇ!» دېگەن گېپىنى رەجەپ باينىڭ چوڭ ئوغلىغا يەتكۈزۈپ بارغان چېقىمچىلار: رەجەپ باينىڭ ئوغلى ھېچبولمىغاندا قۇناخۇننى كۆتىگە تېپىپ بۇ مەھەللىدىن قوغلايدۇ، دەپ ئويلىشىدى، ئىشنىڭ نەتىجىسى ئۇلار كۈتكەندەك بولۇپ چىقمىدى. قۇناخۇن يەنە تاماق يېگۈسى كەلسە قىزلىرىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ تامىقىنى يەپ، ياستۇقىنى قىرلاپ خاتىرجەم ئۇخلاپ يۈرەتتى. قۇناخۇننىڭ گۆردىن تىرىك قايتىپ چىققانلىقى توغرىسىدىكى ھېكايە بولسا، قۇلاقتىن قۇلاققا تارقىلىپ خېلى يىراقلارغىچە يەتتى. بۇ گەپنىڭ راستلىقىنى مەھەللىنىڭ ھۆرمەتلىك مەزىنى ئۆزى ئىسپات قىلغانىدى.

— مانا شۇ ۋاقىتتا، — دەپ سۆزىنى باشلايتتى مەزىناخۇنۇم، — رەجەپ باينى يەرلىكىگە قويايلى، دەپ ئۈچ گۆرگە قارىساق، ئۇ يەردە بىر ئادەم يېتىپتۇ. «ئاپلا، قۇناخۇن ئىشنىڭ ئوڭايراقىنى قىلاي، دەپ، كونا گۆردىن بىرنى ئېچىپتىكەن - دە، بوپتۇ، جەسەتنى نېرىراق ئىتتىرىپ قويۇپ، رەجەپ باينى قويۇۋېرەيلى، ھەممىسى خۇدانىڭ زېمىنىغۇ» دەپتىمىز. بايا، ئۇنىڭ ئىچىدە

قۇناخۇن ئۇخلاپ قالغانىكەن ئەمەسمۇ. تۇۋا دەيدىغان ئىش. بۇ ئادەمنىڭ ئۆيەردىن تىرىك قايتىپ چىققىنى بىر كارامەت بوپتۇ...

مەزىناخۇنۇم ئاللانىڭ قۇدرىتى ئالدىدا ھەرقانداق مۆجىزىنىڭ يۈز بېرىدىغانلىقىدىن شۇبھىلەنمەيتتى. قۇناخۇننىڭ گۆردىن تىرىك قايتىپ چىققانلىقىنى يەنە كىشىلەر ئۆز تەسەۋۋۇرى بىلەن ھەر خىل تۈستە بېيىتىپ بىر - بىرىگە يەتكۈزۈشەتتى.

— شۇنداق قىلىپ، تاش گۆرگە يەتتە كەتمەن توپا چۈشكەن بىلەن تەك ئىچ گۆرگە مۇنكىر - نەكىرلەرمۇ كىرىپ تەخ بولۇپ تۇرۇپتۇ، — دەپ ھېكايە قىلاتتى بىرەيلەن، — قارىسا ئىچ گۆردە ئىككى ئادەم ياتقان. رەجەپ باينىڭ كۆزى يۇمۇق، ئېڭىكى چېتىلىق تۇرغۇدەك، قۇناخۇن بولسا كۆزىنى ئۇينىڭ كۆزىدەك يوغان ئېچىپ پارقىراپ ياتقۇدەك. «سەن نېمە ئادەم؟» دەپ سوراپتىكەن، قۇناخۇن ھودۇق - پۇدۇق قىلىپ قاپتۇ. «پاھ، ماۋۇ كاززاپنى قاراڭلار. ئۆزۈڭچە ئۆلۈكلەر قاتارىغا كىرىۋېلىپ، كۆزىمىزنى بويىماقچىمىدىڭ؟.. ساڭا نۆۋەت كېلىدىغانغا خېلى بار، چىقە!» دەپ ياقىسىدىن تۇتۇپ بىر ئېتىپتىكەن، قۇناخۇن ئۆزىنى قەبرە بېشىدا كۆرۈپتۇ. قارىسا، كىيىملىرىگە توپىمۇ يۇقماپتۇدەك..

— ياق، ئەسلى بۇ مۇنداق گەپكەن، — دەپ سۆز باشلايتتى يەنە بىرەيلەن، — سوراقچىلار كىرىپ: «تۇر ئورنۇڭدىن!» دەپ بىر ۋارقىراپتىكەن، قۇناڭكام بىلەن رەجەپ باي تەڭلا ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىشىپتۇ. «قايسىڭنىڭ ئىسمى رەجەپ؟» دەپ سوراپتىكەن، رەجەپ

www.uyghurkitap.com

باي: «رەجەپ دېگەن مانا مەن بولىمەن» دەپتۇ. «ئەمىسە، سەن نېمە ئادەم؟» دەپ بىزنىڭ قۇناڭكامغا قاراپتىكەن، قۇناڭكام: «مەن يانتاق مەھەللىدىكى گۆركار قۇناخۇن بولىمەن. قانداق قىلىپ بۇ رەجەپ باي بىلەن بۇ يەردە بىللە يېتىپ قالغىنىم پەقەتلا ئېسىمدە يوق. شۇنىڭغا قارىغاندا، مەنمۇ ئۆلۈپ كەتكەن ئوخشىمامدىم» دەپتۇ. «ئۆلگەن بولساڭ كېپىنىڭ قېنى؟» دەپ سوراپتىكەن، قۇناڭكام يېنىدىكى كېپەنگە ئورىنىپ تۇرغان رەجەپ بايغا قاراپ: «هوي رەجەپ باي، راست مېنىڭ كېپىنىم قېنى؟ ئەترەتتە كېپەن تارقاتقاندا، مېنى ئۇنتۇپ قالغانمۇ قانداق؟ ئۆز ۋاقتىدا، ئەزالارغا نورما ئاشلىق تارقاتقاندىمۇ كەم بېرىپ، قاقتى ـ سوقتى قىلىدىغان ئىشلار بولىدىغان. ئەمدى ئادەم بېشىغا بىر دىنلا توغرا كېلىدىغان بۇ كېپەننىمۇ مۇشۇنداق كاتتىلىساڭلا قانداق بولىدۇ رەجەپباي؟ . . . ماۋۇ كېپەننى بولىسىمۇ تەڭ يېپىنايلى» دەپ ھەدەپ رەجەپ باينىڭ كېپىنىنى تارتقىلى تۇرۇپتۇ. رەجەپ باينىڭ تازا ئاچچىقى كەپتۇ. مەھەللىدە بولغان بولسا، قۇناڭكامنىڭ كۆرگۈلۈكىنى كۆرستەر ئىكەن. گۆردە — سوراقچىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى تەستە تۇتۇۋېلىپ: «قۇناخۇن، كېپەن دېگەننى ئۆلگەندە ياپىدىغان نېمە، سىلىنىڭ قاچان، قانداق ئۆلۈپ كەتكىنىڭلىنى مەن بىلمىسەم. مەن ئۆلگەندە سىلە مېنىڭ يەرلىكىمنى كولىغان تۇرساڭلا، مەن سىلىنىڭ كېپىنىڭلىنىڭ ئىشىنى نېمە بىلەي؟» دەپتۇ. قۇناڭكام: «ئۇنداق بولسا، مەن كەمبەغەل ئادەم، باللىرىم كېپەنلىمەيلا كۆمۈۋەتكەن ئوخشىمامدۇ» دەپتۇ. سوراقچىلار: «ماڭ، چىقىپ كېپىنىڭنى كىيىپ كىر!»

www.uyghurkitap.com

دەپ گەجگىسىدىن تۇتۇپ پىرقىرىتىپ بىر ئېتىپتىكەن، قۇناڭكام هويلىسىغىلا چۈشۈپتۇ. قارىسا، كۆز كولايدىغان گۇرجىكىمۇ قولىدا تۇرغۇدەك...

ياشراق يىگىتلەر بۇ گەپكە خىيالىغا كەلگەن مەزمۇنلارنى قوشۇپ چاقچاقنا ئايلاندۇراتتى:

— قۇناڭكامنى جامائەتنىڭ ئوقۇشماي رەجەپ باي بىلەن بىللە كۆمۈۋەتكىنى راست گەپكەن، — دەپ گەپ باشلايتتى ئۇلار، — سوراقچىلار كىرىپ شۇنداق قارىسا، قاتارلىشىپ ئىككى ئادەم ياتقان. نىرى - بىرىسىنى سۈرۈشتە قىلمايلا سوراقنى باشلىۋېتىپتۇ. باشتا رەجەپ باينى سوراق قىلغانىكەن، كىشىگە ئېيتقىلى بولمايدىغان شۇنداق جىق ئەسكىلىكلىرى چۈۋۈلۈپ چىقىپ كېتىپتىمىش. «قوپ ئورنۇڭدىن!» دەپ رەجەپ باينى توپتوغرا دوزاخقىلا ئېلىپ مېڭىپتۇ. قۇناڭكام رەجەپ باينىڭ قورققىنىدىن دىر - دىر تىترەپ، لاۋۇلداپ ئوت كۆيۈۋاتقان دوزاخ تەرەپكە پۇتىنى سۆرەپ، نائىلاج قانداق كېتىۋاتقانلىقىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ يېتىپتۇدەك. سوراقچىلار قايتىپ كېلىپ قۇناڭكامنى سوراق قىلىشنى باشلاپتۇ. بۇ بىچارە كەمبەغەلدە نېمە گۇناھ بار دەيسىلەر؟ خۇدانىڭ بىر مۆمىنى - دە، ئۇ. شۇنداق بولسىمۇ ئىنچىكىلەپ سۈرۈشتۈرۈپتىكەن، بەزىدە روزىغا ۋاقتىدا ئويغىنالماي ئوتتۇز كۈن روزىنى ساق تۇتالمىغانلىرى، نامازنى ۋاقتىدا ئۆتىيەلمەي قازا قىلغانلىرى پاش بوپتۇ. «مەيلىلا، تىرىكچىلىكنىڭ غېمىدە، بەزىدە شۇنداق بولسىمۇ بولغاندۇ» دەپ ئۇنىڭ مۇنداق ئۇششاق - چۈششەك گۇناھلىرىنى كەچۈرۈۋېتىپ، قۇناڭكامنى جەننەتكە ئېلىپ

مىگىپتۇ. قۇناگكام شۇنداق قارىسا، ئالدىدا ياپپېشىل بىر باغۇ بوستانلىق تۇرغۇدەك، باغنىڭ ئىچىدە نىپىز يىپەك كىيىملىرىدىن ئاپئاق بەدەنلىرى كۆرۈنۈپ تۇرغان ھۆر ـ پەرىلەر ئۇياقتىن بۇياققا مىگىپ يۈرگەنمىش. قۇناگكام: «ياتاللا! مەن قېرىپ قالغان ئادەم تۇرسام، مۇنچىۋالا كۆپ خوتۇننىڭ ھۆددىسىدىن قانداق چىقىمەن!» دەپ ئالدى ـ كەينىگە قارىماي قېچىپ يېنىپ چىقىپتۇدەك . . .

مەھەللىدە ئىچى پۇشقان ئادەملەر مۇنداق گەپلەرنى ئاڭلىغاندا ھەيران بولۇپ كۈلۈشۈپ، ئازراق بولسىمۇ راھەتلىنىپ قېلىشاتتى.

بىر كۈنى، قۇناخۇن رەجەپ باينىڭ ئوغلى بىلەن يولدا يۈزمۇيۈز كېزىكىپ قالدى.

— ھەي ئالجىغان قېرى، توختىغىنە! — دەپ ۋارقىرىدى رەجەپ باينىڭ چوڭ ئوغلى.

قۇناخۇن توختاپ، رەجەپ باينىڭ ئوغلىغا زەردە بىلەن قارىدى. «ئالجىغان قېرى» دېگەن بۇ گەپ كىشى يوق دالىدىراق يەردە دېيىلگەن بولسىمۇ، قۇناخۇن يەنە دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ بولدى قىلاتتىمىكىن، كۆپكۆندۈزدە، جامائەت ئۆتۈشۈپ تۇرىدىغان چوڭ يولدا قىلىنغان بۇ ئاھانەت قۇناخۇنغا قاتتىق ھار كەلدى. قۇناخۇن ھەرقانچە ياۋاش، كەمبەغەل بولسىمۇ، ئۇنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ئادەملىك غۇرۇرى بار ـ دە!

— ئۇكام، سەل ئاغزىڭىزغا بايقاپ گەپ قىلسىلا بولامدىكىن، — دېدى قۇناخۇن.

— ۋاھ، ماۋۇ قېرىنىڭ يوغانچىلىقىنى كۆرۈڭ! خەقنىڭ ئاغزىدا تارقىلىپ يۈرگەن گەپ ـ سۆزلەر سەن

www.uyghurkitap.com

ئالجىغان قىرىنىڭ ئاغزىدىن چىقمىسا، نەدىن چىقىدۇ؟ ئۆتكەندە ماڭا: «دادىلىرى توغرىسىدا باشقا ھېچ يەردە قالايمىقان گەپ قىلمايمەن» دەپ ۋەدە قىلمىغانمىدىڭ؟

— مەن دادىلىرى توغرۇلۇق ھېچ يەردە ئۇشۇق-تۆشۈك گەپ قىلمىدىم. ئەمدى كۆپ دېگەننىڭ ئاغزىنى ئېتىۋالغىلى بولمايدىكەن، ئۇلارنىڭ نېمىلەرنى دەپ يۈرگىنىدىنمۇ خەۋىرىم يوق. . . مېنى «ئالجىغان قىرى» دەپ قالدىلا. راست ئالجىغان بولسام، ئالجىغىنىمنى بىر كۆرسىتىپ قويىمەن.

— ھە، قانداق قىلارسەن؟!

— قانداق قىلاتتىم، ئالجىغان ئادەمنىڭ ئاغزىدىن ھەممە گەپ چىقىدۇ. رەجەپ باينىڭ ئەترەت باشلىقى بولغان چاغلىرىدا! چىرايلىق، ياش چوكانلارنىڭ ئېرىنى ھاشارغا ماڭغۇزۇۋېتىپ قىلغان ئەسكىلىكلىرىدىن تارتىپ، قىرىغاندا شەھەردە مەخپىي ئۆيلەنگەنلىرىگىچە، قوينۇم ئوغرى - قونچۇم ئوغرى قىلىپ، كۆپچىلىكنىڭكىنى بۇلاپ - تالاپ يىغقان مال - دۇنيالىرىدىن تارتىپ، «يەر - سۇ پۇلى تۆلىمىدىڭ» دەپ قانچە بىچارىلەرنىڭ تىرىلغۇ يەرلىرىنى تارتىۋېلىپ ئۆزىنىڭ قىلىۋالغانلىرىغىچە، بالا - چاقا، ئۇرۇق - جەمەتلىرىنىڭ ئەسكىلىكلىرىنىمۇ قوشۇپ، كۆزۈمنى يۇمۇۋېلىپ ھەممە يەردە بىر سۆزلىگىلى تۇرىمەن. بۇ دۇنيادا بۇنداق ناھەقچىلىكلەرنى سورايدىغان بىرەر يەرمۇ چىقىپ قالار؟ . . . چىقمىسا، بېشىمغا كەلگەننى كۆرەرمەن. يامىنى كەلسە ئۆلۈمكەنغۇ! ئۆلۈپ، ئاشۇ خاتىرجەم يەرگە بېرىپ يېتىۋېلىشنى ئۆزۈممۇ خالاپ

قالدىم. . .

رەجەپ باينىڭ ئوغلى قۇناخۇننىڭ پەيلىدىن چۆچۈپ قالدى.

— سەن، سەن، زادى نېمە دېمەكچى؟ بىزدىن تەلەپ قىلىپ ئالىدىغان بىر نېمەڭ بارمىدى؟ — دېدى ئۇ.

— ھېچنېمىلىرىنىڭ كېرىكى يوق! — دېدى قۇناخۇن،— مۇشۇ ياشقا كېلىپ مەن بۇ يۇرتتا ئىككى زومىگەرنى كۆردۈم. بىرى، مۇشۇ يۇرتنىڭ ئەسلىدىكى يەر ئىگىسى موللاق تاز، خەققە قىلمىغان ئەسكىلىكى قالمىغاندى، يېڭى ھۆكۈمەت كېلىپ جاجىسىنى بەرگەن؛ يەنە بىرى، سىلىنىڭ دادىلىرى، يېڭى ھۆكۈمەت ئۆزى يېتىشتۈرگەن. بۇ جاھان پىرقىراپ كونا ئىزىغا چۈشۈپ قېلىۋاتامدۇ، ھېچ بىلەلمىدىم . . . مەن سىلىگە ئېيتىپ قوياي، بۇ ئالەمدە سورىقى يوق ئىش يوق جۇما. . . ياخشىسى، ماۋۇ «ئالجىغان قېرى» دېگەن گەپلىرىنى يىغىشتۇرۇۋالسىلا. مەن سىلىدىن ياشتا خېلى چوڭ. بىر ـ بىرىمىزنى ئىززەتلەپ ئۆتكىنىمىز تۈزۈك. قالغىنىنى ئۆزلىرى بىلسىلە.

قۇناخۇن دەيدىغاننى دەپ قورسىقىنى بوشىتىۋېلىپ، يېنىكلەپ قالغاندەك بولۇپ مېڭىپ كەتتى.

* * *

ئەتىسى قۇناخۇن ناماز پېشىنىنى ئۆتەش ئۈچۈن مەسچىتكە قاراپ كېتىۋاتاتتى. مەسچىتنىڭ يېنىدىكى يولدىن بىر ئىش بىلەن ئالدىراش ئۆتۈپ كېتىۋاتقان رەجەپ

www.uyghurkitap.com

باينىڭ چوڭ ئوغلى ئۇنىڭغا ئېگىلىپ سالام قىلدى:

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، قۇناڭكا!

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام! — دېدى قۇناخۇن.

رەجەپ باينىڭ ئوغلى قۇناخۇنغا يېقىن كېلىپ پىچىرلىدى:

— بىزنىڭ يەرگە قېتىلىپ قالغان يەرلىرىنى ئەتىيازدىن باشلاپ ئۆزلىرى تېرىسىلا.

— ھىممەتلىرىگە رەھمەت، ئۇكام.

مەسچىت سەيناسىدا تۇرغان بىر نەچچەيلەن ھەيران بولۇپ تۇرۇپ قېلىشتى. بۇ — رەجەپ باي ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ تۇنجى قېتىم ئاددىي بىر دېھقانغا ئېگىلىپ سالام قىلىشى ئىدى.

— قۇناخۇن، رەجەپ باينىڭ ئوغلى سىلىگە ئەجەب ئېگىلىپ سالام قىلىپ كەتتا؟! — دېدى مەسچىت سەيناسىدا تۇرغانلارنىڭ بىرى، — قۇلاقلىرىنىڭ تۈۋىگە كېلىپ پىچىرلاۋاتاتتى، نېمە دېدى؟

— ئاخشام رەھمەتلىك دادام چۈشۈمگە كىرىپ قاپتۇ. ئۇ دۇنيادىمۇ سوئال - سوراق بەك قاتتىق بولۇۋېتىپتۇ دەك، دېدى، — دېدى، قۇناخۇن.

قۇناخۇننىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىپ تۇرغانلار كۈلۈشۈپ كەتتى. مەسچىت ياغاچلىرىدا كەپتەرلەر كۆككۈللۈك بۇغۇلدۇشاتتى...

*

2000 ـ يىل نويابىر، غۇلجا.

قارانچۇق

بۇرۇنقى زاماندا بىر قارانچۇق بولغانىكەن. ئۇنى دېھقانلار ئۇچار قاناتلار چۈشۈپ زىرائەتلەرنى چوقۇپ كەتمىسۇن، دەپ ئېتىزنىڭ بېشىغا قاداپ قويغانىكەن. مۇنداق قارانچۇقلار يىراقتىن قارىغان كىشىگە ئېتىزلىقتا بىر ئادەم قوللىرىنى كېرىپ ئۆرە تۇرغاندەكلا كۆرۈنىدىكەن. قۇشلار بېشىغا كونا تۇماق، ئۇچىسىغا ئەسكى چاپان كىيىپ، يەردىن ھېلىلا بىر داڭگالنى ئېلىپ ئاتىدىغاندەك ئەلپازدا تۇرغان بۇنداق «غەلىتە ئادەم» دىن ئەيمىنىپ، ئۇ يەرگە چۈشۈپ دانلاشتىن ھەزەر ئەيلەيدىكەن.

يەر كۆپ، ئادەم ئاز بولغاچقىمىكىن، ئۇ زامانلاردا دېھقانلار يەرلەرنى كۆچۈپ يۈرۈپ تېرىيدىكەن، بۇ يىل تېرىغان يەرنى ئاپتاپ يېسۇن، دەپ تۆت ـ بەش يىل تاشلاپ قوياتتىكەن. ھېلىقى يەر شىۋاقلار ئۆسۈپ، ئاپتاپ يەپ تازا كۈچەيگەندە، يا ھېلىقى دېھقان ياكى كۆڭلى تارتقان باشقا بىرەيلەن كېلىپ تېرىيدىكەن. سىنىڭ، مېنىڭ، دېگەن گەپ يوقكەن. مۇنداق ئېتىزلارنىڭ بېشىدا يەنە دېھقانلار ھەر قېتىم بۇ يەرلەرنى تېرىغاندا تۇرالغۇ قىلىپ

www.uyghurkitap.com

ئىشلىتىدىغان سوقما تاملىق كەپىلەر بولىدىكەن. سىز بۇ ئاددىي كەپىلەرنى سەل چاغلىماڭ، ۋاقتى كەلگەندە، دېھقان ئائىللىرى ئۇنىڭ ئىچىگە سۇپا چىقىرىپ، ئوچاق سېلىپ، ئوچاق باشلىرىنى سېغىز لايدا چىرايلىق سۇۋاپ يېپيېڭى قىلىۋېتىدىكەن. كەپىنىڭ ئالدىغا چۆنەك تارتىپ، كاۋا، قاپاق، ھەر خىل گۈللەرنى تېرىۋېتىدىكەن. تەبىئەت ئەتىيازدىن كەچ كۈزگىچە ئۆزىنىڭ سېخىي قولى بىلەن بۇ ئاددىي كەپىلەرنى يېشىل يوپۇرماق، رەڭمۇرەڭ گۈللەر بىلەن زىننەتلەپ شۇنداق چىرايلىق قىلىۋېتىدۇكى، ئايھاي، بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى ئەنە شۇنداق باياشات ياشايدىكەن. ئېتىز يوللىرىنىڭ قىزىق توپىسىنى يالاڭ ئاياغ كېچىپ، ئورغىقنى بىلىكىگە سېلىپ، ئورما ئورغىلى كېتىپ بارغان ھەر بىر دېھقان ئەتراپتىكى گۈزەل مەنزىرىلەرگە، شىۋاقنىڭ ئۆتكۈر پۇرىقى گۇپۇلدەپ پۇراپ تۇرىدىغان كەڭرى بوز، ئاسماندا چۇرۇقلىشىپ ئۇچۇپ يۈرگەن تورغايلار، يولنى توغرا كېسىپ غۇيۇلداپ ئۆتۈشۈپ كېتىدىغان بىلەي تاشتەك سىلىق كەسلەنچۈكلەر، كىمدۇر بىرىنىڭ يىراق بىر ئېتىزدا سوزۇپ ئېيتقان ناخشىسىغا مەست بولۇپ چەكسىز ھاياجانلىنىدىكەن. . .

ھېلىقى قارانچۇقنىڭ گېپىگە كەلسەك، بۇ قارانچۇقنى ئېتىزغا قاچان، كىم قاداپ قويغان؟ ھېچكىمنىڭ ئېسىدە يوقكەن. بۇ يەرنى تېرىيدىغان دېھقانلار پات ـ پات ئالمىشىپ تۇرىدىكەنۇ، قارانچۇق شۇ ئەتراپنىڭ مەڭگۈلۈك كۆزەتچىسىدەك شۇ پېتى تۇرۇۋېرىدىكەن. ئۇنى ئېلىۋېتىش ياكى باشقا بىرەر يەرگە يۆتكەپ قويۇشمۇ

ھېچكىمنىڭ خىيالىغا كەلمەيدىكەن. ئۇزۇن يىللار شۇ يەردە تۇرۇۋەرگەچكە، قارانچۇقمۇ ئۇزىنى شۇ ئەتراپنىڭ خوجايىنىدەك ھېس قىلىدىكەن.

يىللار ئۆتۈپ، بۇ يەرنى باشقۇرغىلى بىر بەگ پەيدا بولۇپ قاپتۇ. ئۇ ناھايىتىمۇ نەپسانىيەتچى ئادەم ئىكەن. يەرلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆزۈمنىڭ قىلىپ، دېھقانلارغا ئېرىقتا ئېقىۋاتقان سۇلارنىمۇ مىسقاللاپ ساتىدىغان بوپتۇ. يەرنى دېھقانلار بەگدىن ئىجارىگە ئېلىپ تېرىيدىكەن. يىل ئاخىرىدا ھوسۇلنىڭ تەڭدىن تولىسى بەگنىڭ خامىنىغا يىغىلىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن دېھقانلار روھسىزلىنىپ، ئېتىزلار چۆللىشىپ كېتىپتۇ. ھېلىقى قارانچۇقنىڭمۇ بېشىدىكى تۇمىقى ئەسكىرەپ، ئۇستىدىكى پاختىلىق چاپىنىنىڭ مازلىرى تىتىلىپ، بىچارە ھالغا كېلىپ قاپتۇ. شۇ ئەتراپقا چۇشۇپ دانلايدىغان بىر چىرايلىق قۇشمۇ بار ئىكەن. پەيلىرى كۈمۈشتەك يالتىراپ تۇرىدىغان بۇ ئاجايىپ قۇشنىڭ زادى نېمە قۇش ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ قەيەردىن ئۇچۇپ كېلىدىغانلىقىنى قارانچۇقمۇ بىلمەيدىكەن. بۇ كۆپىنى كۆرگەن قۇش بولغاچقا، قارانچۇقتىنمۇ ئانچە ھۈركۈپ كەتمەي، ئۇنىڭ ئەتراپىغا چۇشۇپ دانلاۋېرىدىكەن. بىر كۇنى بۇ قۇش قارانچۇق تۇرغان ئېتىزغا چۇشۇپ، قۇرت - قوڭغۇزلارنى تېرىپ يەپ، يورغىلاپ، قارانچۇقنىڭ ئالدىغا كەپتۇ - دە:

— قارانچۇقۋاي، ھالىڭ بەك خارابقۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— گەپ قىلما، — دەپتۇ قارانچۇق، — مانا سەن بىلسەن، شۇنچە يىللار مۇشۇ ئېتىزغا تېرىغان زىرائەتلەرنى

قوغداپ، بوران ـ چاپقۇنلارغا ۋاي دېمەي، بۇ يەردە تىك تۇرۇپتىمەن. ماۋۇ كۈنلەرگە كەلگەندە، بۇ يەرگە ئىگە بولۇۋالغان غوجاملارنىڭ مېنىڭ ھالىم بىلەن كارى يوق. ھېچبولمىغاندا، بېشىمدىكى ئەسكى تۇماق بىلەن ئۇچامدىكى ماۋۇ مېزى چۇۋۇلۇپ كەتكەن كونا چاپاننى يەڭگۈشلەپ قويسىمۇ كىمنىڭ دەردى!؟

— ئامالىڭ يوق. پېشانەڭگە پۈتۈلگەن تەقدىر شۇ، — دەپتۇ چىرايلىق قۇش.

— ساڭا بەك ھەۋەس قىلىمەن، — دەپتۇ قارانچۇق، — پەرۋاز قىلىپ ھەر يەرلەرگە بارالايسەن، خالىغان يېرىڭگە چۈشۈپ دانلايسەن. مەنچۇ؟ تەقدىر مېنى مىخلاپ قويغان بۇ قاقشال يەردىن بىر قەدەممۇ سىلجىيالماي تۇرغىنىم تۇرغان. ئۈستۈمگە چاپان، بېشىمغا تۇماق كىيگەندىن كېيىن، ھېچبولمىغاندا ئادەمگە ئوخشاش گەپ قىلالىغان بولسامۇ كاشكى. . .

— گەپ قىلالىغان بولساڭ قانداق قىلماقچىدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ قۇش.

— گەپ قىلالىغان بولسام، — دەپتۇ قارانچۇق، — ھېلىقى بۇ يەرلەرگە خوجايىن بولۇۋالغان بەگكە بولسىمۇ بىر ـ ئىككى ئېغىز ئاچچىق گېپىمنى قىلىۋېلىپ، ئىچىمنى بوشىتىۋالاتتىم.

— بۇ بەك خەتەرلىك! — دەپتۇ قۇش، — جاھاننىڭ ئىشلىرىنى ئۇنچىقماي كۆزەتكەنلا تۈزۈك. شۇ چاغدا بېشىڭغا بالامۇ تېپىۋالمايسەن، ئۆلىمالىقتا كامالەتكە يېتىسەن.

— ماڭا ئۆلىمالىقنىڭ نېمە كېرىكى! — دەپ

تېرىكىپتۇ قارانچۇق،— قولۇڭدىن كەلسە، ئۇزۇن يىللىق بۇرادەرچىلىكىمىزنىڭ يۈزى ئۈچۈن ماڭا بىر ياخشىلىق قىلساڭ.

— ساڭا نېمە ياخشىلىق قىلىمەن؟ — دەپ سوراپتۇ قۇش ھەيران بولۇپ.

— سەن ئەرشكىچە ئۇچۇپ بارالايسەن، — دەپتۇ قارانچۇق،— شۇ يەرگە ئۇچۇپ بارغاندا، يارانقان ئىگەمگە مېنىڭ ئەرزىمنى يەتكۈزۈپ قويساڭ. مېنى ئازراق بولسىمۇ ھەرىكەت قىلالايدىغان، بىر - ئىككى ئېغىز گەپنى بولسىمۇ سۆزلىيەلەيدىغان ھالغا كەلتۈرۈپ قويسا.

— مەيلى، ئىچىڭ تىتىلداپ بەك سۆزلىگۈڭ كېلىپ كەتكەن بولسا، مەن ئەرزىڭنى خۇدايىمغا يەتكۈزۈپ قوياي. ئەمما بۇ خەتەرلىك. . .

چىرايلىق قۇش شۇنداق دەپتۇ - دە، لەپپىدە ئۆرلەپ، قارانچۇقنىڭ بېشىنى بىر ئەگىپ، يىراقلارغا قاراپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

قارانچۇق بىلەن قۇشنىڭ ئوتتۇرىسىدا شۇ سۆھبەت بولۇپ ھەپتە ئۆتتىمۇ، ئاي ئۆتتىمۇ، ھېچكىمنىڭ ئېسىدە يوق. ھېلىقى قارانچۇق بار ئېتىزنى بەگدىن ئەمەت دېگەن قوغۇنچى قوغۇن تېرىغىلى ئىجارىگە ئالغانىكەن، بىر كۈنى، ئەمەت قوغۇنچى «ئەمدى بۇ يەرگە قانداق قوغۇن تەرسەم بولار؟ قوغۇنلىرىم ئوخشارمۇ، ئوخشىماسمۇ؟ قوغۇنلارنىڭ قانچىلىكىنى مەن ئالارمەن، قانچىلىكىنى بېگىم ئالار؟ . . .» دېگەن خىياللار بىلەن قوغۇنغا چۆنەك تارتىۋاتقانىكەن، ئەمەت قوغۇنچىدىن ئون نەچچە قەدەملا نېرىدا تۇرغان قارانچۇق تەر بېسىپ بىر قىسىما بولغىلى

تۇرۇپتۇ. بىر چاغدا ئۇ چىڭقىلىپ، «ھەي!» دېگەن ئاۋازنىڭ كانىيىدىن چىقىپ كەتكىنىنى ئۆزىمۇ تۇيماي قاپتۇ. «ھەي!» دېگەن بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ، ئەمەت قوغۇنچى چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈرۈپ ھەيران بولۇپ تۇرۇپلا قاپتۇ. قارىسا ئەتراپ جىمجىت، ئادىمزاتنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمىگۈدەك، ئېتىزنىڭ بېشىدا ھېلىقى سەت قارانچۇق تۇماقنى قىڭغىر كىيىپ، ئىككى قولىنى كېرىگىنىچە تۇرغۇدەك. ئەمەت قوغۇنچى سەل ئەيمەنگەندەك بوپتۇ-دە، «ھەر قانچە بولسىمۇ قارانچۇقتىن ئاۋاز چىقمىغاندۇ-ھە!؟» دەپ تۇرۇپ كېتىپ، يەنە ئىشىنى قىلىۋېرىپتۇ.

— ھەي ئىنسان، ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن! — دەپ تېخىمۇ قاتتىق ۋارقىراپتۇ قارانچۇق.

شۇنىڭ بىلەن ئەمەت قوغۇنچى قورقىنىدىن كەتمەنىنى تاشلاپ، ئالدى-ئارقىغا قارىماي مەھەللىگە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ.

ئەمەت قوغۇنچى ھاسىراپ-ھۆمۈدەپ مەھەللىگە يېتىپ كېلىپ، ئۇچرىغانلارغا بۇ گەپنى قىلىپ بېرىپتىكەن، ھېچكىم ئىشەنمەپتۇ. ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان بەزىلەر تېخى:

— ئەمىتاخون، خام تاماكىنى جىقراق چېكىۋالغان ئوخشىمامسىلەر؟ — دەپ زاڭلىق قىلىپ كۈلۈشۈپتۇ. ئەمەت قوغۇنچى:

— بۇرادەرلەر، ئىشەنمەيسىلەر، ئاشۇ قارانچۇقنىڭ گەپ قىلغىنىنى ئۆز قۇلىقىم بىلەن ئاڭلىدىم، — دەپ قەسەم ئىچىپمۇ ھېچكىمنى ئىشەندۇرەلمەپتۇ.

ھېچكىم ئىشەنمىسىمۇ بۇ غەلىتە گەپ مەھەللە ئىچىگە شۇ كۈنىلا تاراپ، ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ، ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان بولۇپ تېخىمۇ غەلىتىلىشىپ كېتىپتۇ. بىرەيلەننىڭ ئېيتىشىچە، ئەمەت قوغۇنچى «ھەي!» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپ كەينىگە قارىسا، قارانچۇقتىن باشقا ھېچكىم يوقمىش. نېمە گەپ بۇ؟ دەپ قارانچۇقنىڭ يېنىغا بېرىپ:

— ھازىر ۋارقىرىغان سەنما؟ — دەپ سورىغانىكەن، قارانچۇق ئەمەت قوغۇنچىنىڭ ياقىسىدىن كاپلا قىلىپ تۇتۇۋېلىپ:

— مەن بولماي، ئىگىچە ـ سىڭلىڭمىدى! ؟ — دەپ ئۇنى بېشىچە يەرگە ئۇرۇۋېتۇدەك...

يەنە بىرەيلەننىڭ ئېيتىشىچە، ئەمەت قوغۇنچى قوغۇنغا چۆنەك تارتىۋېتىپ، «ھەي!» دەپ ۋارقىرىغان كىمدۇ؟ دەپ چۆچۈپ ئارقىسىغا قارىسا، ھېلىقى قارانچۇق بىر ئەپلىك پۇرقىرىتىپ تاماكا چېكىپ تۇرغۇدەك. ئەمىتاخۇننىڭمۇ تازا خۇمارى تۇتقان چاغ ئىكەن، «ئەكېلە تاماكاڭنى، بىر ـ ئىككى نەپەس تارتاي» دەپتۇ. بىر چاغدا ئەمەت قوغۇنچى ئېسىگە كېلىپ قارىسا، قارانچۇق بىلەن تاماكا تارتىشىپ ئولتۇرغۇدەك. قورققىنىدىن چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپتۇ ـ دە، كەتمەننىمۇ تاشلاپ، مەھەللىگە قاراپ قېچىپتۇ. قارانچۇق ھجايغان پېتى ئەمىتاخۇننىڭ كەتمىنىنى ئېلىپ، قوغۇننىڭ چۆنىكىنى تارتىپ ئېتىزدا قالغانمىش...

— بىر زامانلاردا، — دەپ گەپ باشلاپتۇ يەنە بىرەيلەن، — ئاشۇ قارانچۇق سانجىقلىق يەرلەرنى نامەت

ئىسىملىك بىر دېھقان تېرىپتىكەن. بەلكىم شۇ قارانچۇقنىمۇ شۇ نامەت دېگەن ئاغىنە تىككەنمۇ، ياكى ئۇنىڭ بوۋىلىرىنىڭ بوۋىسى سانجىپ قويۇشقانمۇ، بۇ نەرسىلەرنى مەنمۇ تازا بىلىپ كەتمەيمەن، ئىشقىلىپ، بۇ يەرنى شۇ نامەت دېگەن دېھقان تولىراق تېرىيدىكەن. بىر يىلى نامەتمۇ ئۇ يەرگە قوغۇن تېرىپتۇ. قوغۇنلىرى ھەر تەرەپكە پىلەك تارتىپ، ھەر پىلەكتە ئونلاپ سويما چۈشۈپ تازىمۇ ئوخشاپتۇ. بىر كۈنى چۈشلۈكى نامەت ئۆيىگە قايتىپ، تاماقنى يەپ، چۈشلۈك ئۇيقۇسىنى ئوبدان ئۇخلاپ، قوغۇنلۇققا قاراپ كېتىۋاتسا، يىراقتىنلا ناخشا ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ.

بىر ياغلىق ئانار ئالدىم،
ھېيتكاھدىكى مەمەتتىن.
ئاشىقلىق مىراس قالغان،
كاككۈك بىلەن زەينەپتىن.

«پاھ، مەھەللىنىڭ بىكار تەلەپلىرى قوغۇنلۇققا يىغىلىپ بەزمە قىلىپ قوغۇنلۇقنى بېشىغا كىيىشكەن ئوخشىمامدۇ» دەپ نامەت يوغان - يوغان چامداپ قوغۇنلۇققا كېلىپ قارىسا، ئەتراپتا ھېچكىم يوق، ھېلىقى قارانچۇق تۇماقنى قىرلاپ كىيىپ، بىر قولىقىنى مەھكەم تۇتۇپ، تازا ۋارقىراپ:

مەمەت سانقان ئانارنىڭ،
تەخدىن تولىسى ئاچچىق.

ئانار ئۈزگەن يارىمنىڭ،
قىلىقى ئەجەب تاتلىق.

دەپ ناخشا ئېيتىۋاتقۇدەك، ئېتىزدىكى چوڭ ـ كىچىك سويمىلارنىڭ ھەممىسى بېشىنى كۆتۈرۈپ چاۋاك چېلىشىپ، ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كېتىپتۇدەكمىش. .
دېھقانلار بۇنداق سۆزلەرنىڭ ئاخىرىنى: «بۇ گەپلەرنىڭ راست ـ يالغىنىنى خۇدا ئۆزى بىلمىسە بىز نېمە بىلەيلى؟» دەپ ئاياغلاشتۇرىدىكەن.
مەھەللىنىڭ ئىمامى بىر كۈنى بۇ گەپلەردىن خەۋەرسىز، نېمە ئىش بىلەندۇ يۇقىرىقى مەھەللىگە قاراپ خىيال بىلەن كېتىۋاتقانىكەن، يولنى قىسقارتىش ئۈچۈن ئۇ ئېتىزلىقلارنىڭ ئىچى بىلەنلا مېڭىپتۇ. ھېلىقى قارانچۇقنىڭ يېنىدىن ئۆتكەندە، قارانچۇق ئىمامغا:
— ئەسسالامۇئەلەيكۇم، ئىمام ئاخۇنۇم! — دەپ سالام بېرىپتۇ.
مەھەللىدە ھەممە ئادەمنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ ئادەتلىنىپ كەتكەن ئىمام:
— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام! — دەپ جاۋاب قىپتۇ. شۇنداق جاۋاب قىپتۇيۇ، ئىككى قەدەم باسمايلا: «ھېلى ماڭا سالام بەرگەن كىم بولدا؟» دەپ ئويلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ. كەينىگە ئۆرۈلۈپ قارىسا، ھېلىقى قارانچۇق قولىنى كۆكسىگە ئېلىپ ھۆرمەت بىلدۈرۈپ تۇرغۇدەك.
— خوش، بىرەر گەپ ـ سۆز بارمىدى؟ — دەپ سوراپتۇ ئىمام.
— تەقسىر، بۇ كىم كېلىپ تېرىسا بولۇۋېرىدىغان

www.uyghurkitap.com

غوجىسى يوق يەرمىكەن؟ مەن ئاتا ـ بوۋامدىن تارتىپ مۇشۇ يەرنى كۆزەت قىلىپ، قاغا ـ قۇزغۇنلارنى قورۇپ كەپتىمەن. بۇ ئېتىزلاردا قانچە چۇمۇلىنىڭ ئۇۋىسى بارلىقىنى، قانچە تۇلۇم چاشقانلارنىڭ ئۇسسۇل ئويناپ يۇگۇرۇشۇپ يۈرىدىغىنىنى، تېزەك قوڭغۇزلىرىنىڭ بۇ يەردىن قانچىلىك تېزەكلەرنى دومىلىتىپ ئۆتكىنىنى، باھاردا بۇ يەردە قانداق دالا گۈللىرىنىڭ ئېچىلىدىغانلىقىنى، كۈزدە قانداق يوپۇرماقلارنىڭ تۆكۈلىدىغانلىقىنى، ئايدىڭ كېچىلەردە بۇ يەرگە قانچە ئاشىق ـ مەشۇقلارنىڭ كېلىپ پىچىرلاشقانلىرىنى . . . ھەممىنى بىلىمەن. بىلگەنلىرىمنىڭ جىقلىقىدىن چىرايلىرىمغا قورۇق چۈشۈپ قىرىپلا كەتتىم. ئەمدى بۇ كۈنگە كەلگەندە، يەردىن چىققان ھوسۇل بېگىمگە تەۋە، مېنىڭ ئۈستۈمدە بولسا تېخىچە شۇ ئەسكى تۇماق بىلەن كونا چاپان، ئويلاپ باقسىلا، بۇ نېمىدېگەن ناھەقچىلىك! — دەپ قورسىقىدىكى دەردىنى بىراقلا تۆكۈۋېتىپتۇ قارانچۇق.

— بولدى، بولدى، سەۋرى قىل! — دەپتۇ ئىمام، — مەن بۇ سۆزلىرىڭنى مەھەللىنىڭ بېگىگە چىرايلىق يەتكۈزۈپ قوياي.

ئىمام شۇنداق دەپتۇ ـ دە، «يارائقان ئىگەم، قارانچۇقنى زۇۋانغا كەلتۈرگەن قۇدرىتىڭگە مەن قايىل!» دەپ پىچىرلىغىنىچە ئالدىراپ يولىغا مېڭىپتۇ.

مەھەللىدىكى قارانچۇق توغرىسىدىكى ئاجايىپ ـ غارايىپ گەپ ـ سۆزلەرگە ئىمامنىڭ كۆرگەنلىرى قېتىلىپ، بۇ گەپ تېخىمۇ ئۇلغىيىپ، ئاخىر بەگنىڭمۇ

قولىقىغا يېتىپتۇ. «ئېتىزنىڭ بېشىدىكى قارانچۇق ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە سۆزلىگىلى تۇرۇپتۇ» دېگەن بۇ غەلىتە گەپكە بەگ ئۆزىنى زادى ئىشەندۇرەلمەپتۇ. بىر كۈنى ئىمامنى چاقىرتىپ كېلىپ:

— ئىمام ئاخۇنۇم، مەھەللىدە ئاجايىپ ـ غارايىپ گەپ ـ سۆزلەر تارقالغىلى تۇرۇپتۇ. بۇنىڭ راست ـ يالغىنى زادى قانچىلىك؟ — دەپ سوراپتۇ.

ئىمام يۇقىرىقى مەھەللىگە كېتىپ بېرىپ ئۆزىنىڭ يول ئۈستىدە كۆرگەنلىرىنى، قارانچۇقنىڭ نېمىلەرنى دەپ قايناپ كەتكەنلىكىنى بەگكە بىر ـ بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بەگنىڭ ئىچى بىر قىسما بوپتۇ. «راست، مەن ئۆزۈمنى بۇ يەرنىڭ غوجىسى، دەپ يۈرگىنىم بىلەن، بۇ يەردىكى ئېتىزلاردا قانچىلىك چۈمۈلىلەرنىڭ ئۇۋىسى بار؟ بۇ يەردە قانچە تولۇم ـ چاشقانلار ئۇسسۇل ئويناشقان؟ باھاردا قانچىلىك دالا گۈللىرى ئېچىلىپ، كۈزدە قانچىلىك يوپۇرماقلار تۆكۈلگەن؟ مەن نەدىن بىلەي. . . شۇ قارانچۇقنى كۆزدىن يوقاتمىسام بولمىغۇدەك» دەپ ئويغا چۆكۈپتۇ. ئويلىغانسېرى قورسىقى تېخىمۇ كۆپۈپتۇ. ئىمام ئاخۇنۇمنى يولغا سېلىۋېتىپ، دەرھال بىر نەچچە چاپارمەنلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ ھېلىقى قارانچۇق بار ئېتىزغا يېتىپ بېرىپتۇ. قارىسا، قارانچۇق ئەسكى تۇماق، مېزى چۇۋۇلغان چاپاننىڭ ئىچىدە قولىنى كېرىپ، ئىلگىرىكى

بىچارە ھالىتىدە تۇرغۇدەك، ئۇنىڭ ئۇسسۇل ئوينايدىغان، «ھەي!» دەپ ۋارقىرايدىغان ئەلپازى يوقسىش بەگ چاپارمەنلەرگە قاراپ:

— بۇ بىرنىمىنى ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ، مۇشۇ يەرنىڭ ئىگىسى مەن، دەپ دەۋا قىلىپ يۈرىدۇ، دېگەن گەپنى زادى كىم تاپقان؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ گەپ باشتا ئەمەت قوغۇنچىدىن چىققاندەك قىلىغان، — دەپتۇ چاپارمەنلەر.

— ئەمەت دېگەن ھارامزادىنى دەرھال تېپىپ كېلىڭلار! — دەپ بۇيرۇق قىپتۇ بەگ.

چاپارمەنلەر مەھەللىگە يۈگۈرگىنىچە يېتىپ بېرىپ، ئەمەت قوغۇنچىنى پۇت - قولىنى يەرگە تەگكۈزمەي يەتكۈزۈپ كەپتۇ.

— ھە ئەمەتەك! — دەپ ۋارقىراپتۇ بەگ، — قېنى ماۋۇ قارانچۇقنى ئەمدى سۆزلىتىپ باقە، ئۆز قۇلىقىم بىلەن بىر ئاڭلاپ باقاي!

— تەقسىر، — دەپتۇ ئەمەت قوغۇنچى، — مانا سىلىگە يالغان، ماڭا راست. شۇ كۈنى مەن بۇ يەردە قوغۇنغا چۆنەك تارتىۋاتاتتىم. مەن قېرىپ قالغان ئادەم، قۇلىقىمغا شۇنداق ئاڭلاندىمۇ ياكى غايىبتىن بىر ئاۋاز كەلدىمۇ بىلمەيمەن. باشتا بىرى «ھەي!» دەپ ۋارقىرىغاندەك قىلدى. ئارقىدىنلا «ھەي، مەن ساڭا گەپ قىلىۋاتىمەن!» دېگەن ئاۋازنى ئېنىق ئاڭلىغاندەك

بولدۇم. ئەتراپقا قارىسام، ئاشۇ قارانچۇقتىن باشقا ھېچكىمنىڭ قارىسى كۆرۈنمەيدۇ. قورقىنىمدىن كەتمەننى تاشلاپ مەھەللىگە يۈگۈردۈم. بولغان ئىش مانا شۇ.

— سېنىڭچە، ساڭا مۇشۇ قارانچۇق گەپ قىلغاندىمۇ؟

— بىلگۈچى خۇدا.

— ئەمىسە، سەن قاراپ تۇر ھە، بۇ قارانچۇقنىڭ زادى قانچىلىك كارامىتى باركىن؟ ئۇنى يۇلۇپ تاشلاڭلار! — دەپ ۋارقىراپتۇ بەگ چاپارمەنلىرىگە قاراپ.

چاپارمەنلەر ئەمەت قوغۇنچىنى يۇلىدىغان ئوخشايمىز، دەپ ئۇنىڭغا قاراپ يۈگۈرگەنىكەن، بەگ تېخىمۇ تېرىكىپ كېتىپتۇ.

— ھەي نان قېپىلار، قوغۇنچىنى دېمىدىم، ئاۋۇ قارانچۇقنى!

چاپارمەنلەر يوپۇرۇلۇپ بېرىپ قارانچۇقنى تۇتۇپ تارتىپتۇ. ئۇزۇن يىللاردىن بېرى قارانچۇق يەرگىمۇ يىلتىز تارتىپ كەتكەنىكەن، تۆت ـ بەش ئادەم ئىنجىقلاپ يۈرۈپ ئاران يۇلۇۋاپتۇ.

— ئەمەت، كۆرۈپ تۇرغانسەن، قارانچۇقۇڭ ھېچ زۇۋانمۇ سۈرمەيدا! ؟ . . . ئەمدى ئۇنى كۆيدۈرۈۋېتىڭلار! — دەپتۇ بەگ.

چاپارمەنلەر ئەتراپتىن چاۋار ـ چانقاللارنى يىغىپ ئوت يېقىپ، قارانچۇقنى ئوتنىڭ ئۈستىگە تاشلاپتۇ.

— ئەمدى ماۋۇ يالغانچى كاززاپنى يالىڭاچلاپ، ئاۋۇ

قارانچۇقنىڭ ئورنىغا باغلاڭلار، ئېتىزغا شۇ قارىسۇن! — دەپتۇ بەگ.

چاپارمەنلەر ھېلىقى قارانچۇقنىڭ ئورنىغا يوغان بىر ياغاچنى مەھكەم قىلىپ بېكىتىپ، ئەمەت قوغۇنچىنى «ۋاي دات!» دېگىنىگە قويماي كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ، كىيىملىرىنى ئوتقا تاشلاپ، قوغۇنچىنى يالىڭاچ پېتى، خۇددى ئەيسانى كرېستقا مىخلىغاندەك، تۆۋرۈككە ماتاپ باغلىۋېتىپتۇ. ئاخىرىدا چاپارمەنلەر «ئۇھ!» دېيىشىپ، چاپانلىرىنىڭ پەشلىرىنى قېقىپ، مەھەللىگە قايتىشىپتۇ.

بېگىم شۇ كۈنى خاتىرجەم بولۇپ، كەچتە ئارزۇلۇق خوتۇنىنىڭ ئۆيىدە شېرىن ئۇيقۇدا ياتقانىكەن. تۈن يېرىمىدىن ئاشقاندا، ئۇنى بىرى نوقۇپ ئويغىتىپتۇ. كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، بېشىدا ھېلىقى قارانچۇق ئەسكى تۇمىقىنى قىڭغىر كىيىپ، تىكىلىپ قاراپ تۇرغۇدەك. بەگ قورققىنىدىن يۇڭلۇق پۇتلىرىنى يوتقاندىن چىقىرىپ، ئورنىدا ئولتۇرۇپلا قاپتۇ.

— سە-سە-سەن كىم سەن؟ — دەپ سوراپتۇ بەگ تىترەپ.

— تونۇمىدىلىمۇ بېگىم؟ مەن ھېلىقى سىلى كۆيدۈرۈۋەتكەن قارانچۇق بولىمەن. ئاۋازىمنى ئاڭلاشقا شۇنچە خۇشتار ئىدىلە، ئەمدى ئاڭلاۋاتقانلا؟...

— نې-نې-نېمە قىلماقچى سەن؟ — دەپ سوراپتۇ

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

بەگ كېكەچلەپ.

— يەرنىڭ غوجىسى بولغان ئادەم ئېتىزنىڭ بېشىدا تۇرماي خوتۇننىڭ قوينىدا ياتامدۇ؟ يۇرسىلە، — دەپتۇ قارانچۇق.

بەگ خۇددى بىرى ئۇنى ئارقىسىدىن ئىتتىرىۋاتقاندەك، ئىختىيارسىز يوتقاندىن سوغۇرۇلۇپ چىقىپ، يالىڭاچ پېتى قارانچۇقنىڭ ئارقىسىدىن تالاغا قاراپ مېڭىپتۇ. بەگنىڭ خوتۇنى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كۆزىنى پارقىراتقىنىچە قاراپلا قاپتۇ.

ئەتىسى بۇ خوتۇن چاچلىرى چۇۋۇق، يۈز - كۆزىنىمۇ يۇمىغان پېتى كوچىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ، ئۆتكەن - كەچكەنلەرگە كېچىسى بولغان ئىشلارنى سۆزلىگىلى تۇرۇپتۇ. بىردەمدىلا ئەتراپقا ئادەملەر يىغىلىشىپ كېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە تونۇگۇن بەگنىڭ ئادەملىرى ئېتىزغا قارانچۇق قىلىپ باغلاپ قويۇپ كەلگەن ئەمەت قوغۇنچىمۇ يۈرگۈدەك. كىشىلەر:

— ئەمىتاخۇن، سىلىنى بۇ يەردە بەخىرامان يۈرىسىلىغۇ؟ بېگىم سىلىنى كىيىم - كېچەكلىرىنى كۆيدۈرۈپ، يالىڭاچلاپ ئېتىز بېشىغا باغلاپ قويمىغانمىدى؟ — دەپ سوراپتىكەن، ئەمەت قوغۇنچى:

— ۋاي بىلمىدىم، باغلاپ قويغان يەردە خۇداغا نالە قىلىپ يىغلاپ - يىغلاپ، ئاخىر كۆزۈم ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئويغىنىپ قارىسام، ئەتىگەندە بالا - چاقامنىڭ يېنىدا

يېتىپتىمەن. كىيىم ـ كېچەكلىرىممۇ يېنىمدا چىرايلىق قاتلاقلىق تۇرۇپتۇ. «تۇنۇگۇنكى ئىشلار چۈشۈم ئوخشىمامدۇ؟» دەپ ئويلاپ، كىيىملىرىمنى كىيىپلا چىقىشىم، — دەپ جاۋاب بىرىپتۇ.

«نىمە ئىشلار بولۇپ كەتتى!؟» دەپ خالايىق يۇگۇرۇشۇپ ئىتىز بېشىغا چىقىپ قارىسا، تۇنۇگۇنكى ئەمەت قوغۇنچىنى باغلىغان تۇۋرۇكتە بەگ باغلاقلىق تۇرغۇدەك. بېشىدا ئەسكى تۇماق، ئۇچىسىدا مىزى چۇۋۇلۇپ كەتكەن كونا چاپان. يېقىن بېرىپ قارىغان ئادەم ئۇنىڭ ئۆلۈك ـ تىرىكلىكىنىمۇ بىلەلمەسمىش. . .

شۇ كۈندىن باشلاپ، بۇ يېزىنىڭ ئېرىقلىرىدا يەنە سۇلار شارقىراپ ئېقىپ، داللىرىدا رەڭمۇرەڭ گۈللەر ئېچىلىپ، خەلق شادلىققا چۆمۈپتۇ. بەگ ھېلىقى ئىتىز بېشىدا قارانچۇق بولۇپ تۇرۇپ، قارانچۇق بولماقنىڭ دەردىنى ھارغۇچە تارتىپتۇ. قاغا ـ قۇزغۇنلار ئۇنى كۆزىگىمۇ ئىلماي، ھەتتا بېشىغىمۇ كېلىپ قونۇۋالىدىكەن. بەگ دائىم ئىچىدە: «مەن يەنە باشقىدىن بەگ بولالىغان بولسام، خەلقنى ئاجايىپ ياخشى كۈنلەرگە ئېرىشتۈرەتتىم. ئىتىزدىكى ھەممە قارانچۇقلارغا يېپيېڭى كىيىملەرنى كىيدۈرۈۋېتەتتىم» دەپ ئويلايدىكەن.

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنى ئەسلەيمەن

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ ئالەمدىن ئۆتتى. مۇشۇ ئەسىرنىڭ 30 ـ يىللىرىدىن باشلانغان يېڭى مەدەنىيەت ھەرىكىتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر ۋەكىلى ئارىمىزدىن كەتتى.

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنىڭ ۋاپاتى توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئىشىتكەن چېغىمدا، ئۇرۇمچىنىڭ تۇمان ئىچىدە ئەلەڭشىپ تۇرغان ئېگىز بىنالىرى، قوغۇشۇندەك ئېغىر بۇلۇتلار قاپلىغان كۇز ئاسمىنى ماڭا تېخىمۇ كۆڭۈلسىز بىلىنىپ، كۆز چاناقلىرىم ياشقا تولدى... شۇ كېچە ئۇزاققىچە ئۇخلىيالمىدىم. كۆز ئالدىمدىن غۇلجا ئۇچدەرۋازا مەھەللىسىنىڭ تېرەكلىك كوچىلىرى، سىرغىپ سۇ ئېقىپ تۇرىدىغان ئېرىقلار، كوچا دوقمۇشلىرىغا يايمىلىرىنى يېيىپ قىزغىن سودا قىلىشىۋاتقان باققاللار كەتمەيتتى. رەتلىك، پاكىز كىيىنگەن، تۆگمىلىرىنى تولۇق ئەتكەن ئابدۇۋەلى ئاكا ياشنىپ قالغان بولسىمۇ يەنە قەددىنى تىك تۇتۇپ، ئاشۇ تېرەكلىك كوچىلاردىن ئۆتۈپ تۇراتتى. بۇ ئورۇق ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدا ھەقىقىي بىر سەنئەتكارغا خاس

چىچەنلىك، پاكىزلىــق، غۇرۇر ۋە سالاپەت مۇجەسسەم ئىدى. ھەر دائىم ئابدۇۋەلى ئاكا بىلەن ئۇچرىشىپ قالغان ۋاقتىمدا، ئۇنىڭ ئايىغىنىڭ يېڭىلا بازاردىن ئېلىــپ كىيىۋالغاندەك پارقىراپ، غاچىلداپ تۇرىدىغىنىغا ھەيران بولاتتىم. ئەنە شۇنداق بىر قانچە مويسىپىتلار بىزنىڭ ئۇ ئۇچەدەرۋازىغا ھۆسن قوشۇپ تۇراتتى.

بەزى كۇنلىرى ئابدۇۋەلى ئاكىنىــڭ ھىلىــــقى باققاللارنىڭ سودىسى قىزىپ تۇرغان چوڭ كوچىغا چىقىپ، كىملەردۇر قويۇپ بەرگەن ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ خىيالغا كەتكىنىنى كۆرەتتىم. ئۇنىڭغا ئادەملەر تىقىلىشىپ تۇرغان مۇشۇ كوچىلارنىڭ ئۆتمۇشى، ئۇچەدەرۋازا، توغرىكۆۋرۈك ۋە بەلكىم پۈتۈن غۇلجا شەھىرىنىڭ مۇشۇ ئەسىر ئىچىدىكى تارىخى بەش قولدەك ئايان ئىدى. ئۆتمۇش توغرىسىدىكى ئۇ ئېيتقان ۋە تېخى ئېيتىشقا ئۇلگۇرمــەگەن نۇرغۇن خاتىرىلەرمۇ ئۇنىڭ بىلەن بىللە كەتتى . . . شۇ تاپتا نىمىشقىدۇر ئېسىمگە مەرھۇم تېيىپجان ئېلىيۇپنىــڭ داۋۇتجان ناسىر ۋاپاتىغا ئاتاپ يازغان مۇنۇ بىر كۇپلىت مەرسىيىسى كېلىپ قالدى:

غۇلجىنىڭ پەركايى ئۇچقاندەك سىزىلدى ئاشۇ كۇن،
چۈنكى ئۇندىن كەتتى بىر تەڭدىشى يوق بۇلبۇل ئۇچۇپ.
ئا. جارۇللايۇپ تۆكۈپ ياش، كۇلكىدىن قاپتۇ ھىسام،
يىغلىسا ئەرزىيدۇ ئۇيغۇر پۈشتى قەبرەڭنى قۇچۇپ.

ماڭا غۇلجىنىڭ پەركايى يەنە بىر قېتىــم ئۇچۇپ كەتكەندەك بىلىندى . . .

* * *

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەشھۇر خەلق ناخشىچىسى، ئاتاقلىق دراما ئارتىسى. بۇ ئىككى ئالاھىدىلىك ئۇنىڭ پۈتۈن ئۆمۈر تارىخىدا كۆزگە روشەن تاشلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇ 1934 - يىلى غۇلجىدا ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى سانائىي نەپىسە تەشكىللەنگەندە، روزى تەمبۇر قاتارلىق سەنئەت يېتەكچىلىرىنىڭ ئىمتىھان ئېلىشى بىلەن ئۆمەككە قوبۇل قىلىنغان. شۇنىڭدىن باشلاپ ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ يېرىم ئەسىردىن ئوشۇق ئۆمرىنى سەنئەت ساھەسىدە ئۆتكۈزدى. ئۇ ناخشىدىكى جاراڭلىق ئاۋازى، رول ئېلىشتىكى چەبدەسلىكى بىلەن ئاجايىپ شۆھرەت قازانغان خەلق سەنئەتكارى ئىدى.

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى ئېيتىشتا ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب ياراتقان. ئۇ 1953 - يىلى شىنجاڭ ھەربىي رايون سەنئەت ئۆمىكى تەركىبىدە بېيجىڭغا بېرىپ خەلق ناخشىلىرىنى ئورۇنداپ، دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ قوبۇل قىلىشىغا ئېرىشكەن؛ 1956 - يىلى ئاپتونوم رايونىمىز ئۇيۇشتۇرغان مەدەنىيەت ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدە ئوتتۇرا ئاسىياغا چىقىپ، قازاقىستان، ئۆزبېكىستان، تاجىكىستان، تۈركمەنىستان قاتارلىق جۇمھۇرىيەتلەردە ئۇيغۇر خەلق ناخشىلىرىنى ئورۇنداپ ئالقىشقا ئېرىشىپ، ۋەتەنگە شان - شەرەپ كەلتۈرگەن. ئۇ ئۆز ناخشىلىرى بىلەن مەملىكەت ئىچىدىلا ئەمەس، چەت ئەللەردىمۇ زور تەسىرگە ئىگە ئىدى.

مەن بىر قېتىم ئابدۇۋەلى ئاكىدىن:

— سىزنىڭ ناخشىدىكى ئۇستازىڭىز كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىغانىدىم، ئابدۇۋەلى ئاكا ئويلىنىپ ئېيتتى: باشتا مۇسابايوۋلارنىڭ تېرە زاۋۇتىدىكى ناخشىچى ئىسمىجان ئۇستامنى، ئاندىن ھاسان تەمبۇر، ھۆسسىيىن تەمبۇر، روزى تەمبۇرلارنى ئەسكە ئالدى. ئاخىرىدا ساۋۇتكام بىدىك، ئاقتېپىپھاجى . . . قاتارلىق بىر قانچەيلەننىڭ ئىسمىنى تىلغا ئالدى ـ دە، بۇلارنىڭ ئىچىدىن مۇھەمراق دەپ كىمنى ئاتاشنى بىلمەي، ئۆزىمۇ كۈلۈپ كەتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنىڭ ئۇستازى مەلۇم بىر شەخس ئەمەس، ئىلىدىكى خەلق ئىدى.

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ سەنئەت سېپىگە يىگىمدىن قەدەم قويغان ئەينى يىللاردىلا ئىلىنىڭ داڭلىق ساز ئۇستىسى ھاسان تەمبۇر ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنىڭ ناخشىلىرىغا: «ئابدۇۋەلىنىڭ ناخشىسىدىن جىلىلىيۇزى، تۇرپانيۇزلەردىن ھارۋا ھەيدەپ كىرىدىغان دېھقانلار ناخشىسىنىڭ پۇرىقى كېلىدۇ» دەپ باھا بەرگەنىكەن. بىر قېتىم مەن ئاتاقلىق مۇزىكانتىمىز مۇساجان روزى بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، ئابدۇۋەلى ئاكىنىڭ ناخشىلىرى ھەققىدە گەپ ئاچقىنىمدا، مۇساجان ئاكا: «ناخشىلارنى مۇزىكىغا چۈشۈرۈپ ئېيتىش بىز ئۈچۈن تېخى يېقىنقى تارىخ. ئابدۇۋەلىكامنىڭ ناخشىلىرىدا ئاتا ـ بوۋىلىرىمىزنىڭ قەدىمكى ناخشا ئېيتىش ئۇسلۇبى ساقلانغان» دېگەنىدى. مانا بۇ ئىككى دەۋردىكى نوپۇزلۇق ئىككى سەنئەت ئەربابىنىڭ ئابدۇۋەلى ئاكىنىڭ ناخشىلىرىغا بەرگەن باھاسى. مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، ئۇنىڭ

ناخشىلىرى ناھايىتىمۇ يۇقىرى تەتقىقات قىممىتىگە ئىگە.

1959 - يىلى مەركەزدىن شىنجاڭغا كەلگەن مۇزىكا تەتقىقاتچىسى جيەن چىخۇا جەنۇبىي شىنجاڭدىن خەلق ئاھاڭلىرىنى توپلاپ ئايلىنىپ غۇلجىغا كەلگەندە، ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ ناخشىلىرىدىكى ئالاھىدە تۈسنى بايقىغان. شۇ قېتىم ئۇ ئەمەتخان بارات، زوردۇن نۇسرەت، ئابلاخان كىپەك، ھۇسەنجان ھەسەن قاتارلىق سازەندىلەرنىڭ مۇزىكا تەڭكەش قىلىپ بېرىشى بىلەن، ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنىڭ يۈزگە يېقىن ناخشىسىنى لېنتىغا ئالدى. جيەن چىخۇا بۇ ناخشىلارنىڭ لېنتىسىنى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ بوران - چاپقۇنىدىن سالامەت ئۆتكۈزۈپ، كېيىن ئايرىم كىتابچە قىلىپ ئېلان قىلدى.

1976 - يىلى ۋە 1981 - يىللىرى شىنجاڭ خەلق رادىئو ئىستانسىسىدىن ئابلىز شاكىر، تۇرغان شاۋۇدۇن، يۈسۈپجان قاتارلىقلار غۇلجىغا كېلىپ، ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنىڭ ناخشىلىرىنى بىر قېتىم ئومۇميۈزلۈك لېنتىغا ئالدى. ئىلى خەلق رادىئو ئىستانسىسىنىڭ سابىق مەسئۇللىرىدىن ھېبىبۇللا ۋە رۇقىيە سابىرلارمۇ بۇ خىزمەتكە كۆڭۈل بۆلۈپ، ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ ناخشىلىرىنى لېنتىغا ئېلىپ ئارخىپلاشتۇردى. ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ ئۆزى يەنە جالالىدىن پەخىردىن بىلەن بىرلىشىپ، ئىلى خەلق ناخشا تېكىستلىرىنى ئېلان قىلدى. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى ئۇنىڭ ئابلىكىم ئابدۇللا، تۇرغان شاۋۇدۇن بىللە ئىشلىگەن «ئىلى خەلق ناخشىلىرى» دېگەن كىتابىنى نەشر قىلىپ تارقاتتى.

ناخشا ـ مۇزىكا ئاھاڭلىرىنى نوتا بىلەن يېزىپ قالدۇرۇشنى ئادەت قىلمىغان بىر مىللەت ئۇزىنىڭ سەنئەت بايلىقلىرىنى كېيىنكىلەرگە قانداق يەتكۈزىدۇ؟ ناخشا ئېيتىپ ئورما ئورۇۋاتقان دېھقانلار، مۇكچىيىپ ئېتىش راسلاۋاتقان كاسىپلار، بوۋىقىنى ئەللەيلەۋاتقان ئانا، شەھەرمۇ شەھەر كېزىپ يۈرگەن مۇساپىرلار، راۋابىنى قولتۇقىغا قىسىپ دەشت ـ باياۋانلاردا سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن ئاشىقلار — ئەنە شۇ ئاددىي خەلق سەنئىتىنىڭ ئۆتمۈشىنى كەلگۈسىگە ئۇلىغۇچىلاردۇر. يەنە بىر مەنىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، ھەر بىر ھەقىقىي سەنئەتكارنىڭ ئۆزى ئۆتمۈش بىلەن كەلگۈسىنى تۇتاشتۇرىدىغان كۆۋرۈك. ئۇ ئۆزىدىن ئىلگىرىكىلەردىن ئالىدۇ، ئۆزىدىن كېيىنكىلەرگە قالدۇرىدۇ. ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ قالدۇرغان ماتېرىياللار مىللىتىمىز سەنئەت خەزىنىسىدىكى پۇل بىلەن ئۆلچىگىلى بولمايدىغان قىممەتلىك بايلىق.

* * *

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ مۇشۇ ئەسىردە ئۇيغۇر تىياتىر ئارتىسلىقىدا مۆجىزە ياراتقان شەخس. ئۇ 1936 ـ يىلىدىن 1962 ـ يىلىغىچە ئىلى سەھنىلىرىدە ئوينالغان قىرىقتىن ئوشۇق دراما، كومېدىيە، ناخشا ـ ئۇسسۇللۇق ئوپېرالارنىڭ كۆپىنچىسىدە رولغا چىققان. بولۇپمۇ ئۇنىڭ «باي ۋە مالاي» دا غوپۇر، «ئارشىن ـ مال ئالان» دا ئەسقەر، «غېرىب ـ سەنەم» دە غېرىب، «پەرھات ـ

www.uyghurkitap.com

شىرىن» دا پەرھات، «لەيلى ـ مەجنۇن» دا مەجنۇن، «نوزۇگۇم» دا باقەم، «غۇنچەم» دە نۇرۇم بولۇپ ئوينىغان باش روللىرى ئەينى يىللاردىكى تاماشىبىنلاردا ئۇنتۇلماس تەسىراتلارنى قالدۇرغان. شۇڭا، ئۈچ ۋىلايەت ۋاقىتلىق ھۆكۈمىتى ئۆز ۋاقتىدىلا ئۇنىڭغا تىياتىر ساھەسىدە كۆرسەتكەن خىزمەتلىرى ئۈچۈن «خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىس» دەپ نام بەرگەن.

ئابدۇۋەلى جارۇللايۇپنىڭ ئەينى يىللاردا «غېرىب ـ سەنەم» ئوپېراسىدا غېرىب رولىغا چىقىش تارىخى كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ. ئۇ بۇ سەھنە ئەسىرىدە يىگىرمە نەچچە يىل باش رول ئالغان. شۇ يىللار ئىچىدە رازىيە خانىم، ھەجەر، گۈلسۇم، پەرىدە، ئاۋتەت، خەلىپەم قاتارلىق ئارتىسلار سەنەم رولىغا ئالماشقان. بۇ ئىشلارنى ئەسلىگىنىدە، ئابدۇۋەلى ئاكا قىزىقچىلىق قىلىپ:

— يىگىرمە يىل غېرىب رولىغا چىقىپتىمەن، توققۇز سەنەمنى قېرىتىپتىمەن، — دەپ چاقچاق قىلاتتى.

ئۇ چاغلاردا تېخى سەھنىدە ئاۋاز كۈچەيتىدىغان ئەسۋاب، مىكروفون دېگەنلەر يوق ئىدى. سەھنە ئەسىرىدىكى ھەر بىر سۆز ۋە ناخشىلارنى تاكى كۇلۇبنىڭ ئاخىرقى رېتىدە ئولتۇرغان تاماشىبىنلار ئاڭلىغۇدەك قىلىپ ۋارقىراپ ئېيتىشقا توغرا كېلەتتى. ئابدۇۋەلى جارۇللايۇپ ئۆزىنىڭ رول ئېلىشتىكى تالانتى، جاراڭلىق ئاۋازى بىلەن ئۆچمەس شۆھرەت قازىنالىدى. بىر رولنى

يىگىرمە يىل مۇۋەپپەقىيەتلىك ئويناپ چىقىش بىزنىڭ يېقىنقى زامان تىياتىر تارىخىمىزدا تېخى كۆرۈلۈپ باقمىغان ئىش.

1962 ـ يىلى 5 ـ ئاينىڭ 1 ـ كۈنىدىن 27 ـ كۈنىگىچە غۇلجا شەھىرىدە «ئارشىن ـ مال ئالان» يىگىرمە نەچچە مەيدان ئوينالدى. بۇ چاغدا، ياش ئەسقەرنىڭ رولىنى ئېلىۋاتقان ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنى ھېچكىممۇ ئەللىك ياشتىن ھالقىغان ئادەم دەپ ئويلىمايتتى. بۇ ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنىڭ سەھنە ئەسەرلىرىدە ئەڭ ئاخىرقى قېتىم رول ئېلىشى بولۇپ قالدى. شۇنىڭدىن كېيىنكى يىگىرمە يىلدىن ئوشۇق ۋاقىت ھەممىمىز ئۈچۈن تەكشىسىز يىللار بولدى. يەنە كۆپ مۆجىزىلەرنى يارىتىش ئىمكانىيىتى بولغان بۇ تالانتلىق سەنئەتچىنىڭ ئوتتۇرا ياشلىق دەۋرى «ئۆزىنى تەكشۈرۈش»، «ئۆگىنىش كۇرسى»غا قاتنىشىش دېگەنلەر بىلەن بىھۇدە ئۆتۈپ كەتتى. بۇ ئىگىز ـ پەس يىللار تولىمۇ ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ ئاخىر ئۆتۈپ كەتكەندە، ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ سەھنىدە رول ئېلىش ياش قۇرامىدىن ئاللىبۇرۇن ھالقىپ كەتكەنىدى.

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر تىياتىرچىلىقىنىڭ ئۇلىنى سالغۇچىلارنىڭ بىرى. ئۇنىڭ تەكشۈرۈشلىرى سەھنە ھاياتىنى باشلىغاندا، تېخى بىزدە سەھنىدە قانداق رول ئېلىش، ناخشىلارنى مۇزىكىغا قانداق

www.uyghurkitap.com

چۇشۇرۇش، سەھنىنى قانداق بېزەش. . . دېگەندەك نۇرغۇن ئىشلارنىڭ تەييار ئۇلگىسى يوق ئىدى. ئۇلار ھەممىنى يېڭىدىن باشلىغان، ئىجادىي يارانتقان، يول ئاچقان.

*　*　*

كۆز ئالدىمغا يەنە غۇلجىدىكى بىر ئېغىز ھۇجرام كەلدى. بۇ بىر ئۇستەل، بىر نەچچە ئورۇندۇق قويۇلغان ئاددىيلا بىر ئۆي. ئابدۇۋەلى ئاكا ئىككىمىز «ئىلى ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ تارىخى ھەققىدە قىسقىچە سۆز» دېگەن ئۇزۇن ماقالىنى مۇشۇ ئۆيدە ئولتۇرۇپ بىرلىكتە يازغان؛ ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنىڭ مەرھۇم زىكرى ئەلپەتتا ھەققىدىكى ئەسلىمىلىرىمۇ مۇشۇ ئۆيدە پۈتۈپ چىققان؛ يەنە مەن ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ ھاياتىغا بېغىشلانغان «يىللار شۇنداق ئۆتكەن» ناملىق كىتابىمنى يېزىۋاتقان چېغىمدا، ئابدۇۋەلى ئاكا بىلەن بۇ ئۆيدە تالاي كۈنلەر پاراڭلاشقان.

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ ۋاقىتقا ئىنتايىن رىئايە قىلىدىغان ئادەم. ئۇ ھەر كۈنى چۈشتىن كېيىن دەل سائەت ئىككىدە يېتىپ كېلەتتى. دەرۋازىدىن كىرىپلا، ئۆزىنىڭ كەلگەنلىكىدىن بېشارەت بېرىپ، «ئەھە!» دەپ يۆتىلىپ قوياتتى، مەن ئالدىغا چىقاتتىم، بىز سائەت تۆتكىچىلا ئىشلەيتتۇق. ئۇنىڭ زېھنى ئوچۇق، خاتىرىسى ئىنتايىن ياخشى ئىدى. ئۇزۇن يىللار ئالدىدىكى ئىشلارنى ھاياجان بىلەن ئەسكە ئالاتتى. . . پاراڭلىشىۋاتقان ۋاقتىمىزدا ئۇنىڭ سالامەتلىكىنى ئاياپ تاماكىنى ئىلاج بار

چەكمەيتتىم. ئابدۇۋەلىكام بەزىدە كۈلۈپ:

— ھە، تاماكىغا قاراپ ـ قاراپ قويۇپسىنغۇ؟ چېكىۋەر، چېكىۋەر. دېرىزىنى يوغانراق ئېچىۋېتىپ چېكىۋەر! — دەيتتى.

سائەت دەل تۆت بولغاندا ئۇ:

— سائىتىڭگە قارىغىنە. تۆت بولۇپ قالدىغۇ دەيمەن. بۈگۈن مۇشۇ يەرگىچە پاراڭلاشساق بولار، — دەپ ئورنىدىن تۇرۇشقا تەمشىلەتتى.

بەزىدە تاماق تەييار بولۇپ قالغان بولسا، ئايالىم ئۇنى تاماق يەپ كېتىشكە زورلايتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ ئاۋۋال:

— نېمە تاماق؟ — دەپ سورايتتى.

— لەڭمەن، — دېسە:

— ھە، لەڭمەن بولسا ئازراق يەپ قوياي، لازىنى جىق سالمىغانسىز؟ . . . ماڭا قاراڭ، تۇرسۇنئاي، ماڭا بىر پىلتا، ياپىلاق قىلىپ بىرلا پىلتا سېلىڭ ـ ھە، جىق يەلەلمەيمەن، — دەيتتى.

راستتىنلا ئۇ ئۇشۇق تاماق يېمەيتتى. تۇرمۇشتا ئۆزىگە خاس ئىنتىزامى بار ئىدى.

مەنمۇ بەزىدە ئابدۇۋەلى ئاكىنى ئىزدەپ ئۆيىگە باراتتىم. چوڭ دەرۋازىنىڭ كىچىك ئىشىكىدىن ئېڭىشىپ كىرگىنىڭىزدە، كۆز ئالدىڭىزدا گۈللەر ئېچىلىپ تۇرغان باغلىق بىر قورۇ پەيدا بولىدۇ. ئېرىق بويىدىكى ئۆرۈك، ئالۇچىلار، ئۆينىڭ ئالدىغا سايە تاشلاپ تۇرغان ئۈزۈم باراڭلىرى ئۆزى ئۈنۈپ قالغان بىر تۈپ چىغىرتماق . . . ھەممە نەرسە شۇنچىلىك تەبىئىي، تازا ۋە جاي ـ جايىدا. قاچانلا بارماي،

ئابدۇۋەلى ئاكىنىڭ ئۆمۈرلۈك ھەمراھى ئامىنە ھەدىنىڭ ھويلا ئىچىدە نېمىلەرنىدۇر يۆتكەپ، رەتلەپ، قەيەرلەرنىدۇ كىتىرلىتىپ سۈپۈرۈپ، تازىلاپلا يۈرگىنىنى كۆرەتتىم. سەنئەت ئىشلىرىمىز ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئەجىر سىڭدۈرگەن ئابدۇۋەلى ئاكا ئازغىنە بىر كىشىلىك مائاشىنى تېجەپ ئىشلىتىپ، مانا مۇشۇ قورۇدا بالىلىرىنى قاتارغا قاتقان، داغدۇغىسىز، ھەشەمەتتىن خالىي، ئاددىي ـ ساددا ياشاپ ئۆتكەنىدى.

ئۆتكەن قېتىم غۇلجىغا بارغىنىمدا، ئابدۇۋەلى ئاكىنى يەنە يوقلاپ بارغانىدىم، ئابدۇۋەلى ئاكا ئۆيدە يانقانىكەن، ئامىنە ھەدىمۇ سالامەتلىكى ياخشى بولمىغاچ ھويلىدا كۆرۈنمەيتتى. تەڭ ياشاپ، تەڭ قېرىغان بۇ ئىككى ھەمراھسىز ماڭا بۇ ھويلىدىكى گۈللەر سولىشىپ، ھويلىنىڭ ئىچى چۆلدەرەپ قالغاندەك بىلىنىدى. نېمىشقىدۇر كۆڭلۈم يېرىم بولدى. . .

ئابدۇۋەلى ئاكا يەنە ھوشيار ياتاتتى، سۆزلەپ تۇراتتى.

— قارا! تېيىلىپ بىر يىقىلغان باھانە بىلەن ئورنۇمدىن تازا تۇرۇپ كېتەلمەيۋاتىمەن. بولمىسا باشقا يېرىمدە چاتاق يوق. . . ھە، ئۆزۈڭنىڭ ئىشلىرى قانداقراق؟ . . . ئۈرۈمچىدىمۇ كونىلار قالمىدى. ئەمەت ئۆمەر، قەمبەرخانىملارمۇ ئۆلۈپ كەتتى. . . مۇساجان روزى، ھۇسەنجان جامىلار ياخشى تۇرۇۋاتقاندۇ؟ . . . غىياسىدىن بارات، ئابلىز شاكىرلارنى كۆرۈپ تۇرامسەن؟ . . . ماۋۇ كىشىنى تونۇيدىغانسەن؟ — دەيتتى ئۇ ئۇزاق يىللاردىن بېرى ساقلاپ كېلىۋاتقان تارىخىي رەسىملەرنى كۆرسىتىپ، — بۇ

www.uyghurkitap.com

ئابدۇنەبى ماناپۇپ بولىدۇ. ماۋۇ مەرۇپكام بۇلار توغرىسىدا تېخى ھېچكىم بىر نەرسە يازغۇدەك بولمىدى. . . مانا بۇ تۇرداخۇن ئاكا. . .

مۇقام ئۇستازى تۇرداخۇن ئاكىنىڭ رەسىمىنى كۆرۈپلا خىيال كەپتىرىم يىراقلارغا ئۇچتى.

ئازادلىقتىن كېيىن، شىنجاڭ ئۆلكىلىك خەلق ھۆكۈمىتى يوقىلىش گىردابىغا بېرىپ قالغان ئون ئىككى مۇقامنى قۇتقۇزۇپ قېلىش خىزمىتىنى تېزلا قولغا ئالغانىدى. 1951 ـ يىلى ئون ئىككى مۇقامنى لېنتىغا ئېلىش ۋە رەتلەش خىزمىتىگە قاتنىشىشقا جەنۇبتىن تۇرداخۇن ئاكا ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ھوشۇر ئاخۇن، ئىلىدىن روزى تەمبۇر، ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ قاتارلىق خەلق سەنئەتچىلىرى ئۈرۈمچىگە چاقىرتىلغان. بۇ خىزمەت دەسلەپتە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى ئارقىسىدىكى ئاددىي بىر قورۇدا ئىشلەنگەن. ئون ئىككى مۇقام ئاھاڭلىرى تۇرداخۇن ئاكا بىلەن روزى تەمبۇرنىڭ جەنۇب ۋە شىمال ئۇسلۇبىدا ئېيتىشلىرىنى ئاساس قىلىپ، ئايرىم ـ ئايرىم لېنتىغا ئېلىنغان. شۇ قېتىمدا ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ ئىلى مۇقامىنىڭ داستان ۋە مەشرەپ قىسىملىرىغا قوشۇلۇپ ئاۋاز بېرىپ، مۇھىم خىزمەت كۆرسەتكەن. بۇمۇ ئابدۇۋەلى جارۇللايوپنىڭ ئۆمۈر تارىخىدىكى ئۆچمەس بىر سەھىپە. بۇ خىزمەتلىرى ئۈچۈن 1992 ـ يىلى جۇڭگو مۇقام پائالىيەتلىرىنى ئۇيۇشتۇرۇش ھەيئىتى تەرىپىدىن ئۇنىڭغا «ئون ئىككى مۇقام سەنئەتكارى» دېگەن شەرەپلىك نام بېرىلگەنىدى.

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ مەملىكەتلىك بىرىنچى

دەرىجىلىك ئارتىس، ئۇ سەنئەت ئىشلىرىمىزنىڭ يول ئاچقۇچىسى، ئىجادچىسى، ئىجراچىسى، تەشكىللاتچىسى ۋە رەھبىرى ئىدى. ئۇ سەنئەت ساھەسىدە ئىشلىگەن ئەللىك يىلدىن ئوشۇق ئۆمرىدە، ناخشىچى، دراما ئارتىسى، رېژىسسور، سەنئەت يېتەكچىسى ۋە ئۆمەك باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىگەن. شۇنداقلا ئۇ ھەممىگە تونۇشلۇق جامائەت ئەربابى بولۇپ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ بىر قانچە نۆۋەتلىك دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى، ئىلى ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، جۇڭگو مۇزىكانتلار جەمئىيىتى ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق مۇزىكانتلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى ۋە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ ھەيئەت ئەزاسى بولۇپ سايلانغان.

ئابدۇۋەلى جارۇللايوپ 1998 ـ يىلى 17 ـ ئۆكتەبىردە، غۇلجا شەھىرىدە سەكسەن توققۇز يېشىدا تىنىقتىن توختىدى. شۇ قايغۇلۇق دەملەردە، سەنئەت ئىشلىرىمىز ئۆزىنىڭ ئۇلۇغ بىر تۆھپىكارى بىلەن ۋىدالاشقان بولدى؛ مەن ئۆزۈمنىڭ مۇڭداشقاق، يېقىن بىر قېرىندىشىمدىن ئايرىلىپ قالغاندەك بولدۇم . . .

1998 ـ يىل ئۆكتەبىر، ئۈرۈمچى.